

NAPAD NA GRADINU

Toga dana bili smo negdje u Posavini. Najednom naređenje: »Pokret!« »Brže, brže!«, čuju se riječi komandira čete, druga Slavka. Kolona se brzo formirala i krenula. Išli smo usiljenim maršem, negdje prema Tuzli. Šapat se čuje od borca do borca. »Idemo na Tuzlu. U ranu zoru moramo biti tamo. Prije svitanja, da iznenadimo neprijatelja«.

Putovali smo cijeli dan, poslije podne i cijelu noć. Imali smo samo tri kraća odmora. Jelo se u hodu. Trebalo je preći oko 60 km. Oko 3 sata poslije ponoći došli smo nekom kozjom stazom na neko brdo nedaleko od Tuzle. Na suprotnoj strani, preko jedne doline, nalazilo se jako neprijateljsko uporište »Gradina«. Dok su komandiri primali naređenja i borbene zadatke, mi, borci, malo smo privilegij.

Neko se naslonio na pušku, neko na kamen ili žbun, a ja na svoj »brenal«. Umoran i znojav, brzo sam zaspao »mrtvačkim snom«. Samo naprijed, na čelu kolone, čuo se neki žagor. Najednom su eksplodirale bombe, mitraljezi i puške su zaštekali. »Predaj se!« odjeknulo je kroz noć. Znali smo da je tamo naš 1. bataljon.

Napad na bunkere na »malti« i mostu je uspio. Prve prepreke su slomljene. Neprijatelj se razbježao, a mnogi su ostali, mrtvi i ranjeni. Put prema Tuzli, brčanskom cestom, bio je otvoren.

Trgao sam se. Najednom sam ugledao kolonu vojnika u zelenim uniformama, ogrnutih šatorskim krilima. Krupni, a na glavama imaju šljemove. Išli su u pravcu mene, onom istom kozjom stazom kojom smo i mi došli. Stajao sam još dremovan, upola smrznut, ne znajući gdje sam i šta da radim. Držao sam mitraljez ali — nisam mogao da opalim. Jedan krupan esesovac je već stigao do mene. Uperio je pištolj u mene i nešto mrmljao. Nisam ga razumio, iako sam nešto znao od njemačkog jezika ... Učio sam ga u gimnaziji, dvije godine.

Najednom, ugledao sam druga Janka Vugera, svoga druga, takođe mitraljesca. Iza njega je išao drug Slavko — komandir čete. Najednom se začulo: »Ko je tamo?« Istog momenta zaštekao je mitraljez moga druga Janka. Švabo ispred mene pade. Ostali neprijateljski vojnici, koji su išli iza njega, survali su se niz provaliju. Čula se lupa mitraljeza, pušaka, porcija i sanduka sa municijom.

Kada je došao komandir, na lice mjesta, i kada smo i mi ostali došli k sebi vidjeli smo da su to oni esesovci, koje je rastjerao naš 1. bataljon iz bunkera, tamo na »malti brčanskoj«. I oni su došli istom stazom kojom smo i mi došli na ovo brdo. Pobili su patrolu koja je čuvala pozadinu čete i već došli do nas, koji smo spavali. Skoro na čelo naše kolone! U tom kraćem okršaju smo našli nekoliko mitraljeza »šaraca«, nekoliko sanduka municije, i drugog ratnog materijala (šatorskih krila, šinjela, porcija, šljemova i dr.). Našli smo i pištolj koji je imao u ruci — i još ga čvrsto držao — onaj prvi vojnik koji je stigao do mene i meni ga uperio u čelo. Pogledali

smo pištolj; kuršum u njemu bio se »zakovao« u cijevi. Bio sam sretan, a komandir doviknu: »Druže Novakoviću, sretniji si nego što si težak«.

Bilo je vrijeme za napad na »Gradinu«. »Bombaši naprijed«! začu se tihi glas. Sa istoka zora je već rudila. Grupa bombaša je krenula ka čelu kolone. Imali su zadatak da priđu rovovima što bliže, da bace bombe. Iza njih je trebalo da napadamo mi. Već su nas primijetili. Otvorili su paklenu, ubitačnu paljbu iz svih mogućih oružja s kojima su raspolagali. Puzili smo po zemlji od zaklona do zaklona. Privukli smo se i mi blizu rovova. Bombaši su bili već blizu. Eksplozije bombi ali — ne u bunkerima i rovovima. Odjeknule su nešto niže.

Bombaši nisu mogli da dobace bombe u bunkere i rovove. Neprijatelj je otvarao vatru sve jače i jače. Činilo se da zemlja gori. Prišli smo i mi do ispod brda — ispod »Gradine«, ali su bunker i rovovi, u kojima je bilo neprijatelja, bili još podaleko. Pucali smo i mi. Borba je trajala nekoliko sati. Neprijatelj nije popuštao. Dovikivali smo im da se predaju ali — uzalud. Bili su uporni. I dok su naše druge jedinice već zauzele cio grad, utvrđenje »Gradinu« nismo mogli da likvidiramo. Povukli smo se. Na bojnopolju ostalo je nekoliko naših boraca. Neprijateljskih vojnika je ostalo više, ranjenih, poginulih. Ali »Gradinu« tada nismo zauzeli.

JEDAN OD PRVIH — VLADO KARAN

Krvavi je okupator zagazio u našu zemlju; palio i žario, pljačkao na svakom koraku.

On, Vlado, nije mogao to da podnese, pobegao je u Srbiju misleći da će tamo lakše da bude, jer tamo nema ustaša kao u Bosni. No okupator je svugde bio isti i svuda našao sebi slugu, zvali se oni ustaše, četnici ili ma kojim drugim imenom.

Nije mogao da trpi zlostavljanja koja su okupator i njegove slugu vršile nad narodom. Po prirodi buntovan, odlučuje se da ide u borbu. Zelja ga je vukla rodnom kraju, kraju gde je proveo detinjstvo, tu da se stavi na branik naroda koga je on toliko voleo i želeo da ga vidi slobodnog. Romanija je zvala, ona se digla da oružjem brani otetu slobodu. Ime Romanije i slava njenih heroja brzo se pročula širom zemlje. I on je slušao o njoj, i nije mogao da se ne odazove bojnopolju pokliču Čiče, Pavla Goranina i ostalih junaka koji su se digli protiv mrskog okupatora. Došao je i on da da sve od sebe, da se stavi u službu borbe za narod. Nije mu bio težak nikakav rad samo da borba bude uspješnija, da se narod što pre oslobodi.

Veoma brzo postaje komandir 1. romanijske čete, čete koja je bila strah i trepet za okupatora, kada je prolazila preko romanijskih stena. Za Vladinu četu nije bilo umora. Ako je trebalo, danas se bivalo na Stenama i u Glasincu, a preko noći u Praii.

Uskoro, nakon I ofanzive, formira se prvi udarni bataljon istočne Bosne. Bio s .11 borac tada u njegovoj četi. Uvek je bio s nama, kako u borbi tako i u slobodnom vremenu. U borbi junak, u pesmi prvi, na dužnosti tačan. Mi, borci, cenili c. 10 iznad svega njegovu drugarsku pažnju i ljubav, koja je izvirala iz svake njegove

Razvijao se Vlado, razvijala se i naša vojska. Od bataljona stvara se 6. bosarska brigada. Brigada koja za sve vreme od osnivanja do 1943. u martu ostaje odvojena od ostalih naših snaga. Nekoliko pokušaja probijanja preko rijeke Bosne u Bosnu i Krajinu ostaju bez uspeha. Tada nastaju teški dani, dani iskušenja, koji su kalili borce, narodne borce istočne Bosne. U to vreme teško je bilo biti partizan. Svakodnevni dugi marševi tražili su od svakog pojedinca maksimum snage i moralne čvrstine. U tim časovima, kada bi mnogi klonuli, on je bio raspoložen, spreman da svojim dosetkama i šalama bodri sve, i za čas se čula pesma, umor se zaboravljao, a četa je kretala dalje sa više snage ...

Napokon dolazi vreme da idemo u sastav glavnine. Na svakom borcu vid je zelja da taj čas bude što pre. Slušali smo za uspehe naših u Krajini. Ponosni što ćemo k njima. Sastali smo se sa glavinom kod Foče. Ali neprijatelj ne miruje.

Počinje poznata V ofanziva, krvava i ljuta. Iz te ofanzive izlazi on kao komandant bataljona. Svakodnevne teške borbe stvorile su od njega ratnika punog iskustva, stečenog u vatri borbe. Da je to tačno potvrđuju uspjesi koje je naša vojska postigla za vreme V ofanzive. U ovim borbama učestvovao je i on, sa svojim bataljonom.

Kada se napadalo na Tuzlu bude ranjen i ostane bez prsta na desnoj ruci. Ništa to njemu nije smetalo, nego nas je, na račun tog izgubljenog prsta, često nasmejavao. Njegova vedra priroda nije bila promenjena.

Nakon prvog pada Tuzle bude postavljen za zamenika komandanta 15. majevičke brigade. Nije dugo prošlo, na dužnosti se potpuno snašao. Došla je VI ofanziva. Teška zima. Borci često potpuno bosi. Prilazi borcima, razgovara, teši i hrabri. Njegova pojava ulivala je borcima poverenje i snagu da istraju, borci su mu to vraćali bezgraničnom ljubavlju i poštovanjem. Prošla je i VI ofanziva, neprijatelj nije uspeo u svojoj nameri. Mi smo se čeličili i, nakon nje, počinje naša ofanziva na neprijateljska uporišta. Uspesi naše vojske primorali su neprijatelja da preduzme i VII ofanzivu.

Prolazimo Hercegovinu, Crnu Goru i dolazimo u Srbiju. Naša brigada, u sastavu divizije, učestvuje u velikim borbama za oslobođenje Srbije. On je svuda sa nama, diže nas, vodi i pomaže, odlučan — da se zadaci koje Vrhovni štab postavlja moraju izvršiti. Borbe se vode na Gornjem Milanovcu, u Kragujevcu, gde naša brigada, sa jedinicama Crvene armije, prva ulazi u oslobođeni grad. Narod cvećem kiti svoje oslobodiocce. On se zadovoljan smeši — izvršio je zadatak.

Postao je komandant brigade. Svi se veselimo. Mi stari znamo ga kao borca, komandira, komandanta bataljona i, evo, sada je komandant brigade.

Borba se produžava. Naša brigada se bori na Čačku, Užicama, dok ne dođe vreme da pređemo u Bosnu. Voli on Bosnu, milo mu je što se prelazi, što će i on, sa svojom brigadom, pomoći da se njegova Bosna oslobodi. I kroz tri i po godine teških i krvavih borbi, prošavši kroz teške neprijateljske ofanzive i kroz borbe za oslobođenje Srbije, na početku potpunog oslobođenja njegove Bosne, pade i on od krvavog okupatora. Kao da je zemlja htela da se i on, uz mnoge ostale znane i neznane junake, postavi kao temelj novoj zgradi slobodne Bosne. On koji je bio jedan od stubova naroda istočne Bosne od početka ustanka.

Druže Vlado, mi, tvoji stari drugovi — a i mladi koje si vodio i naučio da mrze neprijatelja — nećemo nikada zaboraviti na Tebe. Tvoj lik lebdeće nad nama i ulivaće nam više snage da započeto delo, oslobođenje naše napaćene zemlje, do kraja dovršimo.

Tvoj drug PETKO

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3, od 20. 01. 1945. g. str. 3 i 4

MILORAD BOGDANOVIĆ

0 BORBAMA BRIGADE POČETKOM 1944.

Probijajući se sa Ravan planine iz doline rijeke Krivaje 15. maja-
vička brigada se, u periodu od 29. do 31. XII 1943. godine, kretala preko
Konjuha prema cesti Kladanj—Tuzla; nju je u toku noći 31. XII (1. I 1944.
godine prešla pod veoma teškim uslovima: po snijegu i ledu, uz neprekidne
borbe. Po prelasku ceste, jedinice brigade su se smjestile u selu Naseocima.
Drugog januara 1944. godine brigada je izbila na prostoriju Sekovića, gdje
se sredila, sumirala rezultate borbi u 6. ofanzivi i izvršila pripreme za
pokret na Majevicu. Brigada je u borbama u 6. neprijateljskoj ofanzivi
nanijela velike gubitke neprijatelju, ali je i sama pretrpjela znatne gubitke:
99 mrtvih, 88 ranjenih i 104 nestala borca.

Od 2. do 16. januara 1944. godine brigada je boravila na Majevisi gdje
je izvršena popuna novim borcima, obavljena obuka i pripreme za pred-
stojeće okršaje.

Iz 6. ofanzive brigada je izašla sa 505 boraca; jedan manji broj poslat
je u bolnicu zbog promrzlih nogu. Kada smo došli na Majevicu primili
smo od Majevičkog odreda 164 borca i nešto boraca sa terena, tako da je
12. januara u brigadi bilo oko 750 boraca i starješina.

Smotra brigade je izvršena u selu Čadavica. Primjećivalo se da u
stroju nema mnogih boraca koji su ranije sačinjavali većinu boračkog
sastava. Uočava se veliki broj novih boraca, skoro u svim četama i bata-
ljonima. Oni su nešto slabije obučeni i naoružani. Narod Majevice i Sem-
berije ne samo da je popunio svoju brigadu najboljim sinovima, omladin-
cima, skojevcima, kandidatima i članovima Komunističke partije, već je
brigadu iz 6. ofanzive primio otvorenog srca i raširenih ruku. U dnevniku
Milenka Ružojčića kaže se: »Narod Majevice i Semberije primio nas je
i hranio kao najdraže goste«. To je veoma pozitivno uticalo da se brigada
poslije ofanzive oporavi, sredi, popuni i pripremi za nove okršaje.

Mada je 15. brigada u 6. ofanzivi pretrpjela znatne gubitke (među
njima se nalazio znatan broj vojnih, političkih i partijskih rukovodilaca),
ofanzivna moć brigade ostala je i dalje na visini. Poslije završetka ove ofan-
zive, u kraćim pripremama i popunama na Majevisi, brigada obavlja slo-
žen i odgovoran zadatak — učestvuje u ponovnom napadu na Tuzlu. Iako
je privremeno stavljena pod komandu 16. vojvođanske divizije, brigada je
u ovom napadu imala manjeviše samostalan zadatak. Kada su borci i ruko-
vodioći brigade saznali da će ponovo napadati na Tuzlu, nastalo je odu-
ševljenje. Poslije upoznavanja sa zadatkom, održani su partijski i skojevski
sastanci.

Januara 1944. neprijatelj je prenio težište svoje 6. ofanzive na srednju
i zapadnu Bosnu, sjevernu Dalmaciju, Liku i Gorski Kotar.

Da bi olakšao situaciju kod našeg 1. proleterskog i 5. korpusa u centralnoj i zapadnoj Bosni i vezao neprijateljske snage, štab 3. korpusa je odlučio da ponovo napadne Tuzlu — tada najjači neprijateljski garnizon u istočnoj Bosni.

U Tuzli i u njenom širem reonu tada su se nalazile: 3. lovačka brigada i 5. lovački puk (jedan bataljon u Miričini). Čim je otkrio nameru i grupisanje za napad jedinica 3. korpusa, neprijatelj je u Tuzlu dovukao svoju 3. brigadu, a noću, 13/14. januara, iz Doboja je pristigla, kao pojačanje garnizonu, i njemačka borbena grupa »Svare«. Ovog puta, poučen iskustvom iz prvog napada, neprijatelj se mnogo bolje pripremio za odbranu. Naročitu pažnju posvetio je utvrđivanju spoljne odbrane grada, gdje su se posebno isticale utvrđene otporne tačke Tušanj, Piskavica, Kojšino, Gradina i Iličnića (trig. 453). Izgradio je čitav sistem rovova, bunkera i saobraćajnica sa žičanom ogradom i minskim poljima. Posebna uloga je pripala četnicima i zelenokadrovcima, koji su, po planu odbrane, imali zadatak da napadaju naše jedinice s leđa. U samom gradu nalazila se brojna artiljerija (1. artiljerijski puk), a veći broj zgrada je utvrđen i podešen za odbranu. Pored toga, u obližnjim garnizonima, Doboju i Zvorniku, nalazilo se oko 3.000 do 4.000 neprijateljskih vojnika koji su, u slučaju potrebe, mogli da pritegnu u pomoć napadnutom garnizonu.

Uprkos ovako nepovoljnom odnosu snaga i nedostatka elemenata iznenađenja — jer je neprijatelj otkrio naše pokrete i namjere — štab 3. korpusa izdaje zapovijest da napad otpočne 16. januara 1944. godine u 20 časova. Po zapovijesti štaba 3. korpusa i štaba 16. divizije, 1. vojvođanska brigada, zajedno sa 15. majevičkom i 18. hrvatskom brigadom, napadale su na Tuzlu sa sjevera i istoka, 17. divizija sa juga, a Romanijski i Ozrenski odred sa zapada. Druga i 3. brigada 16. divizije imale su zadatak da zauzmu uporište Miričinu i Gračanicu i spriječe neprijateljsku intervenciju od Doboja. Četvrta vojvođanska brigada i Birčanski NOP odred dobili su zadatak da »po mogućnosti zauzmu Zvornik i poruše most na Drini« i spriječe neprijateljsku intervenciju sa tog pravca. Peta vojvođanska brigada, zajedno sa Majevičkim i Posavskim NOP odredom, zatvorila je pravac Brčko—Tuzla.

Petnaesta brigada je, u sastavu sjeverne kolone, imala zadatak da napadne istočni dio grada Tuzle na Gradinu i da blokira uporišta Simin Han i Gornju Tuzlu, i to u sadejstvu sa Prvom vojvođanskom brigadom. Štab 15. majevičke brigade odlučio je da sa 1. i 2. bataljonom napada na Gradinu, sa 3. bataljonom blokira ili likvidira Simin Han, a sa 5. bataljonom Gornju Tuzlu. Komandanti i komandiri izdali su zadatke jedinicama, a politički komesari su izvršili političke pripreme. Održani su sastanci partijskih ćelija i skojevskih aktiva.

Prvi bataljon, pod komandom Voje Ivanovića Crnogorca, stigao je preko Jablanice — Gradine — Lipika u reon Grabovac. U reonu Josipovca komandant bataljona je sazvao komandire četa i dao svakoj četi zadatak. Prva četa, sa komandirima Ilijom Drnićem i političkim komesarom Salihom Kuzbašićem, napadala je duž puta na most na ulazu u Tuzlu — između Gradine i istočnog logora. Desno krilo ove čete napadalo je padine Gradine. Drua četa, sa komandirima Đorđem Kaurinovićem, političkim komesarom Acom Milankovićem, napadala je neprijatelja koji se nalazio na kosama

Načelnik štaba 3. korpusa, general-major Jovo Vukotić sa članovima štabova 17. divizije i 15. brigade u proljeće 1944.

sjeveroistočno od Josipovca. Treća četa, sa Dervišom Kapetanovićem i Ibrom Meškovićem, kao komesarom, napadala je na istočni logor.

Druga četa razbila je obezbjeđujuće dijelove neprijatelja, koji su u bjekstvu, preko Gradine, naletjeli na naš 2. bataljon, a on ih je spretno pohvatao. Ovo je dovelo 2. bataljon u situaciju da praktično vodi borbu sa takozvanim obrnutim frontom, jer, umjesto da napada u pravcu Tuzle na Gradinu, 2. bataljon — a djelimično i 1. — morali su da vode borbu sa dijelovima neprijateljskih jedinica; one su, pod pritiskom našeg 1. i 5. bataljona, morale da napuste Gornju Tuzlu i Simin Han i — preko Gradine — bježe u Tuzlu.

Drugi bataljon je napadao desno od 1. bataljona i, u sadejstvu sa 1. vojvođanskom brigadom, trebalo je da ovlada položajima na Gradini. Ovaj bataljon je uspio da razbije jednu domobransku jedinicu i zaplijeni četiri šarca, automat, dva pištolja, nešto municije i da zarobi nekoliko domobrana.

Još u toku podilaženja i početku napada osjetio se nedostatak sadejstva između brigada različitih divizija, pa i između 15. majevičke i 1. vojvođanske brigade. Osim toga došlo je do velikog zakašnjenja pojedinih jedinica, zbog susretnih borbi sa neprijateljskim kolonama, stalnog pripucavanja zelenog kadra i četnika, kao i teških vremenskih i terenskih uslova.

Neprijatelj je, već na spoljnoj odbrani grada, pružio iznenađujuće žilav otpor; otpor je bio potpomognut vrlo efikasnom i jakim artiljerijskom vatrom iz Tuzle (koju je posebno trpio 1. i 2. bataljon i 1. vojvodanska brigada). Osobito jaka vatra je bila na Gradinu. Teške borbe vodio je 1. i 2. bataljon, koji su, u nekoliko uzastopnih juriša, uspjeli da ovladaju spoljnim položajima obezbjeđenja neprijatelja i tako došli do pod same prednje položaje i otpočeli sjeći žice radi upada na Gradinu. Međutim, zbog jake neprijateljske vatre trpjeli su jake gubitke. Teške borbe vodila je i 1. vojvodanska brigada; ona je, po nekoliko puta na dan, zajedno sa bataljonima 15. majevičke brigade, ponavljala juriš za jurišom na utvrđene neprijateljske položaje: Gradinu, Slani Bunar — Kojšino.

Druge noći, izvršen je još jedan, sredeniji juriš Majevičana i Vojvodana na Gradinu. Međutim, zbog zakašnjenja nekih brigada i slabe sinkronizacije sadejstva neprijatelj je skoncentrisao svu vatra na 1. vojvodansku brigadu i 1. i 2. bataljon 15. majevičke brigade, tako da ih je prisilio da se pred zoru povuku na svoje polazne položaje. Kolika je žestina vatre bila potvrđuju i podaci da je, poslije višečasovne borbe i nekoliko uzastopnih juriša, samo u jednom danu poginulo preko 70 Vojvodana, a ranjeno preko 150. Iz 15. majevičke brigade u tom napadu poginulo je i ranjeno više drugova, među njima i zamjenik komandanta Prvog bataljona Slado Vujić i Drago Mladenović iz Modrana. U toj borbi je ranjen i Đorđo Simić, zamjenik komandira čete, i mnogi drugi.

U napadu na Tuzlu istakao se veliki broj starješina i boraca. Bombaši i puškomitralješci jurišali su preko žice, osvajali poneke bunkere, hvatali rukama cijevi neprijateljskih puškomitraljeza i mitraljeza, uskakali u neprijateljske rovove i tukli se sa neprijateljem kundacima. U borbama je zarobljeno nekoliko neprijateljskih vojnika, zaplijenjena su četiri njemačka mitraljeza, četiri puškomitraljeza, više hiljada metaka, dvije radio-stanice i ostala ratna oprema.

Dok su se borci 1. i 2. bataljona, a dijelom i 3. bataljona nalazili pred Gradinama, dotle su borci 3. bataljona u toku 16. i 17. januara uspjeli da blokiraju Gornju Tuzlu i Simin Han; iz njih se neprijatelj ipak 17. januara predveče uspio izvući. Za likvidaciju ovih garnizona — prema nekim procjenama — nisu bile određene dovoljno jake snage. Međutim, cilj nije ni bio napad na ove garnizone već — blokada istih. Neprijatelj je ove garnizone napustio, tako da su i dijelovi trećeg bataljona djelimično učestvovali u napadu na Gradinu.

Treći i 5. bataljon za sve vrijeme napada na Tuzlu vodili su svakodnevne borbe sa četnicima iz Požarnice, koji su svoje napade najčešće izvodili u vrijeme kada su iz Tuzle prema ovim uporištima dolazili tenkovi i pojačanja. Treći bataljon je uspio da odbije nekoliko jačih napada četnika na Simin Han.

Napad na Tuzlu trajao je od 16. do 20. januara. Sve jedinice koje su napadale, danonoćno su jurišale i uspijevale da osvoje prve linije odbrane, a neke — i da uđu, djelimično, i na periferiju grada, osvoje prve kuće i zadaju neprijatelju znatne gubitke. Ipak je neprijatelj uspio da se održi u gradu i da naše jedinice nekoliko puta vrati na polazne položaje. Neprijatelj je izdržao i posljednji juriš naših jedinica, pa je štab 3. korpusa 20. januara naredio da se napad na Tuzlu obustavi.

I pored nerealne procjene situacije i odnosa snaga, slabe organizacije sadejstva, drugi napad na Tuzlu imao je uticaja za dalji razvoj NOP-a u istočnoj Bosni. Neprijatelj je bio prisiljen da grčevito brani najveći industrijski, politički i kulturni centar istočne Bosne. Vojnički neuspjeh napada na Tuzlu svakako je došao kao posljedica nejednovremenosti napada jedinica raznih brigada i divizija i nedovoljne obučenosti pojedinih jedinica u napadu i prodiranju u grad, nedostatka teškog naoružanja, a najviše —• zbog ogorčenog otpora koji je neprijatelj pružio. Takođe, ne treba zaboraviti na pomoć koju je dobio iz drugih garnizona, Zvornika, Doboja i Brčkog. Međutim, važno je istaći da su sve jedinice išle u napad na Tuzlu s velikim oduševljenjem i, u teškim i krvavim borbama koje su trajale četiri dana i četiri noći, one su pokazale veliko junaštvo.

Nakon borbi za Tuzlu, brigada je ponovo na Majeveci, gdje se popunjava novim ljudstvom iz Semberije. To su, uglavnom, omladinci, skojevci, kandidati i članovi KPJ koji su bili pripremljeni za ulazak u brigadu. Među njima je bilo i 25 članova KPJ. Ovog puta njen je zadatak da, dejstvom na prostoru Koraj—Vukosavci, onemogući prodiranje neprijateljskih motorizovanih snaga prema Bijeljini i slobodnoj teritoriji Semberije.

Dvadeset devetog januara, u cilju sprečavanja neprijatelja da nadire iz Koraja prema Zabrdi i iz Lopara prema Vukosavcima, naša brigada postavila se na prostoriju: Tutnjevaca—Puškovaca—Babijača—Kameniti brijeg—Bogutovo Selo—Mukat.

U ovom vremenu, 29, 30. i 31. januara, jedna njemačka motorizovana kolona od 82 vozila činila je sve da proдре u Bijeljinu. Petnaesta brigada je tri dana napadala ovu kolonu nanoseći joj velike gubitke i ne dozvoljavajući joj brz pokret.

U toku dana 29. januara neprijatelj je uspio pomoću tenkova da potisne naše jedinice sa Babijače ali je, napadom naših četa, bio prisiljen da se zadrži u Tutnjevcu, gdje je morao voditi borbu sa 1. bataljonom. Predveče se povukao u Koraj. U jednom od brojnih juriša 30. januara na Mrkodolu, gine komesar čete 3. bataljona Branko Radovanović, jedan od prvih skojevaca Semberije. Toga dana je trebalo da primi dužnost zamjenika komesara bataljona. Komandant brigade, Ratko Vujović Coče, donio je odluku da dva bataljona 15. majevičke brigade i dva bataljona Majevičkog odreda u toku noći 29/30. januara napadnu neprijatelja u Koraju. Međutim, napad nije uspio jer je neprijatelju u toku borbe, stiglo pojačanje iz Čelića.

Trideset i prvog januara neprijatelj je u zoru jačim snagama (80 kamiona i nešto tenkova) krenuo iz Koraja prema Bijeljini. Uz stalne napade naših jedinica neprijatelj je, pod borbom i uz teške gubitke, došao do Tutnjevca, gdje je zanoćio. Tog dana mi smo imali 4 ranjena borca, a jedan manji broj mladih boraca nestao je —• jer su se u borbi izgubili.

Za tri dana koliko su trajale ove borbe Majevičani su nanijeli gubitke neprijatelju od oko 150 vojnika, izbačenih iz stroja; među njima 80 mrtvih. Štab 17. divizije u svom izveštaju štabu 3. korpusa, između ostalog, o tome piše: »15. majevička brigada se u ovim borbama istakla... Nedo-stajalo joj je municije, inače bi neprijateljski poraz bio mnogo veći«. To isto stoji i u izvještaju korpusa upućenom Vrhovnom štabu NOV i PO Jugoslavije. U depeši štaba 3. korpusa, upućenom Vrhovnom štabu, govori se

0 puškomitraljescu 3. bataljona Marku Bjelakoviću Posavcu. »U ovim borbama se istakao svojim junačkim držanjem drug Marko Bjelaković. On se istakao i u VI ofanzivi kod Zivinica i Krivaje. Na Krivaji je ubio 15 Švaba, kod Zivinica na pune neprijateljske kolone sasuo je 600 metaka. Kod Maleševaca 1. februara 1944. godine u borbama koje je vodila 15. majevička brigada sa njemačkom motorizovanom kolonom, sam je iz mitraljeza ubio 14 Švaba«.

Marko Bjelaković Posavac je bio jedan od najpoznatijih i najhrabrijih puškomitraljezaca ove brigade. Prvi je u brigadi zaplijenio brzi šarac. Marko je imao prilike još mnogo puta da se istakne da bi, u julu 1944. godine, poginuo na Jabuci, blizu Prijepolja, kada je 15. majevička brigada, zajedno sa ostalim jedinicama 17. divizije, žurila u pomoć jedinicama 2. korpusa u Crnoj Gori, na koje je neprijatelj tada preduzimao ofanzivu. Štab divizije i štab 3. korpusa su predložili Marka Bjelakovića za pohvalu Vrhovnom štabu i ovaj je to učinio preko Slobodne Jugoslavije. Isto tako, štab korpusa je predložio Vrhovnom štabu 15. majevičku brigadu za pohvalu za uspješne borbe na Majevidi što je — takođe preko Slobodne Jugoslavije — i javljeno.

Brigada se zadržala na Majevidi do 5. februara 1944, razmještena na širem prostoru Ugljevika i Maleševaca, kada je dobila zadatak da prati transport hrane i ranjenika za Šekoviće, da tamo preuzme naoružanje, odjeću i obuću koju su saveznički avioni dopremali. Ovo je bilo nužno i zbog toga što je brigada ostala bez municije istrošivši je u borbi sa Nijemcima na Majevidi i u napadu na Tuzlu. Koliki je problem predstavljala municija može se vidjeti i po tome što su neki borci imali svega pet metaka, a puškomitralješci — po jedan do dva okvira.

Po završetku borbe na komunikaciji Koraj—Bijeljina jedan neprijateljski avion bacio je padobranom oko 6.000 metaka, što je palo u naše ruke, pa je i to odmah podijeljeno borcima. Za pronalazak manje količine municije u nekim selima štab brigade je pohvaljivao jedinice.

Cijela brigada se 5. februara okupila. S mnogo komore sa hranom, a i jedan bataljon 19. birčanske brigade i štab 17. divizije — zbog pokreta za Birač. Noću 5/6. februara preko Jelice i ceste Tuzla—Zvornik stigli smo u Birač. U toku prebacivanja preko ceste brigada je vodila kraću borbu sa zelenim kadrom, koji je otvorio vatru na našu komoru. Brigada se smjestila na široj prostoriji Osmaka. Te noći padao je snijeg. Jedinice su se do 9. februara zadržale u Birču, gdje su dobile nešto odjeće i obuće, koju su saveznici dopremili padobranima. Kod boraca je vladalo veliko raspoloženje — zbog hladnoće najviše su se radovali cipelama. Međutim, neki su se brzo prestali radovati — jer su im cipele bile tijesne. Nisu pravljene za našu, majevičku nogu . . .

U toku 9. februara 1, 3. i 5. bataljon iz Birča kreću ponovo na Majevec, prateći komoru i ranjenike u Semberiju. Oni se zadržavaju na Majevidi sve do 23. februara, a potom se prebacuju u srebrenički kraj. Dok su bili na Majevidi, bataljoni su vodili nekoliko manjih borbi. Drugi bataljon 15. brigade, za ovo vrijeme, ostaje u Birču, vodeći manje borbe sa četnicima i premještajući se sa prostorije na prostoriju po veoma teškom terenu i snijegu. Učestvuje na nekoliko priredbi sa narodom mjesta u kojima je bio. Borci su bili oduševljeni omladinom koja je pjevala pjesme o Milošu Zekiću, Brani, Maji, Kurjaku i drugim našim poznatim junacima. Dvadeset

i četvrtog februara Drugi bataljon je dobio zadatak da prati na Majevicu komoru i delegate za partijsko oblasno savjetovanje u Bijeljini. O pokretu ovog bataljona za Majevicu u svom dnevniku Milenko Bužojčić je zapisao: »25. II rano smo krenuli do Rakinog Brda. Večeras ćemo preko Jelice. Uz put smo sretali bataljone, koji su došli sa Majevice. U 16 časova krenuo je naš bataljon prateći delegate za partijsko savjetovanje (oblasno) u Bijeljini, ranjenike i tifusare, neke pilote, koji su išli u Italiju. Sa nama je išla Ruska četa, sastavljena od bivših crvenoarmejaca. Kolona je vrlo duga. Jadni su ovi bolesnici! Pravo Đoko Šešlić iz Petrova Sela sa Ozrena, desetar u našoj četi, kaže: »Teško je biti partizanski ranjenik«. U putu, pri prelazu jednog potoka, pala su sa konja dvojica i udavili se, ali kolona je prođila dalje. Put je bio naporan, stalno smo zastajkiivali. Tako smo noć proveli na putu koga smo mogli preći za pet sati. Premoreni, neispavani i gladni, smjestili smo se u Obršine. U koloni je bila žena Ignjata Radojčića, koja je išla na teren u Semberiju.«

Ovaj bataljon je, preko Obršina, Trnove i Brđana, 19. februara stigao u Modran u kome je dao priredbu. Borci su se radovali odmoru poslije napornog marša, a i tome što su se nalazili u svojoj rodnoj Semberiji. U bataljon stupa Ružica Kajmaković, kćerka Milana Kajmakovića, a unuka bogatog seljaka Jovana Kajmakovića. Mnogi su se čudili njenom stupanju i bataljon, neopravdano, jer — Ruža je, već od ranije, postala omladinka i skojevka, a i cijela porodica Kajmakovića bila je opredijeljena za narodnooslobodilački pokret.

Bataljon je 3. marta krenuo preko Jelice ponovo u Birač, pa u srebrenički kraj, u sastav Brigade, koja se u to vrijeme nalazila na prostoru: Bratunac, Nova Kasaba, Drinjača. Pravac kretanja bataljona bio je: Rakinog Brdo, Pobedarje, Šabići, Nedeljište, Nova Kasaba, gdje nastavlja potjere za četnicima i ustašama.

Petnaestu majevičku brigadu prva godišnjica njenog formiranja, 25. mart 1944. godine, zatiče na prostoriji Drinjača—Kasaba—Bratunac. Na dan 26. marta za proslavu Dana Brigade postrojeni su u Bratuncu kod duvanskog magacina 2. i 5. bataljon naše brigade, Srebrenički NOP odred i Prateća četa divizije. Stroj je bio svečan, a snijeg je pomalo posipao blatnjavu zemlju. Bilo je veoma impresivno pogledati borce brigade u stroju. Toga dana u golemom magacinu držao je govor politički komesar brigade, Milenko Stojaković. Za vrijeme svečanosti prošla je italijanska brigada, koja je došla u sastav naše divizije.

Borci su toga dana položili zakletvu i obavezali se da će osvetiti izgubljene drugove koji su ostali na bojnim poljima u Bosni i Crnoj Gori. Sumirani su rezultati borbi 15. majevičke brigade u prvoj godini njenog borbenog puta. Poslije smotre održana je veoma uspješna priredba, gdje su se borci, svi zajednički, sa svojim starješinama vesilili, jer je na taj dan organizovano pravo narodno veselje uz veoma bogat kulturno-umjetnički program.

U periodu boravka brigade na teritoriji Bratunca, Srebrenice, Nove Kasabe, Drinjače, pored borbi i čišćenja toga kraja od legije i četničkih grupa, brigada vrši intenzivne pripreme, vojno i političko osposobljavanje ljudstva u cjelini, a posebno mladih boraca iz Semberije. Istovremeno njeni politički kadrovi rade na formiranju narodne vlasti na ovoj teritoriji, organizaciji omladine i žena. Ovaj period karakterističan je po intenzivnom

vojničkom i političkom osposobljavanju kadrova. Svakako da su jedinice brigade izvodile obuku i u drugim periodima, ali su obuka i vaspitanje u ovom periodu bili najsadržajniji i planski, što pokazuju slijedeći primjeri:

— U jedinicama naše brigade izvođena je intenzivna vojna obuka i rad na vojnopolitičkom uzdizanju boraca i rukovodilaca, rađeno je i na kulturno-prosvjetnom uzdizanju; osim toga, održano je više političkih konferencija sa narodom, kao i sa našim pozadinskim vlastima; održavani su, takođe, sastanci i bataljonske konferencije na kojima su izmjenjivana iskustva. Obuka je izvođena kako teorijski tako i praktično. Veliki doprinos borbenom i vojnostručnom osposobljavanju starješina brigade dao je Vukašin Subotić, koji je do avgusta 1943. bio načelnik štaba naše brigade, a u ovom periodu se nalazio na dužnosti načelnika štaba 17. divizije.

Održano je niz kurseva, sastanaka, konferencija, zborova, vježbi, smotri, kulturno-umjetničkih priredbi i dr.

Pri štabu 17. divizije u periodu od 1. do 21. aprila održan je vojni kurs za srednje vojne rukovodiocce u Srebrenici. Kurs je pohađalo 30 rukovodilaca i to: komandanta bataljona, zamjenika komandanta, komandira četa i zamjenika komandira. Rukovodilac kursa bio je potpukovnik Vukašin Subotić, a nastavnici: kapetan Arsen Đukić i poručnik Milan Njegovan. Kurs je imao svoj program podijeljen po predmetima, i to: borbena obuka, strojeva obuka, čitanje karata, nastava gađanja i naoružanje, ratna administracija, ratna služba, borba protiv neprijateljskih motorizovanih vozila, nastava gađanja, stražarska služba, služba veze, fortifikacija i utvrđivanje, politička nastava. Primijenjeni deo trajao je 5 dana, 45 radnih časova. Od toga je iskorišćeno za rješavanje pismenih zadataka 25 radnih časova, a za kritiku zadataka 25 radnih časova. Kod učesnika je vladalo veliko interesovanje za vojnostručnu obuku, jer su mnogi od starješina prvi put imali prilike da se susretnu sa teorijom iz mnogih predmeta.

Zahvaljujući povoljnim okolnostima za rad, velikom interesovanju, trudu i marljivosti kursista, kao i složenom i napornom radu nastavnika, na kursu je većina drugova postigla potpuno zadovoljavajuće rezultate. Sa odličnim uspjehom kurs je završilo 9 slušalaca, sa vrlo dobrim 11, sa dobrim 7 slušalaca.

Rukovodstvo kursa »našlo je za shodno« da iz naše brigade trojici drugova ne da prelaznu ocjenu — jednom zamjeniku komandanta bataljona i dvojici zamjenika komandira četa. . .

Dvadeset prvog aprila uveče, u čast drugova koji su završili srednji vojni kurs, kulturno-umjetnička ekipa 17. divizije dala je priredbu; na njoj su učestvovali i mnogi rukovodioci. Priredba je održana u veoma lijepoj sali, iskićenoj portretima druga Tita, borbenim parolama. Sala je bila puna boraca i starješina, političkih radnika i naroda Srebrenice. Program je bio veoma bogat, sadržajan, protkan pjesmom, igrom muzikom i skečevima.

Svim slušaocima kursa, koji su sa uspjehom završili, na najsvečaniji način uručena su svjedočanstva. Slušaoci su rangirani po uspjehu, tako da je prvi po rangui bio Rade Čvorak, zamjenik komandanta bataljona iz 6. istočnobosanske brigade. Njemu je štab divizije, kao prvom po rangui, predao na poklon jedan automat.

Prvog aprila 1944. u Srebrenici je otpočeo i kurs za intendante i ekonom, koji je trajao 14 dana. Kurs su pohađali 21 intendant i ekonom, među kojima je bilo i nekoliko iz 15. majevičke brigade. Rukovodilac ovog kursa bio je načelnik intendanture 17. divizije kapetan Nenad Radošević.

Dvanaestog aprila 1944. godine iz brigade upućeno je 30 drugova i drugarica na sanitetski kurs za bolničare koji je održavan pri bolnici 17. divizije.

U periodu povratka brigade na teritorij Bratunca i Srebrenice održan je niz sastanaka i konferencija sa borcima i komandnim kadrom. Dvanaestog marta uveče održan je sastanak komandnog kadra 2. bataljona u prisustvu komandanta brigade Ratka Vujovića Čoče i zamjenika političkog komesara brigade, Velimira Lesića Lea.

Zaslužuje pažnju i međubataljonska konferencija 2. i 5. bataljona koja je održana 13. marta u Bratuncu. Na konferenciji su istupali borci i rukovodioci oba bataljona. Govorili su o sebi i o drugima. Tu je bila prava kritika i samokritika. Borci su govorili o borbi, o svojim četama i bataljonima, o uspjesima i nedostacima, kao i narednim zadacima. Kod većine boraca osjetila se trema i — jasno se vidjelo — da mnogi od njih ranije nisu istupali i govorili pred više ljudi, a naročito pred svojim komandantom i komesarom brigade. Neki su čak govorili i o pitanjima o kojima se nije moralo govoriti, jer nije bilo mjesto ali — ipak su iznijeli sve.

Prilikom izvođenja obuke umnogome su korišćena iskustva stečena u prethodnim borbama. Rukovodioci su borcima iznosili mnogobrojne primjere držanja u borbi, junaštva, snalažljivosti u akcijama pri napadu na kolone, gradove, prelaska preko rijeka, hvatanja neprijatelja, izviđanju, zasjedi i dr.

Brojno stanje partijske i skojevske organizacije prema izvještaju zamjenika političkog komesara 15. majevičke brigade od 20. marta 1944. godine, izgledalo je ovako:

1. bataljon: članova KPJ 53, kandidata 6, članova SKOJ-a 44

2. bataljon: članova KPJ 49, kandidata 12, članova SKOJ-a 45

3. bataljon: članova KPJ 43, kandidata 19, članova SKOJ-a 28

5. bataljon: članova KPJ 44, kandidata 8, članova SKOJ-a 28.

Štapska ćelija — članova KPJ 5.

Prištapska ćelija: članova KPJ 5, kandidata 8.

Intendantura: članova KPJ 3.

Svega: Članova KPJ — 202, kandidata — 53, članova SKOJ-a 145.

Socijalni sastav partijske organizacije u to vrijeme u brigadi bio je: seljaka 70%, a radnika i intelektualaca 30%. Partijsko članstvo je u većini bilo mlado po svom stažu. Isto tako, i sekretari ćelija su, većinom, bili mladi partijski radnici. Bataljonski rukovodioci SKOJ-a bili su mladi partijci, sa kratkim stažom. Zbog toga se u ovo vrijeme radilo intenzivno na partijsko-političkom obrazovanju u svim bataljonima.

Brigada je u ovom periodu imala četiri bataljona, i to: 1, 2, 3. i 5. bataljon, a brojno stanje brigade 26. IV 1944. godine, prema operacijskom dnevniku štaba 17. divizije, iznosilo je ukupno 832 borca i rukovodilaca; od toga: 758 drugova i 74 drugarice.

LAZO GOJKOVIC

IZNENAĐENJE NA GRADOVRHU
(iz *ratnog dnevnika*)

Ponoć je, 15/16. januar 1944. godine — priprema se drugi napad na Tuzlu.

Drugi bataljon 15. majevičke brigade, poslije dvodnevnog marša iz Semberije, zaustavio se na polaznom položaju, na Gradovrhu. Kolona, koliko je bila duga, tako je i stala — na mjestu gdje se koji borac zatekao. Čekanje je bilo dugo. Umorni od napornog marša borci su brzo pospali na lišću, na samoj stazi koja je vodila kroz mladu šumu, preko jako strme padine. Drveće je obraslo i povezano veoma gustim lozjakom — pogodno da se čak i čobanin tu zaplete. Naprijed, na brdu je Miklavčić. Sa komandom bataljonna izviđaju, čekaju, a s brda — lijepo se vdi i svjetlo u Tuzli...

Naša 1. četa je na začelju. I, kao i obično, postavila je obezbjeđenje od jedne trojke, malo isturene prema s. Grabovici — odakle smo došli. Dalje od nas čuje se borba, kratka ali žestoka, sa uzvicima. To je 1. bataljon, koji razbija posadu u Siminom Hanu. Pošto je došla smjena mojoj trojki na obezbjeđenju začelja čete, i mi smo pospali, ali zbog hladnoće, ne tvrdim snom. Smijenio me je Milan Lukić »Čerčil«, rodom iz Posavine, sa još dva nova borca (oni su još imali civilna odijela i na glavi šubare). Ilija Babić, puškomitraljezac, i još neki ne mogu od hladnoće da spavaju — budni stoje na stazi; prilegoh malo kod njih. Ubrzo poslije toga, u polusnu čuh gdje neko reče: »Tu blizu puca pikavac« (automat). Skočih iz sna — ostali i dalje spavaju. Odjednom začusmo sa začelja, od pravca »Čerčilove« trojke — našeg obezbjeđenja — kako stazom nešto tutnji, preko nogu boraca koji spavaju. Zvekeće, klopavaju metalni predmeti — kao konji da jure. Kada smo u mraku primijetili da su ljudi, povikali smo: »Stanite, drugovi, mi smo — drugi bataljon!« Pomislili smo da se 1. bataljon naglo povlači sa položaja. Međutim, dešava se ono što se ni u snu sanjati ne može! Naime, tutnjava prestade i — čitava grupa pojavi se pred nama na dohvat ruke. Iznenađenje: ugledasmo šljemove na glavama! Zbunjeni i mi, onako iza sna i oni što su upali među nas ... Za trenutak se u mraku pogledasmo. Mi smo nešto i rekli makar, a oni — kad su se za trenutak sabrali — kao po komandi sručiše se u provaliju ispred nas! Jurnuše sa staze i dadoše se u panično bjekstvo kroz gusti lozjak — tutnjava za tili čas nestade ... Uхватili smo samo jednog koji je bio na začelju grupe — golim rukama smo ga prosto zadržali da i on ne pobjegne. Ovaj koga smo uhvatili vidi svoju sudbinu — traži od nas pištolj da se ubije. Zaplijenili smo mu automat i pištolj.

Poslije iznenadnog sukoba sa neprijateljem u mraku, četa se brzo razbudila i — pojačala opreznost. Komandir čete Slavko Krstić pozva Hivzu Arnautovića sa »šarcem« i mene — da izvidimo rejon obezbjeđenja. Odakle je neprijatelj došao i gdje je postavljena naša trojka — zasjeda.

Tek što smo malo odmakli od mjesta sukoba sa esesovcima, u grmu pokraj staze čusmo šušanj. Slavko povika: »Ko je tamo?« Odgovoriše: »Domobrani!« Slavko dodade: »Ovdje partizani. Predajte se!« Odgovor na naše pozive bio je nejasan. Oni su obećavali da će to učiniti, ali su oklijevali. Malo kasnije začu se zveket ređenika »šarca«. Slavko, iskusan ratnik, povika: »Hivzo, pucaj!« Esesovac koji se izdavao za domobrana ranjen je teško. Pre nego će izdahnuti povika: »Jesam lud.« Hivzo ga pita odakle je, a on odgovori da je iz Modriče. Kod esesovca našli smo »šarac« sa uvučenim ređenikom, postavljenim tako da bi mogao da tuče duž čitave kolone bataljona i — ko zna kakve bi bile posljedice da Slavko to nije prekratio. Malo dalje nađosmo i našu trojku, obezbjeđenje.

Tamo ima šta i da se vidi! »Čerčil« leži mrtav na stazi, sav izrešetan; drugu dvojicu nađosmo u blizini. Zivi su, ali su uplašeni. Sakrili su se, dok ne vide rasplet događaja. Oni su nam ispričali da su u zasjedi pospali i, kada je vod esesovaca nagazio stazom na njih, oficir je na »Čerčila« izručio cijeli rafal. Pošto, onako zbunjen, nije imao vremena da ubaci drugi okvir, on je onu dvojicu malo pretukao kundakom pitajući ih jesu li oni četnici, zbog njihovih šubara, jer su to bili novi borci, koji su nam došli iz Majevičkog odreda pre nekoliko dana.

SLAVKO SKOROVIĆ

PRVE ENGLESKE UNIFORME

Trinaestog marta 1944. godine 3. četa 1. bataljona 15. majevičke brigade nalazila se u Novoj Kasabi. Ne sjećam se tačno da li je tu bio i štab brigade, ali znam dobro da sam određen da, sa jednom desetinom, odnesem poštu štabu 3. korpusa; on se tada nalazio u Vlasenici, u jednoj kući na lijevoj strani puta Milići—Vlasenica, na samom ulazu u Vlasenicu.

Tu smo stigli u prvim popodnevnim satima. Desetinu sam postrojio pred zgradom, a sam sam se javio dežurnom — da imam poštu za štab Korpusa. Ušao sam sa dežurnim u kuću i predao poštu komandantu, Kostu Nađu; tu je bio i komesar, Vladimir Popović. Pošto je pročitao poštu, komandant Nađ me je uputio da li smo gladni i krenuo kao izlazu iz kuće. Ugledao je desetinu koja je bila što se tiče obuće i odjeće, vrlo slabo snabdjevena. Naredio je dežurnom da nas odmah vodi u Prateći bataljon, da nam se tu obezbijedi hrana i izda nova engleska uniforma. Kada smo

Vezisti štaba brigade za vrijeme rada na prijemu naređenja

došli u zgradu gdje je bio Prateći bataljon, iskreno govoreći, bili smo prilično gladni, pa smo odmah počeli da »tamanimo« konzerve i hljeb koji smo dobili od intendanta. Još nismo ni završili jelom, a došao je Košta Nad da vidi kako smo primljeni. Sjećam se dobro da je pozvao intendanta i rekao mu: »Hoću da ove naše Majevičane obučem od glave do pete u nove engleske uniforme.« Dežurnom je prenio da nam se obezbijedi spavanje, večera i za sutradan doručak. Okrenuo se prema meni i rekao da sutra, 14. marta u 9 časova, dođem po odgovor na poštu, koju sam donio.

Intendant nas je pozvao da pođemo sa njim do magacina. Kad je otvorio magacin nismo znali u što prije da pogledamo! Tu smo dobili sve novo: veš, čarape, cipele, bluze, pantalone, džempere, šinjele i opasače. Oblačeći se nismo mogli vjerovati da smo to mi, i da smo prvi iz naše brigade ovako obučeni.

Četrnaestog marta poslije doručka sa desetinom sam krenuo prema kući u kojoj je bio štab. Primio sam poštu i pošao prema izlazu. Komandant Košta Nad me je upitao gdje je desetina i izašao pred kuću gdje se ona nalazila. Zahvalio sam se komandantu, a on je odgovorio: »Moja vojsko, ovako će uskoro sve naše jedinice biti obučene.« Još jednom smo pozdravili komandanta i krenuli. Predveče istoga dana na ulazu u Novu Kasabu izazvali smo prosto pometnju, jer smo, ovako u novim uniformama, bili senzacija. Sjećam se da smo slati od strane štaba brigade po položajima naših bataljona i četa, da nas svi vide i da mi prenosimo riječi komandanta Nađa: da će uskoro i oni biti ovako obučeni.

VII OFANZIVA

Nalazimo se u malim muslimanskim selima pokraj plave Drine, i gledamo njenu desnu obalu. Vidimo i lepa sela srpskog naroda koji tamo živi. Vide se brežuljci zaseljeni žitom i kukuruzom, šljivici napupeli i zelena trava. Svakog našeg borca vuče želja da pođe u Srbiju. Držimo položaj kraj Drine, baš kraj vode na jednom bregu. Sa one strane Drine vidi se četnička kasarna, gde četnici drže položaj, vrše obuku i, ponekad opale pokoji metak na nas. U to vreme naše čete, bataljoni kao i cela brigada spremaju se za proslavu 1. maja. Organizuju se takmičenja, uvežbavaju skečevi i pesme — svi se spremamo da proslavimo taj dan.

Najednom stiže naređenje našem bataljonu za pokret. Pitamo se — kuda ćemo krenuti? Znali smo da ćemo u borbu, jer, pre toga, čuli smo da Švabe vrše ofanzivu na sektoru Semberije i Majevice, da nadiru prema Šekovićima. Naš bataljon je krenuo preko brda i dolina. Pravac: komunikacija Vlasenica—Srebrenica. Zanoćili smo u srpskom selu. Ujutru se dižemo i krećemo, sa ostalim bataljonima naše brigade. Pravac: cesta Han-Pijesak—Vlasenica u Malo polje — da nam neprijatelj ne bi nametnuo obruč. Dolazimo do Kraljeve vode, dok se, na istoj kosi, čuje jaka borba; nju su vodile jedinice naše 6. brigade. U to vreme dolazi i naša brigada. Prolazimo kraj naših ranjenih boraca i idemo dalje prema položaju; dobijamo naređenje: »Na levo krug!« i — da se odbijemo udesno, prema položajima gde se vodi borba. Čete se raspoređuju i naš bataljon stupa u borbu, s namerom da izade na kosu gde se nalazi neprijatelj. Brdo je bilo veliko, tako da je bilo teško penjati se, ali, ipak, naši borci su išli uz stranu, kotrljali se — i opet peli se gore. Sve u tišini. Pokatkad se omakne neki kamen i sleti niz stenu i — napravi lom drveća i huku. Došli smo na položaj, gde smo napali manja neprijateljska odeljenja i likvidirali ih. Već pada noć. Neprijatelj baca rakete, i levo i desno. Mi stojimo na kosi idući po dubokom snegu. Ložimo vatre i sedimo kraj njih. Noć je. Tišina, ništa se ne čuje.

Borci su bili prilično gladni, tako da su pojedinci jeli travu, takozvanu sremušu, od koje je mnogo njih zboleo stomak.

Svanjiva ... otpoče borba. Treba da se što pre probijemo kroz neprijateljske položaje, da nas ne bi opkolili. Borba se vodi čitav dan; ni napred ni nazad. Neprijatelj tuče artiljerijom naše položaje i stalno vrši napad i, sa druge strane, obilazi nas. Čitav dan smo bili na tom položaju — Kraljeve gore. Bila je magla, tako da se ništa nije videlo. Dolazi noć. Mi dobijamo naređenje: »Na levo krug — nazad!« Polazimo dole sa stena, kroz šume, kotrljamo se...

Neprijatelj tuče topovima. Granate u zraku pucaju, »šarci« trešte, mi samo idemo... Dolazimo do jednog zapaljenog sela, gde stanemo da naložimo vatru od ograde, koju smo tamo našli. Svanjiva... »Sprema za pokret!« — više komandant brigade. Tek što smo krenuli, svanulo je lepo. Najednom vidimo jednu kolonu, ide k nama bočno. Bilo ih je 150—200 koji su išli u koloni. Komandant brigade povika: »Ko je tamo?« — a oni odgovoriše: »Ko je tamo?« To je sigurno naša 6. brigada — rekoh komandantu. On povika: »Ko je tamo?« sasvim oštro. Oni opet nama: »Koja je tamo brigada?« Nama se učini da su Italijani, zato što kažu: »brigado«, i — sitno, oštro govore. Naši povikaše: »To su Nemci i — odmah otvoriše vatru na njih. Oni se razviše u streljački stroj i uzeše položaj odakle su nas tukli šarcima. Mi smo dobili naređenje od komandanta bataljona da sa jednim vodom idemo u napad.

Krenusmo trčećim korakom prema Švabama koji su još u dolini, tj. nisu bili svi izašli na položaj. Mi smo ih nemilice tukli. Sustignemo njih 20, koji su bili iznenadeni, tako da nisu uopšte pucali na nas. Niti oni mogu da uteknu niti pak mi da ih stignemo. Mi tada otvorimo vatru na njih i ubijemo 5 Švaba. Ostali pobegoše. Desno nađosmo 3 Švabe koji su se zamorili bežeći i legli kraj jedne ograde. Odmah doletimo do njih, poubijamo ih, uzmemo im puške i jedan sanduk municije. Ovo dobro dođe za nas, jer, inače, bilo nam je ponestalo municije, a naročito meni — u fišeključama sam imao svega 5 metaka. Idući, zamenik komandira i ja se obazremo na levo, a Švaba uzeo dvogled i gleda nas dvojicu. Od njega smo bili udaljeni za 100—150 m! Švaba, misleći za mene da sam Nemač pošto sam imao odelo, fišeklije i nemačku pušku, nije uopšte pucao. Ja ti zgrabim pušku i opalim na njega. On pobeže. Ostale Švabe hitro uhvatiše položaj. Kad videh da naša kolona ode gore kosom, a da od naših nema niko više, počeo sam vikati: »Napred, drugovi!« Da Švabe ne bi primetile da smo samo nas dvojica.

Kažem ja zameniku komandira: »Beži od mene udesno, a ja ću ulevo, tako da se prebacimo do popaljenog sela.« Švabe su osetile da smo nas dvojica sami i potrčase za nama, dok drugi tuku iza čuke. Urliču Švabe, meci padaju oko naših nogu. Mi se prebacujemo brzo kao strele, skok po skok. Na svakih dvadeset metara zalegalimo. Dodosmo do zidina izgorelih kuća, gde nađosmo komesara bataljona, koji nas je čekao — kao i zaostale borce — podstrekivajući ih samo da što brže idu. Nas dvojica smo bili poslednji u koloni. Naša četa je otišla napred, kao i ostale jedinice. Idemo mi trčeći, i pitamo gde je otišla kolona. Tako trčeći nađosmo na komandanta našeg bataljona i komesara brigade — stajali su na jednom uzvišenju. Mi produžismo napred i stigismo kolonu. Borba se vodi. Neprijatelj opkoljava sa svih strana, sterao je u jednu šumu celu diviziju. Nas dvojica dodosmo u sastav naše čete, jurimo napred da se probijemo, jer neprijatelj steže. Komandant divizije drži pištolj i viče: »Majevička napred! — Šesta brigada napred!« Niko ne viče »napred bataljon«, četa ili vod, nego samo — napred brigada. Tuče nas Švabo bacačima, a mi — samo guramo napred. Povikaše: »mitraljeski Majevičke, napred! Napred Majevičani« — više komandant divizije, Gligo Mandić. Trešte mitraljezi, bombe se bacaju, za gušu se hvatamo. Grmi i trešti kroz šumu kao da ide 5.000 aviona. Švabe padaju. Ostavljaju bacače, puške i druge stvari, a naši borci, ne obazirući se na njih, jure napred. Mene kao da udari neko kamenom u nogu. Mislio sam da se stena odvalila, ali osetih krv u svojim cipelama i — već ne znam da imam desnu nogu. Vidim u kakvoj sam situaciji, pa zgrabim svoju pušku i podem čvrsto, kao da nisam ranjen. Odupirem se nogom, ali, ubrzo, vidim da ne mogu dalje. Drugovi me povedu do konja, kojega mi daje komandant brigade. Pojaših i tako podem sa bolnicom. Već smo se probili i idemo dalje. Razbijene Švabe ponovo zauzimaju položaj, dok drugi jure za nama, da nas sustignu.

Već se nalazimo na čukama, na kojima je dubok snijeg. Zima i vjetar duvaju kao da nije Uškr. Pred nama brda, velika i nepregledna. Kolona ide žurno, da što pre odmakne od Švaba, od kojih smo se odvojili. Ova borba na Ravnoj Gori, gde smo se probili, bila je najjača u toku čitave ofanzive. Došli smo u selo gde smo se malo odmarali, pa opet nastavili put. I borbe sa Nemcima i četnicima koji su imali nameru da nas unište. Njihov uzaludan plan je propao. Kretali smo se njemu iza leđa. Ono što

bismo drugom prilikom prešli za dva sata, išli smo ceo dan, obilazeći i varajući ih. Neprijatelj je u stopu išao za nama, tako da nismo mogli u selu opstati ni dva sata, a kamoli dan. Stalno smo putovali i u pojedina mesta — vraćali se po pet puta. Neprijateljski avioni, »štuke« i »rode«, stalno su tražili naše jedinice i bombardovali ih. Naš put je bio dug i težak. Od Vlasenice pa sve do Crne Gore, do planine Durmitora, dok stvarno, zahvaljujući našem mudrom rukovodstvu, nismo izašli na slobodnu teritoriju Crne Gore. Tu smo se okrepili, obukli, sredili i krenuli ka novim zadacima — prema Srbiji.

Zelja koju smo imali onda, kad smo bili kod Drine pred ofanzivu, ispunila se, nakon krvavih i teških pokreta i borbi.

I sedma ofanziva je bila po neprijatelja bezuspešna, jer je imao gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu.

Dole krvavi okupator i njegove slugo!

Dole fašizam!

Živjela Jugoslovenska armija, na čelu sa voljenim drugom Titom!

Pomoćnik komesara 171 bat. D. PERIĆ

Almanah »Dve godine borbi i pobeđa
XV majevičke brigade«

JOVINA DOVITLJIVOST

Iznad Jablaničke rijeke u selu Mačkovac, zvanom »Mala Moskva«, isticala se svojom ljepotom kuća odbornika i člana Partije Jove Mitraševića. Smeđ, krupan i visok, prijatne spoljašnjosti i omiljen kod naroda, Jovo je imao puno uspjeha u svom legalnom i ilegalnom radu. Njegova žena Jelka, visoka, naočita (u pravom smislu Jela) bila je svjesna opasne dužnosti svoga muža i — uvijek spremna da svom drugu pomogne. Bistra i snalažljiva, uvijek lijepo dotjerana, znala je da dočeka goste sa kojima je Jovo trebalo da razgovara, da ih počasti i isprati. Jovi je izrodila i odgajila lijepu djecu, koja su nastavila put svoga oca, a jednom sinu je dala i ime očevo.

Vihor rata je bjesnio, razne vojske su se smjenjivale u Mačkovcu i u Loparama. Ovdje su i četnici, računajući da je Jovo kao bogat čovjek upravo na njihovoj strani, takođe često navraćali. Član Partije, Jovo je bio svjestan svog zadatka i morao je da ostane na terenu, a često je žalio što i sam nije u partizanima. »Drži se Jovo« — bodrili su ga borci, Majevičani. I navraćali često kod njega.

U prvoj polovini septembra 1942. godine u Jovinoj kući nadoše se, nekako u isto vrijeme i četnici i partizani, jedni u jednoj, a drugi u drugoj sobi. Pošto su partizani stigli prvi, znali su da su ovi drugi četnici. Grupa partizana bila je pozvana kod Jove na ručak i Jela ih je smjestila u gostinsku sobu. Tu su bili: Ratko Perić, komandant Udarnog majevičkog bataljona, njegov zamjenik Oskar Danon zvani Jovo Cigo i komesar Branko Drašković sa dva puškomitraljesca muslimana.

Četnici vojvode Kerovića stigoše pred Jovinu kuću, a Majevičani — tek što su počeli da jedu. Jovo brzo utrča kod partizana i obavijesti ih. »Izađi pred njih i primi ih u drugu sobu, što možeš sada drugo da učiniš« — rekoše Majevičani Jovi.

Jovo se nađe u nedoumici pa izađe pred kuću u namjeri da četnike zadrži da ne uđu u kuću, ali su oni bili uporni. Pogosti on četnike pred kućom rakijom, ali oni umjesto da krenu dalje, krenuše prema vratima. Jela ih dočeka i ponudi im da uđu u spavaću sobu, ali su se oni bunili što ih ona ne vodi u gostinsku.

Kreči se, života mi! — ljubazno će Jela. Četnički starješina je i pored toga navaljivao da uđe u onu drugu sobu, ali je Jela uspjela da ga zadrži.

— Jovo, ako boga znaš, zašto ne nastaviš da krečiš, vidiš da nemam gdje ljude da uvedem. Ne gubi vrijeme, ja ću ih pogostiti — ljutito će Jela, a Jovo izađe i polako otškrinu vrata sobe u kojoj su bili partizani pa uđe tamo. Pošto su već ranije četnici primijetili da sa Makve, sa položaja pristižu domobrani, njihovi odlični saradnici, a vidio je to i Jovo, on obavijesti Majevičane da se približavaju domobrani i da idu pravo prema njegovoj kući.

— Njih gledaj da odmah udaljiš! — narediše oni Jovi.

Jovo iziđe pred domobranski vod, zabrinut za svoje drugove partizane, koji su sada bili još više ugroženi i ponudi im rakiju pred kućom. Jela otvori vrata i poče grditi Jovu što ne kreči, već dangubi sa vojskom i — da joj je dosta ovih što ih je puna kuća, a ona ima pune ruke posla. — Za vojsku je da ratuje, a ne da se opija i gosti, a za poštena domaćina da radi svoj posao! — prosu svoj rafal Jela. Domobrani odmah krenuše dalje, a i četnici se ušeptrljiše. Čudno im bi, kako ova lijepa plavuša i ljubazna domaćica, najednom postade ljuta i osorna. Domobrani odoše na položaj odakle su i došli, a za njima ubrzo i četnici napustiše Jovinu kuću.

Majevičani su sve ovo posmatrali kroz prozor i držali na gotovs svoje mitraljeze. Pošto su od Jove dobili detaljno obavještenje kolike su neprijateljske snage, Majevičani brzo napustiše njegovu kuću i odoše na svoj položaj, u svoju jedinicu, koja se nalazila u selu Jablanica, koje i graniči sa selom Mačkovac.

Majevičani su se čudili kako je moglo da dođe do toga da se nađu u isto vrijeme sa četnicima kod Jove, pa su i tako opterećenog zadacima, Jovu i dalje provjeravali, ali su, ubrzo, bili svjesni da Jovo tu nema ništa, da je do toga došlo sasvim slučajno i — da je ta situacija bila opasnija za Jovu nego za njih.

Četnici su jedno vrijeme bili ubijedeni da je Jovo na njihovoj strani, ali su počeli da sumnjaju. A i da su znali, zbog Jovina ugleda kod naroda oni ne bi smjeli da mu napakoste. Narod je čuvao svoju i Jovinu tajnu dokle god je mogao. Stradalo se i gladovalo, odvajalo se od usta i davao zadnji zalogaj za narodnu vojsku. Ginulo se i stenjalo od četničkog terora, bježalo se ispod noža krvničkog, a izdržalo se i naduralo!

Koncem 1943. godine kada su partizanske snage ojačale do te mjere da se već uveliko znalo na čijoj je strani pobjeda, četnici izgubiše strpljenje. Njihova sumnja da Jovo sarađuje sa majevičkim partizanima potvrdila se. Uspjeli su da već 1944. godine uhvate Jovu i otkriju njegove saradnike, članove Partije, da ih odvedu u susjedno selo Pirkovce i strijeljaju. Narod je bio ogorčen i — još više zamrzio četnike. Četnici i Nijemci su maltretirali Jovinu familiju, ali, uz pomoć naroda, Jela i djeca su ostali u životu. Jovini najbolji drugovi s Majevice su u ta teška vremena bili tamo gdje ih vihor rata odnese.

SLAVKO ŠKOROVIC

PROBOJ NA RAVNOJ GORI — ODSJEČENI OD BRIGADE

Dvadeset i sedmog aprila 1944. godine nalazili smo se u selu Kalimanići, kada je počela sedma neprijateljska ofanziva. Dvadeset i osmog aprila na položaju Karaula imali smo teške borbe sa jakim njemačkim snagama. Sa nama se tada kretalo dosta ranjenika, drugarica i drugova terenaca i si. Nijemci su nas opkolili sa svih strana i jedino što nam je preostalo — bilo je da prihvatimo borbu i da im ne dozvolimo da nam se približe. Tako smo cijeli 29. april proveli u vrlo teškim borbama i jurišima, u kojima nam je ponestajalo municije. Trideseti april bio nam je »sudbonosan«. Opkoljeni smo sa tri strane, a pred nama se ispriječila Ravna Gora, također posjednuta od Nijemaca. Stab brigade u ovom presudnom momentu donio je jedinu moguću odluku — proboj preko Ravne Gore! Kroz kolonu se prenijelo: »Komunisti i skojevci, naprijed!« Počeli smo izlaziti iz stroja, a ostali su nam davali po koji metak — da nam se nađe. Kada smo se skupili, na brzinu nam je izložena situacija, i naglašeno da od nas zavise životi ostalih boraca.

Razvili smo se u strijelce i, preko brisanog prostora, počeli podilaziti njemačkim položajima. Po nama je otvorena žestoka vatra, padali su i ginuli drugovi, ostajali ranjeni, ali su ostali, štedeći municiju, sve bliže podilazili neprijatelju. Sjećam se vrlo dobro, da sam se u tom momentu nalazio u neposrednoj blizini Spase Mićića. On je pred nama primijetio njemačkog mitraljesca i njegovog pomoćnika i krenuo prema njima. Meni je rekao da otvaram vatru i da njihovu pažnju privlačim na sebe, a on će se privući sa njihove desne strane. Tako je i bilo. Odjednom, čuo sam prasak bombe i vidio kako su ova dva Nijemca skočila i počela bježati. Nisam odmah znao šta je bilo sa Spasom, ali sam čuo da više — da su pobjegli. Doletio sam i ja do rova gdje su ti Nijemci bili i vidio »šarac« kojeg su ostavili, i doboše sa rezervnom municijom. Našli smo i jedan njemački ruksak, natrpan hljebom i konzervama; donijeli smo ga sa sobom na položaj, kao rezervnu hranu. Pošto smo vidjeli da i ostali naši drugovi uspješno izgone Nijemce sa dotadašnjih položaja, pogostili smo se hranom koju smo našli u tom ruksaku. Kako je proboj uspješno izvršen, tu noć smo se smjestili u selo Plane, odmorili se i prenoćili.

*

Šestog maja 1944. godine 1. bataljon 15. majevičke brigade zauzeo je Olovo, malo bosansko mještašce u dolini dviju rijeka, Bioštica i Stupčanice; u njemu smo i zanoćili. Sjutradan, tj. 7. maja rano izjutra krenuli smo u pravcu Brda i Medojevića, da bismo ponovo ušli u sastav brigade. Naš bataljon, čiji je komandant bio Vojo Ivanović Crnogorac, a pomoćnik

komesara Radomir Ščepanović, bio je jedan od najboljih bataljona brigade, sastavljen od boraca koji su na svom borbenom putu učestvovali u slavnoj bici na Sutjesci. On je uvijek bio spreman da sve borbene zadatke uspješno rješava, ali — nije imao sreće da tog jutra ponovo uđe u sastav svoje brigade . . . Negdje na pola puta prema Medojevićima naišli smo na Nijemce i bili prisiljeni da prihvatimo borbu. S obzirom da smo ostali odsječeni od brigade, Vojo i Radomir su upoznali bataljon sa situacijom u kojoj smo se našli i sa teškoćama koje pred bataljonom stoje.

Krenuli smo prema Malom Polju, gdje smo se zadržali 8. maja, jer smo se 9. maja namjeravali spustiti u Vlasenicu, misleći da ćemo tu stupiti u kontakt sa nekom našom jedinicom. Krećući se prema Tugovima i Vlasenici bili smo dočekani žestokom mitraljeskom vatrom sa Visevca, dominirajućeg položaja nad Vlasenicom; zato smo se morali povući preko Zalukovika—Savića—Karaule do sela Bačića, gdje smo i zanoćili. Desetog maja krenuli smo preko Podosoja u pravcu Srebrenice, ali ni tu nismo uspjeli — jer su u Srebrenici bile ustaše. Na nas je bila otvorena vatra i iz ostalih sela kroz koja smo prolazili — od ustaške milicije i zelenog kadra. Jedanaestog maja smo prenoćili u Krušev Dolu, a 12. ponovo u selu Bačići. Trinaestog maja smo preko Brda—Nedeljišta stigli u selo Lukiće, gdje smo zanoćili. Četrnaestog maja smo bili u Poterkvinama, u blizini ceste Vlasenica—Sekovići. Naši izviđači su izvijestili da se na cesti nalaze Nijemci. Štab bataljona, konsultirajući se sa komandama četa, odlučio je da se po padu mraka spustimo do ceste i, između njemačkih vatri i vozila koja su se kretala, prebacujemo po 2—3 na drugu stranu ceste. To nam je i uspjelo, jer smo se prebacivali u najvećoj tišini. Petnaestog maja kretali smo se pravcem: Rudišta—Stanimirovići—Plazaće—Trnovo, gdje smo i zanoćili. Sjutradan, 16. maja, stigli smo u Kaštijelj, gdje su se nalazili neki članovi štaba 27. divizije, koji su tu radili na formiranju 20. romanijske brigade. Ovdje smo se zadržali do 19. maja i, svakoga dana, posjećivali su nas članovi tog štaba i sa nama održavali partijske sastanke. Sjećam se vrlo dobro da je cijeli 1. bataljon uporno tražio da nas snabdiju municijom i hranom i da želimo da se probijemo u sastav naše, Majevičke brigade. Članovi štaba 27. divizije su nas upoznali da oni formiraju 20. romanijsku brigadu, da je toj brigadi potreban iskusan komandni kadar, da će većina boraca otići za rukovodioce u novu brigadu i si. I tako je naš 1. bataljon, 20. maja 1944. godine, ušao u sastav 20. romanijske brigade.

RAVNA GORA

Proljeće je već uveliko. Behara voće, zelene se gajevi, zasijane oranice i polja pokraj vijugave Drine gdje smo boravili mjeseca aprila. Tamo, preko Drine, stenjao je pod knutom švapskih dželata i srpskih izroda junački narod porobljene, ali nepokorene Srbije. Bili smo spremni na izvršenje novih i velikih zadataka. Ponosili smo se što je nama palo u dio da uzmemo na sebe plemenitu i svetu dužnost — osloboditi porobljene krajeve bratske nam Srbije.

Tih dana švapski izmećari kovali su nove planove o uništenju naše vojske, poduzeli su ponovo ofanzivu na istočnu Bosnu. Ali, i ovoga puta — prevarili su se u računu.

Trebalo je brzo izbjeći obuhvat — manevar neprijatelja da nas nabaci na Drinu. Po kiši, vejavici i mrkloj noći, blatnjavim stazama i potocima srebreničkog kraja, brzo, bez predaha, kretala se naša kolona.

Pred nama je Šesta. Prolazimo kraj bratskih vojvodanskih jedinica i kraj našeg junačkog štaba Korpusa. Vedri, dostojanstveni i nasmejani drugovi komandant i polit, komesar korpusa, prate našu kolonu. Pitaju, interesuju se svesrdno i drugarski za svakog borca.

Kako naši Majevičani? — zapita general-lajtnant, drug Košta.

Dobro, orni za bitku, spremni da ovoga puta razbiju sve planove švapskih generala, spremni da osвете Majevicu i Semberiju, po kojoj su ovih dana harali, klali, žarili i palili SS-ovci i izrodi našeg naroda — odgovori jedan drug.

Popesmo se na Sjekiru. Drug komandant divizije nas sreta, pun povjerenja u svoje jedinice — izdaje naredjenja.

Nakon toga ubrzo na Karauli, na Kraljevoj Gori otpoče krvava bitka. Pred nama je Šesta. Ona se junački tuče.

Ulazimo i mi u borbu. Predvečerje, suton počinje. U silnom naletu naša divizija razbija Švabe na Kraljevoj Gori. Čitavu noć i sjutradan trajala je strašna bitka na Karauli. Svaku stopu naše zemlje plaćale su Švabe skupo. Razbili smo njihovu namjeru da nas uhvate u klopku.

Opet po mrkloj noći, težak put — na nove zadatke. Brižno čuvamo i vodimo sa sobom ranjene drugove, junake sa Karaule u Kraljeve Gore.

Pred zoru odmor u popaljenom selu Gornje Vrsinje.

30. april. Sviće. Naša se kolona odvija. Desno od nas iz šume izbija neprijatelj. U istom času čujemo borbu pred nama — tamo gdje je otišla Šesta.

Munjevito u naletu, razbijamo Švabe. Vrsinjski potok oboji pogana švapska krv. Četrdeset fašističkih vojnika platilo je pokušaj da nas napadne s leđa. Komandir »Lala« žive ih je hvatao — i sudio im je.

— Brže napred! — da stignemo Šestu.

Žurno se okrećemo utrtom stazom, kada je ona prošla. Pred nama je sve jača borba. Dobijamo bacačku i mitraljesku vatru s lijevog boka. Kolona odmiče. Iza leđa se primiče neprijatelj.

Čelo brže, napred!

— Stigli smo Šestu — prenosi se kolonom.

U tom času Šesta je vodila žestoku borbu sa nadmoćnim neprijateljem, koji je zaposjeo dominantne položaje i prelaze na stijenju Ravne gore — na Pribegovini. Tu su bili i naši ranjenici. Neprijatelj pred nama, s bokova i s leđa.

Naša kolona prolazi kroz šiprag, magla je sve gušća i snijeg pomalo pada, dok vjetar oštro reže.

Borba — jeziva. Štab divizije je napred — na mjestu bitke. Prenosi se naredene: »Majevička, brzo naprijed«.

U magli prolazimo kraj bolnice i pomoćnih dijelova divizije. Izmijenio se izgled svijeta. I pored umora, neispavanosti i zime, kada smo se mi, Majevičani pojavili, osjetila se vedrina, veselost i vjera da ćemo pobijediti — da smo stigli u pravi čas.

Mitraljezi naprijed, na čelo jedinica!

Komandant i politkomesar naše divizije stoje kraz staze na bojištu gdje neprijatelj pruža žestok otpor.

Stigli smo do njih. Puni pouzdanja, kratko i odsječno izdali su zadatak: neprijatelj drži dominantne kote i prolaze. Moramo se probiti. Naše ranjenike i jedinice moramo izvući: Pravac: Djevica—Podžeplje. Naprijed naši Majevičani!

Neprijateljski »šarci« bljuju duge rafale, bacači i trombloni tuku ubrzano.

Situacija je teška. Trebalo je položiti ispit, trebalo je ispuniti nade, opravdati povjerenje koje su svi drugovi tog časa imali u nas. U tom času shvatili smo sva težinu svog položaja. Trebalo je razbiti plan neprijatelja o našem uništenju, trebalo je slavu naše brigade, naše divizije — slavu naše NOV pronijeti dalje ...

Tišina. Po koji rafal iz »šarca« i bacačka granata sa Pribegovine razliježe se sniježnom planinom. Krvi žedni »fricevi« i ne sanjaju o tome šta im se sprema ..

Komandanti bataljona krenuše s bataljonima naprijed. Posmatram lica boraca. Dostojanstveni, ozbiljni, hladnokrvni i odlučni da u potpunosti izvrše zadatak. Tu je komandant Šeste.

Bataljoni se razvijaju. Tiho, vješto podvlače se... Neprijatelj mahnito tuče mitraljeskom vatrom. Naši šute.

Najednom silovito, neodoljivo, osvetnički, odjeknu iz stotine grla: »Ura! Ura! Ura! Naprijed Majevička!« Naši mitraljesci, svi kao jedan, osuše Švabe paklenom vatrom. Razliježe se prasak bombi i, tog časa, strašna vatra, pomiješana sa neodoljivim poklicima: »Juriš naprijed! Ura! Živio drug Tito!« — odjekivalo je dolinom.

Ključalo je kao u kotlu. Neprijatelj se žestoko branio.

A onda još jedan, silovit i nezadrživ juriš. Nasta cika, pjesma i povici. Zašutaše »šarci«, nesta bacača, a naši vrište i viču: »Bježe Švabe«. Zarobili smo »šarce«, pikavce, pištolje ...

— Ura, naprijed! Drži ga, nedaj mu umaći« ...

Zatim zatišje. I ponovo — još jedan ljut okršaj — neprijatelj je smožden i na posljednjem uporištu.

Naši gone ostatke razbijenog neprijatelja.

Na bojnem polju, na stijenju Ravne gore, leže izvrnuti šugavi »fricevi«. Svojom skotskom krvlju natopili su našu rodnu grud.

Na razbojištu leže naši mrtvi drugovi. Pao je komesar Simo, komandir »Lala« i još nekoliko udarnika, div-junaka, mitraljezaca i bombaša ...

Njihova krv zvala nas je na osvetu. Njihovo besprimjerno junaštvo bilo nam je putokaz kako se bori, neustrašivo gine za slobodu svoje zemlje.

Položili smo ispit — junački. Izvršili smo zadatak. Smoždili smo neprijatelja koji nam je stao na put, koji nas je htio spriječiti u našem velikom djelu — narodno oslobođenje.

Razbili smo švapski sistem zasjede, koje su nam bili postavili od Drine do Vlasenice, na čitavom planinskom masivu, osujetili smo sve njihove planove o uništenju, probili im se za leđa, dobili u vremenu da se malo odmorimo, da bismo opet nastavili, jače i odlučnije, uništavati sve one koji nam stanu na put ka uzvišenom cilju — oslobođenju naših naroda od švapske tiranije i zuluma domaćih izdajnika. U bici na Ravnoj Gori, naša brigada pokazala je besprimjerna junaštva, neodoljivost i prodornost: snagu i čvrstinu pokazala je u krvi najboljih svojih boraca, veliku odanost svome narodu i rodnoj grud, Bosni ponosnoj ...

Pokazala je visoko shvatanje u izvršenju postavljenih zadataka, opravdala povjerenje štaba Divizije.

Bitku smo završili pobjedonosno. Kolona se formira, kreće se dalje — dalje ka novim pobjedama. Napred, do konačnog oslobođenja naše zemlje!

Major Ratko VUJOVIC

Almanah »Dve godine borbi i pobjeda
XV majevičke udarne brigade«

IBRAHIM MEŠKOVIC

SEDAK NOSILA SEDAMNAESTE DIVIZIJE

Posljednjih dana aprila 1944. godine, 1. bataljon 15. majevičke brigade našao se, zajedno sa ostalim dijelovima 17. divizije, u reonu Karaula — Ravna Gora. Očekivali smo da u sastav divizije stigne 2. krajiška brigada, kako bi izvršili koncentraciju — radi prebacivanja u Srbiju. Iz predjela odakle je trebala doći 2. krajiška brigada došle su — jake njemačke snage. Stizale su u kolonama ili po grupama iz više pravaca, pa su se čak i miješale naše i njihove kolone u borbi... Neprijatelj je, vjerovatno, praćenjem radio-saobraćaja, osjetio koncentraciju naših većih snaga i — izvršio brz prodor. Uspio je donekle da nas dezorganizuje i rasturi po dijelovima, što je inače njegova taktika bila u VII ofanzivi. Divizija je prihvatila neravnu borbu i nanijela neprijatelju znatne gubitke, jer su u jurišima učestvovali i svi štabovi, počev od štaba 17. divizije, štabova 6. i 15. brigade do štabova bataljona i komandi četa. U tim jurišima smo i sami pretrpjeli relativno velike gubitke, naročito u rukovodećem kadru. Ti naši gubici su poznati pod nazivom »Sedam nosila 17. divizije«. Među ranjenicima nalazio se i politički komesar bataljona u 6. brigadi, Mitrović Dragoslav Učo, kojeg je štab divizije iznio iz borbe na nosilima.

Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja, divizija je bila prisiljena na povlačenje. U zaštitnici srede divizijske kolone za pokret našao se 1. bataljon 15. majevičke brigade. Na začelju bataljona nalazila se 3. četa 1. bataljona. Cio 1. bataljon je vodio borbu dok se divizijska kolona sredila za pokret. Neprijatelju smo odolijevali skoro do pada mraka. U predvečerje, neprijatelj je uspio da razdvoji vod 3. čete sa komesarom čete Ibrom Meškovićem, od ostalog dijela čete. Komandir čete Derviš Kape-tanović je pokazivao rukom da treba da se povučemo grebenom, kojim je odstupala divizija. Ostalo nam je da zaobidemo neprijatelja, da bi se do-mogli grebena kojim je odstupila divizijska kolona sa ranjenicima. Među-tim, mi smo ubrzo počeli pronalaziti neke ranjene i bolesne koji nisu uspjeli da se evakuišu sa glavninom snaga. Svi su bili pokretni. Uspjeli smo, nakon nekoliko časova, da zaobidemo neprijatelja i stignemo na mjesto-odakle su krenuli naši grebenom. Tada se broj ranjenika još više povećao. Išli smo grebenom dugo i, kasno u noć, stigli smo do grebena koji se prirodno odvajao. Tu smo morali da se zaustavimo, jer smo došli u neizvjesnost i morali smo sačekati svitanje. Hladna majska noć u planini prisilila nas je da pronađemo šumovit predio. Povukli smo se u najbližu šumu. Ranjenicima smo dali nešto naše odjeće, da se zagriju i prespavaju, kako bi izbjegli loženje vatre. Ostali su manje-više bili na obezbjeđenju. Ujutro smo se vratili na mjesto gdje se razdvajaju grebenovi i utvrdili da nema nikakvih tragova od naše divizijske kolone, što je govorilo da je ona prije morala da skrene sa tog grebena. Sami se moramo snalaziti...

Nastala je mučna neizvjesnost i kod boraca i kod ranjenika. Svima je ipak bilo poznato da je trebalo da krenemo za Srbiju. To je značilo da

treba da idemo prema istoku. Orijentisali smo se prema istoku i krenuli pretežno pošumljenim predjelima. Uveče smo stigli u šumu nedaleko od jednog muslimanskog sela. Sve je bilo umorno i gladno, pa nismo mogli dalje. Pored toga, bilo je i hladno, jer je okolo bilo snijega. Gladni i žedni počeli smo jesti lišće i srijemoš sa snijegom, pa smo tako gasili i glad i žeđ. Željeli smo da se ogrijemo ali — niko nije imao šibicu. Neko je pronašao lupu od baterijske lampe, pa smo pomoću nje zapalili cigaretu, a zatim i vatru — jer je majsko sunce bilo jako. Sada smo već svi pored vatre, spavamo.

Najviše nas je ipak mučila glad! S grupom boraca krenuli smo prema jednoj kući izdvojenoj od sela. Približili smo se i osmatrali kuću. Utvrdili smo da domaćin ima oružje. Sačekali smo da izađe iz kuće bez oružja i prisilili ga na predaju. Poslije smo s njim ušli u kuću i oduzeli oružje. Tada smo utvrdili da pripada zelenom kadru (jedna vrsta domaćih izdajnika). Nismo dozvolili da ma ko izlazi iz kuće. Zena i djeca su počela plakati, ali smo ih ubrzo smirili; domaćin je shvatio svoj položaj pa ih je i sam smirivao. Pretresli smo kuću i pronašli nešto kukuruznog brašna, masla i suvog mesa — a govorio je da nema ništa. Naredili smo da skuva puru, a zatim i da zakolje jagnje. Nešto kasnije smo doveli i ostale borce sa ranjenicima; večerali su i legli da spavaju. Obezbjedenje smo postavili na nekoliko mjesta, tako da nas ništa ne bi moglo iznenaditi. Poslije smo razmotrili situaciju sa ovim zelenokadrovcem. Objasnio nam je da se nalazimo nedaleko od Drine, na prostorijski između Fakovića i Srebrenice i da naše snage nije zapazio tih dana. Informisao nas je da tih dana nije vidio njemačke snage u blizini, ali da se po svim selima nalazi zeleni kadar, a po nekim većim — ustaška milicija i oružnici. Poslije razgovora s njim, došli smo do zaključka da je najbolje da krenemo u predio Birča, a za vodiča — da uzmemo baš njega.

Ujutro smo sa ovim vodičem krenuli u pravcu Kravica. Vodio nas je pošumljenim predjelima i van naselja, kako smo i zahtijevali. Cijeli dan nismo imali komplikacija. U predvečerje smo primijetili na jednom proplanku podužu kolonu, pretežno na konjima. Zaustavili smo se i zaposjeli položaje, da bolje uočimo o kome se radi. Kad smo vidjeli da se i oni kreću pravcem kojim mi treba da prodemo i da bi to po svemu mogle biti jedinice NOV-e, pitali smo: »Ko je tamo?« Odgovorili su: »Ovdje šesta.« Pitali su oni: »Ko je tamo?« Odgovorili smo: »Ovdje petnaesta.« To je u stvari bila kolona ranjenika 17. divizije koju je vodio teško ranjeni zamjenik komandanta bataljona u 6. brigadi Luka Nedić; on se morao kretati na konju. U koloni se nalazio i Branko Prlja, komesar čete pri štabu 15. majevičke brigade; bio je ranjen. Našoj sreći nije bilo kraja! Svi smo se osjećali sigurnijim, pogotovo oni koji su se teže kretali, a bilo je i onih kojima smo morali pomagati i na konjima.

Stavili smo se pod komandu najstarijeg među nama, Luke Nedića. Tada smo primili informaciju da se u blizini nalazi Srebrenički NOP odred. Uveče smo išli na ugovorenu vezu u jednu gustu močvarnu šumu, a sa nama — i teško ranjeni Luka. Niko nije došao iz odreda, mada smo čekali do pred svanuće, pa smo sami nastavili put u sela oko Kravica. Tada je Luka pričao, a i danas se dobro sjeća — kako je došlo do iznenadnog prodora Nijemaca i miješanja njemačkih kolona sa kolonama jedinica 17. divizije NOV-e, te, na kraju, do odsijecanja dijela teških ranjenika. Povlačenjem

divizijske kolone, Nijemci su otkrili dio ove bolnice. Dio preostalih ranjenika na, oko 20 nosila, njemački vojnici su krvnički poubijali. Išli su od nosila do nosila i ubijali ranjenike iz pištolja.

Pad mraka Luka je iskoristio i sakupio ranjenike i Italijane-partizane, koji su bili određeni da nose ranjenike na nosilima. U toku noći Luka se izvukao sa ovog razbojišta, na kojem je ostalo najviše rukovodilaca. Od izvlačenja iz neprijateljskih kandži manevrisao je kolonom, dok se nismo susreti pred Kravicama. Tada je Luka, požrtvovano i sa mnogo inicijative, vodio kolonu. Pored Luke nalazio se i dr Čemerlić, u koloni; bio je drag svima. Svojim prisustvom ulivao je povjerenje, davao podršku svima i prosto zračio svojim ljudskim odnosom, čak i onda kada ga je počela zahvatiti temperatura od upale pluća.

Kroz priču sa Lukom, o toj situaciji, stigli smo u jedno srpsko selo, neposredno iznad Kravica. Kuće u ovom selu su bile živo zgarište. Kažemo »živo«, jer se radilo o selu u koje su se počele vraćati porodice, koje su 1941. godine pobjegle u Srbiju ispred ustaškog pokolja pa su ih ustaše popalile. Sami su bili bez igdje ičega. Pronalazili su stare lonce i bakračke po zgarištima i u njima kuvali puževe . . . Stresali smo se od užasa. Nisu imali šta da nam daju, ali su nas ljubazno primili.

Sjutradan ujutru zaobišli smo Kravice i krenuli prema Novoj Kasabi, koju smo morali napasti da bi prešli preko mosta na rijeci Jadar. Putem smo primili informacije da se u Novoj Kasabi nalaze oružnici i neka ustaška milicija. Izvršili smo napad na Kasabu usred bijela dana. Iznenadjeni, neprijatelji su počeli da se izvlače i — mi smo zauzeli Kasabu. U jednoj crkvi smo našli bolesne od tifusa, a među njima Italijane — partizane, koji su kao bolesnici bili zarobljeni od Nijemaca. Veliki broj onih koji su se mogli kretati pošao je s nama, priključio se našoj koloni, što je našu tešku situaciju činilo još složenijom. Radosni smo ipak bili, što smo uspješno prešli preko mosta na Jadru i sada imali otvoren put za Birač. Po prelasku Jadra, ubrzo smo naišli na jednu desetinu terenaca, koji su se krili u bazama, ali nam nisu znali ništa reći o kretanju naših jedinica.

Produžili smo dalje, put Birča. Snage svih su bile na izmaku, pa se kod nekih ranjenika i bolesnika javljalo često nespokojstvo, a kod pojedinaца i — demoralizacija. Osjećali smo, da pojedinci ne mogu shvatiti situaciju zbog slabog zdravstvenog stanja, pa smo činili sve da ih ohrabrimo i unesemo spokojstvo.

Na putu za Birač išli smo jednim grebenom Nedeljišta. Kada smo mislili da nam neće više niko unijeti nemir u kolonu, iznenadili su nas svojim napadom četnici. Kolona sa ranjenicima se sklonila na stranu odakle nije bilo četničke vatre. Mi ostali smo izvršili napad na selo, razbili četnike, a za nama je, odmah, krenula kolona ranjenika. Pretresli smo sve kuće i u njima našli četnički ručak. Četnici su bili po kućama organizovali pečenje proja i mesa pod pekama na kućnim ognjištima, pa smo ih morali kupiti po kućama. Prilikom pretresa jedne kuće našli smo kod domaćice potvrdu štaba 3. korpusa, kojom se mole partizanske vlasti da im ne čine smetnje, pa u toj kući nismo ništa ni uzeli, osim jedne proje ispečene za četnike.

Negdje oko Šekovića našli smo štab 27. divizije. Mi zdravi borci, iz 15. majevičke raspoređeni smo u 17. majevičku brigadu. Luka Nedić je ostao sa ranjenima i bolesnima, da ih negdje smjesti.

OSTALI SMO NA JAHORINI

Tokom maja mjeseca 1944. godine naša brigada je vodila teške borbe. Sedma neprijateljska ofanziva je bila u toku. U jednoj borbi kod sela Džimrije, braneći drugove ranjenike, i sam sam teško ranjen. Zajedno sa bolničkom, polovinom maja stigli smo na domak Jahorine, na putu prema Crnoj Gori, kuda su krenule naše jedinice. Već sam zaboravio, ali mislim da sam u prvo vrijeme bio u divizijskoj bolnici. Kasnije, ne znam zašto, ranjenici naše brigade su se izdvojili. Sedamnaestog maja čitav dan su nas tukli avioni. U smiraj dana pronela se vijest da će svi teški ranjenici ostati u nekoj bazi. U pratnji bolnice nalazio se naš drugi bataljon. Bilo je oko dvadesetak teških ranjenika i teško smo se kretali naprijed. Kada se kolona zaustavila, prišao mi je komandant bataljona Milorad Miklavčić, pozvao me u stranu i saopštio odluku — ranjenici ostaju tu, na Jahorini. Još se dobro sjećam njegovih riječi:

»Jovo, ti si komunista, tebi mogu da kažem. Mi vas moramo ostaviti. Govorili su nam da je bolje da vas sami poubijamo nego da vas ostavimo. Ali, vi ste naši drugovi, mi vas ne možemo pobiti, ali vas moramo ostaviti, da bi brigada mogla ići dalje. Ovo je rat, a u ratu se događaju i nemoguće stvari. Možda će neki od vas preživjeti, ja mislim da ćemo se mi još vidjeti. Pazi na drugove.«

Pružio mi je nešto novaca, da nam se nađe u nuždi. I tu se rastadosmo. Naša druga četa, kojoj sam i sam pripadao prije ranjavanja, dobila je zadatak da nas otprati do baze i tamo smjesti. U stvari, na ovom području nije bilo nikakvih partizanskih baza. Plan je bio da mi ostanemo u malom selu Crna Rijeka, ispod same Jahorine. U selu je bilo nekoliko naših pozadinskih radnika, trebalo je da nas prihvate i negdje smjeste. »Primopredaja« ranjenika je izvršena u šumi daleko od sela. Nije išlo baš lako. Pozadinac, koji je trebalo da nas prihvati, uporno je uvjeravao drugove da ranjenicima u ovom kraju nema opstanka. Četnici se razmili na sve strane. Drugovi su bili uporni, čak malo i oštri i — mi smo ostali.

Ne znam da li postoje podaci o tome koliko je ranjenika tada ostalo. Pošto me komandant na rastanku »zadužio« da vodim računa o drugovima, red je — makar i poslije 30 punih godina — baš na ovom mjestu podnijeti »raport« o našem brojnom stanju i o tome ko je preživjeo. Ovo utoliko prije što one koji tamo ostadoše ne smijemo nikada zaboraviti.

Koliko se još sjećam, ranjenici su bili podijeljeni u dvije grupe. U jednoj grupi su bili drugovi, a u drugoj drugarice.

U našoj grupi je bilo 16 teških ranjenika i dvije bolničarke (13 drugova je bilo na nosilima).

U drugoj grupi, u kojoj su bile drugarice, bilo je 6—8 ranjenih. Znali smo za njih ali nismo nikada nikoga vidjeli niti znamo šta je sa njima bilo do kraja.

Kada smo se rastali od svojih drugova, ostali smo sami u mračnoj šumi, s teškim osjećanjem napuštene siročadi. U mraku se nismo ni vidjeli, a kamoli raspoznavali. Pozadinac je takođe ubrzo otišao. Obećao je da će učiniti sve što može za nas, ali da ostanemo tu gdje smo. Selu da nikako ne prilazimo. Ostali smo pod vedrim nebom, nezaštićeni. A noći su pod Jahorinom, u to doba godine, veoma hladne. Svuda naokolo zavladała je mukla tišina. Cuo se samo poneki jauk ranjenika. Tražili su vode. Dozivali smo bolničarke ali — nije ih više bilo među nama. Dole, daleko ispod nas, čuo se žubor potoka. Trebalo se spustiti niz veliku strminu i donijeti vode. Nas trojica »pokretnih« pokupismo porcije pa, pridržavajući jedan drugoga, krenusmo po vodu. Mnogo smo vremena izgubili ali — ipak smo donijeli vode. Htjeli smo drugovima makar usne da okvasimo. Na žalost, mnogima naša pomoć nije više bila potrebna... Drugovi su počeli da umiru jedan za drugim. Do zore — svi drugovi na nosilima su bili mrtvi. Mi im nismo mogli pomoći! U životu smo bili samo još nas trojica: Ja, moj drug iz čete Robert Šokić, rodom iz Vareša, i koliko se još sjećam Mihajilović Mihajilo, rodom iz Semberije borac 5. bataljona. Njega do tada nisam poznao. Spisak imena mrtvih drugova nismo mogli napraviti, jer se nismo ranije poznavali. Nas trojica smo se samo nijemo gledali. Preživjeli smo mnogo užasnih trenutaka, samo za jednu noć. Mi o životu još nismo ništa znali, bili smo bez iskustva, veoma mladi, gotovo dječaci. Robert i ja smo imali po 17, a Mihajilović jedva 18 godina. U nepoznatoj šumi, sami pored mrtvih drugova, i sami nepokretni i bespomoćni. . .

Valjda u očaju, u neko doba ustadosmo i — krenusmo nekuda. Ni sami nismo znali kuda! Nismo daleko stigli. Nepoznat teren i zlokobna tišina svuda oko nas djelovali su tako strašno da smo se brzo vratili nazad. Bili smo sigurniji tu, pored svojih drugova, iako su bili mrtvi. Sjedili smo, nešto čekali ali — nismo znali šta. Eto, koliko juče, bili smo sa svojimima . . . Bili smo dio nečega velikog. Sada smo ostali sami, a brigada je — ko zna koliko daleko od nas! Da li će se ikada više po nas neko vratiti?

Dan je polako prolazio. Približavala se noć, puna nove neizvjesnosti. U prvi sumrak naš pozadinac se pojavio i donio nam nešto hrane. Kada je vidio mrtve drugove dugo nije mogao da dođe k sebi od užasa. Vidjelo se na njemu da preživljava teške trenutke. Rekao nam je da se zove Lazar i da je već dugo pozadinski radnik u selu. Doveo je ubrzo svoje drugove iz sela pa su sahranili sve drugove, zajedno u istu grobnicu. Da bi grob bio bar nekako obilježen zasjekli su sjekirom najbližu bukvu. Na ravnoj zasječenoj površini napisano je samo olovkom — da je tu sahranjeno 13 partizana ranjenika.

U selu se pričalo da su obje bolničarke otišle u Trnovo i predale se četnicima. O nama se takođe već znalo u selu. Dogovorili smo se da promijenimo mjesto i da se ne približavamo selu. Vatru ne smijemo ložiti. Sa nosila smo skinuli neko još upotrebljivo ćebe i tako se zavukli u šumu, čvrsto riješeni da istrajemo do kraja.

Brzo se pokazalo da su obavještenja bila tačna. Četnici su odmah nagrnuli u selo i u šumu. Nisu nas pronašli. Više od šest nedjelja trajala je divlja hajka čitavog bataljona četnika na nas. Nisu nas ostavljali na miru, takoreći, ni jedan dan. Selo je gotovo stalno bilo pod blokadom. Znali su da nas selo hrani i nastojali su da onemoguće svaki kontakt sa nama. Radi veće bezbjednosti odredili smo glavno i rezervno mjesto gdje će nam se

hrana ostavljati. Dogovoreno je da nam to bude i glavni izgovor ako nekoga uhvate živog i zahtijevaju da odamo one sa kojima smo održavali vezu. Trebalo je da kažemo da nikada nikoga nismo vidjeli i da smo hranu nalazili na određenom mjestu.

Šumu i selo pretresali su mnogo puta. Mi smo uvijek i na vrijeme izmicali potjeri. Hrana nam je sve rjeđe stizala. Teško je bilo prići šumi. Gladovali smo veoma mnogo. Na momente smo jeli lišće od bukve, a probali smo i travu. Rane su nam bile zapuštene. Pojavili su se i crvi. Oprali bi ponekada zavoje u potoku, pa jedan drugom previli rane. Kretali smo se veoma teško. Naročito je bilo problema sa mnom.

U selu je postojao raspored kada ko treba da nam donese hranu, ali već dugo niko nije dolazio. Nije se moglo. Kada smo posljednji put došli na ugovoreno mjesto, bili smo već otupjeli i malaksali.

Dugo već nismo ništa jeli. Ne sjećam se da li smo našli hranu, ali u praskozorje, prije nego što smo uspjeli da se povučemo dublje u šumu, jer smo zaspali, naišao je na nas streljački stroj četnika. Brzo su nas opkolili i počeli da biju nogama i kundacima. Sproveli su nas u selo. Njihov komandant je zabranio da nas dalje biju. Tražio je da kažemo ko nas je skrivao i hranio. Mi smo ispričali dogovorenu verziju. Nisu povjerovali, prijetili su strijeljanjem. Sakupili su seljake da bi ih mi prepoznali ali — mi smo ostali pri svome. Riješili smo da poginemo, a da nikoga ne odamo. Mnoge od njih smo poznavali. Svi su nas netremice gledali i pitali se da li ćemo progovoriti. Nismo popustili i, pred kraj dana, sproveli su nas u Trnovo.

Sjećam se da je bilo dosta mještana na ulici, već su čuli za nas. Mi smo se već malo sredili od prvog šoka. Okuražili smo se, gledali smo nekako ponosno — valjda zbog držanja u selu. O životu nismo mnogo ni razmišljali, sada je bilo najvažnije da se ne osramotimo. Noć smo proveli zatvoreni u nekoj prostoriji, a sutradan smo suočeni sa bolničarkama. One su došle u društvu sa komandantom ispod ruke i veoma elegantno odjevene za one prilike.

Mariju sam dobro poznao. Bila je u našoj četi bolničarka. Rodom je bila negdje iz Posavine. Tu nam se i priključila u ljeto 1943. kada smo oslobodili taj kraj. Drugu — Slavicu znao sam iz viđenja, ona je bila moja zemljakinja — Sremica. Rekle su da nas poznaju, a i mi njih takođe. Prekorile su nas što se nismo predali već smo se mučili toliko vremena u šumi. Eto, njima se ništa nije desilo . . . Sada nam se može svašta dogoditi. Mi smo ćutali i odgovarali smo na postavljena pitanja. Još u toku noći o svemu smo se dogovorili. Neki mladić, vjerovatno pisar, izigravao je »isljednika«, bio je mislim neki niži četnički oficir. O meni je imao podatke da sam bio desetar, da sam — kako reče — upisan u komunističke knjige. Ispitivao nas je dosta detaljno o svemu. Ipak, moram priznati, nije nam bilo teško da se sa njim »nosimo«. Bio je mlad kao i mi i — izgleda nije baš bio veliki četnik. Njegov komandant nam je takođe cijelo vrijeme bio zagonetan. Ni danas se ne mogu oteti utisku da je to bio naš čovjek . . . Ne znam samo zašto su nas onda tako uporno progonili.

Sjutradan je nastala uzbuna. Pojavile su se u blizini neke naše jedinice. Brzo su nas potrpali u kola i — krenusmo prema Sarajevu. Preko Trebevića dovedoše nas u neko selo. Tu je bio njihov štab korpusa. Ponovo su nas saslušavali i rekoše da će nam biti suđeno. Odjednom nam dadoše prатnju i uputiše za Majevicu, kako rekoše, da nam se sudi na terenu gdje smo i

pravili »svoja nedjela«. Sjutradan krenusmo Mihajilović i ja: priključiš nam još jednog partizana, a Roberta odvojiš. Rekoše on će na svoj teren, kod Vareša. Bili smo ubijedeni da će ga zbog imena strijeljati. Teško smo se rastali.

Naši pratiodci su bili mobilisani iz okolnih sela. Ni malo nisu bili oduševljeni ni sa nama ni sa zadatkom koga su dobili. Polako, jedan po jedan, napuštao je kolonu. Valjda su prolazili pored svojih sela i odlazili kućama. Na kraju ostade samo jedan pratilac sa nama. Počeli smo razgovor. Nije imao ništa protiv da mi nastavimo svojim putem samo da on nekako ne bude kažnjen zbog toga od komande. Udesili smo da on ode po hranu u obližnje selo, a mi smo odmah krenuli kroz šumu u pravcu Vlasenice. Ovim terenom smo i ranije prolazili pa nam nije bilo sada više teško da se snalazimo. Od četnika smo već ranije čuli da su tamo partizani. Sa smirajem sunca stigli smo u grad. Drugovi su nas prihvatili. Radosti nije bilo kraja! Smješteni smo u bolnicu 27. divizije i prvi put dobili — pravu bolničku njegu.

Poslije rata raspitivao sam se za drugove. Robert je ostao živ i — mislim — i sada živi u Varešu. Mihajiloviću sam pisao na njegovo selo i dobio sam jednom odgovor. Više se nije javljao. Na Jahorini nisam nikada više bio. Grob naših drugova nisam do sada obišao. To ću morati svakako učiniti, makar na 30-to godišnjicu njihove smrti.

Šesta istočnobosanska i Majevička brigada došle su juna 1943. godine, poslije proboja iz pete neprijateljske ofanzive, na Majevicu — da se odmore i popune svoje redove. U drugoj polovini sljedećeg mjeseca krenule su u Posavinu, da je očiste od četnika, ustaških i domobranskih uporišta i, na taj način, omoguće formiranje Posavskog i Trebavskog partizanskog odreda. Da bi iznenadile neprijatelja, izvršile su usiljeni noćni marš.

U Majevičkoj brigadi bilo je dosta boraca iz Posavine, čak su skoro svi borci jedne čete 3. bataljona bili iz Gornjeg Žabara. Na njihovim licima ocrtavala se radost kad su saznali da se ide u ovaj kraj. Treći bataljon 15. majevičke brigade imao je zadatak da napadne i razoruža četnike u Bukviku. Uz pomoć partijske organizacije sa terena brzo smo se obračunali s četnicima i pošli u Gornji Zabar, gdje smo ih, takođe, rastjerali.

Nakon toga počeli su se javljati novi borci u naše jedinice, naročito omladina. Tako, komandiru 3. čete 3. bataljona Jovanu Andriću, pored ostalih, javio se povisok, suvonjav i u licu koščat mladić Marko Bjelanić iz Gornjeg Žabara:

— Druže komandire, želim da postanem borac i da budem u tvojoj četi. Molim te da me primiš!

— Dobro, primićemo te, ali nemamo sada da ti damo pušku — odgovori komandir.

— U redu! Ne brin'te za to! Zarobiću je od četnika! — reče zadovoljno Marko.

U prvoj borbi koja je vođena protiv četnika u Posavini, Marko je ispunio dato obećanje svome komandiru. Zaplijenio je pušku od jednog četnika i sa njom je učestvovao u nizu akcija. On je likovao od zadovoljstva kada je vidio kako četnici u paničnom strahu bježe ispred partizana.

Krenuo je Marko sa svojim drugovima iz borbe u borbu: iz Posavine na Trebavu, napadao je na Gračanicu i Tuzlu, borio se na Ozrenu, oslobađao Vareš i stigao na Romaniju. I tako se Marko kalio i čeličio, sticao povjerenje i ljubav kod svojih drugova. Izražavao je želju da postane puškomitraljezac. Ponekad, u borbi s teškom mukom je dobijao puškomitraljez od svog desetara, Milorada Bogdanovića; s njim je precizno gađao po neprijateljskom stroju.

Vidi Marko kako puškomitraljesci ljubomorno čuvaju svoje oružje i nerado ga daju drugom, čak i na dugim marševima.

Desetog novembra 1943. godine obreli smo se u romanijskom selu Kalauzovićima. Druga posavska četa 3. bataljona Majevičke brigade bila je na položaju kad su je napale jake njemačke snage. U dvočasovnom okršaju Nijemci su, nastojeći da ovladaju našim položajima, uspjeli da se, u dva maha, dokopaju školske zgrade sagrađene od kamena, ali — nije im pošlo za rukom da se tu održe. Zato su se poslužili lukavstvom.

Povukli su se potokom kroz šumu i 2. četi zašli iza leđa. Prozrijevši namjere Nijemaca, štab bataljona je hitno uputio 3. četvu da napadne njemački stroj s boka. Razvila se oštra borba.

Komandant se nalazio iza jedne ograde od polutki jelovih oblica, u neposrednoj blizini streljačkog stroja. Odatle je imao dobar pregled razvoja situacije. Naši borci, našavši se prsa u prsa s Nijemcima, junački su se tukli. Za časak pogled mu je skrenuo jedan borac koji je išao prema njemu. Osim puške, prebačene preko leđa, u jednoj ruci je nosio »šarac«, a u drugoj limenu kutiju za municiju, iz koje se vukao po zemlji, čelični redenik napunjen mecima. Prepoznao je da je to borac iz 3. čete i pomislio da ga je komandir poslao kao kurira.

— Druže komandante, zarobio sam »šarac«.

Vidio je da je Posavac, ali nije znao kako mu je ime.

Kretao se Marko ponosito sa svojim »šarcem« iz borbe u borbu, pokazao se neobično odvažan i umještan u rukovanju njim, postao je poznat i cijenjen među borcima i starješinama kao »šardžija«.

Marko ubrzo dobija za pomoćnika hrabrog omladinca i prekaljenog borca Huseina (rodnom iz Koraja). Husein je volio Marka i divio se njegovom junaštvu, ali je volio i njegov »šarac«. Od komandira čete on je tražio da bude pomoćnik na »šarcu« kod Marka. Komandir mu je udovoljio želji, s napomenom da mora nositi municiju, štititi mitraljesca u borbi i biti spreman da ga po potrebi i zamijeni. Husein, ponesen omladinskim poletom, bio je spreman na sve, ali je zamolio komandira, ako četa zarobi još jedan »šarac«, da ga dodijeli njemu, pa će on Marku objaviti takmčenje: ko će više ubiti neprijateljskih vojnika i biti bolji junak. Brzo se on sa Markom saživio, pratio sve njegove poteze u borbi, učio i sticao nova iskustva.

Tokom šeste neprijateljske ofanzive, negdje oko 15. decembra, 3. bataljon držao je položaj u Živinicama. Porušili smo most na rijeci Spreči, a 3. četa napravila je zasjedu na cesti Tuzla—Kladanj. Marko je zalegao s lijevu stranu puta na jednoj uzvišici, a za zaklon mu je poslužio oveći panj. Oko 10 časova čuli su se motori kamiona koji su žurili od Tuzle prema Živinicama. Tri kamiona, koja su se približavala, bila su puna njemačkih vojnika. Nisu primijetili našu dobro maskiranu zasjedu, niti su znali da je most porušen dok nisu do njega došli. Morali su zastati. Zasjeda je bila svega stotinjak metara odatle. Nestrpljenje boraca dostiglo je vrhunac dok su čekali da im se da znak za otvaranje vatre. Marko je hladnokrvno nanišanio, držao prst na obaraču i čekao komandu. Komesar bataljona, David Perera Dule, ljutio se malo što se vatra već ne otvara. Komandir 3. čete Jovan Andrić, koji se nalazio blizu Marka, reče mu da otvori paljbu po Nijemcima. »Šarac« počeo da prede. Nastao je vrisak i kuknjava neprijateljskih vojnika, dok se nisu snašli da iskoče iz kamiona, zauzmu zaklone i otvore vatru.

Tri tenka i borna kola pristigoše u međuvremenu Nijemcima u pomoć, pa počeo da gađaju iz topova po našem položaju. Naš nišandžija iz protivtenkovske puške pogodi jedan tenk, pred porušenim mostom, koji osta, a ostali se povukoše u zaklon i ponovo počeo, još preciznije, da gađaju. Uslijedilo je naređenje da se četa povuku malo unazad, kako bi se izbjegla ubitačna neprijateljska vatra. Ali Marko kao da ne ču komandu, nastavi

sa paljbom sve dok ga komandir krajnje oštro ne opomenu. Ne zna se tačno koliko je njemačkih vojnika poginulo i ranjeno u toj borbi, jer nismo uspjeli da dođemo do njih.

Toga dana 3. četa zanoćila je u selu, ostavljajući jače obezbjeđenje na porušenom mostu. Marko je uveče sa svojim pomoćnikom očistio i pregledao »šarac« i poslije toga legao sa ostalim drugovima da se odmara. Dok su umorni borci u toploj sobi spavali, napolju je padao vlažan snijeg. Pred zoru se čula jaka pucnjava na porušenom mostu i neko je povikao: »Nijemci u selu!« Borci, onako sanjivi, odmah su poskakali, a Marko je bio najbrži.

Četa je poletjela prema zasjedi gdje se vodila borba. Marko, samouvjeren i siguran u sebe i svoj »šarac«, ponesen uspjehom prethodnog dana, među prvim je stigao na most. Neustrašivo je stajao sa svojim pomoćnikom pored ceste (samo ih je korito rijeke Spreče dijelilo od neprijatelja) i otvarao vatru iz stojećeg stava. U mraku su se primjećivali tenkovi koje je Marko gađao.

Zahvaljujući brznoj intervenciji čete i upornoj odbrani zasjede, neprijatelj nije uspio da pređe rijeku i postigne iznenađenje.

Noću 23. decembra 1943. godine spuštali smo se niz strminu u dolinu rijeke Krivaje, kod sela Keserovića. Sljapkamo po blatu pomiješanom sa snijegom, a nedaleko od nas hući mutna i plahovita Krivaja. Ispred nas kolona 2. bataljona gazi rijeku. Borci se hvataju jedan za drugog, a neko konjima za repove. Brza i ledena voda zanosi i konje. Jednog borca zapljusnu talas mutne vode i istrgnu ga iz živog lanca. Dvojica boraca izdvojiše se iz kolone u namjeri da mu pomognu, ali bez uspjeha. Zagazi i kolona našeg bataljona. Prva četa na čelu. Jedna ruka čvrsto hvata za opasač druga ispred sebe. Neko iz kolone povika: »Stoj!« Sredinom rijeke projuri poveća klada nošena maticom i — za čas se izgubi.

— Ja ću vas sve prenijeti preko rijeke! Nemojte da vi gazite! — reče Marko drugaricama iz 3. čete, koje su stajale na desnoj obali i čekale da pređu.

Marko stavi svoj »šarac« na grudi, sa obješenim remenikom oko vrata. I prvo Kaju uprti na leđa.

— Nemoj, Marko, nositi puškomitraljez! Teško ti je sve to — upozori ga njegov komandir čete.

— Ne brini se, družo komandire, mogu ja to sve nositi — reče Marko.

Nekim borcima voda dostiže do ispod pazuha. Rijeka nam se čini znatno širom nego što jeste. Krećemo se veoma sporo, nesigurnim koracima. Marko bi mogao i brže da ide, ali neće da izlazi iz kolone i remeti disciplinu. Osjeća se nestrpljenje kod boraca, jedva čekaju da ostave rijeku za sobom.

— Kajo, nemoj da ti uđe voda u cipele! Vidiš da je hladno. Smrznuće ti se noge — upozori je Marko dok ju je prenosio.

Kad je prešao na obalu, Marko spusti Kaju, ostavi kod nje svoj »šarac«, te brzo pođe da prenese i ostale drugarice.

Za vrijeme prelaska preko rijeke voda nam je odnijela nekoliko konja. Najviše smo žalili za konjem koji je nosio suvo meso spremljeno, kao rezerva, za dalje pokrete u toku ofanzive.

Po izlasku na obalu čuo se žagor boraca koji brzo prekinu pucnjava nedaleko od nas. Naređeno je da stanemo i — da bude najveća tišina kako nas neprijatelj ne bi otkrio. Pokušavamo da se zagrijemo. Okrećemo se i cupkamo u mjestu. Ponoć je prošla. Hladnoća postaje sve jača i — lako se moglo dogoditi da se uskoro odijela na nama smrznu. Čuje se i dalje pucnjava sa okolnih čuka. To pucaju borci 2. bataljona. Neizvjesnost, iščekivanje i hladnoća postaju sve nepodnošljiviji.

— Dajte da i mi idemo u borbu da se malo zagrijemo!

Dosta je ovog čekanja — obrati se Marko svom komandiru čete.

— Mislim da ćeš uskoro, Marko, imati priliku da čuješ svog »šarca«, jer su komandant i komesar bataljona otišli u štab brigade da traže da se naš bataljon uvede u borbu — tješi ga komandir.

Kolonom se prenosi da pođu naprijed komandiri i komesari četa i sa njima puškomitraljesci. Borci živnuše.

Nešto se sprema čim se grupišu puškomitraljesci — primijetiše neki.

— Neka bude šta hoće, samo da krenemo dok se nismo posmrzavali — drugi će borci, nestrpljivo čekajući pokret.

Okupljenim četnim rukovodiocima i puškomitraljescima štab bataljona izdaje naređenje za proboj:

— Naša bolnica, kao i neki dijelovi brigade, nalazi se u ovoj dolini i — od izvršenja zadatka našeg bataljona — zavisi sudbina ranjenih i bolesnih drugova. Zadatak nije lak, ali mi ga moramo izvršiti! Mi to možemo i mi ćemo to učiniti!

Blizu je zora. Oko nas neprijatelj drži brda i, ako nas zatekne svitanje u dolini, može nas lako sve uništiti. Krenula je kolona puškomitraljezaca sa 16 ubojnih cijevi. Među njima se izdvaja visoka figura sa »šarcem« preko ramena, tako zabačenim kao da s njim ide u lov. To je »brigadni« puškomitraljezac, Marko Bjelanović. Pripada 3. četi, a na glasu je skoro u čitavoj brigadi. Uvijek je bio ozbiljan, skroman, svojom mirnoćom i hrabrošću uliva povjerenje svim onim koji ga poznaju. Taj momak ne zna za strah. Bilo šta da učini, uvijek je isti: miran, staložen, bez uzbudjenja, bez trunke straha. Za puškomitraljescima ide, čvrstim i odlučnim korakom, kolona bataljona. Ide na neprijatelja koji se ne vidi, ali se čuje i primjećuje njegovo prisustvo. Crvene i bijele neprijateljske rakete šaraju nebo iznad nas, a povremeni rafali govore nam da je on tu, u blizini.

Naša vijugava kolona skreće udesno, u pravcu dugačke kose. Cilj nam je da se što prije izvučemo iz doline i izbijemo na kosu. Neprijatelj može da se pojavi svakog časa. Još se nije dobro ni razdanilo, a na desnoj strani od nas, na kosi ugledasmo njemačku kolonu. Hladno i samouvjereno išli su pod punom ratnom opremom. Još nas nisu bili primijetili, iako su nam se pravci ukrštali na jednom omanjem brežuljku. Naši puškomitraljesci grabe ubrzanim korakom, da bi se prvi dohvatili visa. Za njima idu 1, 2. a nešto udesno kreće se i 3. četa.

Ču se komanda za otvaranje vatre, a odmah zatim — silovit sudar. Maglovitim jutrom prolomi se borbeni poklik naših boraca. Otvorili su paklenu vatru i jurnuli svom snagom. Reski zvuči rafala paraju vazduh, a onda se slivaju u jedan strahovit eho koji se širi dolinom Krivaje. Markov »šarac« se najsnažnije čuje. Raskoračio se Marko i, iz stojećeg stava, kosi rafalima po neprijateljskim vojnicima, koji padaju po zemlji, ostavljajući

za sobom krvav trag. Nestalo je drijema i umora kod boraca. Sada su to pravi osvetnici, iz čijih očiju navire mržnja i, kroz usijane cijevi, otiče prema neprijatelju.

Poput oluje stuštile su se naše čete na njemačke redove. Nijemci su zbunjeni iznenadnim i munjevitim napadom. Povlače se, bježe. Sustiže ih kiša kuršuma. Jauk ranjenika miješa se sa njiskom ranjenih konja, koji se prevrću od tereta natovarenih bacača i sanduka s municijom. U tom kovitlaca naziru se uspravne figure puškomitraljezaca: Marka Bjelanovaća, Jovice Pavlovića, Sime Milića, Milorada Bogdanovića, Cvike Petričevića i drugih. Osjeća se kako čvrsto stežu svoje puškomitraljeze, čije se cijevi ravnomjerno pokreću lijevo-desno sijući ubitačnu vatru.

Ubrzo se Nijemci središe i počеше da uzvraćaju žestokom vatrom. Sve ih je više, kao da iz zemlje izviru. Počese da štekću i njihovi »šarci«. Istovremeno im odgovara naš Marko sa svojom »zorkom«.¹⁾ Njega u hodu prate i ostali puškomitraljesci, svojim kratkim, isprekidanim rafalima. Čuje se i tresak bombi. Marko naređuje svom pomoćniku da nađe još jednog borca da puni redenike — kako ne bi ostao bez municije. Nijemci ulažu sve napore da ponovo ovladaju kosom. Navaljuju sve žešće. Naše čete odolijevaju tom snažnom pritisku, na juriš odgovaraju protivjurišom, jer se kolona brigade još nije izvukla u zonu bezbjednosti.

K nama pristižu prvi ranjenici. Drugarice imaju pune ruke posla oko previjanja i evakuacije ranjenika. Imamo i trojicu mrtvih. Poginuo je junačkom smrću Milan Todić iz Lukavice, zamjenik komandira 3. čete, desetar 2. čete Pero Šarkanović iz Gornjeg Zabara i Todor iz Bukvika...

Začelje kolone brigade izvlači se iz doline. Treba još malo izdržati. Komandant bataljona je pošao udesno prema 3. četi i — ranjen je u pluća. Borba i dalje traje. Nijemci navaljuju nesmanjenom žestinom. Prva i druga četa napušta bojište, svrstavaju se u kolonu i kreću sa glavninom. Treća četa i dalje vodi borbu i zadržava neprijatelja dok se kolona ne udalji, a onda će poći za njom, kao njena zaštitnica.

Krenuli smo dugom, šumovitom i besputnom kosom, kojoj, čini nam se, nema kraja, a onda uzbrdo. Nijemci — na okolnim kosama. I tako cijeli dan, po hladnoći i snijegu, bez predaha, bez odmora. Zanoćili smo u šumi i odmah su naložene vatre. Iako umorni, gladni, mokri i ozebli, svi smo nastojali da ranjenicima bude što ugodnije i toplije. Pržena pšenica i kukuruz, već ko je šta dobio, povratili su nam snagu, a naložene vatre pomogle su nam da otkravimo smrznuta odijela.

Sjutradan je nastavljen pokret po hladnoći, u bespuće planinskog terena. Najveći teret za bataljon, a i za brigadu, predstavljaju nosila sa ranjenim komandantom. Zemlja je pokrivena debelim slojem snijega, a često nailazimo i na smetove. Negdje oko podne poče da pada snijeg. Sitne guste pahuljice, nošene jakim vjetrovom, koji zavija, lete pravo u oči. Sve je pusto, nigdje u blizini naselja. Čuje se samo škripanje snijega pod nogama umornih boraca. Na susjednoj kosi ugledasmo njemačku kolonu, koja ide u suprotnom pravcu od nas. Prosto je nevjerovatno da nas Nijemci nisu primijetili.

1) Brzometni »šarac« zvalo se još i »zorka«. Ne znam tačno zašto ali mislim da su ga borci prozvali tako što je zorli-žestoko, snažno dejstvovao.

Probijanje kroz šumu traje već treći dan. Cijelog dana prati nas snježna vijavica. Vjetar je tako hladan da nam se lica lede. Borce je počela da napušta snaga. Usput nailazimo na smrznute.

Marko prebacio svoj »šarac« preko leđa i sa trojicom drugova nosi ranjenog komandanta. Ljuti se ako neko od drugova posrne ili padne pod nosilima. Po dva puta se drugovi mijenjaju, a on neće. Prosto se čovjek pita odakle mu tolika snaga da to sve izdrži.

U koloni je i medicinska sestra, referent saniteta brigade Anica Sertić. Visoka, plava djevojka, sa sanitetskom torbom i uvijenim čebetom prebačenim preko ramena. Ispod nakrivljene titovke viri plava kosa, pobijeljela od inja.

Dva puta je ranjavana u ovoj ofanzivi. Iako je premorena i iscrpljena, neprestano je pored ranjenika i bolesnika, previja ih i njeguje. A onda, kada ugleda težak zamor na licima drugova, preuzima i nosila sa ranjenikom. Uz to nađe vremena da ranjenicima kaže i neku toplu, utješnu riječ, kako bi lakše podnijeli rane i napore kojima su izloženi. Prosto se čovjek pita odakle joj tolika snaga i energija.

Spuštamo se u dolinu, gazimo potoke, a onda, opet, slijedi naporno penjanje uz strmine. Borci padaju od umora i gladi. Smrzavaju se. Snage je ponestalo. Jedni padaju, drugi ne mogu da im pomognu . . . Nekima donji dijelovi stopala otpadaju. Krvav trag ostaje prtinom. Ulažu se posljednji naponi da se izdrži, da se nastavi put. Negdje u podsvijesti skriven je zračak nade — da će se sve to uspješno završiti. Ponekada nailazimo i na neprijatelja, te se moramo borbom probijati.

Ti natčovječanski naponi trajali su desetak dana u savlađivanju zeničkih planina, Velikog i Malog Botnja, ponovnog gaženja Krivaje, prelaza preko Konjuha, sve dok se nismo najzad našli u slobodnom Birču. Već drugi dan se odmaramo u Sekovićima. Borci su malo živnuli i oporavili se. Razgovaraju, kako je ko doživio sve nezgode. Marko se posebno divi drugaricama — kako su izdržale sve te teškoće.

— Kajo, sada te više cijenim i volim. Ti si pravi junak! Sad vas žene smatram potpuno ravnopravnim s nama muškarcima. To nisam do sada priznavao iako nam je komesar govorio o ravnopravnosti. Da mi je neko prič'o da sve ovo žene mogu izdržati, ne bi' mu vjerov'o. A sada, naljutio bi' se na onoga ko bi pokuš'o da omalovaži naše drugarice — isticao je Marko.

Poslije podne zakazan je partijski sastanak u četi — da se analizira kako su se komunisti držali u ofanzivi i da se izvuku potrebna iskustva. Pozvan je i Marko, sa još trojicom drugova koji nisu bili članovi Partije. Marko je na tom sastanku jednoglasno primljen u Partiju. Skrenuta mu je jedino pažnja da se bolje čuva i koristi zaklone u borbi, da se ne izlaže nepotrebnom riziku. Iako je malo znao o Partiji, bilo mu je drago što se uvrstio među najbolje.

— Slabo znam da diskutujem, drugovi, bolje znam da radim i da se borim. Ne znam kako da vam se zahvalim na povjerenju koje ste mi ukazali. Mogu samo da vam obećam da ću svaki zadatak koji mi Partija postavi izvršavati, pa makar me i glave koštalo — bila je kratka svečana izjava novoprimljenog partijca Marka.

To su bile iskrene riječi ratnika koji je do sada svoju privrženost Partiji potvrdio u borbi i koja će, bezbroj puta i ubuduće, to pokazati. Poslije završenog sastanka drugovi su Marku od srca čestitali prijem u Partiju.

Šestog januara 1944. godine Majevička brigada krenula je iz Birča na Majevicu. Majevičani su se veselili i pjevali, kao i uvijek kada se vraćaju u svoj kraj. Ulazeći u selo Vukosavce, zamjenik komesara bataljona, Selim Numić, od radosti je pucao iz automata, a najviše zbog toga što su uspjeli da iz ofanzive iznesu teško ranjenog komandanta i dođu sa njim u njegovo selo — jer su četnici pronijeli vijest da je on poginuo. Okupili su se ljudi i omladina u kući ranjenog komandanta, njihovog komšije. Borci su im pričali o borbama i teškoćama u protekloj ofanzivi i o spasavanju ranjenika.

U drugoj polovini februara 1944. godine Petnaesta majevička brigada nalazila se raspoređena u selima Zabrdū i Tutnjecū. Njemačka motorizovana kolona krenula je od Čelića preko Koraja sa zadatkom da se probije u oslobođenu Bijeljīnu. Brigada je dobila zadatak da po svaku cijenu spriječi prodor Nijemaca. Treći bataljon imao je zadatak da zaposjedne Mrkodol, kosu više same ceste, a njegova treća četa — da poruši put i ne dozvoli da ga neprijatelj opravi.

Za ovaj zadatak odredio je komandir čete Jovan Andrić vod Dake Miloševića. Sest bombaša i dva puškomitraljesca trebalo je da posjednu položaj pored samog puta. Ova grupa, koja je dobro maskirana, imala je zadatak da propusti prethodnicu, a kad naiđe čelo kolone sa kamionima, da ospe snažnu vatru iz puškomitraljeza, a bombaši da pobaćaju bombe u kamione. Marko se sa »šarcem« dobro utvrdio i maskirao.

Razvila se oštra borba. Nijemci vrše juriš za jurišem, a naši odbijaju. Čuje se mitraljeska, topovska i minobacačka vatra i tresak bombi. Po odjeku Markovog »šarca« uvijek se može znati gdje on djeluje. Pet njemačkih kamiona se našlo u plamenu. Mnogi neprijateljski vojnici leže mrtvi i ranjeni. Neprijateljska kolona kamiona je stala, a snažna vatra 3. bataljona tukla je po cijeloj dužini. Iznenadeni neprijatelj grčevito se branio i preduzima sa većim snagama protivnapad. Treća četa, koja se bočno branila, bila je prisiljena da se povlači uz jednu šumicu. Poručeno je da se i Marko povuče, ali se on ne povlači. Komandir čete ljuti se zašto se ne izvršava njegovo naređenje. Ostao je sam i, da se ne čuje njegov »šarac«, ne bi se znalo da je živ. Kroz kratko vrijeme bataljon vrši protivnapad i potiskuje neprijatelja. Marko nije ni koraka odstupio, već je omotao čelične mitraljeske rednike sa municijom oko pasa i hladnokrvno tukao po neprijateljskim vojnicima. Dugo je Marko čuvao jedan redenik probojne zapaljive municije i sada je preciznim gađanjem po motoru i rezervoaru izazivao požar na nekoliko kamiona.

U toj borbi junački je poginuo omiljeni komesar 3. čete Branko Radovanović. Borci su ga mnogo cijenili i voljeli. Svi su ga žalili, a osobito Marko.

Tri dana je vođena borba i naši borci su hrabro odbijali neprijatelja, ne dozvolivši mu da se probije u oslobođenu Bijeljīnu. Neprijatelj je imao osjetne gubitke u živoj sili i materijalnim sredstvima. Zaplijenjeno je nekoliko kamiona sa municijom, hranom i opremom.

U vezi s ovom borbom, Stab 3. korpusa uputio je 2. marta 1944. Vrhovnom štabu slijedeću depešu: »U trodnevnim borbama protiv jake njemačke motorizovane kolone na cesti Čelić—Bijeljina, 15. majevička brigada pobila je oko 90 i ranila 70 njemačkih vojnika i oficira. U ovim borbama naročito se istakao drug Marko Bjelanović, mitraljezac iz 3. bataljona, koji je ubio 15 Nijemaca«. ²⁾

Košta i Vlado ³⁾

Počela je i zloglasna sedma neprijateljska ofanziva na istočnu Bosnu. Petnaesta majevička brigada sa ostalim jedinicama vodila je danonoćno borbe s 13. SS divizijom više od mjesec dana. Marko je sa svojim »šarcem« svugdje stizao.

Oko polovine maja krenula je Majevička brigada u sastavu 17. divizije preko Romanije, Jahorine, Zelengore, radi ulaska u sastav grupe divizija koje odatle treba da pređu u Srbiju. Treći bataljon, koji je bio u zaštitnici brigade, stigao je koncem maja i razmjestio se u selu Kamićima, na Jahorini, da se odmori. Tu se smjestio štab brigade. Smatrali su da u blizini nema neprijatelja, te da će se mirno odmoriti. Politički komesari koristili su to vrijeme za održavanje četnih konferencija i partijskih sastanaka. Neko je od drugova dotrčao na sastanak i povikao da idu Nijemci. Čete su odmah pojurile na položaje.

Na neprijateljsku prethodnicu Marko prvi otvori vatru i ubi jednog Nijemca. Komesar Dule rani drugog. Ostali odstupiše nazad u šumu. Pošto se središe, Nijemci ponovo krenuše u napad. Nakon tročasovne borbe bili su odbijeni.

Bataljon je počeo da se svija u kolonu i kreće vijugavom stazom na otvorenom zemljištu. Neko je povikao: »Avioni, ležite!« Borci su ležali nepomično. Naidoše dva neprijateljska aviona, nadlijetajući duž kolone sa visine oko 100 m. Kad su dobro osmotrili kotu, napravili su lijevi zaokret, prestrojili se u kolonu i ponovo nadlijetali jedan za drugim spuštajući se još niže i, iz brišućeg leta, mitraljirali — po borcima koji su ležali. Neki borci su pokušali da se dignu i nađu zaklon, ali komanda je pala da se niko ne mrda. Kaja se prebaci do jednog ranjenog borca i počeo ga previja. Marko se brzo dosjeti, izvadi nišan za gađanje aviona iz svoje torbe, postavi ga na »šarac« i počeo da gađa po avionima koji su ponovo nailazili. Komanda je bila da se ne puca radi demaskiranja. Husein i Marko komentarisali su međusobno zašto da ih ne gađaju kad tako nisko lete, sigurni su da bi oborili neki avion. Husein je nagovarao Marka da gađa. Ponovo su nadlijetale mrske, metalne, crne ptičurine, koje su prkosile i sijale ubitačnu vatru prateći u stopu borce. Jedan avion izbaci punu kasetu sitnih bombi koje prekriše velike površinu. Treštale su po kame-njaru i uništavale ljudske živote. Jedna od tih bombi pala je na leđa Markovog pomoćnika Huseina, koji osta na mjestu mrtav. Dva-tri parčeta bombe, koja su poletjela prema Marku, srećom udariše u kutiju od municije, te ne stigoše do cilja. Kada je Marko vidio da mu poginu pomoćnik, najbolji drug, više za njega nije postojalo naređenje. Nanišani drugi avion koji je nailazio, pusti jedan dugi i dva kratka rafala. Avioni zatim pre-stadoše sa napadom i, jedan za drugim, udaljiše se od kolone. Nekoliko

2) Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugosloven-skih naroda — 4. tom, 23. knjiga 582. strana.

3) Košta Nađ bio je komandant, a Vlado Popović, komesar korpusa.

boraca povikaše uglas: »Eno, iz onog posljednjeg aviona vidi se dim!« Dim je postajao sve gušći i — najzad se pretvori u plamen; avion se spusti na jedan proplanak. Komandir Dako Milošević poleti sa jednom desetinom u kojoj je bio i aviomehaničar Ljuban Prošić. Kad su stigli, avion je bio sav u plamenu, a pilot je uspio da pobjegne. Uspjeli su da skinu avionski mitraljez, koji možda, po vatrenoj moći, nije bio ništa slabiji od »šarca«. Jedan od boraca predloži komandiru da bi bio red da ovaj mitraljez damo Huseinu. Komandir ga sa vlažnim očima pogleda i reče: »Slažem se, ali, na žalost, Husein je maloprije poginuo.«

Teško je opisati kako se Marko osjećao kad je izgubio svog pomoćnika Huseina. Marko je njega, kao stariji i iskusniji borac, podučavao i savjetovao. Njih dvojica su neprekidno bili zajedno: na maršu, u borbi, na spavanju ... A »šarac« — između njih ...

Majevička brigada je početkom jula krenula prema Crnoj Gori — u dolinu Tare. Putovala je cijelu noć, da bi do svanuća prešla cestu Pljevlja—Prijeplje.

Komandiri su požurivali borce. Zaštitnica trećeg bataljona pretrčava preko ceste. Sviće. Čuju se zvuči motora. Idu tenkovi od Pljevlja.

Kolona brigade je već zamicala u šumu kada je Marko zastao pored jednog grma.

Preko veze se prenosi da nema Marka. Dolazi naređenje od komandanta da se odmah pošalje patrola koja će da ga pronađe živa ili mrtva. Našli su ga u grmu mrtvog. Pogodila ga je topovska granata. Nastala je mučna situacija i opšta žalost u bataljonu, pa i u brigadi. Odata mu je zaslužena počast.

ANICA STERLEMAN

TAKAV JE BIO COČE

Nalazili smo se negde na tromedi Bosne i Hercegovine i Crne Gore. Kolona se otegla, rastojanje je bilo neujednačeno i veliko, pa je pretila opasnost da se veza prekine. Do toga je došlo zbog velike iscrpljenosti boraca usled gladi i umora. Teren je bio retko pošumljen, dosta kamenit, pa su nam se noge stalno krivile, što nam je umnogome otežavalo kretanje. Išli smo tragom pete neprijateljske ofanzive.

U jednom momentu našla sam se na začelju 3. čete 3. bataljona (jer sam bila četna bolničarka) sa dužim rastojanjem nego što je bilo normalno. Zaostala sam jer nisam znala šta da radim sa jednim našim drugom mitraljescom, koji je stao uz jedno drvo čvrsto dežeći svoj puškomitraljez. Noseći svoje oružje, stao je iscrpljen i nije mogao dalje. Nisu pomogle ni moje reči bodrenja i ohrabrenja da izdrži još malo i da ćemo se uskoro naći na široj slobodnoj teritoriji. Za vreme tog našeg razgovora stigao je do nas komandant brigade Ratko Vujović. Išao je bez konja, onako oštro, prosto je grabio pored kolone i kad nas je primetio, prišao nam je i videći u čemu je stvar: pita tog puškomitraljesca: »Sta je bilo, družo?« Ovaj mu na to odgovori: »Družo komandante, ne mogu dalje!« Bez predomišljanja Ratko mu reče: »Daj družo meni taj mitraljez a ti polako sa kolonom, pa ćeš se malo odmoriti od njega i moći ići dalje.«

Bio je to za mene, veoma neobičan prizor — videti mitraljez na ramenu našeg komandanta, s obzirom na to da je bio niži rastom u odnosu na ostale mitraljesce. Navikla sam ga videti sa nemačkim šmajserom, a ovaj mitraljez ga je prosto poklopio. Tada sam uvidela da taj čovek poseduje neku neobičnu snagu i čudila se šta ga tako nosi. Posle kraćeg razmišljanja sve mi je bilo jasno. Naime, u početku sedme ofanzive na dnevnom redu partijskih sastanaka imali smo samo jednu tačku dnevnog reda, tačnije, saopšten nam je partijski zadatak koji je glasio: »Sačuvati živu silu i lako naoružanje«.

Taj zadatak je ličnim primerom pokazao prekaljeni komunista iz španskog građanskog rata Ratko Vujović. Spasao je borca, koji je bez puškomitraljeza mogao produžiti sa kolonom, a takođe je spasio i mitraljez.

Takva slika nikad ne bleđi — uvek ostaje kao primer kako se komunisti i rukovodilac ponaša u veoma teškoj situaciji služeći za primer drugima, te će i trajno živeti u mislima svojih boraca.

STARIM PUTEVIMA

(Odlomak sa našeg puta u Srbiju)

Kad je naša 17. divizija dobila zadatak, u proljeće 1944. godine da se prebaci u Srbiju, nije bilo ni jednoga borca koji se nije veselio tom velikom i časnom zadatku. Svi su, kada su imali prilike, gledali visoke planine Srbije, po kojima su vršili teror okupator i njegove slugе. Oči su im svetlile, i stalno su zapitkivali: »Kad ćemo već preći jednom Drinu? ...«

Već mjesec dana kako se probijamo pod teškim uslovima preko Romanije, Jahorine itd. Čvrsti i odlučni u ovom cilju: stići u Srbiju, protjerati okupatora i njegove sluge i osloboditi napaćeni srpski narod, koji već tri godine pati.

Probijamo se preko Miljevine, poprišta teških borbi, iz 5. ofanzive. Strče u vis zidovi porušenih kuća i kule koja se nekad ponosno dizala. Idemo putevima kojima su se naše jedinice probijale iz Crne Gore. Nailazeći na jedan dio Zelengore, ne možemo :a da ne ostanemo zapanjeni. Svuda unoakolo: svako drvo, svaki kamen, dio zemljišta pokazuje tragove ogorčenih borbi. Svuda je razasuta skršena neprijateljska oprema. Kosturi ljudi i konja leže na sve strane. Stoje onako kako su i pali, poneki u sjedećem stavu, uz drvo. Kod poginulih Švaba, u nekih, još uvijek stoji šljem na goloj lobanji sa iskeženim zubima ...

Gledamo to, a u duši nam se stvara revolt, još veći, protiv mrtvog neprijatelja. A ujedno, dobijamo još više poleta za naš zadatak. Svima, u očima možeš da čitaš, a čuju se i uzvici: »Osvetićemo vas, drugovi! Vi ste počeli ovu borbu, vi ste ovdje dali svoj život, ali mi ćemo da nastavimo i završimo je. A vi pali, drugovi Srbijanci, idemo u Srbiju! Da je oslobodimo i da je pozdravimo. Vašu Srbiju — našu Srbiju.

Stižemo u Vrbnicu. Pred nama se pružaju mjesta, poprišta ogorčenih borbi. Vidi se Maglić, kao da hoće da skriva ono što se¹ na njemu zbilo, jer je prekriven bijelom prozračnom maglom. Ispod nas huči Sutjeska. Vječito žuri, kao da hoće da odnese u zaborav ono što se desilo na njoj. Ili ne: ona raznosi i pronosi, svugdje gdje dopire njena voda, slavu naše borbe, naše vojske i slavu junaka koji su pali kraj nje za slobodu svog naroda.

Poslije borbi koje su tu vođene, prešli smo preko Volujaka, kroz šume osakaćene od metaka i granata. Izbijamo u jedno hercegovačko selo gdje, vrlo brzo, rastjerujemo četnike, stare palikuće, koje smo zatekli na njihovom poslu, — pljačkaju i pale kuće po selu. Stanovništvo nas dočekuje sa radošću, a mi se osjećamo neobično radosnim, jer — odavno nismo noćili u selu.

Sutradan prelazimo na teritoriju Crne Gore. Zadovoljno se odmaramo, da bismo nastavili put — u Srbiju.

Ahmet HUKIĆ

„Almanah »Dve godine borbi i pobjeda
:xv majevičke udarne brigade«

MILENKO RUZOJČIĆ

NAPRIJED, ZA SLOBODU SRBIJE!

*Prvi pokušaji prelaska u Srbiju —
borbe i marševi kroz istočnu Bosnu
do Crne Gore*

Vrhovni štab NOV i POJ naredio je 21. aprila 1944. godine štabu 3. korpusa da uputi svoje dvije divizije preko Drine sa zadatkom sadejstva 2. proleterskoj i 5. krajiškoj diviziji u ovladavanju zapadnom Srbijom. Za taj zadatak određene su 16. vojvođanska i 17. istočnobosanska divizija, koje su se u to vrijeme pripremale za taj zadatak na prostoriji Drinjača—Nova Kasaba—Bratunac—Srebrenica. Forsiranje Drine bilo je planirano za 28/29. aprila 1944. godine.

Petnaesta majevička NOU brigada (koja je sa 6. istočnobosanskom brigadom bila u sastavu 17. divizije) u to vrijeme nalazila se na široj prostoriji Srebrenice. U svom sastavu imala je četiri bataljona (1, 2, 3. i 5. bataljon) sa ukupno 832 borca (stanje 26. aprila 1944. godine) od čega su 74 bile drugarice. Borci su većinom bili mladi i borbeno neiskusni (primljeni u brigadu poslije VI neprijateljske ofanzive). Niži komandni kadar (u vodovima i četama) bio je, također, posljednjih mjeseci podmlađen. Bataljonska rukovodstva uglavnom su bila sastavljena od iskusnih i u teškim okršajima provjerenih kadrova. Stab brigade sačinjavali su vojnički i politički vrlo iskusni rukovodioci (komandant Ratko Vujović Čoče, politički komesar Milenko Stojaković, zamjenik komandanta Vlado Karanović a zamjenik političkog komesara Velimir Lesić Leo).

Naoružanje i oprema brigade, za tadašnje prilike, bilo je zadovoljavajuće. Naoružana, uglavnom, lakim pješačijskim oružjem (iz pregleda naoružanja 17. divizije, koji je sačuvan, može se zaključiti da je skoro svako odjeljenje imalo puškomitraljez, bilo je dosta automata, ručnih bombi, a u brigadi 2—3 teška mitraljeza i minobacača), sa osrednjom količinom municije, mogla je uspješno da se nosi, u manevarskim dejstvima sa svim neprijateljskim formacijama, koje su u to vrijeme bile angažovane na prostoru dejstva brigade.

Među borcima i rukovodiocima osjećala se visoka moralno-politička spremnost za najveće napore i najteže zadatke. Kičmeni stub brigade sačinjavalo je blizu 400 drugova i drugarica organizovanih u partijskim i skopjevskim organizacijama, koje su djelovale u svim njenim jedinicama (krajem marta 1944. godine u brigadi je bilo 202 člana KPJ, 53 kandidata za članstvo u KPJ i 143 člana SKOJ-a). Većina članova KPJ bila je mlada (sa stažom od 2 do 4 mjeseca) i ideološki nedovoljno izgrađena (70% članstva iz seljačke sredine), a dobar dio sekretara osnovnih organizacija neiskusni (sa stažom od 1 do 5 mjeseci).

Imajući u vidu navedeno stanje brigade i ozbiljnost predstojećih zadataka (na koje je brigada znatno ranije bila politički orijentisana), u

svim jedinicama, pored svakodnevnih manjih borbenih akcija, u to vrijeme sprovedena je intenzivna borbena obuka i vrlo živa politička i kulturno-prosvjetna aktivnost.

Ovo je, sažeto, slika 15. majevičke brigade krajem aprila 1944. god. pred početak jednog od ključnih poglavlja njenog slavnog borbenog života — učešća u bitkama za oslobođenje Srbije.¹⁾

Postupajući po planu za prelazak preko Drine u Srbiju, brigada je 24.4. napustila rejon Srebrenice i do 26.4. razmjestila se u rejonu s. Peć—s. Dobrak—s. Toplice—s. Gladović izvođeci intenzivno pripreme za forsiranje Drine na odsjeku Peć—Dobrak (uzvodno od Bajine Bašte). Slične pripreme, nizvodno od Bajine Bašte, izvodila je i 6. istočnobosanska brigada. Očekivan je dolazak 2. krajiške brigade, koja je iz 27. divizije trebalo da pređe u sastav 17. divizije.²⁾

Sve je bilo spremno za otpočinjanje davno priželjkivanih borbi za oslobođenje Srbije. U brigadi je vladalo svečano raspoloženje. Pred njom, na dohvat ruke, stajala je planina Tara, najisturenija tačka porobljene Srbije prema istočnoj Bosni. Čekala je samo na signal pa da krene preko u Srbiju, ali 15. majevička (i 17. divizija), iako je njena dalja aktivnost bila usmjerena tom cilju, morala je do stupanja na tlo Srbije da pređe dug put savladujući uz put mnoge teške prepreke. Na tako nešto niko u brigadi nije mogao ni pomisliti, gledajući u Srbiju preko Drine 26. aprila 1944. godine.

OD DRINE DO OLOVA PREKO KRALJEVE I RAVNE GORE

Krajem aprila 1944. godine neprijatelj je (izgleda saznajući za planove NOV o prodoru u Srbiju) jakim snagama preduzeo opsežnu operaciju sa ciljem onemogućavanja prelaska jačih snaga NOV preko Drine u Srbiju. Snagama 13. SS divizije i 3. domobranskog zbora, sa sjevera, i 14. puka 7. SS »Princ Eugen« divizije sa juga (iz pravca Sokoca i Rogatice), preduzeo je ofanzivu sa ciljem ovladavanja linijom s. Žepa—Han Pijesak—Vlasenica—Drinjača, a zatim razbijanja naših snaga u okuci Drine. Nastupajući uspješno, 26. aprila njegove kolone približavale su se sa sjevera Drinjači i Šekovićima, a sa juga Han Pijesku i Zepi.

Na osnovu ovakvog razvoja situacije, prema naredjenju štaba 3. korpusa 17. divizija prekida pripreme za forsiranje Drine i usiljenim maršom preko s. D. Vrsinje (kod Milića) žuri na Kraljevu goru (sjeverno od Han Pijeska) da spriječi neprijateljskim snagama iz Han Pijeska spajanje sa onim neprijateljskim kolonama koje sa sjevera prodiru prema Vlasenici, a time obezbijedi ostalim snagama 3. korpusa izvlačenje sa prostorijske Srebrenice—Drinjača—Milići, na zapad.

Noću 26/27. aprila 17. divizija u jednoj koloni kreće na zapad. Poslije 30-časovnog marša, po kiši koja je neprekidno padala, divizija po podne

1) Iako je učešće u neposrednim akcijama za oslobođenje Srbije otpočela tek 28. 7, ipak sve akcije brigade od ovog vremena usmjerene su jednom cilju — stvaranju uslova za dejstva u Srbiji. Stoga su neodvojivi dio aktivnosti brigade na zadacima oslobođenja Srbije.

2) Sa ove dvije brigade, zajedno u sastavu 17. divizije, prešla je 15. brigada ostatak svog borbenog puta, pa su njena dejstva i život uopšte u tom periodu uslovljeni aktivnošću 17. divizije kao cjeline i vezana sa akcijama 2. i 6. brigade.

28. aprila izbija na Kraljevu goru i odmah kako je koja jedinica pristizala stupa u borbu sa dijelovima 14. puka 7. SS divizije, koji su već bili posjeli strmu sjeveroistočnu ivicu Kraljeve gore. Iz pokreta 17. divizija razvija svoje snage prelazeći u napad.

Petnaesta majevička brigada, koja je marševala za 6. brigadom, stiže u rejon Ulakov grob oko 18.00 časova i odmah prelazi u napad sa svojim 1. bataljonom (zajedno sa 6. brigadom) prema Karauli, a 2. i 5. bataljonom prema s. Prijerovi. U prvom naletu naše snage zauzimaju liniju k. 1148—Zeženica—k. 1182. U noći razvila se žestoka borba uz obostrane juriše. Sniježna vijavica još više je otežavala kretanje premorenih boraca. Ujutru brigada ponovo juriša, ali pojačane neprijateljske snage odbijaju ovaj juriš i oko 11.00 časova prelaze u protivnapad potiskujući bataljone 6. brigade (desno od 15. brigade). Zbog toga se povlači i desno krilo 15. brigade na Ulakov grob. Tokom dana dijelovi 7. SS divizije, prodirući od Han Pijeska na sjever, spajaju se sa dijelovima 13. SS divizije, koji su prošlog dana sa sjevera ušli u Vlasenicu.

Oko 18.00 časova 17. divizija obustavlja napade na Kraljevu goru i odstupa nazad pravcem s. Gerovi—s. G. Vrsinje—s. Višnjica—s. Nurići. Ujutro, 30. aprila, na štab divizije, dva bataljona 6. brigade i divizijsku bolnicu u s. Nurićima napada 2. bataljon 14. SS puka, koji je ovamo prodro pravcem s. Brložnik—s. Džila. Pod pritiskom ovih neprijateljskih snaga dijelovi 17. divizije iz s. Nurići kreću u pravcu Ravne gore. Na grebenu Ravne gore nailaze na dobro organizovanu odbranu Nijemaca, koju oslabljeni dijelovi 6. brigade nijesu mogli savladati. Divizija se našla u teškom položaju — gotovo okružena na malom prostoru. Komandant 17. divizije Gligo Mandić naređuje: »Majevičani naprijed!«

U tom momentu 15. majevička brigada, koja je bila u zaštitnici divizije (štiteći odstupanje od neprijatelja, koji je sa Kraljeve gore nadirao za divizijom), čelom kolone nalazila se u s. G. Vrsinje. Tu je zastala da odmori i okrijepi iznurene borce. Na komandu: »Naprijed Majevičani!« žurno kreće. U isto vrijeme prema njenom desnom boku (preko k. 688) pojavljuje se manja njemačka kolona (oko čete) i otvara vatru sa bliskog odstojanja. Obezbeđujući se grupom mitraljezaca (iz 3. bataljona), brigada u trku hita ka čelu kolone divizije na Ravnoj gori prelazi u nezadrživ juriš grebenom Ravne gore ka k. 1071. U polučasovnom okršaju neprijatelj je razbijen (ostavljajući 20 mrtvih, 2 pušokmitraljeza, 3 automata, 1 tromblon i drugu opremu), a prolaz 17. diviziji iz obruča je bio otvoren. Bio je to jedan od najslavnijih juriša 15. majevičke, zbog čega je dobila i pohvalu Vrhovnog komandanta. O žestini sudara i samoprijegoru Majevičana najbolje svjedoče 33 poginula druga u tom jurišu, među kojima 3 komandira voda, 1 komandir i 4 politička komesara četa (iz 2. bataljona poginuli su svi politički komesari četa — Simo Aleksić, Vlado Dubajić i Tomo Šperac).

Nakon proboja neprijateljskog obruča brigada je u poslijepodnevnim časovima 30. aprila stigla u Podžeplje, a slijedećeg dana premjestila se na prostoriju s. Džimrije—Strmica—s. Mrkalji gdje je ostala do 4. maja, vodeći nekoliko manjih borbi sa četnicima i Nijemcima, koji su sa svih strana napadali. Čak i u tim teškim danima u svim jedinicama proslavljen je praznik rada 1. maj.

Kraći odmor komore 15. majevičke brigade u dolini Zapadne Morave, septembar 1944.

Noću 4/5. maja, zajedno sa ostalim dijelovima 17. divizije, brigada je prešla komunikaciju Sokolac—Han Pijesak, a zatim produžila u pravcu Olova i 6. maja ga zauzela. Uz put je vodila manje borbe sa dijelovima 14. SS puka, četnicima i ustaškim jedinicama koje su se ponovo okomile na 17. diviziju sa svih strana.

PONOVO NA DRINU I NAZAD KA OLOVU

Na intervenciju Vrhovnog štaba, 17. istočnobosanska divizija je 6. maja ponovo dobila zadatak da se prebaci preko Drine u Srbiju. Sedmog maja teški ranjenici iz divizije predati su 27. istočnobosanskoj diviziji koja je upravo stigla u rejon Olova, a 2. krajiška brigada iz 27. prešla je u sastav 17. divizije. Preorijentišući se na novi zadatak, divizija je noću 7/8. maja krenula prema Drini u namjeri da je pređe u rejonu s. Slap (istočno od sela Zepče).

Petnaesta majevička brigada, obezbijedivši iz rejonu Olova preorijentaciju divizije na novi zadatak, ujutro 8. maja kreće pravcem s. Grudići—s. Drapnići—Strbovinska planina—Visočnik i, prelazeći put Han Pijesak—Vlasenica iznad sela G. Čopor, po podne 9. maja stiže u rejon s. Brložnik—s. Plane. Prvi bataljon, koji je 6. maja kao posebna kolona marširao iz Olovskih Luka u s. Žunovi, zbog gubitka veze sa brigadom prilikom

njenog preorijentisanja na novi zadatak povlači se samoinicijativno prema Birču (kasnije ulazi u sastav 20. romanijske brigade), a u sastavu 15. brigade ostaju samo 2. 3. i 5. bataljon. Desetog maja brigada se približava Drini kod s. Slap užurbano se pripremajući da je forsira.

Prozrijevši namjeru 17. divizije, neprijatelj (14. puk 7. SS divizije, ustaše i četnici uz podršku avijacije) interveniše jakim snagama prema s. Mandra, s. Mislovo i s. Zepa sprečavajući 2. i 6. brigadu da se približe Drini. Poslije žestokih borbi divizija je ponovo bila prisiljena da odustane od forsiranja Drine. Petnaesta majevička brigada, u prethodnici divizije, kreće sa Drine maršujući neprekidno pravcem Radova—Javornik—Potpriseka—Ogorelača—Mrkaljevići—Kusače, 11/12. maja prelazi ponovo cestu Han Pijesak—Sokolac i oko podne 12. maja stiže u s. G. Babine. Narednog dana pomjera se na prostoriju s. Grudići—s. Dugandžići—Brda, gdje, odmarajući se, obezbjeđuje raspored divizije od Olova gdje su ponovo ušli Nijemci i ustaše.

Stalni marševi i svakodnevne borbe sa neprijateljem, koji je neprekidno proganjao 17. diviziju, iscrpljivali su snage brigade (poslije proboja na Ravnoj gori poginulo je još 9 boraca, ranjeno 16, a nestao veći broj premorenih boraca). Odvajanjem 1. bataljona (oko 150 boraca), uz navedene gubitke, borbena sposobnost brigade bila je ozbiljno umanjena, ali je ona još uvijek bila borbeno spremna za izvršavanje složenih zadataka.

OD OLOVA DO PIVE

Neprijateljska operacija protiv snaga 3. korpusa i 2. i 5. divizije krajem aprila i početkom maja (nazvana »Poduhvat Majbaum«) onemogućila je realizaciju planova NOV za prodor u zapadnu Srbiju. U to vrijeme 2. i 5. divizija su također potisnute prema Sandžaku. U novonastaloj situaciji VS naređuje 3. korpusu da odustane od upućivanja svojih divizija preko Drine, a 17. diviziju orijentiše prema 2. korpusu (u Crnoj Gori).²¹ Naređenje štaba 3. korpusa za pokret prema Crnoj Gori stiglo je 17. diviziji predveče 14. maja upravo u vrijeme kada je štab 14. puka 7. SS »Princ Eugen« divizije izdavao svojim dijelovima posljednja naređenja za razbijanje 17. »crvene« divizije na prostoriji s. Knežina—s. Rakova Nova—s. Dugandžići (južno od Olova).

Od tog momenta otpočinje duga i naporna trka ispunjena žestokim nadmetanjem između ove dvije suprotstavljene jedinice dviju međusobno zakrvljenih vojski. Prva, 17. NOU divizija, nepokolebljivo žuri postavljenom cilju — povezivanju sa snagama 2. korpusa u Crnoj Gori i postavljanju u pogodan položaj radi kasnijeg dejstva prema Srbiji. Druga, 14. brdski lovački puk elitne 7. SS divizije, uporno nastoji da je razbije ili bar odbaci od svih prilaza Srbiji (»prema zapadu i sjeverozapadu«, naređuje uporno, iz dana u dan, komandant 14. SS puka Mihail Gross).

Maršujući neprekidno, uz stalne borbe sa 14. SS pukom, koji je progoni, i lokalnim ustaškim i četničkim snagama, koje svuda uslužno pomažu esesovcima, divizija od 15. do 24. maja prelazi put Rakova Noga (10 km

²¹ Radi priključenja snagama koje su imale zadatak da u Sandžaku obezbijede osnovicu za kasniji prodor u Srbiju.

južno od Olova)—s. Bogovići (na Romaniji)—s. Jabuka (10 km sjeverozapadno od Ustikoline)—Miljevina—Vrbnica—Zelengora—s. Izgori (pod Volujkom)—s. Plužine (Piva).

Maršujući u sastavu divizije, 15. majevička u to vrijeme izvršava razne zadatke angažujući se na obezbjeđenju pokreta divizije na pojedinim dijelovima njene maršrute — na maršu i u rejonima odmora. Pri tome su njeni bataljoni ulazili u veoma žestoke okršaje sa neprijateljem, koji je svakodnevno sa svih strana kidisao na diviziju. Najveće borbe vođene su 18. maja u rejonu s. Jamići (3. i 5. bataljon na Kničkoj kosi) gdje su borci 3. bataljona srušili jedan neprijateljski avion tipa »brege« (tog dana 7 štuka žestoko je bombardovalo brigadu), a zatim 21. maja kod s. Ljubina. U tim borbama brigada je imala 7 ranjenih, a uz put je nestalo nekoliko boraca premorenih od napornog puta. Pored toga, radi rasterećenja prilikom daljeg marša brigada je bila prisiljena da 19. maja u s. Crna Rijeka (ispod Jahorine) ostavi 13 teških ranjenika sa dvije bolničarke (većina njih je pomrla narednih dana, a ostale su pohvatali četnici). Zbog iscrpljenosti na putu je ostao veći broj tovarnih konja.

Dolaskom u Pivu (s. Plužine—s. Miloševići—s. Orah) 17. divizija je uhvatila vezu sa štabom 2. korpusa obavještavajući ga o spremnosti za nove zadatke. Njen uporni protivnik iz prethodnih dana, komandant 14. puka 7. SS divizije, posle dvodnevnog bezuspješnog traganja po vrletima Zelengore i kanjonu Sutjeske za »izgubljenom 17. crvenom divizijom« 24. maja u 16.10 resignirano, radiogramom saopštava svom 1. bataljonu: »Poduhvat je završen. Puk se povlači na odmor...«

Razmještena u s. Plužine, 15. majevička brigada u kratkom predahu poslije jednomjesečnih marševa i borbi, u kojima je izgubila gotovo polovinu svojih boraca (računajući i odvojeni 1. bataljon), prikupljala je novu energiju za zadatke koji su je čekali. Iako prepolovljena, brigada je iz tih okršaja izašla vojnički zrelija i moralno čvršća. Poslije dvodnevnog odmora i izvjesne popune oružjem, municijom, opremom i hranom (doturenom od savezničke avijacije noću 25/26. i 26/27. maja zajedno sa ostalim dijelovima 17. divizije poslala je na novi zadatak.

*U Sandžaku, obezbjeđujući bazu
za novi pokušaj prodora NOVJ
u Srbiju*

Ujutro 27. maja kompletna 17. divizija krenula je preko Durmitora za Sandžak, gdje je trebalo da se postavi na prostoriju s. Celebić—Cajniče—s. Meljak, a zatim da svojom aktivnošću u relativno dužem vremenu u zapadnom Sandžaku i gornjem toku Drine obezbijedi čvrstu bazu NOV za razvijanje kasnijih dejstava (prema Srbiji). U isto vrijeme i sama je morala da se odmori i organizaciono sredi pripremajući se za nove obimne zadatke (učesće u oslobođenju Srbije).

Maršujući pravcem Plužine—s. Pirni Do—Pašina Voda—Njegovude—Premčani, 15. brigada prelazi kanjone Pive i Tare i sniježne vrleti Durmitora u sastavu jedinstvene divizijske kolone, a zatim preko Bitinskog polja 31. maja stiže u s. Bobovo.

Noću 3/4. juna brigada kreće na svoju prvu borbenu akciju na novoj prostoriji i u zoru 4. juna napada četnike u rejonu s. Ječmenište—Čelebić. Iznenadeni čelebićko-dragočevski četnički bataljon i 1. bataljon četničke brigade »Nova Srbija« razbijeni su i natjerani u bjekstvo prema Foči. U tom okršaju pale su i prve žrtve. Među poginulim bio je i potporučnik Slavko Krstić, komandir 1. čete 2. bataljona koji je sa brigadom prešao do tada sav pređeni put.

Iako je ova akcija izvedena bez velikih napora, odmah se vidjelo da će i boravak na ovoj prostoriji biti ispunjen pokretima i manjim ili većim okršajima sa neprijateljem, u prvom redu sa četnicima, koji su, oslanjajući se na okupatorske i kvislinške garnizone u Foči, Goraždu i Pljevljima, pokušavali da spriječe učvršćenje NOP-a na ovom terenu. Pored toga, iscrpljen, inače siromašan kraj već na prvom koraku ukazivao je na mukotrpan život i oskudicu svake vrste. Vidjelo se odmah da će to biti život u teškim uslovima. Ipak, trebalo je, boreći se, odmarati se i pripremiti za važne zadatke sa kojima će se brigada suočiti kasnije.

Ni neprijatelj nije bio neaktivan. Već 5. juna 17. divizija je bila prinuđena da zbog iznenadnog prodora jačih njemačkih snaga (sa oko 70 motor-nih vozila) pravcem Pljevlja—Đurđevića Tara—Zabljak preorijentiše svoja dještva prema toj komunikaciji. Petnaesta majevička brigada, zbog toga 6/7. juna napušta rejon Ječmenište—Čelebić i pravcem s. Popov Do—s. Vrba—s. Bobovo izbjija 7/8. juna na Lever Taru radi sadejstava ostalim snagama 17. divizije u razbijanju njemačke kolone. Brigada je zakasnila (neprijatelj se naglo povukao ka Pljevljima), ali je ponovo ispoljila visoku manevarsku sposobnost. Naročiti polet među borce unijela je vijest o konačnom otvaranju »drugog fronta« u Normandiji.

Odbacivši njemačke snage ka Pljevljima 17. divizija (u čiji je sastav privremeno ušla i 16. muslimanska brigada) ponovo se orijentisala prema prvobitnom zadatku i glavninu svojih snaga uputila prema Foči (2. i 6. brigadu) i Čajniču (16. brigada). Petnaesta majevička brigada orijentisana je prema Pljevljima u kome su bile manje njemačke i kvislinške snage na koje su se oslanjale dosta jake četničke snage u Pljevljima i njegovoj neposrednoj okolini. Mijenjajući položaje i raspored u mnogobrojnim okršajima sa tim snagama, brigada je provela u okolini Pljevalja od 10. juna do 15. jula 1944. godine.

Prve položaje prema Pljevljima posjela je u rejonu s. Odžak—s. Potpeć (na putu Pljevlja—Tara) 10. juna, ali sljedećeg dana, preko s. D. i G. Brvenica prebacila se na komunikaciju Pljevlja—Čajniče—Goražde. Zaposjevši 14. juna prostoriju s. Ponikve—s. Radovići—s. Rudine—s. Zorulovići—s. Kovač, usmjerila je svoja aktivna dejstva prema Pljevljima obezbjeđujući sa tog pravca glavninu 17. divizije. Noću 17/18. juna brigada se pomjera bliže Pljevljima i zauzima položaje u rejonu s. Bušnje—s. Gotovuša—s. D. Brvenica—s. Glisnica. U tom rejonu ostala je do 4. jula vodeći česte borbe sa četnicima i povremeno sa njemačkim jedinicama. U tim akcijama, od kojih su najveće izvedene 18/19. juna (2. i 5. bataljon), 21/22. juna (2. i 3. bataljon), 26/27. juna (2. i 5. bataljon), razbijane su i natjerivane u Pljevlja četničke snage ili, pak, sprečavani ispadi Nijemaca i četnika iz Pljevalja (20. i 25. juna). Noću 4/5. jula brigada se ponovo pomjerila na komunikaciju Pljevlja—Đurđevića Tara i posjela rejon Gornja Sela—Crnoborje—Vlahovići, a 12. jula, ostajući na istom pravcu, pomjerila se naprijed

ka liniji s. Katun—s. Borovnica. Na tim položajima smijenjena je od 1. proleterske brigade 15. jula završavajući svoju dugotrajnu aktivnost u rejonu Pljevalja.

Boravak u tom kraju bio je ispunjen veoma aktivnom djelatnošću na borbenom i političkom učvršćenju jedinica brigade, protkan bogatim kulturno-zabavnim radom u jedinicama i na terenu među narodom koji se sve više zbližavao sa »Majevičanima«. U tom sklopu kao najinteresantnije treba pomenuti slijedeće: u svim jedinicama brigade izvedena je obuka iz bojevog gađanja (prvi put od postanka brigade bilo je municije za tako nešto. Do tada su se njeni mladi borci učili gađanju u borbi, gađajući u žive neprijateljske mete); sprovedeno je takmičenje u čast godišnjice divizije; organizovane su sa narodom proslave Vidovdana i 13. jula; održana je zajednička priredba i fudbalska utakmica 2. bataljona i 4. krajiške brigade 5. divizije za narod i borce u s. Zekavici 9. jula i druge priredbe u kojima su učestvovali svi borci i rukovodioci iz brigade.

Uporedo sa borbenim akcijama borci i rukovodioci osposobljavali su se za zadatke zbog kojih su prevalili dugi put od Olova do Pljevalja. Spremali su se da krenu u Srbiju, iako to još niko nije određeno rekao. Oružje, municija i odjeća, koje je u nekoliko navrata i na ovom terenu saveznička avijacija doturila 17. diviziji, povećali su borbenu snagu brigade. Ali, brojno stanje njenih četa svelo se na minimum (na primjer, 2. četa 2. bataljona imala je 7. juna samo 26 boraca), a cijela brigada 30. juna imala je u svom sastavu samo 370 drugova i 45 drugarica. Za sve vrijeme boravka u Sandžaku jedini novi borac koji je stupio u njene redove bio je mladi Italijan Emilio, koji je ostao u sandžačkom selu Slatini. I u tom glavnom faktoru ratovanja (ljudima) u ovom kraju odavno su bile iscrpljene sve rezerve. Nove snage za popunu očvrslili, ali prorijeđenih redova brigade trebalo je tražiti na drugom mjestu. U Srbiju! Tamo je bilo spremno da krene preostalih 370 drugova i 45 drugarica i da, boreći se, zajedno sa ostalim brigadama 17. divizije i drugim brigadama i divizijama NOV nađu nove drugove i drugarice.

U prvoj polovini jula 1944. godine, na prostoriju dotadašnjeg dejstva 17. divizije pristigle su snage 1. proleterskog korpusa, a time i otpočele neposredne pripreme za veliku ofanzivu NOV prema Srbiji. Izvršivši tako svoj zadatak na obezbjeđenju polazne osnovice i prihvatanju snaga, koje na ovom pravcu treba da prodru u Srbiju, 17. istočnobosanska divizija je krenula da se priključi 2. proleterskoj i 5. krajiškoj diviziji da bi, zatim, u sastavu jedinstvene Operativne grupe divizije prodrle u Srbiju. Njihovo prikupljanje bilo je predviđeno u širem rejonu Berana.

Maršujući u sastavu jedinstvene divizijske kolone, 15. brigada je od 15. do 21. jula, obilazeći u širokom luku Pljevlja sa zapada, po kiši, a zatim žestokoj julskoj žezi seoskim putevima i vrletnim planinskim stazama, prešla put Gornja Sela—s. Brvenica—s. Ritošići—s. Bučje—Jabuka—s. Kamena Gora—s. Grab—s. Mioče—s. Kukolje—s. Cerovo—s. Oštrelj—s. Zaostro—s. Podgrađe (na desnoj obali Lima sjeverno od Berana). Zajedno sa ostalim jedinicama 17. divizije ušla je u sastav Operativne grupe divizija, koja se pod komandom Peka Dapčevića spremala da otpočne pokret prema Ibru.

*U borbama i marševima od Berana
do Gornjeg Milanovca*

Neprijatelj, koji je, izgleda, opet prozreo namjere NOV izvodeći jakim snagama iz Peći ofanzivu ka Andrijevići i Beranama, upravo u vrijeme pristizanja 17. divizije, prodro je u Ardrijevicu. Gotovo iz hoda, glavnina 17. divizije (2. i 6. brigada), zajedno sa 2. i 5. divizijom, angažovana je u razbijanju ove neprijateljske ofanzive. Majevička brigada za to vrijeme je sa položaja s. Zagrade—s. Babine—k. 1057 obezbjeđivala ovu operaciju od Bijelog Polja i Rožaja. Na tom položaju ostala je do 28. jula, kada je, konačno, otpočeo dugo pripremani i nekoliko puta odlagani prodor u Srbiju.

Neposredne pripreme brigade za ovu zamašnu i dugotrajnu operaciju bile su vrlo kratke. Gotovo da i nije bilo nekih posebnih priprema. Naviknuta na česte i duge marševe, na svakodnevne borbe brigada (a i 17. divizija) bila je u stalnoj spremnosti za bilo koji zadatak. Prodor u Srbiju bio je dugo očekivani i željeni zadatak. Naređenje brigadi došlo je u toku dana, a zapovijest štaba brigade izdata je nekoliko časova prije otpočinjanja pokreta. Najveća novost za sve bilo je uvođenje šifrovanih umjesto stvarnih naziva jedinica. Tako je 17. istočnobosanska NOU divizija postala tajanstvena »B-1«, a 15. majevička brigada »B-4«. Njeni bataljoni postali su: 2. bataljon — 81, 3. bataljon — 82, a 5. bataljon — 83 (slično tome 2. brigada postala je »B-2«, a 6. brigada »B-3«), Pored toga, neposredno pred pokret svim borcima saopšten je opšti cilj predstojećih dejstava — Srbija.

Padom mraka 28. jula krenula je cijela Operativna grupa (OG). Tri velike kolone probijale su se kroz noć. Lijevokrilna je bila kolona 17. divizije, a na njenom čelu 15. majevička brigada. Nastupajući pravcem s. Babine—Koluder—Begluk (k. 1587), 2. bataljon, koji je bio u prethodnici, iz hoda razbija slabe dijelove »legije Kempler« na lijevoj obali rijeke Lješnice, a zatim brigada produžava marš 29. i 29/30. jula stižući u s. Suvi Do (na Pešteru) oko 4.00 časa. Uz put sustiže izbjegle seljake, zaplašene fašističkim lažima koji se pri prvom susretu sa brigadom, osjetivši u njoj pravu narodnu vojsku, vraćaju svojim kućama.

Prvu jaču intervenciju neprijatelja na prodor Operativne grupe brigada uspješno odbija 30. jula u viščasovnoj borbi ispred s. Suvi Do. Naredne noći pomjera se u s. Dukat, gdje sačekuje produženje marša.

Ujutro 31. avgusta cijela divizija produžava marš najprije kao zasebna — srednja kolona, a zatim zaštitnica jedinstvene divizijske kolone maršujući po danu pravcem s. Gurdijelja—s. Znuša—s. Rikovo. Po podne 2. avgusta stiže u rejon s. Rikovo—s. Trebić (dvadesetak kilometara južno od Raške). Borci 15. majevičke brigade zakoračili su u Srbiju. Spremali su se da, zajedno sa ostalim snagama Operativne grupe divizija NOV, prebrode brzu ibarsku vodu i započnu istjerivanje fašističkih okupatorskih hordi i njihovih izmećara (četnika, nedićevaca, Bugara i ostalih) iz zemlje.

BORBE NA LIPOVICI I PRELAZAK IBRA

Jedinice Operativne grupe otpočele su prelazak preko Ibra noću 3/4. avgusta. Dejstvujući i dalje na lijevom krilu Operativne grupe 17. divizija napadala je na dobro branjene i utvrđene položaje neprijatelja na odsjeku

s. Lešak—s. Rudinci. U prvom ešelonu nastupale su 6. i 2. brigada, a 15. brigada trebalo je da obezbjeđuje lijevi bok i pozadinu divizije, a zatim da iste noći pređe Ibar za 6. i 2. brigadom.

Pored jake odbrane u samoj dolini Ibra, neprijatelj je 3. avgusta preduzeo više aktivnih dejstava sa ciljem ometanja Operativne grupe u njenom daljnjem nastupanju. U tom sklopu jedna njegova izviđačka grupa (oko 50 pripadnika tzv. Ruskog zaštitnog korpusa) napada je iz stanice Lešak dijelove brigade u s. Trebići, ali je poslije kraće borbe natjerana u bjekstvo uz gubitke od 1 ubijenog, 5 ranjenih i 1 zarobljenog oficira. Oko 17.00 časova sa pravca Raške, preko brda Lipovica (k. 972), ojačani bataljon 1. alpijske njemačke divizije napada na brigadu iz pozadine. Poslije smjelog protivnapada 2. i 3. bataljona oko 20.30 časova neprijatelj je bio odbačen na greben Lipovice ostavljajući opremu, oružje i municiju. U žestokom sudaru nadohvat ručnih bombi poginula su 3 druga i jedna drugarica, a ranjena 4 druga (među poginulim je bio potporučnik Desimir Jovanović zamjenik političkog komesara 2. čete 2. bataljona, a jedan od najtežih ranjenika bio je Branko Jerinić zamjenik komandira iste čete). Odbacivši neprijatelja, brigada je pokušala da se izvuče i što prije krene u planirani prelazak preko Ibra, ali je neprijatelj obnovio napad vezujući snage brigade za sebe. Prelazak Ibra u noći 3/4. avgusta za brigadu bio je time onemogućen. Pred zoru 4. avgusta brigada je preduzela ponovni protivnapad i odbacila neprijatelja sa Lipovice. Obezbjedjući se dijelom snaga prema neprijatelju, krenula je prema Ibru. Za ovo vrijeme 6. i 2. brigada su u teškim borbama savlađivale stalno pojačavanu neprijateljsku odbranu u dolini Ibra. Pod njihovom zaštitom 15. brigada, zajedno sa štabom divizije, prebacila se preko Ibra (pregazila ga) u blizini s. Kamen noću 4/5. avgusta. Oko podne 5. avgusta brigada je pristigla u s. Mikovići na obroncima Kopaonika, na desnoj obali Ibra. Na toj obali već su se nalazile 17. divizija i cijela Operativna grupa. Najjača prepreka u prodoru u Srbiju ostala je za njima. Pred njima je bio visoki greben Kopaonika i prva odlučna bitka za oslobođenje Srbije. U tu kopaoničku bitku ušla je 15. majevička brigada prva od svih brigada Operativne grupe.

KOPAONICKA BITKA

Narednog dana (6. avgusta) Operativna grupa je produžila nastupanje. Nastupajući u zasebnoj koloni pravcem s. Miokovići—s. Planinica—s. Đerekari, 15. brigada oko podne stiže u s. Kneževo. Čelni 2. bataljon istura na Marinu čuku (1266) svoju 2. četu, koja, smjestivši se za odmor u kolibama ispod Marine čuke, na sam greben kao obezbjeđenje postavlja jednu desetinu. Na ovu desetinu, posle pola časa, nailazi sa pravca s. Brzeća čelno obezbjeđenje četničkog Čerskog korpusa, koji od Brusa žuri na greben Kopaonika u namjeri da na njemu dočeka naše snage iz doline Ibra. Naša desetina ga dočekuje vatrom. Pokrenuta tom pucnjavom, na Marinu čuku istrčava cijela 2. četa i, misleći da pred sobom ima slabiju četničku grupu, odmah prelazi u napad odbacujući iznenađene prednje dijelove Čerskog korpusa prema visokom Jastrepцу na koji pristižu sve jače četničke snage. Četa i dalje uporno juriša uz strme i gole padine Jastrepca, dočekanu povicima i žestokom paljbom četnika. Kao posječeni tom vatrom, padaju ko-

mandir čete zastavnik Nedo Davidović i mitraljezac Ahmet Cebo, a četa zastaje, pa onda kreće nazad. Gonjena daleko nadmoćnijim neprijateljem povlači se ka Marinoj čuki. U tom trenutku sa druge strane, preko Marine čuke, pristižu dvije kolone 6. brigade predvođene komandantom brigade. Prihvatajući četu Majevičana, one se sudaraju sa njenim gonjocima, glavninom Cerskog četničkog korpusa. Dolazi do žestokog sudara na ogoljelom grebenu planine u koji pored 6. brigade ulazi i ostali dio snaga 2. bataljona 15. brigade. Izmiješani u gusto zbijenom stroju, zaleglom na vrhu grebena, borci 6. brigade i 2. bataljona 15. brigade bodreni poklicima komandanta Save Trikića i zamjenika komandanta 2. bataljona 15. brigade Nikole Pantelića, odolijevaju višekratnim jurišima nadmoćnijeg četničkog korpusa. Izloženi na golom prostoru mitraljeskoj i minobacačkoj vatri ginu i bivaju ranjeni, ali ne odstupaju. Gine Nikola Pantelić, ali Savo Trikić i dalje bodri svoj čelični stroj. Na kraju četnici odstupaju.

U noći 6/7. avgusta u borbu su uvedene i ostale jedinice 15. brigade, koje su zajedno sa 6. brigadom i dijelovima 2. proleterske brigade (koja je dejstvovala desno od 15. brigade) odbacili četnike na liniju Oštra Čuka—Brložnik—Ogledna s. Livadje. Za vrijeme ovih borbi na lijevom krilu 17. divizije razvila se i 2. krajiška brigada, orijentišući se duž grebena Kopaonika prema sjeveru, odakle su nastupale glavne četničke snage (Ravnogorski i Valjevski korpus u jačini oko 2.500 ljudi). Do zore 7. avgusta cijela 17. divizija nalazila se u žestokom okršaju sa nadmoćnom četničkom glavinom.

Oko 8.00 časova 15. brigada u sadejstvu desno sa 2. proleterskom brigadom, a lijevo sa 6. brigadom, razbija neprijatelja na liniji Oštra Čuka—Brložnik—Ogledna—s. Livadje. U paničnom bjekstvu neprijatelj odstupa prema Brusu. Oko podne, 15. brigada preko Brložnika izbija na liniju s. Paljevštica—s. Livadje—Glamen—Ninevac, održavajući čvrstu vezu sa 6. brigadom, koja je produžila dejstvo i tokom dana ovladala linijom Šiljača (1625)—Mramor (1304)—Palež (1474). U međuvremenu je 2. brigada (na grebenu Kopaonika) bila odbačena nazad prema s. Kneževu. Naredne noći 7/8. avgusta zajedno sa 2. brigadom na tom pravcu je uvedena u borbu i 5. divizija. Sadejstvujući njihovom napadu, 15. brigada, orijentišući se prema zapadu, razbija neprijatelja na liniji Srebrnac—Jelica (1776). Prilikom okršaja, miješajući se sa pokretima uspaničenih četničkih jedinica, po mrkloj noći u vrletima kopaoničkim bataljoni 15. brigade završavali su te noći kopaoničku bitku u kojoj su do nogu potučeni elitni četnički korpusi. Prva velika bitka za Srbiju bila je dobivena. O njenoj žestini najbolje govori da je bilo 276 ubijenih, 260 ranjenih i 150 zarobljenih (uz mnoštvo oružja, municije i druge opreme) četnika. U neobičnoj gužvi i miješanju jedinica tokom tih trodnevni borbi po kopaoničkim vrhovima i vrletima nemoguće je izdvojiti trofeje 15. brigade, kao i žrtve među 14 poginulih, 26 ranjenih i 2 nestala iz redova 17. divizije. Učešće 15. brigade, sigurno se može tvrditi, u svemu tome nije manje od doprinosa ostalih dviju brigada. Ona je uspješno izvršila sve zadatke, koji su joj u toj prvoj velikoj bici na tlu Srbije pali u dio. Narednog dana njene jedinice ušle su u Brus, a slijedeće noći (9/10. avgusta) poslije kratkog okršaja i same oslobodile Aleksandrovac.

U ovoj borbi, i pored žestokih okršaja, pokazalo se da najveći broj prisilno mobilisanih srpskih seljaka u četničkim jedinicama nije bio voljan

da gine za četničku stvar. Svih 150 zarobljenih četnika dobrovoljno je stupilo u njene redove. Ti, od četnika na silu pokupljeni i na Kopaonik dovedeni seljaci iz Šumadije, bili su i prvi borci iz Srbije koji su počeli popunjavati odavno prorijeđene redove 15. majevičke brigade. Za njima su slijedili drugi. Već 11. avgusta iz tek oslobođenog Aleksandrovcu u brigadu je dobrovoljno stupilo 18 omladinaca i 2 omladinke. Rasla je ponovo snaga brigade. Namjesto izginulih i zaostalih drugova na dugom putu brigade, od onog neočekivanog odlaska sa Drine 26. aprila do dolaska u vinorodnu Župu 9. avgusta 1944. godine, stupali su novi drugovi i druga- rice. Na njihovom prihvatanju, vojničkoj i političkoj izgradnji angažovali su se svesrdno svi stari borci i rukovodioci u brigadi. Među njima u to vrijeme gotovo i nije bilo takvih koji nijesu bili u redovima Partije ili SKOJ-a. Svojim borbenim iskustvom i organizovanošću uspijevali su da za vrlo kratko vrijeme novopridošle borce uzdignu na nivo brigadira. Upravo zbog toga, pored izvanredno visokih moralno-političkih vrijednosti novopridošlih, prisustvo sve većeg broja mladih boraca nije umanjivalo borbenu vrijednost brigade. Posljednja popuna novim borcima na prostori- ji Župe stigla je u brigadu neposredno pred njen odlazak sa tog terena. Sačinjavali su je izvrsni omladinci iz Puste Reke, Toplice, Jablanice, Kuka- vice, Beograda i Niša, koji su iz sastava jedinica NOV-a iz Srbije preko- mandovani u 17. diviziju. Za uzvrat izvjestan broj rukovodilaca iz 17. divizije (među njima i iz 15. brigade) upućen je na dužnosti u te jedinice. Petnaesta majevička brigada je krajem avgusta gotovo dostigla ono brojno stanje koje je imala kada je prvi put htjela da pređe u Srbiju. Samo, ono »majevička« sada je bilo više simbolično nego stvarno obilježje brigade.

U VINORODNOJ ALEKSANDROVAČKOJ ŽUPI

U Župi, gdje je poslije kopaoničke bitke ostala 17. divizija, zadržala se 15. brigada sve do 6. septembra. Na toj bogatoj i za odmor izvanredno pogodnoj prostori- ji trebalo je da odmori i okrepi dugo izglednjavane bor- ce, a prihvati i borbeno osposobi nove, organizacijski i kadrovski sredi svoje jedinice i tako se pripremi za naredna dejstva. Uporedo sa tom aktivnošću unutar svojih redova trebalo je da se angažuje na političkom sređivanju i učvršćenju novooslobođene teritorije. Jednomjesečni bora- vak u Župi i pored navedene, vrlo obimne, aktivnosti bio je jedan od najljepših perioda u borbenom životu brigade. Izvanredno povoljni pri- rodni uslovi, uz vanredno gostoljubiv odnos stanovništva, omogućio je brzo oporavljanje poslije višemjesečnih marševanja, borbi, gladovanja i napora svake vrste. Iako je najveći dio vremena brigada provela na odmoru, ipak se u dva maha morala angažovati u jačim borbama za od- branu te novooslobođene teritorije.

Iz rejonu Aleksandrovac—Brus 11/12. avgusta brigada se premje- stila u rejon Jankova Klisura—s. Stojinci—s. Razbojna sa zadatkom zatvaranja pravca Blace—Jankova Klisura—Brus i Kruševac—Razboj- na—Brus. Oko 13 časova 13. avgusta neprijateljske snage, sastavljene od Bugara, Nijemaca i nedićevaca (oko 1.500 ljudi), iz Blaca napadaju na položaje brigade u Jankovoj Klisuri (2. bataljon) potiskujući ih na lijevu obalu r. Rasine. U međuvremenu druga njemačka kolona (oko 500

vojnika) iz pravca Kruševca napada na položaj 3. bataljona kod s. Čelije. Intervencijom 6. brigade sa pravca s. Zleginje ovaj napad je zaustavljen. U noći 13/14. avgusta brigada vrši bezuspješne protivnapade na neprijatelja u Jankovoj Klisuri, a sljedećeg dana, pojačana jednim bataljonom 2. brigade, sprječava pokušaje neprijatelja da produži prodiranje prema Brusu. Petnaestog avgusta neprijatelj pojačava svoje snage iz pravca Kruševca, ali 6. brigada odbija sve njegove napade. Poslije toga neprijateljske snage se povlače ka Blacu i Kruševcu, a 15. brigada ponovo posjeda svoje položaje, koje je držala prije početka neprijateljskog napada. U ovim borbama neprijatelj je imao blizu 100 poginulih i ranjenih (ubijen je 1 njemački major i 4 bugarska oficira), brigada je imala 3 mrtva i 10 ranjenih.

Poslije ove borbe 22. avgusta glavnina brigade (2. i 5. bataljon) povučena je na odmor u rejonu s. Botunje—Brus. Nije dugo odmarala, jer su četnici jakim snagama 27. avgusta preduzeli napad iz pravca Vrnjačke Banje i Trstenika. Dejstvujući na pravcu Aleksandrovac—s. Botunje—Brus, i pored uporne odbrane, naročito u rejonu s. Botunje (gdje je poginuo zamjenik političkog komesara 5. bataljona Zaim Mušanović Zajec), brigada je bila prisiljena da se povuče južno od puta Brus—Razbojna. Sljedećeg dana zajedno sa ostalim našim snagama (17. divizije i dijelova 5. i 21. divizije) brigada je prešla u protivnapad. Razbijajući neprijatelja 30. avgusta ujutro ponovo zauzima s. Botunje produžavajući gonjenje pravcem s. Vitkovci—s. Rataje. To je bila posljednja borba brigade na prostoriji Zupe.

Posljednje dane svog boravka u tom lijepom kraju (31. avgusta do 5. septembra) brigada je provela na odmoru u rejonu s. Zleginje—s. Novaci—s. Vitkovci—s. Trnavce.

IZ VINORODNE ZUPE U VALOVITU SUMADIJU

Početkom septembra 1944. godine Operativna grupa divizija je sa snagama koje su prodrle u Srbiju na pravcu Sandžak—Zlatibor—zapadna Srbija, ušla u sastav 1. proleterskog korpusa. U njegovom sastavu 17. divizija je preko planine Zeljin i rijeke Ibar upućena na prostoriju Dragačeva, odakle je kasnije trebalo da izvrši prodor u Šumadiju. Opšti pokret otpočeo je u zoru 6. septembra 1944. godine.

Maršujući u sastavu divizijske kolone, 15. brigada kreće pravcem Aleksandrovac—s. Rogovčine—Zeljina planina—Brezanska rijeka—s. Polumir (gdje ponovo 8. septembra gazi Ibar) — s. Đakovo, a zatim, kao samostalna kolona, preko planine Čemerna 11. septembra stiže u s. Kao-na (25 km zapadno od Kraljeva). Prilikom marša, upravo na prvom odmoru na vrhu Zeljina, u koloni 17. divizije zapražtali su rafali mnogobrojnih automatskih oružja. Borci 17. istočnobosanske NOU divizije nisu mogli obuzdati radost kada je prostrujala godinama (dugim i teškim) željno očekivana vijest: »Crvena armija stigla na granicu Jugoslavije«. Njoj u susret žurila je ova kolona, pokrenuta iskrom ustanka naroda istočne Bosne 1941. godine kada su, krvareći u teškim borbama, ešeloni Crvene armije, pred strašnom fašističkom najezdom, odstupajući prema

Moskvi, udaljavali se od nje. Zurila je ostavljajući iza sebe razbijene mnoge jedinice zajedničkog neprijatelja. Do tog susreta, i to baš sa 113. streljačkom divizijom, formiranom u teškim danima 1941. godine od moskovskih dobrovoljaca, ostalo je još nešto više od mjesec dana.

Boravak na ovoj prostoriji bio je kratak. Postepenim pomeranjem preko Ivanjice, Arilja i Guče brigada se 15. septembra prikupila južno od Ovčarsko-kablarske klisure. Noću 15/16. septembra za 2. krajiškom brigadom, (koja je prethodno uništila jednu njemačku četu na Ovčaru, kod Ovčar Banje prešla je Zapadnu Moravu i oko podne 16. septembra stigla u rejon s. G. Gorijevnica—s. Srezojevići.

Naredne noći 17. divizija preduzela je napad na Gornji Milanovac, kojeg je branilo 500—600 četnika i 65 nedićevaca. Nastupajući pravcem s G. Gorijevnica—s. Bare—s. Semidraž, 15. brigada preko Brankovog brda napada u zoru 17. septembra centar grada i u sadejstvu sa 2 brigadom, koja ga je obuhvatila sa zapada i sjevera, do 16.00 časova savlađuje posljednji otpor nedićevaca zabarikadiranih u Gimnaziji. U borbi neprijatelj je imao 15 poginulih i 10 ranjenih, a zarobljeno je 539 četnika i nedićevaca, zaplijenjeno 352 puške, 10 puškomitraljeza i druge opreme. Brigada je imala 3 poginula i 4 ranjena borca.

U oslobođenom gradu brigada je ostala do 20. septembra angažujući se na organizaciji organa narodne vlasti i komande mjesta, pružajući svestranu pomoć aktivistima koji su od ranije djelovali na tom terenu. U tom okviru 19. septembra je održan veliki politički zbor na kome je 26 omladinaca iz grada dobrovoljno stupilo u redove brigade.

U REJONU PRANJANA

Iz Gornjeg Milanovca brigada se 20. septembra premjestila u rejon s. Družetić—s. Pranjani—s. Srezojevići—s. Leušili sa zadatkom obezbjeđenja i aktivnog dejstva prema Ovčarsko-kablarskoj klisuri, Čačku, a kasnije i komunikaciji Čačak—Gornji Milanovac. Na ovoj prostoriji ostala je sve do 6. oktobra angažujući se, u prvom redu, pored borbenih akcija na organizacionom i kadrovskom sređivanju jedinica, obuci i moralno-političkom učvršćenju svojih radova. U okviru toga dotadašnji komandant Ratko Vujović Čoče premješten je na dužnost načelnika štaba 17. divizije na mjesto Vukašina Subotića, prvog načelnika štaba 15. majevičke brigade i načelnika štaba 17. divizije od prvih njenih dana. Za komandanta 15. brigade postavljen je dotadašnji zamjenik komandanta Vlado Karanović. Istog dana 28. septembra u brigadu je, kao popuna, došlo 130 novih boraca (od kojih 5 drugarica) i 13 rukovodilaca iz 1. proleterske divizije. Tako je brigada 30. septembra imala u svom sastavu 923 borca (od čega 53 drugarice), a od naoružanja preko 550 pušaka, oko 60 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, 2 minobacača kal. 81 mm, 20 protivtenkovskih pušaka, jedan protivtenkovski top, 50 automata i dr. Znači, u odnosu na broj, naoružanje i kadrove predstavljala je već jaču jedinicu od one koja je krenula iz istočne Bosne. Na osnovu toga 30. septembra je izvršena reorganizacija u kojoj je 5. bataljon preimenovan u 1. bataljon, a formiran i novi 4. bataljon. Uporedo sa ovim svi borci i

rukovodioci angažovali su se u živom političkom radu na terenu (u selima) gdje su boravili. Održavani su sastanci i konferencije sa narodom, formirane društveno-političke organizacije, narodni odbori, a u Pranjama i komanda mjesta.

Za to vrijeme Nijemci su ponovo ovladali Gornjim Milanovcem, pa je, pored svakodnevnih manjih akcija prema Ovčansko-kablarskoj klisuri, od 24. do 26. septembra brigada vodila odbrambene borbe sa njihovim (dijelovima 182. i 7. SS divizije) i četničkim snagama na liniji s. G. Gorijevnica—s. Bare—Sovljak (1. i 2. bataljon) i s. Drenova—Beršić (3. bataljon). Pored ove borbe u kojoj su bile angažovane gotovo sve snage brigade, pojedini bataljoni i čete su u svakodnevnim aktivnim akcijama prema Klisuri i Čačku dolazili u sudare sa manjim ili većim četničkim grupama. U tim okršajima (4. četa 2. bataljona 25. septembra u s. Miokovci i s. Trbušani; cijeli 2. bataljon 26. septembra u s. Miokovci; 28. septembra 2. četa a 29. septembra dvije čete 2. bataljona u g. Gorevnici; 1. bataljon 2. oktobra u Trbušanima i Vraniću i dr.) četnici su uvijek bili razbijeni i uz osjetne gubitke natjerivani u bjekstvo prema njemačkim položajima u dolini Zapadne Morave uz minimalne gubitke na našoj strani.

Odmorena, popunjena, organizaciono i kadrovski sređena, borbeno spremna i moralno-politički čvrsta stajala je 15. majevička brigada 6. oktobra 1944. godine u rejonu s. Srezojevci (1. bataljon)—s. Leušić (2. bataljon)—Pranjani (štab brigade i 3. bataljon)—s. Družetić (4. bataljon) spremna za novu veliku bitku. Naredne noći krenula je na nove zadatke.

Iz borbe u borbu do konačnog oslobođenja Srbije

Početkom oktobra 1944. godine jedinice NOV Jugoslavije (1. i 12. korpus) i Crvene armije (dijelovi 3. ukrajinskog fronta) prilazili su glavnom gradu Jugoslavije. Bitka za Beograd, a time i konačno oslobođenje sjeverne Srbije, neposredno je slijedila. U sklopu te zamašne operacije 17. divizija, zajedno sa 113. streljačkom divizijom Crvene armije, imala je ulogu aktivnog obezbjeđenja operacije glavnine naših snaga prema Beogradu od intervencije glavnine njemačke Grupe armija »Jugo-istok« iz doline Zapadne Morave. U toku priprema za izvršenje tog zadatka 17. divizija je sa prostorijske sjeverozapadno od linije Požega—Čačak—Gornji Milanovac prešla na prostoriju planina Rudnik—s. Jarušice—Topola (sjeverno od Kragujevca) sa koje je kasnije krenula na Kragujevac.

Napuštajući rejon Pranjana, 15. majevička brigada, noću između 6/7. oktobra pravcem Pranjani—s. Beršić—s. D. Trešnjevica—Šatornja odlazi na prostoriju s. Jarušice—s. Čumić. Stigavši u taj rejon 10. oktobra zauzima slijedeći raspored: 2. bataljon u rejonu Karanovac—Arnautsko brdo, 4. bataljon u južnom, a 1. bataljon u sjevernom dijelu s. Jarušice, 3. bataljon u s. D. Jarušice. U tom rasporedu očekivala je novi zadatak. Istog dana iz 3. bataljona upućena je jedna četa u susret jedinicama Crvene armije koje su se, preko Rače, sa istoka približavale 17. diviziji. Ova četa je 11. oktobra uspostavila kod Rače vezu sa 113. streljačkom divizijom Crvene armije.

BITKA ZA OSLOBOĐENJE KRAGUJEVCA

U to vrijeme Kragujevac je predstavljao važan strateški čvor odbrane njemačke Grupe armija »Jugoistok«, čija glavnina, na svom presječenom povlačenju ka Beogradu, prikupljala u dolini Zapadne Morave. Odatle su vršeni pokušaji spajanja sa njemačkom grupacijom u Beogradu i, u isto vrijeme, obezbjeđenje desnog boka pri povlačenju neugodnim putevima prema zapadu na koje je bila prisiljena da se sve više orijentiše ta, tada najjača njemačka grupacija na Balkanu. Za izvršenje tog zadatka u Kragujevcu su se nalazile snage u jačini oko 5.000 ljudi sa više od 100 artiljerijskih i minobacačkih oruđa, 25 tenkova i desetak aviona na aerodromu Kragujevac. Prema sastavu su bile raznorodne, sastavljene od dijelova različitih njemačkih jedinica (među kojima i mornara) i jednog bataljona tzv. »Ruskog zaštitnog korpusa«. Komandovao im je general Fišer, prema čijem su imenu nosile naziv »Borbena grupa Fišer«. Pripremajući se za upornu odbranu samog Kragujevca, ova borbena grupa nije se ograničila na pasivnu odbranu, već je aktivnim dejstvima pokušavala da otvori put ka Beogradu. O upornosti i žilavosti ovog protivnika najbolje svjedoči tok borbi narednih dana (od 11. do 21. oktobra).

Iako je bitka za Kragujevac otpočela nešto kasnije (14. oktobra), prve, uvodne borbe otpočela je 15. brigada već 11. oktobra. Tog dana, upravo, kada je pomjeranjem 3. bataljona iz D. Jarušica u s. V. Krčmare brigada zauzela definitivni raspored u očekujućem rejonu za predstojeći napad, jedna njemačka motorizovana kolona (oko 40—50 vozila) pokušala je oko 13.00 časova da se iz Kragujevca probije prema Topoli. Dočekao ju je 4. bataljon sa položaja na Lužničkoj kosi, a zatim i 2. bataljon kod Sremske poljane (s. Čumić). Poslije žestokog okršaja neprijatelj se povukao nazad štićen avijacijom koja je mitraljirala položaje 15. brigade. Slijedećeg dana 2. i 4. bataljon spustili su se na put od Lužničke kose do Sremske poljane, ali neprijatelj, čija je avijacija cijelog dana bila vrlo aktivna, nije obnovio pokušaje proboja ka Topoli.

Sutradan, 13. oktobra, brigada je pošla ka Kragujevcu (1. i 4. bataljon u s. Desimirovac, a 2. bataljon u s. Cerovac). Neprijateljska avijacija, polijećući sa aerodroma kod Kragujevca, stalno je izviđala i mitraljirala brigadu. Pred veče jedna manja kolona, predvođena sa dva tenka, vrši ispad iz Kragujevca drumom ka s. Cerovac. U kratkoj borbi je natjerana na povlačenje ostavljajući 6 mrtvih, 1 motocikl, 1 puškomitraljez, 4 puške i dva pištolja.

Naredne noći (13/14. oktobra) iza 15. brigade pojavili su se jači dijelovi sovjetske 113. streljačke divizije. Zajednički juriš na neprijatelja u Kragujevcu mogao je da počne.

Za neposredni napad na grad određena je 15. brigada sa jačim dijelovima 113. streljačke divizije uz podršku artiljerije te divizije, a kasnije i manjih tenkovskih, avijacijskih i raketnih (»kačuša«) jedinica. Šesta brigada sa 51. pukom 113. divizije, obuhvatajući grad sa jugozapada manjim dijelom snaga, dejstvovala je na komunikacije prema Kraljevu neposredno na izlazima iz Kragujevca.

Oko 15.00 časova 14. oktobra, kolone 15. brigade i dijelovi 113. streljačke divizije, koji su joj neposredno sadejstvovali, otpočeli su nastu-

panje prema gradu u zahvatu puta Cerovac—Desimirovac—Petrovac u rasporedu: 1. i 2. bataljon desno od puta, a 3. i 4. bataljon lijevo od puta. Između njih, u zoni samog puta, nastupali su dijelovi 113. streljačke divizije. Neprijateljska avijacija je neprekidno pratila pokret naših kolona, sve dok sovjetski artiljerci, razvijajući se iz pokreta u rejonu Desimirovca, nijesu otvorili vatru na aerodrom i natjerali ih na povlačenje prema Kraljevu. U mrak naše napadačke kolone izbile su ispred linije Veliko brdo (t. 315)—s. Petrovac na kojoj je neprijatelj organizovao prvu liniju svoje odbrane. U noći sve naše jedinice razvile su se za napad na ovu liniju, a neprijatelj je organizovao nekoliko ispada prema našim snagama.

Borbe su nastavljene slijedećeg dana (15. oktobra). Najprije je neprijatelj, uz podršku tenkova i artiljerije, prije podne izvršio snažan protivnapad na pravcu Petrovac—Desimirovac, ali je zajedničkim dejstvom brigade (2 i 4 bataljona) i sovjetskih jedinica odbačen nazad. Po podne, slomivši neprijateljsku odbranu na t. 315, 1. bataljon izbija u Vinograde, 2. u s. Majnić, 4. bataljon u s. Petrovac a 3. bataljon na kosu istočno od Petrovca. Žestoke borbe se nastavljaju tokom 16, 17, 18. i 19. oktobra, a obruč oko neprijatelja u gradu se steže. Kada su u podršku napada uključeni jedna četa tenkova (7 tenkova), nekoliko plotuna čuvenih »kaćuša« i jedna eskadrila »šturmovika«, neprijatelj se 19/20. oktobra povukao na samu ivicu grada. Za sve ovo vrijeme 6. brigada i 51. puk 113 streljačke divizije vodili su žestoke borbe sa neprijateljem na prilazima gradu sa pravca Kraljeva. Razbijajući najprije pokušaje neprijatelja da iz Kraljeva u Kragujevac dovuče pojačanje, a zatim ometajući njegovo izvlačenje iz Kragujevca one su olakšavale lomljenje neprijateljskog otpora pred 15. brigadom i onim jedinicama Crvene armije koje su sa njom nastupale. Zato je pobjeda i oslobođenje Kragujevca zajedničko djelo 6. i 15. brigade 17. NOU divizije i jedinica 113. streljačke divizije Crvene armije.

Ulazeći u Kragujevac u zoru 21. oktobra 1944. godine i čisteći njegove, do tada porobljene ulice, od zaostalih neprijateljskih grupa, borci 15. brigade, zajedno sa nekim dijelovima 113. streljačke divizije, primali su u ime svih učesnika bitke za Kragujevac do tada neviđene izraze zahvalnosti napaćenog kragujevačkog stanovništva. Ljudi i žene, odrasli i djeca, stari i mladi Kragujevčani, izlazeći iz svojih skrovišta, ne mareći za zvižduk čelika koji je još uvijek ponegdje parao vazduhom, grlili su i ljubili svoje oslobodioce. Igrom sudbine sloboda je stigla tom, od svih evropskih gradova, najojađenijem gradu baš na trogodišnjicu onog kobnog oktobarskog dana 1941. godine. Na njegovim ulicama ležali su leševi i lutala unezvijerena sabraća njihovih dželata. Kragujevac nije mislio na osvetu. On se radovao slobodi. Niko od njih nije mogao više voljeti slobodu i cijeliti svoje oslobodioce. »Majevičani« su zauvijek postali neraskidivi dio Kragujevca.

O tačnim neprijateljskim gubicima u bici za Kragujevac nema preciznih podataka (prema nekima poginulo je oko 2000, a prema nekima 400 neprijateljskih vojnika). Čak je nemoguće utvrditi i broj zarobljenih. Zaplijenjen je i uništen znatan vojni materijal (samo 17. divizija zaplijenila je 10 topova, 7 minobacača, 24 mitraljeza, 20 puškomitraljeza, 150.000 metaka i dr.). Koliki je udio 15. brigade u tome, nemoguće je utvrditi.

Sigurno nije mali, jer je u desetodnevnim borbama oko Kragujevca iz njenih redova poginulo 18, ranjeno 92 i nestalo 8 boraca. Možda je od svega najinteresantnije da je, prvi put od postanka brigade, nekoliko zarobljenih njemačkih vojnika — Austrijanaca dobrovoljno stupilo u njene redove i ostatak puta do svoje domovine prešlo sa brigadom boreći se protiv onih koji su ih doveli do tog mjesta najvećeg fašističkog zločina.

Boreći se rame uz rame sa borcima 113. streljačke divizije, brigada je, kao dorastao saborac u višednevnim frontalnim borbama (u kojim je 113. streljačka divizija, formirana 1941. godine, imala bogato iskustvo), dokazala punu vojničku zrelost i osposobljenost za frontalna dejstva, kakve je karakteristike sve više poprimao dalji tok narodnooslobodilačkog rata.

U oslobođenom Kragujevcu 15. brigada je bila prvi garnizon nove Narodne armije u tom gradu. Vrijeme od 21. do 29. oktobra brigada je marljivo iskoristila za odmor, sređivanje jedinica i pripremu za nove zadatke. U tome je najznačajniji događaj bila Prva konferencija komunista brigade. Prvi put na jednom mjestu okupljeni su oni koji su bili okosnica svega onoga što je činilo 15. majevičku brigadu. Na konferenciji su analizirani rezultati bogatog djelovanja organizacija KPJ u brigadi i donesene odluke za buduću aktivnost.

Uporedo sa tom aktivnošću na učvršćenju svojih redova brigada je kratkotrajni boravak u Kragujevcu iskoristila za učvršćenje i svestrano proširenje onih spontanih veza sa Kragujevčanima, koje su nastale u vrijeme njenog oslobodilačkog ulaska u grad. Čvrstinu te veze još više su potvrdili 200 mladih Kragujevčana i Kragujevčanki koji su dobrovoljno, stupajući u njene redove, nastavili njen borbeni put.

NA ZAPADNOMORAVSKOM FRONTU

Oslobađanjem Beograda i Kragujevca definitivno je presječen pravac povlačenja njemačke Grupe armija »Jugoistok«. U svom daljem povlačenju ona se orijentisala prema zapadu (Kraljevo—Čačak—Užice i dalje prema istočnoj Bosni). Za obezbjeđenje tog poduhvata Nijemci su držali na prostoriji Kraljevo—Čačak—Požega jaku grupaciju sastavljenu od dijelova 7. SS »Princ Eugen«, 117. i 297. i 1. alpijske divizije. Organizujući dobro utvrđenu liniju odbrane sjeverno od doline Zapadne Morave, ove snage su jednomjesečnim upornim otporom omogućavale pokret glavnine, koja je pristizala sa juga.

Neposredno nakon oslobođenja Kragujevca 17. divizija zajedno sa sovjetskim jedinicama orijentisala se prema toj neprijateljskoj grupaciji u dolini Zapadne Morave. Izlazeći iz sastava 1. armijske grupe pod neposrednom komandom Glavnog štaba Srbije, a kasnije 14. korpusa, 17. divizija provela je u neprekidnim borbama sa navedenom neprijateljskom grupacijom gotovo sve vrijeme boravka u Srbiji.

Na ovaj front krenula je 29. oktobra iz Kragujevca i 15. brigada. Ostavljajući i dalje svoj 1. bataljon u Kragujevcu (u divizijskoj rezervi). Zauzela je 30. oktobra položaje na liniji: Knić (2. bataljon, bez 2. čete)—Gruža (3. bataljon)—s. Vitkovac (4. bataljon). Slijedećeg dana dotada-

šnji politički komesar brigade Milenko Stojaković premješten je na dužnost političkog komesara 17. divizije, a na njegovo mjesto u brigadi postavljen je dotadašnji politički komesar 3. bataljona Samuel Kamhi Petko.

Trećeg i četvrtog novembra izvršena su izvjesna pomeranja u rasporedu brigade (4. bataljon se povukao iz Vitkovaca u rezervu brigade u s. Vučkovicu, a 3. bataljon isturen naprijed u s. Pajsijevice). Tokom 5. 6. i 7. novembra dijelovi 2. bataljona vodili su jače borbe sa dijelovima 7. SS divizije. Dvanaestog novembra izvršena je smjena unutar brigade (1. i 4. bataljon smijenili su 3. bataljon, koji je otišao u Kragujevac u divizijsku rezervu i 2. bataljon koji se povukao u rezervu brigade u s. Vučkovicu). Proširujući svoj front, brigada je 14/15. novembra smijenila na položaju 6. brigadu zauzimajući raspored: 2. bataljon Popovo brdo—Bresnički krš, 1. bataljon Bumbarevo brdo, 4. bataljon Knić—Zune—Guncati i 3. bataljon u rezervi u s. Radmilović. Na ovim položajima ostala je brigada sve do 26. novembra neposredno napadajući i potiskujući neprijatelja, koji se žilavo branio na dobro utvrđenim položajima. Najjače borbe vođene su 18, 19, 21, (kada je zauzet dio s. Bresnice) i 24. novembra, ali nijesu postignuti neki značajniji rezultati i pored značajnih gubitaka na strani brigade. Najljući neprijatelj brigade u tom periodu, ipak, bilo je vrijeme. Neprekidne kiše i hladni vjetar, normalna pojava u to doba godine, zagorčavali su život njenim slabo odjevenim borcima, među kojima je bilo dosta potpuno bosih.

Noću 25/26. novembra brigada se pomerila udesno (u s. D. Trepča i s. Oštra), a 28. novembra prešla u opšti napad (zajedno sa ostalim našim snagama) na neprijatelja, koji se počeo ubrzano povlačiti prema zapadu. Tridesetog novembra njeni bataljoni izbijaju na komunikaciju Kraljevo—Cačak u rejonu s. Mrčajevci—s. D. Gorijevnica—s. Mislinje. Neprijateljski front na Zapadnoj Moravi bio je likvidiran. Za brigadom su ostali teški dani pozicione borbe sa upornim neprijateljem u neugodnim uslovima kišovite jeseni. U njima je poginulo 39 njenih boraca, a 152 ranjeno. Brigada je izdržala sve to, ali ni tada za nju nije bilo odmora. Trebalo je poći u potjeru za neprijateljem, koji je bježao iz zemlje.

ZA NEPRIJATELJEM PREKO UZICA PONOVO NA DRINU, ALI IZ SLOBODNE SRBIJE

U zoru 2. decembra pokret pravcem Preljina—s. G. Gorijevnica—s. Leušići—Teočin, a zatim, 4. decembra ujutro, dalje Pranjani—Gojna Gora—Maušići. Tu je prenočila, a u zoru opet naprijed: Sevriljuge—Kosijerić—Drmanovina—Jelova Gora. I tu je zanoćila, ali nije stala. Ujutro 6. decembra njene čete i bataljoni, izmješane sa njemačkim jedinicama, bore se na komunikaciji Užice—Bajina Bašta u rejonu s. Stitari. Neprijatelj je potisnut, a jedan vod 4. čete 2. bataljona u njegovoj pozadini, koji je predvodio aleksandrovački omladinac zastavnik Ratko Knežević, pokušava u jednoj seoskoj kući da nadmudri njemačke oficire. Našli su se oči u oči u tijesnoj izbi. Zaprastali su, ipak, automati. Tri njemačka oficira, partizanski zastavnik i jedan njegov borac u samrtničkom grču ostali su u skromnom seljačkom domu u koji nikad više neće stupiti

okupatorska noga. Ostali su kao trenutak obilježja posljednje borbe 15. majevičke NOU brigade na tlu Srbije. Brigada je, igrom slučaja, završila borbe za oslobođenje Srbije upravo tu gdje je prvi put (u proljeće 1944) trebalo da ih počne.

Narednog dana, 7. decembra oko 15.00 časova, brigada je krenula za Kosjerić. Osmog decembra bila je već kod Valjeva, 9. kod Valjevske Kamenice, a 10. decembra između Osečine i Krupnja. Na toj prostoriji, na kratkotrajnom odmoru, mogla je sumirati sve što je učinila za neposredno oslobođenje Srbije pripremajući se da konačno prebrodi Drinu, ali iz slobodne Srbije u »svoju« istočnu Bosnu, ka »rođenoj« Majevidi.

Prošlo je skoro osam mjeseci od dana kada je brigada, nalazeći se na lijevoj obali Drine, čekala na signal da je prebrodi i otpočne borbe za oslobođenje Srbije. Za njom je ostao dugi, zaobilazni put do Srbije i višemjesečne borbe na njenom tlu. Rame uz rame sa 2. i 6. brigadom svoje 17. divizije i brojnim brigadama drugih divizija NOV Jugoslavije, a kasnije i jedinicama savezničke Crvene armije, 15. brigada je časno izvršila svoj dio zadatka na pripremanju i izvršenju velike ofanzive za oslobođenje Srbije i glavnog grada Jugoslavije. Na tom zadatku ostalo je zauvijek oko 150 njenih boraca, a oko 400 boraca je iz svojih rana krvlju obilježilo njene staze. Bilo je i takvih koji su, nemajući dovoljno snage da slijede njen naporan hod, uz put nestali u neizvjesnosti. Iza nje su ostali slobodni Čačak, Kragujevac, Gornji Milanovac, Aleksandrovac i Brus, bogata sela talasaste Sumadije i vinorodne Župe, ratom i bijedom izmučena ljudska naselja po brdima Sandžaka, Crne Gore i istočne Bosne. Njene tragove osjećali su na sebi ostaci 7. SS »Princ Eugen«, 1. alpijske, 117, 182 i 297. njemačke divizije; Romanijskog, Drinskog, Cerskog, Valjevskog i Ravnogorskog četničkog korpusa; Ruskog zaštitnog korpusa; Fašističke legije »Kempler« u Sandžaku, neidentifikovane bugarske divizije iz Blaca, neidentifikovane nedićevske jedinice iz Blaca i Gornjeg Milanovca i mnoge druge neprijateljske jedinice svih vrsta koje je brigada sretala na svom pohodu. Gubitke koje im je nanijela nije stigla da prebroji, ali stanje u kojem su se našle na kraju tog pohoda najbolje govori o posljedicama borbi koje su u tom periodu vodile sa jedinicama NOV. Udio 15. majevičke u tome, svakako, bio je značajan.

Uz put se mijenjala i sama brigada. Sada, na prilazima Drini, stajala je po broju i naoružanju daleko snažnija nego što je bila kada je sa njene druge obale krenulo na ovaj pohod. U njenim redovima bilo je preko 1200 boraca, dobro naoružanih odgovarajućim pješadijskim naoružanjem, sa dosta municije. Promijenila se i po sastavu. Majevidci i ostali Bosanci sačinjavali su neznatnu manjinu među mladim borcima iz svih krajeva Srbije, koji su sada činili njen najveći dio. I rukovodeći sastav je, gotovo u cjelini, izmijenjen. Umjesto starih komandira, komandanta i političkih rukovodilaca, pod čijim su rukovodstvom njene jedinice krenule u pohod na Srbiju, njima su sada rukovodili novi, mlađi kadrovi iznikli iz same brigade (uglavnom), prekaljeni u neprekidnim borbama i političkim akcijama. U vodovima, pa i u nekim četama, rukovodeće funkcije su već preuzeli mladi borci kojima je brigada popunjavana u Srbiji. Svi ovi mladi kadrovi popunjavali su mjesta brojnih starijih drugova, koji su u međuvremenu odlazili na odgovarajuće dužnosti u drugim jedinicama ili su izginuli u borbama koje je brigada vodila. Posljednje organizacione i kadrovske

promjene u sklopu priprema za predstojeće zadatke, izvršene su 13. decembra. Tog dana u s. Brezovica formiran je ponovo 5. bataljon, a štabovi bataljona kompletirani su novim kadrovima. Na čelu brigade sada je bio novi štab u sastavu: komandant Vlado Karanović, politički komesar Samuel Kamhi Petko, zamjenik komandanta Hajrudin Saračević Brano i zamjenik političkog komesara Velimir Lesić Leo.

Podmlađena 15. majevička brigada čekala je novi zadatak. Njen rukovodeći kadar i mladi borci bili su opet nedovoljno iskusni, ali moralno-politički čvrsti i odlučni. U tom času najveću brigu zadavao im je nedostatak obuke. »Ne 400, već 700 bosih boraca imam u brigadi. Lično sam jučer prebrojao« izvještava brižni komandant Karanović 13. decembra štab 17. divizije. Obuka nije izdržala ono što su izdržale noge. Te noge morale su dalje, a zemlju je upravo bio pokrio prvi sniježni pokrivač. Obična prirodna pojava polovinom decembra u tim krajevima. Ali, te 1944. godine za borce 15. »majevičke« brigade nije bio obični decembar.

KROZ SANDŽAK I SRBIJU

Neprijatelj pokušava da prodre u Berane. Već je nad gradom ...

Gubitak Berana za nas bi bio veliki udarac. Tu se nalazi naš aerodrom, na koji se spuštaju saveznički avioni, donoseći razni materijal i odnoseći u Italiju naše teške ranjenike. U cijeloj okolini je organizovana narodna vlast koja funkcioniše u potpunosti. Narod je uznemiren, ali vjeruje u našu vojsku.

Dobivši zadatak, brzim maršem stižemo od Pljevalja u Berane. Narod šapuće: »Došli su Bosanci.«

Odmah napadamo neprijatelja, a iste večeri — opet dolazi oko petnaest savezničkih aviona i spuštaju se. Neprijatelj bijesno navaljuje da bi upao u grad, ali mu ne uspijeva. Za nekoliko dana upornih borbi sa neprijateljem, divizijom »Skenderbeg«, razbijamo istog, proterujući ga preko visokih albanskih planina, Kape i Cakor.

Narod je sa najvećim požrtvovanjem izlazio svuda vojsci u susret i pomagao je. Stari ratnici i odbornici stalno su išli za nama i pratili tok operacije, uvijek se nalazeći na usluzi, radi pokazivanja puta.

Omladina se naročito istakla, prikupljajući, inače u siromašnim selima, hranu i noseći je po nekoliko sati na položaj. Posebno se sećam jedne mlade Crnogorke, koja je dobrovoljno dolazila i iznosila naše ranjenike.

Naš zadatak smo izvršili, protjerali smo neprijatelja. Vraćamo se, a narod nas sa neograničenim veseljem dočekuje, prima i ispraća, izražavajući u pjesmi svoju zahvalnost bosanskim jedinicama.

Borci su veseli i zadovoljni što su uspjeli da se unekoliko oduže hrabrim crnogorskim jedinicama koje su se borile u Bosni. Krv palih drugova još jednom je potvrdila krvno bratstvo naših naroda.

S ogromnom energijom i poletom krećemo dalje našem cilju — Srbiji, čvrsto uvjereni: da ma kakva prepreka da bude na našem putu, biće srušena.

Ahmet HUKIC

List XV majevičke NOU brigade
broj 5 od 20.03.1945. god., str. 4

SPASAO NAS JE MITRALJEZ

Naš dolazak u Srbiju avgusta 1944. godine i borbe na Kopaoniku ostaće dugo u mom sećanju. Moja 3. četa 3. bataljona bila je na začelju kolone, a na začelju čete — zna se: četna bolničarka, odnosno ja i komesar čete Neda. Četnici su bili od nas udaljeni najviše 200 metara, a naša kolona trčećim korakom je hitala na dominantniju kosu da zauzme nov položaj. U tom oštrom okršaju teško je ranjen Zdravko (ne znam mu prezime), rodom od Kožuha. Mlad šesnaestogodišnji skojevac, divan drug, hrabar, pao je teško ranjen u stomak. U toj borbi za nov položaj i hitanju prema njemu nismo imali mogućnosti da Zdravka prvo previjemo, već smo Olga Tešankić i ja, odvažna bolničarka rodom iz Bešenova u Sremu, uzele ispod ruku ranjenika i tako ga skoro vukle jer nije mogao da korača. Tako smo sve više zaostajale od kolone i četnici su nam se približavali. Prestali su da pucaju i čula sam glas jednog od njih: »Drži onu sa kožnom torbicom«. U tom momentu ranjenik je izdahnuo, te smo ga spustile pored puta i onako na brzinu nabacale na njega lišće da bismo ga sakrile od četnika. Tada smo mogle brže da potčimo.

Počela sam se brinuti za moju kožnu torbicu, jer je u njoj bila sveska sa pribeležkama sa partijskog kursa. Četnici su najviše mrzeli kožne torbice i smatrali su da njih nose samo politički komesari. U trčanju počela sam gubiti dah, a nismo imale vremena da se okrenemo. Snaga nas je sasvim izdala i već sam mislila da se nećemo izvući kada se sa našeg novog položaja oglasi mitraljez — za nas najlepša muzika, koji je raspalio po rulji četnika prikovavši ih za zemlju.

Moja drugarica i ja stale smo svaka iza jednog drveta. Razumele smo se pogledima, jer nismo mogle izgovoriti ni reč od umora. Svakako da su nas četnici mogli lako pobiti, ali cilj im je bio da nas uhvate žive. Nisu se nadali da će naši borci izbiti tako brzo na vrh kose i pokvariti im plan. Zatim smo Olga i ja pošle polako nogu pred nogu prema našima na položaj. Kada smo stigle do prve desetine, naši su radosno vikali: »Evo ih«. Nas dve smo se začudile na koga se to odnosi, a jedan drug reče: »Na vas, jer smo vas počeli žaliti kao poginule«.

Sledeću noć je bio opšti napad na četničke položaje sa kojih smo ih potisli prema Brusu. Pošli smo da sahranimo našeg mrtvog druga Zdravka. Kada smo stigli do njega, imali smo šta da vidimo — četnici su svoju »hrabrost« pokazali na njemu i mrtvog ga zaklali.

Ista torbica, o kojoj sam govorila, spasla mi je kasnije život kada sam ranjena, jer je bila puna i geler nije mogao da je probije, inače bi mi bili povređeni unutrašnji organi, što je u to vreme i u tim uslovima bila sigurna smrt.

BAZA U SUMI

Kišni jesenji dan osvanu i zateče nas mokre do gole kože. Drhtavica nas je tresla dok se sa nas cedilo mokro odelo. Voda je ušla u bazu i — više tu nismo mogli ostati. Moralo se ići dalje, ići u šumu, ići u neizvesnost, tamo gde je neprijateljevo oko pretresalo svako drvo, svaki žbunić. Spremili smo se i pošli polako, oprezno, bojeći se svakog šuštanja, svakog glasa. U šumi smo stajali ispod drveća, dok se kiša slivala niz naša mokra odela i dopirala do same kože. Gutali smo i mislili gledajući jedan drugog, čekajući svakog momenta kad će se čuti pucnjava blizu nas, što će biti znak da se neprijatelj nalazi blizu, da nas goni, da nam valja bežati...

Dok smo stajali tu, misli su nam šetale tamo negde daleko, daleko, gde se vodi borba, gde nam se nalaze drugovi i — gde je trebalo i mi da budemo. I već zamišljam da sam u borbi, da ubijam neprijatelja, previjam ranjene drugove, borim se, svetim se...

No, najednom, trgoh se, osvestih. Videh da od toga nema ništa, već da se nalazim ovde, u ovoj šumi, pod ovim drvetom, prokisao. Odatle mi valja bežati, jer se neprijatelj približava i — sve se bolje čuje pucnjava. Mi pogledasmo jedan drugog, pa ćutke podosmo kroz šumu, da bismo što pre pobjegli od neprijatelja — od smrti, od užasa. Bežali smo da bi se sačuvali do boljih dana, do dana osвете, kada ćemo moći, sa puškom u ruci, da nadoknadimo sve muke koje sada preživljavamo, boreći se za slobodu protiv mrskog neprijatelja.

Bela, intendantura

Almanah »Dve godine borbi i pobjeda
XV majevičke brigade«

ZAIM JE POGINUO

Rođen je u Brčkom 29. decembra 1924. godine u siromašnoj porodici. Otac mu se bavio ribarenjem od čega je izdržavao porodicu. Poslije završene osnovne škole u Brčkom 1938. uči brijački zanat koji je završio 1940. u brijačko-frizerskoj radnji Franje Blaževića. Još kao šegrt zanata, pod uticajem oca Asima i drugih koji su djelovali kao članovi KPJ i članovi URS-ovih sindikata, čita djela naprednih pisaca i marksističku literaturu i aktivno radi u muzičkoj i dramskoj sekciji RKUD »Vaso Pelagić« i u Muslimanskom kulturno-prosvjetnom društvu »ISLAHIJET«, gdje među radnicima i naprednom omladinom populariše radnički pokret i KPJ. Odlikovao se darom za muziku i govorništvo i stiče popularnost, naročito među omladinom. Kapitulacija stare Jugoslavije aprila 1941. zatekla ga je u Brčkom. Oružje koje bacaju vojnici bivše Jugoslovenske vojske Zaim sa nekoliko svojih najbližih drugova sakuplja i smješta na sigurno mjesto. Avgusta 1941. po zadatku SKOJ-a sa svojim drugom Hasanom Aganovićem Tačom učestvuje u paljenju šlepova na Savi, koji su bili natovareni četenom i pripremljeni za transport u Njemačku. Učestvuje i u paljenju sijena koje je na Sjenjaku u Brčkom bilo spremljeno za transport u Njemačku. Sa nekoliko drugova uspijeva da se probije u neprijateljev vojni magacin odakle iznosi veće količine oružja, municije i vojne opreme. Krajem decembra 1941. uhapšen je sa grupom članova SKOJ-a, mučen na ispitivanjima, ali se držao hrabro i ništa nije odao. Nakon završetka istrage sa ostalim uhapšenim prebačen je u logor u Slavonskom Brodu, a zatim u logor u Jasenovcu. Krajem 1942. izveden je pred ustaški Prijeki sud u Zagrebu, odakle je na intervenciju građana iz Brčkog pušten kući. Član SKOJ-a postao je 1941, a član KPJ krajem 1942. poslije povratka iz zatvora. Prema direktivi KP februara 1943. odlazi u Majevički partizanski odred. Uvijek vedar, pun poleta i već prekaljen u borbi protiv klasnog neprijatelja i okupatora Zaim u redove boraca unosi pjesmu, vedrinu, samopouzdanje i hrabrost. Ideološki čvrst, teoretski jak aktivno učestvuje na partijskim sastancima i pomaže da se zadaci Partije uspješno ostvaruju. Tako ubrzo postaje politkomesar čete u odredu, a krajem 1943. pomoćnik politkomesara 5. bataljona 15. majevičke brigade i sekretar bataljonskog Komiteta KPJ. Kao pomoćnik politkomesara bataljona uvijek se nalazio među borcima objašnjavajući im ciljeve NOB i revolucije. Učestvuje u borbama u V, VI i VII neprijateljskoj ofanzivi i naročito se istakao kao sposoban i odvažan borac i politički radnik. U vrijeme prelaska glavnine NOV Jugoslavije iz Bosne u Srbiju Zaim se nalazio na dužnosti pomoćnika politkomesara 5. bataljona. Poslije razbijanja neprijateljskih snaga na Ibru Zaim aktivno učestvuje u borbama protiv četnika na Kopaoniku i u Zupi. Poginuo je septembra 1944. u borbi protiv četnika na Grahovačkoj čuki kod Brusa, gdje je i sahranjen.

JEDAN HEROJ BORBE I RADA

Došao je u našu brigadu nakon toga što je kao omladinac osjetio sav bijes i teror okupatora, koji je želio da, pomoću prodanih duša, u našoj zemlji uguši svaki otpor naše napredne omladine. Batinama i mučenjem htjeli su od njega da izvuku priznanje, htjeli su da oda svoje drugove. Ali on je čutao iako je verovao da je smrtna kazna neminovna za ovo čutanje.

Slučajnošću, on se izvlači iz zatvora. Pokušava dva puta da bježi iz Brčkog, ali ne uspijeva. Tek treći put, nakon velikih napora, on uspijeva da se preko Majevice prebaci u Posavinu gdje nalazi našu brigadu.

Zaim Mušanović Zajec uspijeva da za kratko vrijeme stekne veliku ljubav i poštovanje skoro cijele brigade. Onaj koji ga je poznavao zna da to nije čudo.

Zajec je bio tip našeg omladinca koji se, osjećajući strahovitu nepravdu koju nam je donio fašizam, probudio, kroz patnje prekaljivao i, napokon, digao se — da bi beskompromisnom borbom, u koju je založio sebe, izrazio svoj revolt. Da bi svojim radom doprinio stvaranju nečeg boljeg, da bi, svojom primjernošću, bio ostalima putokaz.

»Mladost je bila ono što si morao da uočiš kada si ga posmatrao ili slušao« — kazali su mi neki drugovi. Da, mladost, ali to je bila mladost jedne nove generacije, mladost koja je bila izvor neizmjerne energije, mladost koja je, sa neobičnom iskrenošću, ispoljavala bezgraničnu ljubav prema drugovima i svemu onome što je napredno, a, s druge strane, bezgraničnu mržnju prema svemu onome što je napredno u njemu i drugima htjelo da sputa i uništi.

Divna je mladost kada je ona posvećena idealima i kada se ona sva posveti ostvarenju tih ideala! Drug Zajec posvetio se sav ostvarenju ideala koji treba da donesu svima nama srećniju i bolju budućnost! Ispoljavajući drugarstvo prema svima koji su ga okružavali, on se sav posvećuje radu na uzdizanju svoje jedinice, na uzdizanju sve novih i novih drugova koji u tu jedinicu pristižu. Shvatajući pravilno da je to prvi preduslov za uspjeh u tome radu, on biva svuda primjerom. U borbi i radu — on je svugdje prvi. Zar je onda čudo što je stekao ljubav boraca i povjerenje rukovodilaca.

Zajec je lijep primjer našeg omladinca koji u toku Narodnooslobodilačke borbe ispoljavaju najljepše osobine kao drugovi, upornost u radu na uzdizanju drugova i cijele jedinice — kao rukovodioci.

Dao je svoj život tada kada smo, razbijajući okupatora i narodne izdajice, oslobađali Srbiju. Pao je pogođen u momentu kada je na čelu svoje jedinice jurišao na neprijatelja.

Njegovo djetinjstvo je teška optužba protiv onih reakcionarnih klika koje su onemogućavale, mnogima među našom omladinom, pa i njemu, da ispolji svoj talenat. Njegovo stradanje je teška optužba protiv okupatora koji je nastojao da na najzvjerskiji način uguši slobodarski duh naše omladine. Njegova smrt je teška optužba protiv narodnih izdajica, koji su svojom borbom protiv Narodnooslobodilačke vojske pomagali okupatora u našoj zemlji i bratoubilačkom borbom sijali razdor među narode Jugoslavije. Njegov život i rad je najveće priznanje Komunističkoj partiji Jugoslavije, koja je svojim radom stvarala među našom omladinom ovakve divne primjere heroja borbe i rada.

Ime Zaima Mušanovića Zajeca biće krupnim slovima ispisano u istoriji naše brigade, pored imena Pere Kosorića, Pavla Goranina, Mirka Filipovića, Veljka Lukića Kurjaka, Ratka Perića, Ratka Vujovića, Milenka Stojakovića, Vukašina Subotića, Vlade Karana i mnogih drugih.

David PERERA DULE

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3 od 20. 01. 1945. god., str. 5 i 6

SUDAR NA KOPAONIKU

Pošto smo prešli reku Ibar, bez zadržavanja smo krenuli ka grebenu Kopaonika. Znali smo da su tamo četnici, spremni, kao i Nemci na Ibru, da spreče naš prodor u Srbiju. Toliko smo želeli da dodemo u Srbiju, da pomognemo srpskim divizijama koje su se danonoćno borile protiv četnika, Bugara i Nemaca, da pomognemo srpskom narodu čije smo borce već ranije upoznali. I eto, sada smo tu na tlu Srbije. Evo nas na Kopaoniku; samo njega treba savladati i put u Srbiju je otvoren.

Zurimo da se što pre uhvatimo grebena Kopaonika. Znamo, biće žestokih borbi. Prolazimo kroz manje zaseoke, čije su kuće rasute po jugozapadnim padinama ka reci Ibru. Već je dan i ljudi nas radoznalo posmatraju. Rado bismo sa njima porazgovarali, ali vremena za to nema. Tamo gore na grebenima, nešto jugoistočnije od Suvog Rudišta, već se čuje pucnjava. To naše jedinice, kako koja pristiže, stupaju u borbu. Izbili smo na neke od grebena Kopaonika. Bilo je to nešto jugoistočnije od Suvog Rudišta. Ispred nas je selo Đerekare. U daljini se vide duge kolone koje od pravca Brusa idu prema nama. Prosto da ne poverujemo da ima toliko četnika. Bilo ih je koji su u to i sumnjali, tim pre što smo očekivali da će nam u susret doći srpske divizije iz Toplice. Brzo smo se uverili da nema mesta sumnji. Bila je to četnička vojska. U popodnevnom časovima četnici su napali naše položaje. Jurišali su bezglavo. Nekoliko puta za nepuna dva časa bombaši 3. bataljona 15. majevičke brigade išli su na padine ispred naših položaja i bombama dočekivali četnike vraćajući ih na polazne položaje. Bilo ih je više od deset na jednog partizana. Bilo je i kritičnih trenutaka kada smo se i povlačili da bismo zatim udarili još jače i naneli neprijatelju još veće gubitke. Kako se primicala noć, tako su i četnički napadi postajali redi i slabiji. Pretrpeli su velike gubitke. Slušali smo ih kako se svađaju među sobom posle svakog odbijenog napada. Bili su to mobilisani seljaci iz Srbije koji su ostavili svoje najmilije i naterani da se za račun Nemaca i Bugara bore protiv svoje braće koji su pošli u pobedonosni pohod za oslobođenje Srbije.

Pala je noć, prva na Kopaoniku. Odmaramo se pod krošnjama drveća i sumiramo prve rezultate žestoke borbe. Znamo, biće ih još dosta. Nemci i Bugari isturili su četnike na prvu borbenu liniju da spreče naš prodor kada to već nisu uspeali na samom Ibru. Imali smo i gubitaka. Ginuli su nam saborci koji su sa nama prošli više ofanziva i bezbroj borbi. Poginuo nam je i Tarbuk, puškomitraljezac 1. čete 3. bataljona. Ne znam da li mu je to pravo ime ili nadimak, a bio je vrstan borac i drug. Svi su ga žalili. Ostao je na grebenu Kopaonika na večnoj straži slobode.

Nemamo puno vremena za odmor. U noći treba izvršiti manevar i pripremiti se za odlučan napad radi razbijanja četnika i ulaska u pitomu Zupu. Obavljamo i neposredne političke pripreme. Znamo o Srbiji i srpskom narodu dosta. To je narod koji nikada nije trpeo okupatora.

Znamo da su mnogi pokleknuli pred fizičkim pritiskom i propagandom. Pokazaće oni šta stvarno misle kada se sretnu sa nama, jedinim pravim borcima za slobodu.

Noć se primiče kraju, a time i početak odlučne borbe za razbijanje četničke grupacije. Noću su neke naše snage zaobišle i postavile se bočno odakle i treba da počne napad. Navikli smo da napadamo noću, ali sada napad počinje u svanuće, jer je noć iskorišćena za neophodan manevar. Napad je počeo jurišom svih snaga sa svih strana uz, za tadašnje naše prilike, jaku podršku minobacača. To je unelo neopisivu paniku među četnicima, tako da skoro i nisu pružili organizovan otpor. Bežali su na sve strane tako da nam nije bilo naročito teško da se obračunamo sa njima. Imamo i prve zarobljenike. Nisu to zarobljenici u pravom smislu te reči. Bežali su oni i sami k nama. Mahom su to mladi ljudi. Pričaju nam kako su mobilisani i doterani na Kopaonik da spreče dolazak partizana u Srbiju.

Spustili smo se i u prva sela na putu koji pored Brusa ispod Suvog Rudišta i dalje dolinom Toplice ide ka Kuršumliji. Seljaci su se sklonili zbog borbe, verovatno tu negde u šumi. Verovatno su malo i prema nama nepoverljivi. Sa visova pogled puca na Župu. Polja se plave od vinograda koji već dozrevaju. Izgladneli i zamoreni u danonoćnim borbama još od kraja jula jedva čekamo da se spustimo u plodnu Župu. Mislimo da je sa četnicima gotovo. Pred noć smo obavešteni da je oslobođen Brus. Bio je to 7. avgust 1944. godine. Svi se radujemo i očekujemo pokret ka tom prvom oslobođenom gradiću u našem pobedonosnom pohodu.

Međutim, dobijamo naređenje da moramo nazad ka vrhu Kopaonika, na Suvo Rudište, gde se nalaze ostaci četničkih korpusa na čelu sa Račićem. Pošto je pao mrak krećemo od sela Ravništa ka Suvom Rudištu. Noć je i ništa se ne vidi. Spustila se i neka magla, pa je vidljivost još slabija. Idemo dugo. Zašli smo u neku dolinu, a kose oko njih obrasle visokim jelovim drvećem. Držimo se jedan za drugog kako se ne bismo izgubili. Levo od nas čujemo žestoku borbu i uzvike »ura«, »ura«. Kažu, to naša 6. proleterska istočnobosanska brigada juriša. Jedan od boraca mi reče da neka trojka prođe kroz našu kolonu i da mu se učinilo da im se nešto beli na kapama. Kad sam to rekao komandiru, zaključismo da su to razbijeni četnici i da možda ni sami ne znaju da su prošli kroz partizansku kolonu. Odmah sam krenuo kod desetine koja je išla ispred čete i bataljona. Upozorio sam borce na opreznost i ostao sa njima. Dok je još bataljon bio u dolini, desetina je već izašla na brdo i tada primetismo da sa pravca odakle smo došli, gde se nalazi naš bataljon, dolazi masa naoružanih ljudi u crnim odelima. Naša se desetina utopila među njima i više nikoga ne prepoznajem. Neko od ovih ljudi reče »naše je propalo«, a drugi ga udari kundakom. Postade mi sumnjivo, ali još idem sa njima. Približih se jednom od njih i zagrlih ga kako bih video oznaku na kapi, ali sam zaboravio da moju skinem sa glave. Video sam na njegovoj kokardu, ali i on na mojoj petokraku. Odmah me je uhvatio oko pasa svojom levom rukom i čvrsto držao moj pištolj i povikao: »Ovo su partizani, braćo«. Drugi četnik me uhvati za automat na desnom ramenu i tako me između sebe povukoše napred. U uvali, gde je ostao moj treći bataljon, otpoče žestoka pucnjava. Četnici beže, ali ova dvojica me ne puštaju. Sekundi postaju predugi za razmišljanje. Mislim da otkopčam opasač i da se jednostavno izvučem, ali bih ostao bez pištolja i automata. Kako

se vratiti razoružan. Čujem odmah tu ispred nas četnici skaču u neki potok i razmišljam da skočim sa njima i tako im pobegnem. Ali, pre toga primenih drugo lukavstvo: pošto su mi ruke bile slobodne, a u svakoj sam imao po jednu bombu, ja udarih bombu o bombu, one zveknuše, četnici pomisliše da sam aktivirao »kragujevku« i pobegoše od mene. Bacih jednu bombu za njima, a sam odskočih u stranu. Ostao sam potpuno sam, nigde se niko ne čuje, borba kao da je potpuno prestala. Tišina smeta i uliva strah. Znam, četnika ima svugde jer su razbijeni, ali se svojih plašim najviše — šta oni znaju ko im se prikrada iz mraka. Izadoh na jedan proplanak i pokušavam da se orijentišem i procenim gde bi mogao biti moj bataljon. Nije to teško odrediti jer moje gušanje sa četnicima nije trajalo više od dva-tri minuta, ali je teško prići mada znam znake raspoznavanja. Odlučih se i viknuh. Upravo moja četa je bila tu ispred mene. Kažu mi, vide da im neko prilazi i misle da je četnik pa su ućutali kako bi ga živog uhvatili. Dobro je da sam se javio, jer ko zna šta bi se desilo.

Četnici su razbijeni. U svanuće izlazimo na brda oko Suvog Rudišta. Magla je sada još gušća i prohladno je. Hvatamo pojedince, pa i veće grupe razbijenih četnika koje lutaju planinom. Ipak im je pomogla magla, pa su se mnogi izvukli. Uхватismo jednog četnika sa velikom bradom i kosom. Zarobljeni četnici nam kažu da je to pop i da je opasan. Vezali smo ga, a on se cinički smeška i kaže da bi on nas bolje vezao. Očito nas izaziva, ali mi ostajemo mirni. »Jadni pop se malo zaboravio i pošao sa Nemcima i Bugarima da brani srpstvo« — u šali dobaci neki od boraca glasno da ga pop čuje.

S pesmom se spuštamo niz Kopaonik ka Brusu. Radujemo se, a imamo i zašto jer smo odneli još jednu značajnu pobedu, a put za Srbiju za nas je bio otvoren.

NOVIM DRUGOVIMA

Obraćam se drugovima, koji su skoro pristupili Narodnooslobodilačkoj vojsci, i mislim da će mene najbolje razumeti, jer sam i ja nedavno prišao redovima ove nove, mladalačke i stvaralačke vojske.

Drugovi, ja se vrlo dobro sećam svojih prvih trenutaka u novoj sredini i novom društvu. Ja znam da su i vaša osećanja slična mojima, da je i vas, kao i mene, obuzimala seta i neraspoloženje u prvim danima u novoj sredini.

Za sve vreme, od kako smo osetili okupatora i njegova nedela, ili možda još mnogo ranije, kada smo ulazili u život, kada smo prestajali biti deca, kad nam se postavljao zadatak da budemo ljudi i da kao ljudi živimo i borimo se za opstanak, kada smo prvi put osetili jednu duboku nepravdu, koja nas je mnoge pritiskivala — još od tog davnog vremena sanjali smo o nečem velikom i moćnom, a danas smo doživeli tu sreću — da krenemo u poslednju bitku za ostvarenje tih snova, tih divnih ideala.

Ja neću da govorim o svim onim nepravdama koje su naša mlada srca osećala i gorela od nestrpljenja da se sami sopstvenim snagama, dignemo u boj. Za opšte dobro naroda i svih onih koji od života ništa dobrog nisu videli i koji su ometani na njihovom pošteno zamišljenom životnom putu.

Svi smo mi mladi i poletni, puni ideala svi smo mi maštali o jednom poštenom i pravednom svetu budućnosti, u kome bi bilo sve na svom mestu, nepravda bi bila uništena ili svedena na najmanju moguću meru.

I eto baš naše generacije bile su te nesreće da, pored jedne duboke nepravde, osete nešto još gore. Naše generacije doživele su da budu robovi fašističkih dželata,

koji su valjda vrhunac svega nečovečnog i nepoštenog. Postali smo robovi zverima, koje su bile pijane od krvi naše nevine dece i naših najpoštenijih drugova.

U ovom krvavom dobu, kada je fašistička neman došla do vrhunca svoje moći, pala je u deo poštenoj omladini Jugoslavije najteža dužnost koju nije ni jedna omladina drugih zemalja izvršila: pala joj je u dužnost neravna borba protiv razbesnelih Hitlerovih dželata, koji su pretili uništenjem.

Brigade i divizije naše narodne vojske došle su i u Srbiju i zajedno sa srbijanskim divizijama, oslobađaju svakim danom nove krajeve ove dobre zemlje. A svi poštteni i neokaljani Srbi, u masama, pristupaju Oslobodilačkoj vojsci i povećavaju redove proslavljenih boraca iz svih neprijateljskih ofanziva i svih bojeva koje su vodili nesalomljivi borci protiv fašizma.

I ja sam prišao toj hrabroj vojsci, tim dobrim drugovima — da još ovo malo vremena zajedno sa njima podelim i doprinesem dobru svih nas. Ja se stidim tog svog prilaska u poslednjem času, kada je bitka već dobijena, kada je sve gotovo. Ali me je ohrabrilo to, što mi niko od drugova ni jednom rečju nije nagovestio da se borio tri i po godine, a da sam ja došao juče. Ja imam ista prava kao i stari borci, mene niko ne razlikuje od ostalih boraca, koji se bore već od samog početka; mene čak podjednako vole i cene.

Tako ćete i vi, drugovi, koji ste došli i koji ćete doći posle mene — biti primljeni.

Mi treba da se zavetujemo da ćemo dati sve od sebe, da ćemo sve svoje sposobnosti uložiti u borbu, — prvo za oslobođenje naših naroda, a posle za bolji i srećniji život tih naroda. Garancija su za to naši pali najbolji junaci i drugovi, garancija je prolivena krv na bojištu i, na kraju, za taj bplji život svih nas je sve veći priliv novih drugova i novih boraca u naše slavne jedinice. Oni su spremni da umru, sa istim onim žarom. Kao što su umirali junaci sa Kozare, iz Krajine, i na Sutjesci.

Mile PETROVIC
1. četa 1. bataljon

List XV majevičke NOU brigade
-br. 1 od 20. U. 1944. god., str. 6

DRAGUTIN JOVANOVIĆ

OD ŽUPE DO KRAGUJEVCA

Kao borac Niskog NOP odreda zajedno sa još dosta mojih drugova ušao sam u sastav 15. majevičke brigade. Raspoređen sam u 2. četu 3. bataljona. To je bilo krajem avgusta ili početkom septembra 1944. negde na terenu Župe (Aleksandrovac, Brus).

Put od Župe vodio nas je preko planine Goč, pa zatim preko Ibra na području Kraljeva. Prelaz preko Ibra bio je odložen za nekoliko dana, s obzirom na to da su se drumom kretale velike kolone nemačkih vojnika koje su se povlačile iz Grčke, što se jasno videlo sa brda, gde smo proveli popodnevne časove. Čim je pala noć krenuli smo u pravcu doline Ibra i neke male železničke stanice, gde nas je dočekala uraganska vatra topova i mitraljeza iz blindiranih vozova. Slučaj je hteo da sam se sa svojom četom našao u nekoj dolini, koja je bila zasađena povrćem. Sa ovog terena jasno smo uočili gde topovske granate padaju, pa smo prilikom povlačenja koristili onaj prostor gde smo bili bezbedniji. Bez ikakvih gubitaka vratili smo se posle ponoći na ono isto mesto, odakle sam ja preko dana posmatrao kolonu nemačkih kamiona. Ali, iste sreće nisu bili i ostali drugovi, jer sam prilikom povlačenja vidio ranjenike na nosilima, koji su u toj borbi ranjeni, a jedan od njih je umro od zadobijenih rana.

Kako prve noći nismo uspjeli da pređemo preko Ibra, preko dana smo išli na jugozapad da izbegnemo bar železničku stanicu. U prvim večernjim časovima prešli smo prugu, drum i Ibar. Druga obala Ibra bila je veoma strma, pa smo sa dosta poteškoća uspjeli da se prebacimo do ravnijeg terena.

Nastavili smo put po selima između: Kraljeva, Čačka, G. Milanovca, Užičke Požege i ušli u neka veća mesta kao što su Ovčar Banja, Arilje, Pranjani, Preljina i mnoga druga.

Jednog popodneva, sredinom septembra 1944. godine, posle dobrog obroka krenuli smo u pravcu Gornjeg Milanovca. Put je bio dug, jer smo išli cele noći preko nekih klanaca i potoka, tako da smo se u ranu zoru našli na zapadnoj strani Gornjeg Milanovca. Na naš prvi mitraljeski plotun čula se iz grada opšta galama. Razvili smo se u strelce i zauzeli ležeći stav. Iz suprotne strane grada, sa brda, jasno sam čuo: »Napred Peta srpska udarna brigada«. Nastala je mitraljeska vatra. U mojoj blizini za kratko vreme nisam video ni jednog našeg borca, pa da ne bih ostao bez veze, počao sam da puzim na desnu stranu i naišao na komandanta bataljona Isu Njegovana. Komandant bataljona mi je rekao da se ne plašim i da slušam komandu. Uskoro je on izdao komandu da 1. četa krene u napad, a 2. (moja) ostane u zaštitnici.

Sada sam mogao da razgraničim našu vatru od neprijateljske — četničke. Kada se pojavilo sunce, sa crkvenog zvonika jedino su se čuli rafali četničkih mitraljeza. Posle kraćeg puškanja neko od naših je uzviknuo: »Eno ih, idu sa belim zastavama, sigurno hoće da pregovaraju«.

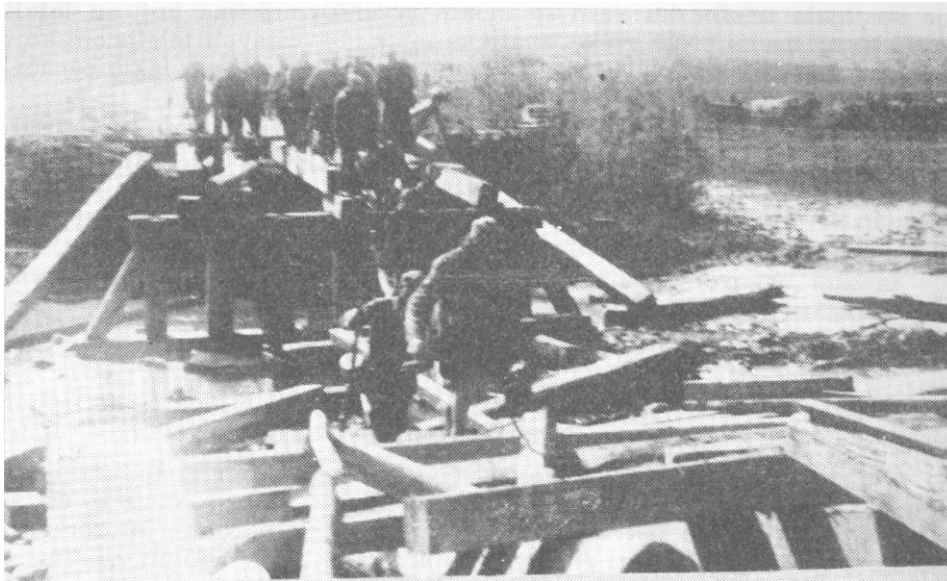
Kasnije sam doznao da su četnici tražili prekid borbe i mogućnost za izlazak iz grada. Kako je naša komanda tražila безусловnu predaju, ponovo je otpočela borba. Ekonom 1. čete je teško ranjen prilikom pretrčavanja ulice, pa su još trojica boraca, koji su hteli da ga izvuku, smrtno ranjeni. Posle ovoga prestala je svaka pucnjava i mi smo se našli na okupu ispred pedesetak zarobljenih četnika. Nakon kraćeg zadržavanja određen sam da sa drugaricom Fatom, kao referentom saniteta bataljona, prenesem ranjenog ekonomu 1. čete u Divizijsku bolnicu. Do bolnice put nas je vodio preko nekih voćnjaka i bio je prilično dug. Uz put smo sustizali još neke drugove koji su nosili ranjenike, kao i neke civile — svakako razbijene četnike, koji su pokušavali da se od nas sakriju. Čim smo stigli u bolnicu ranjenik je umro od zadobijenih rana.

U drugoj polovini septembra 1944. godine našli smo se negde po selima Užica, Požege i Gornjeg Milanovca. Oko podne, krećući se u koloni po jedan ka istoku, došli smo do jedne kuće. Kada nas je domaćica ugledala, veoma se uplašila i obavestila nas da su Nemci pre kratkog vremena bili kod nje. Od kuće smo se udaljili 50-tak metara, zauzeli streljački stroj i ispalili dva-tri rafala u pravcu gde su Nemci otišli. Istovremeno, Nemci su se javili mitraljeskim rafalima. Odmah smo počeli da se sređujemo, ali istovremeno, sa bočne južne strane od nas, sa brda udaljenog preko jednog kilometra javili su se nemački mitraljezi. Ja sam se našao na jednoj ledini. Odjednom je oko mene počelo da pršti kamenje. Ugledao sam jednog partizana koji mi reče da prilegnem, jer su nas Nemci uhvatili na nišan, a ovo kamenje što pršti oko nas to su, u stvari, mitraljeska zrna. Kada sam prilegao, uočio sam da su na brdu sa južne strane u ležećem stavu Nemci zaposeli čitavu kosu. Uočio sam nožice mitraljeza i kako se jedan Nemač odvajao od mitraljeza i prilazi puzeći drugom mitraljescu objašnjavajući nešto rukama. Ovaj njihov razgovor iskoristio sam i prebacio se na mesto gde sam bio bezbedniji.

Noć smo proveli u nekim kućama. U ranu zoru naš ekonom, koji je tražio hranu, opazio je Nemce na drumu. Na brzinu smo napustili kuće i krenuli uz brdo. U ovom povlačenju naleteo sam na nemačku trojku sa mitraljezom i psom pored njih. Sreća je htela da sam ja njih prvi opazio, pa sam odmah pošao u suprotnom pravcu. Nemci su se bacili na zemlju i dok su repetirali mitraljez, ja sam se našao u šancu pored puta koji je bio pun vode. Mitraljez je štektao iznad moje glave. U jarku sam sustigao mnoge drugove, pa smo svi zašli iza okuke.

Dugo smo se kretali na ovom terenu, a najviše oko planine Rudnik. Svake večeri su pred strojem čete čitani izveštaji sa fronta. Tako je jedne večeri pročitano da se Crvena armija nalazi na granicama naše zemlje i da čeka dozvolu od našeg Vrhovnog štaba za prelazak granice radi zajedničkih borbi. Kasnije sam pratio razgovore nekih drugova i jedan od njih je govorio kako ćemo ići za oslobođenje Beograda. Nailazili smo na veća mesta, među njima i Topolu. Iz razgovora nekih drugova sam doznao da naša jedinica neće ići na Beograd, već za oslobođenje Kragujevca, što je bilo tačno.

Negde na sredini puta između Rače Kragujevačke i Kragujevca susreli smo se sa patrolom-prethodnicom od dva ruska vojnika. Bilo je to u prepodnevnom časovima (tačno) 12. oktobra 1944. godine kada je i počela borba za oslobođenje Kragujevca.

Borci 15. majevičke brigade prilikom prelaska preko nedovršenog mosta.

Istog dana, u prvim večernjim časovima, u koloni po četvorica kretali smo se drumom iz pravca Rače pored sela Jovanovac. Odjednom nas je sa obližnjeg brežuljka zasula jaka mitraljeska vatra i mi smo se za tren oka našli u jarku pored puta. Zatim je pala komanda nalevo krug i napred. Od naših drugova niko nije nastradao. Prestrojili smo se u kolonu po jedan i zauzeli položaj naspram onog brežuljka odakle se osula nemačka vatra. Zatim je stigla naredba da ja i još dva druga sa jednim mitraljezom pođemo u pravcu brežuljka kao izvidnica. Dugo smo puzili preko neke njive, gde je kukuruzovina bila sasečena i prikupljena u manje gomile. Kada smo došli na ivicu njive gde je već počinjala šuma, zastali smo. Posle kraćeg predaha u ležećem položaju jasno sam čuo govor nekog nemačkog vojnika, koji je sve češće upotrebljavao reč »forverc«. Bilo nam je jasno da smo na domaku cevi nemačkih mitraljeza, pa smo se odmah na isti način vratili svojim drugovima i preko veze ih obavestili o stanju na koje smo naišli.

Noć smo proveli u prestrojavanju i zauzimanju što boljeg položaja. U zoru smo se našli na jednom poljskom putu, koji je bio dosta niži od nivoa njive i okrenut prema brežuljku gde su bili Nemci. Iza nas je bila strma dolina u kojoj su se smestili ruski teški minobacači. Na ovom poljskom putu postavljena su bila dva ruska topa sa posadom, zatim tridesetak crvenoarmejaca i nas tridesetak partizana sa 3—4 mitraljeza. Na putu smo zauzeli takav položaj da je ležao jedan partizan, pa zatim crvenoarmejac i tako redom po celoj dužini borbene linije. Na ovom položaju ostali smo 5—6 dana. Nemce smo tukli topovskim granatama, mitraljeskom i pušćanom vatrom, kao i ruskim teškim minobacačima. Minobacač-

lije su imale telefonsku vezu sa nekim crvenoarmejcima koji su ležali pored mene, pa su posle svake ispaljene mine obavestavali telefonom koji prostor treba gađati. Nemci su prema nama upućivali mine iz lakih bacača,, tukli nas mitraljeskom i puškomitraljeskom vatrom.

Od naših partizana niko nije nastradao. Jedan ruski vojnik je teško ranjen u predelu trbuha. Kasnije sam čuo da je ipak ostao u životu.. Dan-dva pre napuštanja ovog položaja ispred mene na dva metra poginuo je jedan crvenoarmejac kada je pokušao da iz mašinke sa dobošom puca na dvojicu Nemaca, koji su izvlačili njihovog ranjenika.

Ja sam na ovom položaju dobro prošao, jedino što sam se u ovih 5—6 dana tri puta otkrio, pa su me nemački vojnici zasuli vatrom.

Pre napuštanja položaja sa istočne strane od nas čuo sam dejstva kačuća. Granate su oštetile neke zgrade fabrike oružja.

Kada je ovo nemačko gnezdo likvidirano, prebacili smo se do ispred aerodroma, gde su se Nemci zabarikadirali u dubokim rovovima.

Održali smo skojevski sastanak pod rukovodstvom komesara čete. Desetak nas se dobrovoljno prijavilo za bombaše, s obzirom na to da je naša komanda tražila takve borce za bunker na aerodromu. Mi bombaši podeljeni smo bili u dve-tri grupe po trojica i krenuli u kasnim večernjim časovima 19. oktobra. Ja sam pripao drugoj trojci. Bili smo naoružani ofanzivnim i defanzivnim nemačkim bombama. U mojoj trojci bio je jedan mitraljez i dva automata. Prva trojka je prva krenula sa priličnim rastojanjem između boraca, a mi za njom. Naš zadatak je bio da ako čujemo vatru odmah bacamo bombe. Međutim, sreća je bila da su Nemci napustili veoma blatnjave roveve, tako da smo do zore proveli pored praznih rovova.

U ranu zoru 20. oktobra osvojili smo aerodrom i zauzeli dobre položaje u prvim kućama. Ceo dan smo proveli u obostranom puškaranju i mitraljiranju. Ruski minobacači nisu dejstvovali tokom ovog dana. Mitraljezac, kome sam ja bio pomoćnik, zauzeo je položaj pored ugla jedne kuće, a iza njega je bio plast sena. Kako je ovo mesto davalo dobar pregled na položaj Nemaca, napravili smo mali rov kako bi mitraljezac mogao bolje da se smesti. Naše mitraljesko gnezdo bilo je brzo otkriveno i Nemci su nas prvo gađali mitraljeskom vatrom, a zatim snajperkama. Tu se zadesio i komandir čete Cvjetko Mihajlović, koji je prekorio mitraljesca zbog nepreciznog gađanja, pa je onda sam privilegao uz mitraljez. Opalio je pet-šest kratkih rafala, a i sa suprotne strane doprlo je nekoliko tupih udaraca od vatre snajperista. Jedan od metaka, ispaljenih iz snajperki, pogodio je Cvjetka Mihajlovića u predelu grudnog koša. Posle izvlačenja iz rova, na desetak koraka od nas, ranjenik je podlegao ranama.

Ostatak dana i prvu polovinu noći proveli smo u obostranom puškaranju i mitraljiranju. Većih okršaja nije bilo. Druge polovine noći našli smo se na ulicama Kragujevca, tako da smo ujutro 21. oktobra 1944. zajedno sa stanovnicima Kragujevca proslavili dan oslobođenja.

Nekoliko dana stanovali smo u zgradama fabrike oružja. Pred sam polazak iz Kragujevca, prema izričitoj naredbi komesara bataljona Petka uvršten sam u grupu od tridesetak boraca koja je prebačena kamionom za Beograd 1. novembra 1944.

NEMA VIŠE PRAŠTANJA

Već sa prvim koracima, koje učinismo na severnim obroncima Majevice, uverismo se mi, sinovi Srbije, da su rane nanete ovoj plodnoj i bogatoj zemlji teške i duboke.

Svaki kutak, svako brdašće, svaku kućicu zgazila je zločinačka čizma fašizma, u svaku varoš, selo i zaseok stigla je kama domaćih fašističkih plaćenika. Bezbrojne popaljene i puste kuće, bezbrojni grobovi posejani duž puteva, po livadama i po dvorištima pustih kuća, svedoče nam o tome ...

Zato je želja za osvetom u našim srcima svakim danom sve jača, sve strašnija pri pomisli na ugašena ognjišta i uništene domove nevinih, na zverska mučenja i zločinačko pljačkanje imovine čak i onih najsiromašnijih.

Kazna za zločine sledi, nemilosrdna i krvava ... Prošao je rok pokajanja, povukli smo ruku pomirnicu, nastaje konačno uništenje svih onih koji uprljaše ruke narodnom krvlju. Nema više izgovora i praštanja! Poslednja prilika iščezla je sa 15. januarom i, svi oni koji dotle ništa ne učiniše da se pridruže svetoj borbi, zločinci su i izdajnici.

Majevica će opet biti srećna, jer ima puno sinova koji će se postarati da njene zelene obronke i plodna polja ne skrnavi više noga okupatora. Majevica će opet biti čista i sveta ... Oživeće opet njeni domovi, zaoriće se opet pesma slobode u njenim lugovima, a grobovi u njenim nedrima ostaće kao tužna uspomena na nevinu decu njenu, koja kosti svoje uzidaše u temelje novog i srećnijeg doba.

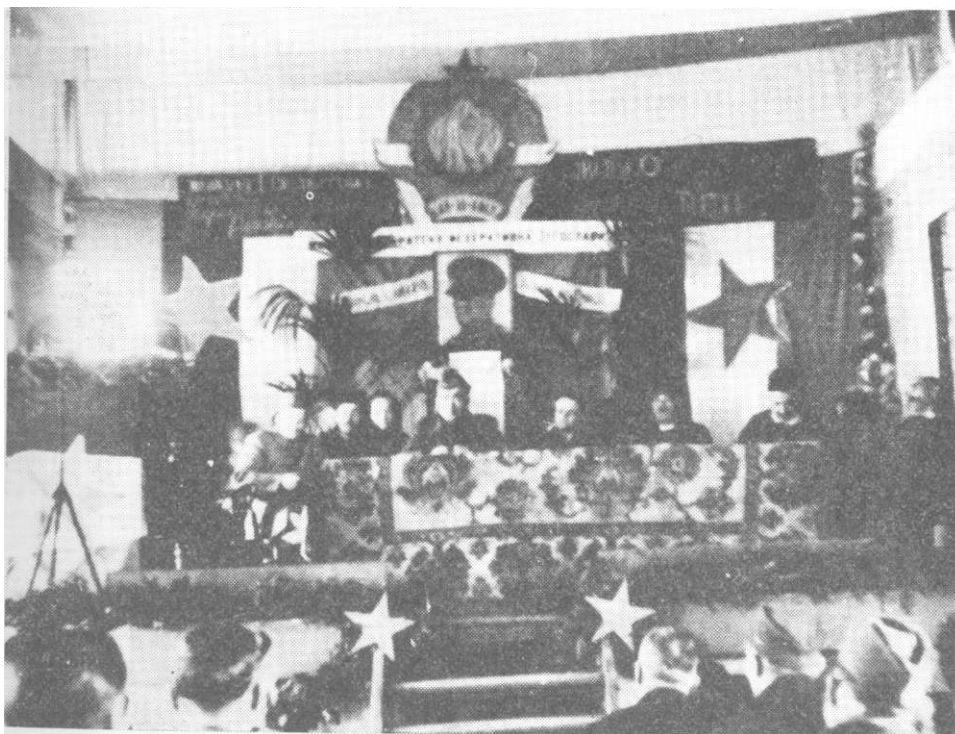
Zoran MILER

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3 od 20. 01. 1945. god., str. 6

PANTELIJA LAZIC

OSLOBOĐENJE KRAGUJEVCA

Posle oslobođenja Gornjeg Milanovca 15. majevička brigada je preko Satornje izbila u rejon s. Čumić i s. Lužnice odakle je posle kraćeg zadržavanja i borbi sa jednom kolonom Nemaca, koja je pokušala da se probije u pravcu Topole 14. X 1944. godine, krenula u pravcu Kragujevca. Na prilazu Kragujevcu u popodnevrim časovima sreli smo se sa borcima Crvene armije koji su dejstvovali od pravca Lapova. Bez većeg zadržavanja brigada je izvršila pripreme i padom mraka napala neprijateljske položaje. Naš 4. bataljon napao je položaje kod Poljoprivredne škole. Tako je otpočela borba za oslobođenje Kragujevca. Borbe su vođene sve do jutra 21. oktobra. Četvrti bataljon je posle borbi kod Poljoprivredne škole prebačen u rejon vinograda sa zadatkom da preko potoka Sušice ovlada periferijom kod Šumarica i izbiје na gornjemilanovački put. Borbe su

Prva skupština izabranih odbornika za okrug Kragujevac 27. i 28. XI 1944. Predsjedavajući Moma Marković, za govornicom akademik Siniša Stanković

vođene dan i noć i tek 20. oktobra, pred noć, naš bataljon je uspeo da pređe potok Sušicu, zauzme periferni deo grada i izbiје na milanovački put.

Celu noć između 20. i 21. oktobra neprijatelj je pružao žilav otpor iz zgrada koje je pripremio za odbranu. Naš napad je bio tako brz da neprijatelj nije uspeo da u toku noći izvuče poginule, nego ih je ostavljao. U zoru 21. oktobra savladan je i poslednji otpor neprijatelja. Naše jedinice su se srele u gradu pošto su se probile u centar iz raznih pravaca.

Dok smo se, ne verujući da smo slomili otpor neprijatelja, još uvek oprezno kretali ulicama, baštama i dvorištima, građani Kragujevca, koji je 21. oktobra 1941. godine u crno zavijen, osetivši da se nešto neobično događa u gradu, da je prestala pucnjava koja im je punih sedam dana tutnjala oko glava, počеше oprezno da izlaze iz svojih skrovišta u podrumima. Potom su brzo shvatili da je došao veliki dan slobode za njih i njihov grad. Osvanuo je dan dugo očekivane radosti. Za one koje je oktobar 1941. godine u crno zavio, došao je dan kada su mogli da žale svoje najmilije koje je neprijatelj u Šumaricama streljao.

Svoju radost, zahvalnost i ljubav prema oslobodiocima izražavali su zagrljajima, ljubljjenjem i darivanjem boraca jelima i pićem, koje im se našlo pri ruci.

Htelo se to tako, ili se slučajno poklopio datum oslobođenja 1944. godine sa datumom masovnog streljanja u Kragujevcu 1941. godine. Jedna četa 4. bataljona toga dana posle podne, postrojena pored humki na periferiji grada, počasnim plotunima odala je poštu streljanim đacima i ostalim rodoljubima. Oko grobova streljanih ceo dan je bio veliki broj građana koji su došli da im u slobodi odaju poštu.

NASA NAJZNAČAJNIJA POBEDA

Četrnaestog oktobra 1941. god. oko 15 časova brigada je, prema naređenju komandanta divizije, krenula u pravcu Kragujevca. Znali smo zadatak: u sadejstvu sa jedinicama Crvene armije napasti i osloboditi Kragujevac. Oko 17 časova stigli smo na prostoriju Desimirovac—Petrovac. Bilo je sunčano predvečerje kada se sa brda oko Desimirovačke crkve, kao znak za uzbunu, prolomio prvi topovski pucanj ruskih baterija.

Naši bataljoni su već zauzeli položaj na Vinogradima, Opornici, Petrovcu i na kotama istočno od Petrovca. Borci s nestrpljenjem očekuju početak napada. Mnogima od njih ovo je prva veća borba; a svi su svesni da je ovo prva velika akcija za konačno oslobođenje zemlje. Upoznajemo se bliže sa crvenoarmejcima, s kojima smo se nedavno sreli. Bratstvo, koje je rođeno još davno pre toga susreta, sada se produbljuje — već su pale prve zajedničke žrtve u zajedničkoj borbi protiv tiranina.

Idućeg dana započeta borba počela je da se razvija sve više. Naš drugi bataljon pomerio se i zauzeo položaje na Sušičkom polju, a četvrti bataljon se primakao na položaje Vinograda. Među borcima se vode razgovori o stanju u gradu. Juriši i borbe nisu nimalo ograničili njihov život. Vlada veliko interesovanje za napredovanje Crvene armije u ostalim delovima zemlje, a naročito za Beograd, za koji smo, takođe, čuli da se vodi borba.

Narod, koji nas je u ovom kraju oduševljeno dočekao, stalno nam izlazi u susret i pomaže nas. Svi su oduševljeni dolaskom oslobodilačkih vojski, i s nestrpljenjem očekuju kraj borbe.

Noć je prošla bez promene, a u svanuće treći bataljon je zauzeo položaje na ivici aerodroma. Obruč oko grada počeo je da se sužava. Borbe se razvijaju i postaju sve oštrije. Te noći neprijatelj je izvršio jak kontrajuriš koji je krvavo odbijen.

Idućeg dana četvrti bataljon je pokušao da se približi neprijatelju, preko aerodroma, ali brisani prostor, koji je bio dobro čuvan od neprijatelja, osujetio je plan četvrtog bataljona. I ove noći obe strane vrše krvave juriše. Neprijatelj pokušava da seo odbrani ogorčenim protivnapadom.

Novi dan doneo nam je prve vesti iz skoro oslobođenog Beograda. Saznajemo da se borbe vode samo još na Kalemegdanu. Naš obruč oko grada čvrsto se steže, i nagađamo; da li ćemo stići da uđemo u Kragujevac pre no što Beograd bude sasvim oslobođen.

Dvadesetog oktobra izvršen je veliki zajednički napad na sam grad. Krvava i ogorčena borba vodila se čitav dan. Neprijatelj se očajno brani. Ali, niko više od nas i ne misli kakav će biti ishod borbe. Postalo je samo pitanje sata kada će neprijatelj biti slomljen. Svuda u rovovima i jarkovima pored puta leže pobijeni fašistički vojnici. Oni su u punoj ratnoj spremi, a neki čak imaju još nezapaljene cigare u ustima...

Bila je duboka noć, kada su likvidirana poslednja žarišta otpora. Jedan za drugim bataljoni ulaze u grad i zaposedaju ga.

Grad je još pun svežih tragova okupacije. Švapski natpisi, bodljikave žice, kasarne. Svemu tome borba je dala nov oblik. Žice su iskidane, natpisi oboreni, a kasarne opustele. Na ulicama leže ostavljeni topovi i leževi fašističkih vojnika; trotoari su pune srče. Takav je izgledao kraj okupacije u ovom starom šumadijskom gradu.

Kragujevac je oslobođen tačno tri godine posle onog kobnog dana kada su fašistički automati izrešetalili tela nevinih njegovih građana. Od Staljingrada i Zelenogore pošli su osvetnici i sreli su se na brežuljcima oko ovoga grada, da krvlju započete svoje bratstvo, oslobađajući ga.

Majevička brigada postala je čedo Kragujevca i njegovih oslobođenih sela; postala je njihov neodyojiv deo, ne samo zato što ih je oslobodila, ne samo zato što je osvetila groblje kraj Lepenice, nego i zato što je povelala sinove Šumadije dalje u borbu, do krajnje pobede — oslobođenja cele zemlje i pravedne osвете za sva nedela koja su fašistički zlikovci kod nas počinili. Sada se u njenim borbenim redovima kuje krvno bratstvo naroda Šumadije, istočne Bosne i ostalih naroda naše zemlje. Kuje se ono veliko bratstvo, koje će ne samo srušiti neprijatelja, nego će sačuvati i tekovine za koje se borba vodila.

Jovan ZIVANOVIĆ

Almanah »Dve godine borbi i pobeda
XV majevičke brigade«

NA KONGRESU USAOS-a

Sa drugom Jocom Jovićem, delegatom 15. majevičke brigade, sretao sam se često na zadacima vojnim, političkim, na raznim sastancima, četnim i bataljonskim konferencijama. Ovaj susret u oslobođenom Kragujevcu 29. oktobra 1944. godine bio mi je najdraži i ostao mi je u sjećanju. Našao sam se sa Jocom u štabu 17. istočnobosanske divizije, pošto sam i ja izabran za delegata u 6. istočnobosanskoj proleterskoj brigadi. Joco je bio veoma drag, skroman, neobično vedar i odmjeran.

Na sastanku održanom sa političkim komesarom 17. istočnobosanske divizije upoznati smo sa ulogom koju imamo na Kongresu. Komesar nam je saopštio da postoji mogućnost da i drug Tito dođe na Kongres, jer on voli omladinu a i traži dosta od omladine. Tom prilikom nam je saopštio da smo određeni u delegaciju koja će ići u Kragujevac na proslavu 30. oktobra 1944. g. na 26-godišnjicu osnivanja Komsomola. Sve veća priznanja, ali i obaveze — govorili smo ja i Joco jedan drugome. Sjećam se koliko se Joco radovao dolasku druga Tita ističući da ćemo mi imati mnogo šta da pričamo poslije povratka u naše jedinice.

Kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije počeo je rad 16. a završio se 18. novembra 1944. g. u Beogradu. Na otvorenje Kongresa došao je i drug Tito. Njegov ulazak u dvoranu pozdravili smo gromkim omladinskim riječima TITO, TITO, TITO—PARTIJA, stojeći na nogama, gledajući u druga Tita, svoga Vrhovnog komandanta. Imamo pred sobom Tita o kome smo mnogo govorili u borbama izvršavajući njegove zadatke, boreći se protiv okupatora i domaćih slugu, boreći se za novi život, slobodu i nezavisnost naših naroda. Drug Tito je bio u maršalskoj uniformi. Gledamo u Tita koga smo često sanjali u teškim vojničkim snovima, umorni i gladni, ali nikada pokoreni. Svi smo na nogama. Svi vičemo TITO, TITO—PARTIJA, prolama se dvorana. Joco i ja sjedili smo kraj Tita u prvom redu, među delegatima jedinica naše Narodno-oslobodilačke vojske koje su se nalazile na teritoriji Srbije, a ja sam bio i partijski rukovodilac delegata. Nekoliko puta drug Tito je tražio od nas da prestanemo klicati i da sjednemo, ali mi se nismo dali lako stišati i umiriti.

Dopisnik sa Kongresa pisao je ovim riječima: »Prvi put omladina u istoriji nije poslušala druga Tita«. Tito je za govornicom i govori o vojno-političkoj situaciji u zemlji poslije oslobođenja Beograda. Pažljivo smo ga slušali; znamo koliko drug Tito voli nas omladinu i kakvu nam budućnost obezbjeđenje u slobodi i novoj Jugoslaviji. Govorio je o ulozi naše junačke Armije u borbi za konačno oslobođenje naše zemlje, o udjelu koji smo do tada dali u borbi protiv fašizma, o bratstvu i jedinstvu naših naroda, o ulozi Komunističke partije Jugoslavije i Saveza komunističke omladine Jugoslavije i postavio pred nas zadatak definitivnog oslobođenja naše zemlje od okupatora i domaćih izdajnika, obnovu zemlje i brzu izgradnju, izvlačenje zemlje iz ratne pustoši i zaostalosti. To je tražilo nove napore, žrtve, samoprijegor, koje je Tito isticao i na Prvom kongresu

Grupa boraca sa delegatima 1. kongresa USAOJ-a. Sjede: Orhan Topčić i Cedo Jovanović, stoji prvi s desne strane Joco Jović

USAOJ-a u Bihaću 1942. godine odajući priznanje omladini ovim riječima: »Može se sa ponosom konstatovati da dvije trećine naše Narodnooslobodilačke vojske čini omladina« i tražeći od omladine da se u što većem broju svrstava u redove naše Narodnooslobodilačke vojske i odlučno bori protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Drugi dan rada Kongresa protekao je u izlaganju mnogih delegata iz svih krajeva Srbije, delegata iz vojske, koji su isticali da će sve od sebe dati u borbi za brzo oslobođenje zemlje, u obnovi i izgradnji. Trećeg dana rada Kongresa drug Rato Dugonjić, kao sekretar Centralnog komiteta SKOJ-a, predao je Orden narodnog heroja za poginulog Ivu Lolu Ribara njegovom ocu Ivanu. U dvorani tajac. Svi omladinci i omladinke su osjećali svu težinu žalosti za Lolom. Mirnim ali uzbudljivim riječima Rato se obratio ocu našeg Ive Lole Ribara ističući da mu je pala velika i teška dužnost da preda visoko odlikovanje druga Lole njegovom ocu. Podsjećajući na ogromne zasluge Ive Lole Ribara za razvoj skojevske i omladinske organizacije u našoj zemlji, o njegovom mladenačkom žaru i zalaganju koje je unosio u svoj rad, o ljubavi prema drugovima i njegovoj besprekornoj hrabrosti revolucionara. Svi smo plakali, plakao je i otac našeg druga Lole. Sjećali smo se njegovih riječi sa skojevskih sastanaka. Otac Ivin najtoplije se zahvalio Vrhovnom komandantu drudu Titu i drugu Rati na velikom priznanju.

Kongres Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Srbije (USAOS) imao je veliki značaj. Zadatke koje smo prihvatili na Kongresu prenosili smo sa mnogo osjećaja i ljubavi Joco i ja na naše jedinice. Prvi susreti sa drugovima u jedinicama počinjali smo riječima: »Bili smo sa Titom na Kongresu USAOS-a u oslobođenom Beogradu.«

BLAZO JANKOVIC

BRIGADA U BORBAMA OD BIJELJINE DO DRAVOGRADA

(25. januar — 15. maj 1945)

Početkom 1945. godine najjača nemačka uporišta u severoistočnoj Bosni bila su Bijeljina, Brezovo Polje, Brčko, Gračanica, Bosanski Samac, Gradačac i komunikacije na tom međuprostoru. Najveću pažnju Nemci su u to vreme posvećivali Brčkom. Preko njega su povezivali svoje snage u Sremu sa snagama u istočnoj Bosni. Time su obezbeđivali desni bok sremuskog fronta i osiguravali izvlačenje sa juga dolinom reke Bosne.

Da bi olakšao tešku situaciju u koju ga je doveo prodor naše 2. armije u istočnu Bosnu, štab nemačke Grupe armija »E« je, krajem januara, uputio iz Višegrada, preko Vlasenice, ka Zvorniku ojačanu 22. pešadijsku diviziju sa zadatkom da zajedno sa 963. tvrđavskom brigadom, koja je ranije upućena tim pravcem, nastavi nastupanje prema Bijeljini, prekine vezu 2. armije JA sa bazama u Srbiji, izgradi i brani položaje na liniji Drinjača—Bijeljina, čime osigurava izvlačenje svojih snaga sa juga.

Područje Bijeljine i Brezovkog Polja branili su delovi svih neprijateljskih grupacija u našoj zemlji: pukovska grupa »Skenderbeg« nemačke 21. SS divizije, pripadnici Majevičkog i Posavsko-trebavskog četničkog korpusa, jedinice 12. ustaško-domobranske divizije i belogardejci (RZK). Sam grad Bijeljina neprijatelj je pripremio za kružnu odbranu uredivši položaje koji su išli linijom Petrovo Polje—Kovanluk—Golo brdo—Patkovača—Puhare Pučile—Fincov salaš tr. 114—Pašine bašče—Krušik—Suljin han do samog centra grada.

Radi sprečavanja prodora nemačkih snaga na pravcu Vlasenice i stvaranja povoljnijih uslova za dejstva naših snaga štab 2. armije JA je odlučio da istovremeno angažuje snage za oslobođenje Bijeljine i dejstva na pravcu Vlasenice.¹⁾

Štab 17. divizije, koji je rukovodio napadom na Bijeljina, 25. januara je naredio 15. majevičkoj brigadi da posedne prostoriju G. Čadavica—Zabrđe—Koraj; 2. krajiškoj brigadi da smeni jedinice 28. divizije i posedne prostoriju D. Dragaljevac—Sr. Dragaljevac—Obradovo brdo, zatvori pravce prema Brezovom Polju i onemogući neprijatelju komuniciranje od Bijeljine prema Brezovom Polju i obratno; 28. diviziji da posedne prostoriju Modran—Janja i zatvori pravce prema Bijeljini; 6. proleterskoj brigadi da, u ulozi divizijske rezerve, posedne prostoriju Zabrđe—Obrijež i da bude spremna za dejstva prema Bijeljini.²⁾

1) Zbornik podataka i dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije (u daljem tekstu: Zbornik), Vojnoistorijski institut Beograd, tom IV, knj. 32, dok. br. 104.

2) Isto, dok. br. 128.

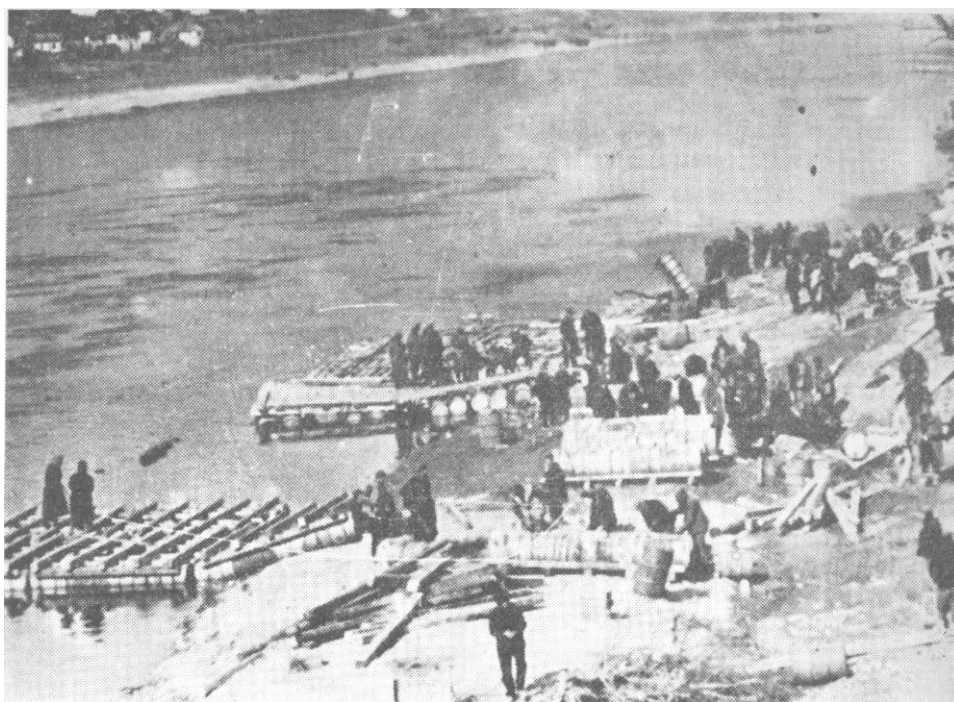
Petnaesta majevička brigada je 25. januara uveče posela određenu prostoriju: 1. bataljon zaselak Bumbiće, Krčevine i Han-Limunoviće sela Čadavice i time zatvorio pravce koji od Bijeljine vode ka Zabrđu, povezo se desno sa 4, a levo sa 3. bataljonom; 2. bataljon zaselak Kuliće sela G. Dragaljevca, kao rezerva brigade, obezbeđujući se prema Korenitoj i Mrtvici; 3. bataljon zaselak Točak, Nijemiće i Mitroviće sela G. Dragaljevca i tako zatvorio pravce koji vode ka brigadnoj razmeštajnoj prostori od komunikacije Bijeljina—Brezovo Polje povezujući se levo sa 2. krajiškom brigadom, a desno sa 1. bataljonom; 4. bataljon zaselak Kobiljak sela Zagoni zatvarajući pravce prema Bijeljini, održavajući vezu levo sa 1. bataljonom, a desno sa 28. divizijom. Ostale jedinice sa štabom brigade smestile su se u zaseoke Maričiće i Kuliće sela G. Dragaljevca.³⁾

Štab 17. divizije je 26. januara u 11 časova izdao 15. majevičkoj brigadi naređenje da noću 26/27. januara posedne položaje sa kojih će 27. januara u 7 časova napasti Bijeljinu, a posle oslobođenja grada delom snaga održavati red u njemu, a delom goniti neprijatelja ka Brezovom Polju. Drugoj krajiškoj brigadi je naređeno da napada levo od 15. majevičke, a 6. proleterskoj desno.

U 6.30 časova počela je artiljerijska priprema za napad. Istovremeno jedinice 15. majevičke brigade podilaze gradu: 4. bataljon sa k.114, pravcem Obrijež—Pašine bašče—Bijeljina, sa zadatkom da razbije neprijateljsku odbranu na Pašine bašče, zauzme železničku stanicu Bijeljina i odatle, u sadejstvu s 1. bataljonom, napadne grad; 1. bataljon sa linije Krušik—k.99, pravcem k.99—železnička stanica Bijeljina, sa zadatkom da razbije neprijateljsku odbranu u Krušiku i odatle u sadejstvu sa 4. bataljonom zauzme železničku stanicu Bijeljina, a sa 3. i 4. bataljonom napadne na grad; 3. bataljon sa linije raskrsnice puteva Bijeljina—Brezovo Polje—tr.117, pravcem Suljin han—Glavice—Bijeljina, sa zadatkom da razbije neprijateljsku odbranu na Suljinom hanu, jednom četom posedne Glavice, prede kanal i odatle u sadejstvu sa 1. bataljonom napadne grad; 2. bataljon, kao brigadna rezerva, prikuplja se u rejon Krušika spreman za proširivanje napada bataljona prve borbene linije na pravcu Pašine bašče, prema Glavici i Bijeljini; protivkolska četa poseda vatrene položaje na liniji Konak—k.119 sa zadatkom da podrži napad 1. i 4. bataljona na Bijeljinu.

Petnaesta majevička brigada otpočela je napad tačno na vreme, ali je usled jakog otpora neprijatelja bila prinuđena da se vrati na polazne položaje. Napad je ponovila u 10 časova uvodeći u borbu rezervu (2. bataljon), bez jedne čete, ali je i taj napad bio odbijen, kao i napad u 14 časova. Tek u ponovnom napadu koji je izveden u 19 časova 4. bataljon je uspeo da likvidira neprijateljsko uporište na Pašnim baščama, ali usled neuspeha susednih jedinica morao se povući na polazne položaje. Pored učešća u borbama na pravcu Bijeljine, 3. bataljon je vodio borbe i za položaje na liniji Suljin han—Ljeljenča i čitavog dana onemogućavao neprijatelju da koristi komunikaciju od Bijeljine prema Brezovom Polju i obratno. Tog dana su i ostale naše jedinice koje su napadale na Bijeljinu bile

3) Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. br. 5, Arhiv Vojnoistorijskog instituta (u daljem tekstu: Arhiv VII) reg. k.984, F-4, dok. br. 4.

Priprema za prelazak preko Drine kod Badovinaca, kraj decembra 1944.

vraćene na polazne položaje održavajući kontakt s neprijateljem koji je bivao sve uporniji i odlučniji u odbrani grada.⁴⁾

Napad na Bijeljину brigada je obnovila 28. januara u ranim jutarnjim časovima. Četvrti bataljon je ponovo ovladao položajima na Pašnim baščama i držao ih sve dok nije prema naređenju štaba divizije napad obustavljen, a jedinice vraćene na polazne položaje.⁵⁾ Oko 6 časova tog istog dana 1. bataljon je smenio 4, koji je povučen u brigadnu rezervu u rejonu Obriježa sa zadatkom da bude spreman za dejstvo prema Brezovom Polju i Bijeljini. Ostali bataljoni su tog dana dva puta obnovili napad, ali bez uspeha. Dvadeset devetog januara obnovljen je napad na Bijeljину. Ovog puta 1. bataljon je sa k.121 direktno napao neprijateljske položaje na Pašnim baščama, da bi se sa tog pravca probio u grad; 2. bataljon je sa jednom četom na pravcu ciglane sadejstvovao 3. bataljonu, a sa ostalim četama 1. bataljonu na pravcu Pašine bašče. Trećem bataljonu je posle žestokih borbi pošlo za rukom za zauzme ciglanu i Suljin han, ali se ispred samog grada morao povući, jer ga je neprijatelj bočnom vatrom sa Glavice onemogućio u daljem prodoru. Zbog toga je u borbu ponovo uveden 4. bataljon na pravcu Pašine bašče da bi olakšao situaciju 3. bataljonu. Međutim, svi napadi naših snaga, i pored velikog junaštva, ostali su bezuspešni.⁶⁾

4) Arhiv VII, k. 984, dok. br. 4.

5) Isto.

6) Isto.

Posle neuspelog napada na Bijeljину, a da bi se jedinice sredile i popunile, štab 17. divizije je naredio 15. majevičkoj brigadi da delom snaga organizuje odbranu na dotadašnjim položajima, a da ostale snage povuče iz borbe, odmori i pripremi za nove zadatke da bi 31. januara oko 14.30 časova dobila naređenje da se pripremi za predaju dotadašnjih položaja 28. diviziji i zaposedne novu prostoriju.

Noću između 31. januara i 1. februara jedinice brigade su zaposle sledeću prostoriju: 3. bataljon G. Dragaljevac—Vršani, zatvarajući pravce prema Brezovom Polju i obezbeđujući levi bok divizije od neprijateljskog napada sa te strane; 2. bataljon D. Magnojević—Sr. Dragaljevac, onemogućavajući dolazak pojačanja bijeljinskom garnizonu iz Brezovog Polja i Brčkog; 1. bataljon, ojačan protivkolskom četom, Ljeljenča—Suljin han kontrolišući komunikaciju Bijeljina—Brezovo Polje i onemogućavajući neprijatelju dovlačenje novih snaga, odnosno izvlačenje iz Bijeljine, sadejstvujući levo sa 2, a desno sa 4. bataljonom; 4. bataljon Zagoni, zatvarajući pravcem prema Bijeljini i obezbeđujući desni bok i leđa brigade od napada četničkih grupa sa Majevice.⁷⁾

U borbama oko Bijeljine od 27. januara do 2. februara 15. majevička brigada ubila je i ranila 643 neprijateljska vojnika i oficira. Zaplenila je veće količine naoružanja, municije i drugog ratnog materijala. Iz 15. majevičke brigade poginulo je 138, ranjeno 313, a nestalo 50 boraca i starešina.⁸⁾

Zbog pogoršanja situacije na pravcu Zvornika štab 2. armije je bio prinuđen da odloži napad na Bijeljину i pojača snage na sektoru Zvornika. Sa fronta oko Bijeljine i Brezovog Polja povukao je 17. diviziju, a 28. je zadržao na tom sektoru. Sa tim ciljem štab 17. divizije je 3. februara naredio 15. majevičkoj brigadi da se prebaci na sektor Zvornika i da zajedno sa ostalim jedinicama svoje divizije posedne položaje na odseku Kozluk—Čolopek i onemogućiti dalji prodor nemačkih snaga dolinom Drine prema Bijeljini.

Zureći da što pre izvrši naređenje štaba 2. armije i štaba svoje divizije, 15. majevička brigada je 4. februara sa svojim 1. bataljonom izvršila pokret pravcem Zabrđe—Teočak, sa 2. bataljonom pravcem Zabrđe—Tobut—Lopare, čisteći teren u zoni nastupanja od četničkih grupa, a sa ostalim jedinicama pravcem Zabrđe—Čelić—Lopare. Za vreme nastupanja 2. bataljon su dva puta napali delovi majevičkog četničkog korpusa, prvi put kod Tutnjevca, a drugi put između Tutnjevca i Sekulića, ali ih je posle kraće borbe razbio nanevši im osetne gubitke. Drugi bataljon je imao 2 poginula, 5 ranjenih i 11 nestalih boraca. Sledećeg dana je 3. bataljon poseo prostoriju Kozjak—Radojevići—Lopare, 2. bataljon Šapnu a 1. Ramiće. Ostale jedinice brigade sa štabom smestile su se u selu Vukosavcima, odakle je jedna četa 4. bataljona upućena u pravcu Ramića radi povezivanja 1. i 2. bataljona. Šestog februara 2. bataljon je prešao u selo Grabovicu da bi sledećeg dana zajedno sa 1. i 3. bataljonom stigao u širi rejon sela Memića, dok su ostale jedinice brigade zajedno sa štabom smeštene u rejonu Simin Han.⁹⁾

7) Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. br. 5 i 90, Arhiv VII, reg. k.984, f-4, dok. br. 4.

8) Isto.

9) Zbornik, tom IV, dok. br. 5.

U međuvremenu su se na međuprostoru Drinjača—Zvornik grupisale jače nemačke snage s ciljem da se po svaku cenu probiju za Bije-ljinu.¹⁰⁾ Radi obezbeđenja proboja one su zapadno od Zvornika znatnim snagama posele položaje na liniji Maričići—Liplje (k.356)—Dobra voda (k.370)—k.399—Pravoslavna Kamenica—Veoče—Miljanovići (k.399) i dalje ka jugu neposredno uz komunikaciju Drinjača—Vlasenica. Sa tih su polo-žaja češće napadali naše snage i uspeali da potisnu neke delove na spoju između 38. i 25. divizije i na tom delu posednu položaje južnom ivicom sela Gušteri—Korduni—Vratolomac isturajući jača borbena osiguranja na Stan i Lisinu (k.508) koji dominiraju komunikacijom Zvornik—Ca-parde.

Štab 2. armije JA naredio je 17. i 27. diviziji da 9. februara u 3 časa napadnu neprijatelja na odseku između reke Kamenice i Jošanice, da ga razdvoje na dve grupe i u sadejstvu sa 25. i 38. divizijom, koje su napadale levo od 17. i 27. divizije, likvidiraju prvo čelnu grupu severno od Jošanice, pa južnu. Sedamnaestoj diviziji je naređeno da napada opštim pravcem Džafin—kota 399—Šabići—Sefići—Vlasine (k. 399), levo od 27, a desno od 38. divizije.¹¹⁾ U vezi s tim: 15. majevička brigada je 8. februara posela prostoriju Snagovo—Kusonje—Memići radi obezbeđe-nja svojih, divizijskih i armijskih neboračkih delova, prihvata i evaku-acije ranjenika iz previjališta brigada 17. i 27. divizije za armijsku bolnicu u Memiće, podrške i proširenja uspeha 2. krajiške i 6. proleTERSKE brigade koje napadaju neprijatelja pravcem Samarići—Dobra voda—Šabići—Sefi-ći.¹²⁾ Prvi bataljon 15. majevičke brigade 8/9. februara poseo je Kusonje sa zadatkom prihvata ranjenika 2. i 6. brigade i evakuacije u privremenu armijsku bolnicu u Memiće; 2. bataljon je poseo Snagovo sa zadatkom da posedne k.406 i sa nje štiti napad 2. i 6. brigade; 3. bataljon Stanišiće sa zadatkom da bude spreman da podrži napad jedinica na pravcu Mar-čići—Liplje, obezbedi levi bok napadnih kolona divizija i održava vezu sa jedinicama koje nastupaju ka dolini Drine; 4. bataljon u Memiće sa zadatkom da obezbeđuje pozadinske jedinice brigade, divizija i armije u tom rejonu i drži vezu sa snagama divizije koje vrše proboj; protiv-kolska četa pridata je 3. bataljonu radi dejstava duž komunikacije Capar-di—Zvornik.¹³⁾

Napad na neprijatelja u dolini Drine jedinice 17. i 27. divizije otpo-čele su na vreme i u silovitom naletu uspele da razbiju njegovu odbranu na više mesta. Međutim, neprijatelj je nastojao da po svaku cenu spreči njihovo dalje prodiranje, te je preduzimao brojne protivnapade. Radi obezbeđenja daljih dejstava jedinica 2. krajiške i 6. proleTERSKE brigade, koje su nastupale u prvom ešelonu, 2. bataljon 15. majevičke brigade poseo je k.406 sa koje je oko 10 časova jednom četom napao neprijatelja na k.370, ali nije uspeo da ga sa nje odbaci; 3. bataljon je izvršio napad na neprijateljsku liniju Maričići—Liplje i posle dvočasovne uporne i žilave borbe ovladao tim položajima. Sledećeg dana oko 14 časova 2. bata-ljon je obnovio napad na k.370 i uspeo da je posedne, ali zbog jakog protivnapada neprijatelja morao je da je napusti. Za to vreme je 1. bata-

10) Isto, dok. br. 50.

11) Isto.

12) Zbornik, tom IV, knj. 33, dok. br. 54 i 90.

13) Isto, dok. br. 90.

ljon na juriš ovladao k.399, ali je zbog gubitka k.370 morao da je napusti, jer mu je neprijatelj izbio za leđa. Zajedničkim napadom 1. i 2. bataljona neprijatelj je zbačen sa k.370 i k.399 odakle su naši bataljoni produžili napad na neprijatelja pravcem Sultanovići i Šabići.¹⁴⁾

U dvodnevnm borbama 17. i 27. divizija uspele su da razbiju 65. puk nemačke 22. pešadijske divizije u zoni nastupanja, tako da su 11. februara izbile na komunikaciju u dolini Drine i posele odsek između reke Kamenice i sela Šumana razdvojivši neprijateljske snage na dva dela.¹⁵⁾ Međutim, za to vreme su Nemci i ustaše, da bi olakšali situaciju snagama u dolini Drine, sa oko 1000 vojnika pošli od Doboja preko Gračanice ka Tuzli, čime su privukli deo snaga 2. armije JA, koje su bile povučene sa sektora Zvornika.¹⁶⁾ Da bi otklonio opasnost od Tuzle, štab armije je 11. februara naredio 17. diviziji da se, posle predaje položaja na sektoru Zvornika 27. diviziji, ubrzanim maršem prebaci u rejon Tuzle.¹⁷⁾

U vezi sa ovim naređenjem štab 17. divizije je 11. februara naredio jedinicama da se, posle predaje položaja 27. diviziji, prikupe duž komunikacije Tuzla—Zvornik, na međuprostoru Capardi—Miljanići radi pokreta za Tuzlu.¹⁸⁾ Petnaestoj majevičkoj brigadi naređeno je da jedan bataljon ostavi na položajima Lisina—Ahmetovo brdo sa zadatkom da zatvori pravac duž komunikacije Capardi—Zvornik i da na njima sačeka smenu od jedinica 38. divizije, a posle smene da dođe u sastav brigade. Brigadi je naređeno da se sa ostalim jedinicama prikupi u selu Miljanovići odakle se 12. februara pomerila na prostoriju Hudeč—Bukinje—Plana, gde se zadržala do 17. februara.¹⁹⁾

U borbama na sektoru Zvornika, od 8. do 12. februara, 15. majevička brigada izbacila je iz stroja više od 100 neprijateljskih vojnika i oficira. Zaplenila je više oružja, municije i drugog materijala. Iz brigade je poginulo 34 borca i starešine, a ranjeno je 69.²⁰⁾

Posle otklanjanja opasnosti od Doboja prema Tuzli štab 2. armije JA je 17. diviziju, bez 15. majevičke brigade, orijentisao prema dolini Drine sa zadatkom da posedne položaje na Mladevcu i Kučić kuli i da u sadejstvu sa jedinicama koje su od ranije angažovane prema dolini Drine onemogući prodor nemačkim snagama ka Bijeljini.²¹⁾ Petnaesta majevička brigada, pod neposrednom komandom štaba 2. armije, dobila je zadatak da se prebaci na sever i da na spoju između 28. i 23. divizije na odseku Lopare—Čelić organizuje odbranu i zatvori pravac prema Brčkom.²²⁾

Osamnaestog februara 3. bataljon 15. majevičke brigade je izbio u rejon Ratkovića, poseo položaje na liniji: St. Voda—k.192—G. Mahala i zatvorio pravce koji od Brčkog vode ka Čeliću; 4. bataljon je u rejonu Mirošavci poseo položaje na liniji: Gajevi—Jovanovići—Grabovac i zatvo-

14) Isto, dok. br. 90.

15) Isto, dok. br. 64.

16) Isto.

17) Isto.

18) Isto.

19) Isto, dok. br. 90.

20) Isto.

21) Isto, dok. br. 91.

22) Isto, dok. br. 98.

Ukopavanje boraca na položajima kod Bijeljine. Zamjenik komandanta brigade Milorad Miklavčić daje uputstva za kopanje rova

rio pravac Slijepčevići—Grbeta—Koritaši; 2. bataljon se smestio u Lopare održavajući vezu sa Majevičkim partizanskim odredom i kontrolišući teren i telefonske veze Lopare—G. Tuzla. Ostale jedinice sa štabom brigade razmestile su se u širem rejonu Celića, a 3. bataljon, ojačan protivkolskom četom, kao brigadna rezerva pripremao je linije dočeka duž komunikacije od Pukiša do Čelića.²³⁾ Već sutradan oko 20 časova 1. i 4. bataljon 15. majevičke brigade izvršili su napad na blizu 500 četnika Majevičkog korpusa na prostoriji Stanovi—Sabdići—Buzekare—Slijepčevići. Prvi bataljon napadao je pravcem Pukiš—Stanovi—Brezik i vršio levi obuhvat neprijatelja, odvajajući ga od komunikacije Brezovo Polje—Bijeljina, a 4. bataljon napadao je pravcem Mirosavci—Lukavac—Grbeta—Slijepčevići—Sandići i vršio je desni obuhvat, te su zajedničkim snagama uspeli da noću 19/20. februara opkole četnike, a 20. februara da ih potpuno razbiju nanevši im osetne gubitke. Ta ista dva bataljona su 27. februara uveče napali drugu četničku grupaciju od oko 500 vojnika na prostoriji Pravoslavno—Brezovo Polje, i to: 1. bataljon pravcem Brezik—Sandići, a 4. pravcem Popovo Polje—G. Mahala, oteravši ih posle kraće borbe prema Brčkom.²⁴⁾

23) Zbornik, tom IV, knj. 34, dok. br. 24.

24) Isto.

U borbama na pravcu Brčkog i Brezovog Polja 15. majevička brigada nanela je neprijatelju gubitke od 7 mrtvih, 20 ranjenih i 13 zarobljenih vojnika. U tim borbama brigada je imala 1 poginulog i 3 ranjena borca.²⁵⁾

U to vreme nemačke snage, koje su dejstvovale nizvodno dolinom Drine, uspele su da se spoje u rejonu Branjeva sa snagama 734. puka nemačke 104. lovačke divizije, koji je dejstvovao sa severa. Time je probijanje nemačke 22. pešadijske divizije bilo obezbeđeno, pa se krajem februara u rejonu Janja povezala sa borbenom grupom »Skenderbeg« i preuzela od nje odbranu prostorijske u uglu između Save i Drine. Sa 16. pukom organizovala je odbranu Janje, sa 47. odbranu Međaša, a sa 65. pukom i ostalim jedinicama divizije Bijeljina. Na tim položajima vodila se borba do početka aprila. Radi što boljeg obezbeđenja desnog boka snaga na sremskom frontu i sigurnijeg izvlačenja na sever neprijatelj je organizovao i uredio položaje na liniji: Kardašica—k.III—tr.126—Obrijež—k.129—Petrovića koliba—Modran i dalje u pravcu jugozapada, preko komunikacije Bijeljina—Čelić, južno od Brčkog i Orašja ka dolini Bosne.²⁶⁾ Na tim položajima, pored nemačke 22. pešadijske divizije, bile su angažovane i jedinice nemačke 104. lovačke divizije, 12. ustaško-domobranske divizije, Majevičkog i Posavsko-trebavskog četničkog korpusa i belogardejci (RZK).²⁷⁾

Prvog marta jedinice 17. divizije vodile su borbu: 6. proleterska brigada na pravcu Janja; 2. krajiška prema Modranu. Levo od 2. krajiške brigade položaje prema neprijatelju držala je 28. divizija, koja je u isto vreme bila spona između 2. krajiške i 15. majevičke brigade 17. divizije, koja je dejstvovala na pravcu Brčkog i Koraja između 28. i 23. divizije.²⁸⁾ Ostale jedinice 17. divizije kretale su se komunikacijom Zvornik—Janja.²⁹⁾

Sedamnaesta divizija imala je zadatak da sa 6. proleterskom i 2. krajiškom brigadom, uz podršku divizijske artiljerije, u brzom i energičnom naletu oslobodi Bijeljina, a potom da nastupa pravcem Bijeljina—Brezovo Polje, dok bi 15. majevička brigada zatvarala pravce prema Brčkom i Brezovom Polju sa položaja iz rejona Pukiša, Koraja i Čelića.³⁰⁾

Šestog marta u 12 časova 15. majevička brigada je izvršila pokret pravcem Čelić—Vražići—Kalajdžije—Muslimanska Maoča, posela prostorijsku Bijela—Mahala—Skakava—Prijedor i zatvorila pravce prema Brčkom od Orašja, Gradačca i Gračanice. Sedmog marta njen 3. bataljon se sukobio sa četnicima na komunikaciji Brčko—Srnice u rejonu Prijedora i naterao ih na povlačenje prema G. Skakavi.³¹⁾

Na osnovu naredjenja štaba 17. divizije o preuzimanju položaja 28. divizije na sektoru Bijeljine 1. bataljon 15. majevičke brigade je 10. marta izvršio pokret pravcem Ratkovići—Čelić—Koraj, poseo zaselak Mitroviće sela Tutnjevca, zatvorio i obezbedio pravce sa severa prema Tutnjevcu;

25) Isto.

26) Isto.

27) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. br. 6.

28) Isto, tom IV, knj. 34, dok. br. 30.

29) Isto.

30) Isto.

31) Isto.

2. bataljon, ojačan protivkolskom četom, pravcem Koretaši—Smiljevci—Mrtvice—Bobetino brdo poseo je zaselak Dokiće sela Tutnjevca i zatvorio pravac Koretaši—Dragalci—Piperi; 3. bataljon pravcem Ratkovići—Čelić—Koraj—Tutnjevac—G. Zabrđe poseo Ugljevik i zatvorio pravce prema Bobetinom brdu i Mezgraji; 4. bataljon pravcem Vražići—Ratkovići—Čelić, smestio se u Koraj i zatvorio pravce prema Bijeljini, Brezovom Polju i Majeveci. Ostale jedinice sa štabom brigade smestile su se u zaselak Zakiće sela Zabrđa.³² Sledećeg dana bataljoni su prišli izvršenju smene jedinica 28. divizije. Međutim, neprijatelj ih je preduhitrio i uoči smene izvršio žestok napad na jedinice 28. divizije pravcem Suho Polje—Jabanuša, Suho Polje—Hase, Suljin han—Zabrđe i Suljin han—Brezovo Polje. Uspeo je da ih potisne na zapad, tako da su jedinice 15. majevičke brigade morale borbom da osvajaju položaje koje je trebalo da posednu. Treći bataljon je izvršio napad pravcem Ugljevik—Ravno Polje—Suho polje, poseo položaje na liniji Sr. Mahala—D. Mahala levo od 2. krajiške brigade i zatvorio pravce Suho Polje—Modran i Suho Polje—Bijeljina; 1. bataljon pravcem Tutnjevac—Zabrđe—Zagoni, poseo je položaje na liniji Sr. Mahala—Kobiljak levo od 3. bataljona i zatvorio pravce prema Bijeljini; 2. bataljon, ojačan protivkolskom četom, pravcem Tutnjevac—Marići—G. Čađavica, poseo je položaje na liniji Han Limuniovića—Krčevine—Bumbić levo od 1. bataljona i zatvorio pravce Suljin han—Zabrđe kontrolišući komunikaciju Bijeljina—Brezovo Polje i obezbeđujući levi bok brigade i divizije od Dragaljeva, Čađavice i Obriježa; 4. bataljon pravcem Koraj—Tutnjevac—Zabrđe do u selo G. Obrijež, gde se kao rezerva brigade pripremao za dejstva prema Bijeljini i održavao vezu sa bataljonima prve borbene linije. Ostale jedinice sa štabom brigade II. marta oko 7 časova smestile su se u G. Obrijež.³³ Tako su u silovitom napadu naši bataljoni uspeli da povrate neprijatelja na ranije položaje i da se stabilizuju na položajima istočno od Suhog Polja—Zabrđa—Ljeljenče.³⁴

Na osnovu naređenja štaba 17. divizije 15. majevička brigada je 12. marta tačno u 23 časa napala neprijatelja radi sadejstva 2. krajiškoj i 6. proleterskoj na pravcu Janja—Bijeljina; 3. bataljonom pravcem Karavlaški—Jabanuša sa zadatkom da razbije neprijateljsku odbranu na odseku Bukova greda—Jabanuša, da nastavi nastupanje pravcem Bukova greda—tr.126 i posedne liniju Džinda—Muhađeri; 2. bataljonom, delom snaga, pravcem k.133—D. Mahala, a delom na Kovanluk sa zadatkom da razbije neprijateljsku odbranu i posedne položaje na liniji k.114—D. Mahala—k.130—Kovači orijentišući se prema selima Hase i Brijesnici; 4. bataljonom, delom snaga, na Han—Svetlica sa zadatkom da sa njega štiti levi bok brigade od udara neprijatelja od G. Čemernice i Suljinog hana, a delom snaga da posedne k.202 sa koje zatvara pravce prema Sr. Draljevcu, Magnojevićima i G. Bukovici. Brigadno previjalište i štab brigade nalazili su se u G. Obriježu.³⁵ Borbe su vođene sa nesmanjenim intenzitetom sve do zore 13. marta kada su bataljoni, usled jakog protivnapada neprija-

32) Arhiv VII, reg. k.993, f-5, dok. br. 15.

33) Isto, dok. br. 16.

34) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. br. 6, Arhiv VII, reg. k.993, f-5, dok. 17.

35) Arhiv VII, reg. k.993, f-5, dok. br. 18 i 19.

telja, bili primorani da se povuku na polazne položaje.³⁶ Zatim je usledilo naređenje štaba 17. divizije 15. majevičkoj brigadi da delom snaga smeni 2. krajišku brigadu na prostoriji Rašće—Jugović—D. Mahala i posadne njene položaje, a jednim bataljonom da preseče komunikaciju Bijeljina—Brezovo Polje.

Jedinice brigade su 13/14. marta smenile 2. krajišku brigadu i posele položaje: 3. bataljon na liniji k. 127—D. Mahala sa zadatkom da dejstvuje prema Modranu, da se desno poveže sa 6. proleterskom brigadom i sa njom usklađuje dejstva: 1. bataljon na liniji Draginja—k.143 sa zadatkom da dejstvuje na pravcu Modrana, da se desno poveže sa 3. bataljonom i sa njim tesno sadejstvu; 2. bataljon, dijelom snaga, poseo je položaje na liniji Jugovići—k.168, a delom snaga Rašće (k.209) sa zadatkom da se desno poveže sa 1. bataljonom, a levo da štiti bok brigade od napada od Ugljevika, Koraja i sa Majevice. Četvrti bataljon, ojačan protivkolskom četom, padom mraka 13. marta pošao je na izvršenje dobijenog zadatka, odnosno presecanje komunikacije Bijeljina—Brezovo Polje pravcem Han Limunovića—Jokići—Savići i do zore 14. marta poseo Obradovo brdo na komunikaciji Bijeljina—Brezovo Polje. Brigadno previjalište smešteno je u zaselak Tomića sela Brezovice, a štab brigade i ostale jedinice u zaselak Lučice sela Čengića.³⁷ Druga krajiška brigada upućena je na nove zadatke duž komunikacije Zvornik—Tuzla i Zvornik—Janja sa zadatkom da ih obezbeđuje od četničkih grupa i njihovih diverzija.³⁸ Levo od 15. majevičke brigade, na pravcu Čelić—Brčko i Čelić—Koraj—Brezovo Polje dejstvovale su jedinice 28. divizije.

Na osnovu naređenja štaba 17. divizije o napadu na Bijeljину bataljoni 15. majevičke brigade pošli su u napad 15/16. marta posle artiljerijske pripreme: 3. bataljon pravcem Stenovača—Kurjakovac—Prosjak i uspeo je da ovlada položajima na liniji Leskovac—k.110; 2. bataljon pravcem M. Polje—Bukova greda ovladavši položajima na liniji Džinda—Muhadžeri; 1. bataljon pravcem Kozlučani—Jabanuša zauzevši položaje na liniji Muhadžeri—k.133—k/114, dok je 4. bataljon poseo položaje na liniji k.134—k.139—Sr. Mahala—Suho Polje.³⁹ Šesta proleterska brigada oslobodila je Janju i posela položaje na liniji Barinovac—Vitanja (k.100)—Bublike—k.99.⁴⁰ Neprijateljske jedinice koje su odstupale prihvatile su jedinice sa ranije uređenih položaja na liniji Duge brazde—Kremenjače—Čiperovine—Puhare Pučile—Leskovac, ispred kojih su naše jedinice zastale.⁴¹ U teškim okršajima 16/17. marta naše su jedinice vraćene na polazne položaje sa kojih su 18/19. marta ponovo izvršile napad na odseku Orašje—Puhare Pučile, ali bez uspeha.⁴²

Borbe na liniji Duge brazde—Kremenjača—Puhare Pučile—Hase i za Bijeljину trajale su neprekidno do 26. marta kada je 15. majevička brigada pošla u nov napad. Njen 3. bataljon napadao je pravcem Puhare Pučile—Fincov salaš—Agine Pučile; 2. bataljon pravcem k.114—Agine

36) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. 6.

37) Arhiv VII, reg. k.993, f-5, dok. br. 22.

38) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. br. 6.

39) Isto.

40) Isto.

41) Isto.

42) Isto.

bašče; 4. bataljon sa dve čete poseda položaje na liniji Han Limunovića—Kobiljak sa kojih dejstvuje na Han Svetlice i Lugove, a sa ostalim jedinicama obezbeđuje levi bok napadnih kolona sa zapada i severozapada. Napadom je rukovodio štab brigade sa k.132.⁴³⁾

U napadu 1, 2. i 3. bataljon su ovladali linijom Puhare Pučile—Leskovac—k.119—Kovačić—k.140, dok je 4. bataljon poseo prostoriju Zagoni—Sr. Mahala obezbeđujući brigadu od napada sa komunikacije Bijeljina—Brezovo Polje. Odatle je 27. marta prebačen na novu prostoriju radi sigurnijeg obezbeđenja jedinica na sektoru Bijeljine od napada od Brezova Polja, Popova Polja i sa Bobetina brda, održavajući čvrstu vezu, desno, sa svojom brigadom, a levo sa jedinicama 28. divizije.⁴⁴⁾

Dvadeset devetog marta u 3 časa Nemci su jačim snagama, uz prethodnu artiljerijsku pripremu, izvršili jak protivnapad na 15. majevičku i 6. proletersku brigadu. Da bi ih odbacili preko rečica Janje i Modrana, napali su ih pravcem Bijeljina—Janja i Bijeljina—Modran. Pritisnute neuporedivo nadmoćnijim neprijateljem, 3, 2. i 1. bataljon 15. majevičke brigade povukli su se na liniju Cardačine—Jabanuša—Kobiljak. Sledećeg dana je napadnut i 4. bataljon i odbačen od G. Bukovice i Pipera. To potiskivanje naših jedinica Nemci su iskoristili za organizovano povlačenje i posedanje položaja za neposrednu odbranu Bijeljine.⁴⁵⁾

U teškim i neprekidnim borbama od 10. do 30. marta 15. majevička brigada ubila je 107 neprijateljskih vojnika i oficira, 189 ranila i zarobila veliki broj. Zaplenila je veći broj pušaka, puškomitraljeza, pištolja, municije i drugog ratnog materijala. Iz 15. majevičke brigade poginulo je 40 boraca i starešina, 91 ih je ranjeno, a 29 nestalo.⁴⁶⁾

*

U vreme priprema Jugoslovenske armije da, s proleća 1945. godine, opštom ofanzivom protera neprijatelja s čitave jugoslovenske teritorije 17. istočnobosanska divizija je ušla u sastav 1. armije JA. Ona je sa 2. proleterskom i 5. krajiškom divizijom, sa 10 tenkova i dva artiljerijska, diviziona, činila takozvanu Južnu operativnu grupu divizija (JOGD) 1. armije JA. Zadatak te grupe je da se prebaci preko Save i udari u bok i leđa nemačkih snaga u Sremu, te tako ostalim snagama 1. armije omogućiti lakše probijanje utvrđene zone sremskog fronta.⁴⁷⁾ Sedamnaesta divizija je dobila naređenje da oslobodi Bijeljину i nastupa prema Brezovom Polju, dok je 2. proleterskoj i 5. krajiškoj diviziji naređeno da se do 20 časova 2. aprila prikupe na prostoriji Kozluk—Trhovica—Branjevo, Zvornik—Čolopek—Tršić i da se povežu sa 17. divizijom.⁴⁸⁾

U duhu tog naređenja 15. majevička brigada je dobila zadatak da napada Bijeljину 1. aprila u 22 časa pravcem Puhare Pučile, da u sadejstvu sa 6. proleterskom brigadom, koja nastupa desno od nje, oslobodi Bijeljину, a zatim da u stopu goni neprijatelja pravcem Bijeljina—Brezovo

43) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. br. 6, Arhiv VII, reg. k.993, f-5, dok. 27.

44) Isto, dok. 28.

45) Zbornik, tom IX, knj. 2, dok. br. 6.

46) Isto.

47) Zbornik, tom IX, knj. 1, dok. br. 12 i 69.

48) Isto.

Polje. Međutim, neprijatelj je već u 21 čas istog dana napao naše jedinice komunikacijom Bijeljina—Janja, tačno na spoju 6. proleterske i 15. majevičke brigade. To je naše jedinice sprečilo da na vreme napadnu neprijatelja i oslobode Bijeljina, pa su napad otpočele 2. aprila u 4 časa, što je neprijatelju bilo dovoljno da se izvuče.⁴⁹⁾

Štab 15. majevičke brigade je za oslobodjenje Bijeljine odredio 2. i 3. bataljon, a za dejstva na pravcu Koraj—Korenita—Tutnjevaca—Bobetino brdo 1. i 4. bataljon. Uz podršku brigadne i divizijske artiljerije 2. i 3. bataljon su 2. aprila u 4 časa pošli u napad: 3. bataljon pravcem Fincov salaš—Agine Pučile—centar grada. Do tog vremena 1. i 4. bataljon su oslobodili Koraj, Korenitu, Tutnjevaca, B'obetino brdo i sve više ugrožavali neprijateljske snage koje su se izvlačile iz Bijeljine, preko Brezova Polja, za Brčko.⁵⁰⁾ Drugi i 3. bataljon su vodili borbu čitavog dana 2. aprila i tek su u 20 časova prodrli u grad i oslobodili ga u sadejstvu sa 6. proleterskom brigadom. Prvi i četvrti bataljon su, za to vreme, izbili na liniju Glavice—M. Obarska i presekli komunikaciju Bijeljina—Brezovo Polje.⁵¹⁾

Odmah posle oslobodjenja Bijeljine 2. i 3. bataljon su preduzeli gonjenje neprijatelja prema Brezovom Polju i do noći 3. aprila izbili na liniju Molitvište—Ražljevo gde su se povezali sa 1. i 4. bataljonom koji su vodili borbe na tom sektoru. Šesta proleterska brigada, goneći neprijatelja desno od 15. majevičke, izbila je do noći 3. aprila na liniju Vršani—Bukvari ugrožavajući sa te strane izvlačenje neprijatelja komunikacijom Brezovo Polje—Brčko.⁵²⁾

Nastavljajući borbu 4. i 5. aprila, 1, 2. i 4. bataljon 15. majevičke brigade oslobodili su Pravoslavno Brezovo Polje, a zatim su se 1. i 3. bataljon rokirali ulevo i poseli položaje: 3. bataljon, ojačan protivkolskom četom, u rejonu Pukiša, zatvarajući pravac Pukiš—Brčko; 1. bataljon levo od komunikacije Čelić—Brčko, između Pukiša i Golotrbice prema Dubravici i Šatorovićima, zatvarajući pravce prema Brčkom; 2. bataljon je poseo položaje na liniji Koretaši—Smiljevac, levo od 6. proleterske brigade, a desno od 3. bataljona dejstvujući na komunikaciju Pukiš—Brčko. Četvrti bataljon je, 4. aprila za vreme pomeranja od Bobetina brda u pravcu Brezovog Polja, u Muhadžirskim šumama bio opkoljen od neprijateljskih snaga, koje su tim pravcem odstupale prema Brčkom. Uz oštru borbu i osetne gubitke bataljon je uspeo da se probije i 5. aprila stigne u rejon Čelića, gde su se i ostale jedinice sa štabom brigade nalazile.⁵³⁾ Jedinice 5. krajiške divizije su za to vreme izbile na istočne prilaze Brezovom Polju i noću 4/5. aprila smenile 17. diviziju na sektoru Brezovog Polja. Jedinice 2. proleterske divizije izbile su u rejon Čelića.⁵⁴⁾

Na osnovu naređenja komandanta 1. armije od 4. aprila štab 17. divizije je naredio 15. majevičkoj brigadi da 4/5. aprila napadne neprijatelja pravcem Pukiš—Potočari, posedne položaje i pripremi se za napad na Brčko.⁵⁵⁾ Pri izbijanju u rejon G. Boderišta 15. majevička brigada je

49) Isto, dok. br. 50 i 69.

50) Isto, dok. br. 50.

51) Isto.

52) Isto.

53) Zbornik, tom IX, knj. 1, dok. br. 50, Arhiv VII, f-5, dok. br. 29.

54) Zbornik, tom IX, knj. 1, dok. 50.

55) Isto.

5. aprila naišla na jak otpor neprijatelja i zajedno sa 6. proleterskom brigadom, uz podršku divizijske i armijske artiljerije, napala neprijateljske položaje od Potočara do Boderišta, uspevši da ih probije, te je 2. bataljon 15. majevičke poseo Vranovaču (tr.123), 3. bataljon međuprostor Vranovača—Travnjak, a 1. bataljon Travnjak. Za to vreme je 4. bataljon prešao u D. Boderište i kao brigadna rezerva spremao se za napad prema Ombergovači i Čadavcu. Sa posednutih položaja bataljoni su odmah nastavili napade. Međutim, neprijatelj se uporno branio, naročito sa položaja na liniji Grčica—Dizdaruša (k.110)—Brod, ispred koje su se bataljoni morali zaustaviti.⁵⁶ Sa zauzetih položaja 15. majevička i 6. proleterska brigada su 6. aprila vodile borbu sa jačim neprijateljskim snagama na liniji Grčica—Dizdaruša—Brod, da bi 7. aprila 2. bataljon 15. majevičke sa Dizdaruše, 3. između Dizdaruše i Broda a 1. bataljon iz Broda u silovitom naletu oko 8 časova ovladali severnim delom Grčice, Dizdaruše i Broda povezujući se levo sa 2. proleterskom brigadom 2. proleterske divizije, koja je napadala na Brčko sa jugozapadne strane, a desno sa 6. proleterskom brigadom, koja je održavala tesnu vezu sa 5. krajiškom divizijom koja je napadala na Brčko sa istočne strane. Oko 21 čas istog dana usledio je opšti napad na Brčko. U tom napadu bataljoni 15. majevičke brigade ovladali su prvim kućama u gradu i prodrli do centra, a u noći 7/8. aprila vodili borbu u samom gradu. U sadejstvu sa ostalim jedinicama JOGD 1. armije oslobodili su grad i izbili na reku Savu na kojoj je neprijatelj pri povlačenju srušio most koji povezuje Slavoniju sa istočnom Bosnom, što je omelo Grupu da odmah ne priđe forsiranju reke.⁵⁷

U borbama od 1. do 5. aprila 15. majevička brigada i 6. proleterska ubile su 215 neprijateljskih vojnika i oficira, 320 ranile i 1100 zarobile. Zaplenile su znatne količine oružja, municije i drugog ratnog materijala,⁵⁸ a u borbama od 5. do 8. aprila 15. majevička brigada u sadejstvu sa ostalim jedinicama divizije i Grupe koje su oslobodile Brčko ubila je 2349 neprijateljskih vojnika i oficira, 2320 zarobila, zaplenila 3 topa, 2 minobacača, 182 automatska oružja, 2309 pušaka, 14 motornih vozila, 70 zaprežnih kola i veće količine municije, opreme i raznog materijala.⁵⁹ Iz 15. majevičke brigade je u tim borbama poginulo 108 boraca i rukovodilaca, 121 je ranjen, a 19 nestalo.⁶⁰

Posle oslobođenja Brčkog 17. divizija je posela prostoriju D. Zabari—G. Zabari—G. Brka—Bukvik, a 5. krajiška širi rejon Brčkog, gde su se pripremale za prelaz preko Save u Slavoniju koji su otpočeli 10. aprila. Druga proleterska divizija nastavila je nastupanje prema Bosanskom Samcu.⁶¹

*

Prema naređenju komandanta 1. armije za forsiranje Save štab 17. divizije izdao je zapovest 15. majevičkoj brigadi da 9. aprila pređe u rejon Grčice odakle će organizirati prelaz preko Save. Naređeno joj

56) Isto, dok. 50.

57) Isto, dok. 50 i 69.

58) Isto.

59) Isto, dok. 69.

60) Isto, dok. 22.

61) Isto.

je da prelaz preko Save izvede uporedo sa 2. krajiškom brigadom pošto se prebaci 5. krajiška divizija.⁶² Posle prebacivanja preko Save brigadi je naređeno da dejstvuje uzvodno ka Županji.⁶³

Forsiranje Save 5. krajiška divizija počela je 10. aprila u 19.30 časova. Prve jedinice koje su prešle reku stvorile su mostobran na suprotnoj strani i odmah nastavile nastupanje.⁶⁴ Do 17 časova sledećeg dana 5. krajiška divizija je prešla na levu obalu, ovladala Rajevim Selom i izbila, na jugoistočnu ivicu šume Desićevo, jugozapadnu ivicu šume Sočna, povezala se sa 11. divizijom koja je oslobodila Gunju i Đurince.⁶⁵ Zatim je otpočelo prevoženje jedinice 17. divizije. Prvo su preko Save prešle 2. krajiška i 15. majevička brigada u noći 12/13. aprila prikupile se u Rajevom Selu. Zatim su preuzele deo fronta na levom krilu 5. krajiške divizije i stupile u borbu sa neprijateljem.⁶⁶

Posle prelaska naših jedinica preko Save u rejonu Brčkog delovi nemačke 22. pešadijske divizije, 3. i 12. ustaško-domobranske, ostaci Majevičkog i Posavsko-trebavskog četničkog korpusa i delovi 1. puka RŽK poseli su položaje za odbranu na liniji: Vrbanja—Posavski Podgajci—južna ivica šume Dasićevo—Sava.

Prema naređenju komandanta 1. armije za proboj sremskog fronta i nastupanja prema zapadu štab 17. divizije naredio je 15. majevičkoj brigadi da 12/13. aprila nastupa pored leve obale Save pravcem Maričev stan—Miljevci—Kupina—Županja, razbije neprijatelja na odseku Sremska greda—Sava, oslobodi Maričev stan, a zatim u sadejstvu sa 2. krajiškom brigadom koja nastupa desno od nje i jedinicama 5. krajiške divizije oslobodi Posavske Podgajce, Bošnjake i Županju.⁶⁷

Kroz Desićevu šumu 15. majevička brigada je počela da nastupa 12. aprila u 23 časa po bataljonima do Maričevog stana, koga su 1. i 2. bataljon na juriš zauzeli. Zatim je posela položaje sa 3. i 4. bataljonom severozapadno od Posavskih Podgajaca, koje je u sadejstvu sa 2. krajiškom brigadom i 5. krajiškom divizijom do zore 13. aprila oslobodila. Sa 1. i 2. bataljonom oslobodila je Orljak i Topolje da bi odatle, sa jugozapadne strane, učestvovali u oslobodenju Bošnjaka. Posle oslobodenja Bošnjaka brigada je nastavila nastupanje prema Županji sa 3. i 4. bataljonom u prvom ešelonu, a sa 1. i 2. u drugom. Napad na Županju 3. i 4. bataljon 15. majevičke brigade izvodili su sinhronizovano sa napadom 2. krajiške brigade i 5. krajiške divizije, koje su uz podršku artiljerije i avijacije uspele da je 13/14. aprila oslobode i nastave nastupanje prema Babinoj Gredi i Mikanovcima.⁶⁸ Za to vreme je 2. proletarska divizija prešla preko Save u rejonu Orašja da bi sutradan izašla iz sastava JOGD 1. armije i vratila se u istočnu Bosnu.⁶⁹ Sledećeg dana, tj. 14. aprila 15. majevička brigada je nastupala sa 1. i 2. bataljonom u prvom ešelonu, a sa 3. i 4. bataljonom u drugom, oslobodila Štitare i oko 10 časova stigla u Babinu

62) Isto, dok. 36.

63) Isto, dok. 49.

64) Isto, (Jok. 69.

65) Isto.

66) Isto, dok. 69 i 70.

67) Isto, dok. 64 i 69.

68) Isto, dok. 69 i 70; Arhiv VII, r. k.252, f-3, dok. 25.

69) Isto, dok. 69.

Gredu. Druga krajiška i 6. proleterska brigada za to vreme su nastupale prema Striživojnoj i Vrpolju.⁷⁰⁾

Petnaestog aprila 15. majevička brigada nastupala je uzvodno pored Save prema Sikirevcima. Sa 2, 3. i 4. bataljonom napadala je neprijatelja na položajima od Sikirevaca do Jaruge, dok su 2. krajiška i 6. proleterska brigada napadale Vrpolje i Beravce. Međutim, bile su u napadu zadržane od 1230. puka nemačke 41. lovačke divizije, delova 3. ustaško-domobranske i 1. puka RZK koji su se na tim položajima uporno branili.⁷¹⁾

Prvi tenkovi u sastavu 17. divizije na ulicama Brčkog neposredno poslije oslobođenja grada 7. aprila 1945.

Pošto je JOGD 1. armije izvršila uspešno postavljeni zadatak i liniju svoga fronta izravnala sa linijom ostalih divizija 1. armije Grupa se rasformirala. Dotadašnji štab Grupe ušao je u sastav štaba 1. armije, a general-lajtnant Peko Dapčević preuzeo komandu nad čitavom armijom.⁷²⁾

70) Isto, dok. 69 i 70, Arhiv VII, r.k.252, f-3, dok. 25.

71) Isto, dok. 69 i 70.

72) Isto.

Posle proboja sremskog fronta neprijateljske snage su se povlačile prema zapadu i posele odbrambene položaje na liniji Ferićanci—Gornjani—Đakovo—Jaruge sa kojih su nameravali da upornom odbranom spreče nastupanje naših snaga prema zapadu i time omoguće izvlačenje sopstvenih snaga iz doline Bosne i njima ojačaju i stabilizuju front na liniji Virovitica—Ilova—Una. Ispred 1. armije neprijatelj je na delu fronta od Jaruga do Prnjavora držao delove 3. ustaško-domobranske divizije, u Jarugama delove 1. puka RZK, od Jaruga do Beravaca 1230. puk nemačke 41. lovačke divizije, od Beravaca do Striživojne 1231. puk nemačke 41. lovačke divizije i 963. tvrđavsku brigadu, od Beravaca do Đakova nemačku 22. pešadijsku diviziju, od Đakova do Gornjana delove 5. ustaško-domobranske divizije, a dalje na sever ka Dravi nemačku 11. poljsku vazduhoplovnu diviziju i 15. kozački korpus. Štab nemačke 41. lovačke divizije nalazio se u Andrijevcima, 22. pešadijske u Đakovu, a štab nemačkog 34. armijskog korpusa u Podcrkavlju, severno od Slavanskog Broda.

Štab 1. armije JA je naredio 17. 5. i 48. diviziji da 15. aprila u 5 časova nastave nastupanja prema Slavanskom Brodu radi njegovog oslobođenja.⁷³ Na osnovu tog naređenja i zapovesti štaba 17. divizije 15. majevička brigada, ojačana 1. konjičkom brigadom, bez jednog lakog divizionara, trebalo je da napada glavninom snaga sa Stanova i Drenovića pravcem Sikirevci—Jaruge—Prnjavor—Zoljani—Oprisavci—Poljanci—Kuti Trnavski—Gornja Bebrina i dalje ka Brodu, s tim da posle oslobođenja grada nastavi gonjenje neprijatelja prema Kaniži i Kobašu.⁷⁵

Jedinice brigade su 15. aprila u 19 časova pošle u napad.⁷⁶ Neprijatelj je iz rovova istočnom ivicom sela Jaruga, ispred kojih su bile gusto postavljene minsko-eksplozivne prepreke, dao žestok otpor. Tako su bataljoni i pored brojnih napada bili primorani da se vrate na polazne položaje na kojima su se zadržali do 17. aprila. I ostale naše jedinice, koje su nastupale desno od 15. majevičke brigade, bile su tog dana zadržane i vraćene na polazne položaje.⁷⁷

Sa linije Beravci—Sikirevci—Jaruge neprijatelj je jačim snagama branio istočne prilaze ka Slavanskom Brodu zbog čega je štab 1. armije JA težište napada sa istočnog pravca preneo na sever, na greben Dilj-planine i Pleternicu. Sedamnaestog aprila naredio je pregrupaciju snaga s ciljem odsecanja i uništenja neprijateljskih snaga, koje su se povlačile od Vrpolja i iz doline Bosne.⁷⁸ Međutim, neprijatelj je na to brzo reagovao. Ojačao je odbranu Pleternice i sverenih prilaza Slavanskom Brodu. Neprijateljske snage, koje su se branile na liniji Striživojna—Jaruge, pošto su 16/17. aprila prihvatile nemačku 22. pešadijsku diviziju, koja se povlačila iz Đakova, povukle su se i sa 3. ustaško-domobranskom divizijom posele položaje od Gornje Bebrine do Poljanaca; sa 1230. pukom 41. lovačke divizije položaje od Oprisavaca do železničke pruge; sa 1231. pukom 41. lova-

73) Isto, dok. 71, Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

74) Isto.

75) Isto, dok. 75.

76) Isto.

77) Zbornik, tom IX, knj. 1, dok. 88; Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

78) Isto, dok. 74.

čke divizije položaje od Novog Topolja do Starog Topolja; sa 963. tvrđavskom brigadom rejon Lapovaca. Neprijatelj se žilavo branio i po frontu i po dubini. Uz podršku artiljerije i minobacača i masovno korišćenje minsko-eksplozivnih prepreka i razaranja neprijateljska pešadija je redovno i na svim pravcima izvodila protivnapade. Međutim, energičnim nastupanjem naših jedinica neprijatelj je 17. aprila bio napadnut na novoposедnutim položajima G. Bebrine, preko Kuti Trnavskih, Oprisavaca, Starog Topolja i Novog Topolja do Lapovaca.⁷⁹

Postupajući prema naređenju štaba divizije, štab 15. majevičke brigade je 18. aprila u 17 časova uputio 2. 3. i 4. bataljon pravcem Oprisavci—Poljanci—Gornja Bebrina—Praulje sa zadatkom da na odseku šuma Rastovac—Oprisavci razbiju neprijateljsku odbranu: 4. bataljon pravcem Rasovac—Jasinje—Vrba Gornja da desnim obuhvatom napadne Oprisavce, a zatim da dejstvuje preko Krčevine, na Ruščicu; 3. bataljon pravcem Gajna—Poljanci—Kuti Trnavski—Ruščica da levim obuhvatom napadne Oprisavce a potom oslobodi Poljance, Kuti Trnavske i nastupa prema Ruščici; 2. bataljon da nastupanjem pored same Save oslobodi Donju Bebrinu, Klakar, Gornju Bebrinu i nastavi nastupanje prema Brodu. Ravan i otkriven teren kojim su nastupali bataljoni 15. majevičke brigade usporio je njihovo napredovanje. Pored toga, neprijatelj se dobro ukopao i žilavo branio. Predteren je kontrolisao automatskim oružjima i zaprečio ga minsko-eksplozivnim preprekama. Sa tih položaja neprijatelj je oko 22 časa izveo protivnapad na čitavom frontu 17. divizije. Na odseku 15. majevičke brigade neprijateljev napad je bio na vreme osujećen ali je kod 2. krajiške brigade imao uspeha, što je usporilo dejstva i 15. majevičke, koja je uspela da oslobodi Oprisavce i da se nasipom pored Save probije do Donje Bebrine.⁸⁰

Tog dana je kod Slavonskog Broda iz Bosne prešla i nemačka 7. SS divizija, te je štab nemačkog 34. armijskog korpusa naredio svojim snagama, koje su držale položaje na liniji Oprisavci—Lapovci, da se 18/19. aprila povuku na liniju Barojevići—Lipovica—Korduševci—Ježevik—Vranović—Ruščica, dok je na desnoj obali Save, ispred 23. divizije 2. armije JA, ostavio da dejstvuje 964. tvrđavsku brigadu. Oko 22 časa 18. aprila neprijatelj je izvršio protivnapad, a potom je, ostavljajući jače zaštitnice, odstupio na položaje za neposrednu odbranu Slavonskog Broda.

Da bi što pre oslobodili Slavonski Brod i presekli odstupnicu neprijateljskim snagama savskim operativnim pravcem, štab 1. armije je 19. aprila naredio 5. krajiškoj i 17. diviziji da odmah krenu u napad, razbiju neprijateljsku odbranu na istočnim prilazima Slavonskom Brodu i što pre grad oslobode.⁸¹

Postupajući prema tom naređenju, naše jedinice su pošle u napad, ali su bile zadržane snažnim otporom neprijatelja sa položaja spoljne odbrane Slavonskog Broda sve do 5 časova 19. aprila. Petnaesta majevička brigada zadržana je na odseku Ruščica—Sava sa 1. i 2. bataljonom u prvom ešelonu, a sa 3. i 4. u drugom. Oko 5 časova neprijateljske zaštitnice počele su da se izvlače ali su ih u stopu gonile naše snage koje su do 12 časova izbile do Gornje Vrbe i Vranovačkih vinograda, a do 16 časova oslobodile

79) Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

80) Zbornik, tom IX, dok. 77; Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

81) Isto, dok. 78.

Gornju Vrbu. Sledećeg dana neprijatelj je organizovao napad na pravcu Donje Vrbe i uspeo da zadrži nastupanje naših jedinica ka Slavonskom Brodu. Tri bataljona 15. majevičke brigade izvučena su u divizijsku rezervu, a njihove položaje preuzela je 2. krajiška brigada. Prvi bataljon 15. majevičke i dalje se zadržao na položajima neposredno uz Savu. Oko 16 časova 20. aprila jedinice 17. divizije povele su borbu i oko 19.40 časova izbile na Glogovica kanal, prešle ga i u 23.30 časova prodrle do centra grada, a zatim su ga, u sadejstvu sa ostalim divizijama, posle žestoke i uporne borbe oslobodile.⁸²⁾

U borbama od 12. do 20. aprila na frontu 17. divizije, u kojima je učestvovala 15. majevička brigada, neprijatelj je imao 403 mrtva, 646 ranjenih i 254 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplenjene su mu veće količine oružja, municije i drugog ratnog materijala. Iz 15. majevičke brigade za to vreme poginulo je 88 boraca i starešina, a 288 ih je ranjeno.⁸³⁾

Posle oslobođenja Slavanskog Broda 17. divizija je, odlukom Generalštaba JA, ušla u sastav 3. armije JA, koja je dejstvovala na dravskom operativnom pravcu. Naređeno joj je da se iz rejonu Slavanskog Broda prebaci na prostoriju Vukojevci—Našice—Martin.⁸⁴⁾

Iz rejonu Slavanskog Broda divizija je 22. aprila u 4 časa pošla na marš pravcem Vranovci—Goričane—Staro Tropolje—Novo Tropolje—Andrijeveci. Drugog dana marša kretala se pravcem Novo Tropolje—Trnova—Kondić—Gašinci—Đakovački Kučani i zanoćila na prostoriji Preslatice—Đakovački Kučani—Drenje. Trećeg dana marša kretala se pravcem Drenje—Paljevine—Stipanovci—Našice—Martin i zanoćila na prostoriji Vukojevci—Našice—Martin da bi 25. aprila, pravcem Martin—D. Matičina—Feričanci—Čačinci—Mikleuš—Bukovica, stigla u sastav 3. armije JA. Dvadeset šestog aprila 6. proleterska brigada prešla je u sela Mikleuš i Petrovac, 2. krajiška u Bistricu i Cibunu, 15. majevička u Sladojevce, gde su reorganizovane u po tri pešadijska bataljona, artiljerijske, protivtenkovske, minobacačke, inženjerijske i druge jedinice rodova i službi. Artiljerijska brigada smestila se u selo Bukovicu, a ostale jedinice divizije od Podravske Slatine do Čačinaca.⁸⁵⁾

Štab 3. armije JA je 27. aprila naredio 17. diviziji da se pomeri na prostoriju Virovitica—Spišić Bukovica—Suho Polje u armijsku rezervu. Istog dana divizija je sa 6. proleterskom brigadom posela Suho Polje, Ovčar, Rezovac i Novi Rezovac, a 2. krajiškom Petrovac. Ova brigada je dobila zadatak da se poveže sa 51. divizijom i 10. korpusom, koji su dejstvovali na pravcu Virovitica—Pitomača—Đurđevac. Divizija je sa 15. majevičkom brigadom posela Sv. Đurađ; sa artiljerijskom brigadom Trojstvo i Sv. Križ. Štab divizije i ostale jedinice smeštene su u širi rejon Virovitice.⁸⁶⁾

Uparedo sa nastupanjem 1. armije savskim operativnim pravcem 3. armija je nastupala dravskim operativnim pravcem. Ona je do 27. aprila izbila ispred neprijateljskih položaja na liniji Pitomača—Grubišno Polje—Hercegovac—Garešnica, koju su branile neprijateljske snage 15.

82) Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

83) Isto.

84) Isto.

85) Isto.

86) Isto.

kozačkog korpusa, 11. poljske vazduhoplovne divizije, koja se 28. aprila prebacila preko Bilogore, posela položaje levo od 22. pešadijske divizije i zajedno sa 5. ustaško-domobranskom divizijom preuzela odbranu bjelovarskog pravca.⁸⁷⁾

Štab 3. armije je 27. avgusta naredio divizijama da napadnu neprijatelja na celom frontu i da ga gone prema Mariboru. Tako je 17. divizija dobila zadatak da nastupa pravcem Brzaj—šuma Turski grobovi, razbije neprijateljsku odbranu i nastavi nastupanje opštim pravcem Bačkovac—Bedinek—Buljinac. Desno od 17. divizije, preko Bilogore, nastupa 10. korpus, a levo, pravcem Velika Pisanica—Nevinac, 16. divizija.⁸⁸⁾

Na osnovu naređenja od 27. aprila štab 17. divizije je 28. aprila naredio 15. majevičkoj brigadi da se iz rejona Sv. Đurađ, pravcem k. 160—Cremuš vinogradi—Brzaja, prebaci i smeni jedinice 10. korpusa na položajima zapadna ivica Srabičke kose—zapadna ivica šume Injac—k. 211 i napadne neprijatelja na k. 137 i Čadavcu. Drugoj krajiškoj brigadi je naređeno da posedne položaje desno od 15. majevičke brigade na liniji k. 143—Sr. Bedenička—šuma Bačkovica i napadne neprijatelja u Bedeničkoj i Bačkovcu, dok je 6. proleterska zadržana u divizijskoj rezervi.⁸⁹⁾

Ojačani protivtenkovskim oružjima i sredstvima za razminiranje, uz podršku artiljerije i minobacača, bataljoni 15. majevičke brigade su 29. aprila u 15 časova pošli u napad u sledećem poretku: 2. bataljon ka Čadavcu; 3. bataljon na međuprostoru Čadavac—Bačkovica, razbili su neprijatelja i u 24 časa ovladali grebenom Čadavac.⁹⁰⁾

Sledećeg dana, 30. aprila, 15. majevička brigada, ojačana jednim bataljonom 6. proleterske, produžila je napad: 2. bataljon pravcem k. 166—k. 160—Kukare—k. 122—Bulinac; 3. bataljon pravcem k. 142—južna ivica sela Bačkovac—Selište—k. 170—Bablinac—Bedinek—Bulinac; 1. bataljon pravcem Bačkovac—Bačkovačka šuma—k. 147—k. 156—severna ivica sela Bedenik; bataljon 6. proleterske brigade dejstvovao je na levom krilu 15. majevičke pravcem Velika Pisanica—Grabar—Potok i povezivao dejstva 17. divizije sa 16. divizijom koja je nastupala levo od njega. U toku dana 1. i 2. bataljon su izbili ispred Severina i poseli položaje desno od komunikacije Bjelovar—Bulinac, preko potoka Mjentovac, k. 129 do Malog Severina.⁹¹⁾ Za to vreme je 2. krajiška brigada izbila na liniju k. 210—k. 140—k. 142, dok je 6. proleterska prešla u Sibenicu kao rezerva divizije.⁹²⁾ Sledećeg dana bataljoni 15. majevičke i pridati joj bataljon 6. proleterske brigade uspeli su da u višečasovnoj upornoj borbi, uz podršku divizijske artiljerije, odbiju više neprijateljskih protivnapada i da se do 20 časova stabilizuju na liniji: 2. bataljon zapadnom ivicom sela Bulinac; 3. bataljon na k. 137; 1. bataljon na lijevoj obali potoka Mjentovca, dok je bataljon 6. proleterske poseo k. 132 ievo od 2. bataljona 15. majevičke. Druga krajiška brigada povratila je sela Lasovac i Ravneš i stabilizovala položaje na istočnoj ivici sela Orovca, dok je 6. proleterska, kao divizijska

87) Isto.

88) Isto.

89) Isto.

90) Isto.

91) Isto.

92) Isto.

rezerva, prešla u Bedenik.⁹³ Za to vreme 10. korpus, koji je nastupao desno od 17. divizije, zauzeo je Bilo (k. 267), sela Rabnička i Puvelicu, a 16. divizija, koja je nastupala levo od 17. vodila je borbe sa neprijateljem na položajima Bujanj—Zrinska—M.Grđevac.

Bataljoni 15. majevičke brigade nastavili su borbe i noću 1/2. maja za Severin i sve do 3/4. maja, kada su delovi nemačke 11. vazduhoplovne poljske divizije i 5. ustaško-domobranske divizije počeli da se izvlače na liniju Grginac—Tomaš—Ciglana—Prespa—Novi Poljani, koja je istovremeno bila zadnji položaj za neposrednu odbranu Bjelovara.⁹⁴

Četvrtog maja u 2 časa 15. majevička brigada i bataljon 6. proleTERSke, uz podršku divizijske artiljerije, napali su neprijatelja na položajima neposredne odbrane Bjelovara preko Severinskog potoka, oslobodili sela Prespu, Zdralove i Novoseljane. Oko 6 časova prešli su Bjelovarsku reku, a u 21 čas na juriš prodrli u Bjelovar i u sadejstvu sa 2. krajiškom i 6. proleTERSkom brigadom, 16. divizijom i 10. korpusom oslobodili ga noću 4/5. maja.⁹⁵

U borbama od 28. aprila do 5. maja 17. divizija, u čijem se sastavu borila 15. majevička brigada, ubila je 412 neprijateljskih vojnika, 646 ranila, a 19 zarobila. Zaplijenila je velike količine oružja, municije i druge opreme. Petnaesta majevička brigada imala je 102 poginula borca, 417 ranjenih i 25 nestalih.⁹⁶

Posle oslobođenja Bjelovara štab 3. armije naredio je 16. i 17. diviziji i 10. korpusu da nastupaju pravcima: 17. divizija Podgorci—Kraljevac—N. Selo—Lemeš—Križevci; 16. diviziji Bjelovar—Sv. Ivan Zabno—Bukovec; 10. korpusu Stanci—Domankuš—Bušići—Kloštar—Potočec.⁹⁷

U vezi sa naređenjem štaba 3. armije štab 17. divizije naredio je jedinicama da 5. maja otpočinu nastupanje prema Križevcima: 2. krajiška i 6. proleTERSka u prvom ešelonu opštim pravcem Podgorci—Kraljevac—N. Selo—Lemeš—Križevci; 15. majevička u drugom ešelonu pravcem Predavec—Draganjec—Dvorište iza 2. krajiške.⁹⁸

Prvi ešelon divizije je oko 10 časova naišao na jači otpor neprijateljskih zaštitničkih delova na liniji Vakoslav—Crljenak—Rumenjak—šuma Brezna—Zorac—Markovac—desna obala V. Rijeke. On je oko 22 časa u snažnom naletu, uz podršku divizijske artiljerije, razbio neprijateljske zaštitničke delove i nastavio nastupanje prema Križevcima. Ispred Križevaca je stigao u zoru 6. maja, ali je zadržan neprijateljskom vatrom sa desne obale Glogovičke reke. Za to vreme je 15. majevička brigada, bez 2. bataljona, stigla ispred Glogovačke reke, gde je 6. maja u 19 časova uvedena u borbu na mesto 2. krajiške, koja je izvučena u divizijsku rezervu. Drugi bataljon 15. brigade je u toku marša 5. maja sa linije N. Selo—Bukovlje uveden u borbu na pravcu Sv. Ivan Zabno sa zadatkom da napadom sa severne strane sadejstvuje 16. diviziji u oslobođenju Sv. Ivan Zabno.⁹⁹

Oko 20 časova 6. aprila 15. majevička brigada, bez 2. bataljona, je sa položaja Sv. Martin—desna obala Glogovačke reke napala neprijateljske

93) Isto.

94) Isto.

95) Isto.

96) Isto.

97) Arhiv VII, r.k.557, f-1/1/1, dok. 24.

98) Arhiv VII, r.k.983, f-5, dok. 35/56.

99) Isto.

položaje jugoistočno od Križevaca: 1. bataljon nastupao je desno od komunikacije Sv. Ivan Zabno—Križevci; 3. bataljon, ojačan protivkolskom četom nastupao je komunikacijom Brekovčina—Križevci. Bataljoni su na juriš razbili neprijateljsku odbranu, prešli Glogovačku reku i prodrli u Križevce. Oko 23 časa oslobodili su ga u sadejstvu sa 6. proleterskom, koja je nastupala desno od 15. majevičke.¹⁰⁰

U borbama za oslobodjenje Križevaca neprijatelj je imao 292 poginula, 584 ranjena i 50 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplenjene su veće količine oružja, municije i druge ratne spremlje. Petnaesta majevička brigada imala je 61 poginulog, 96 ranjenih i 74 nestala borca i starešine.¹⁰¹

Posle oslobodenja Križevaca 15. majevička i 6. proleterska brigada nastupale su: 15. majevička pravcem Podgajec—Gregorovec—Fordovec—Riječki Fordovec—Kolarec—Durinovac—Visoko, a 6. proleterska pravcem Guščerovec—Finčevac—Hum. Do 19 časova 7. maja 15. majevička je posela prostoriju Visoko—Vinična, a 6. proleterska Radišić—Hum. Tu su bile zadržane od neprijatelja sa linije k. 377—Hum—k. 215 na koju su noću 7/8. i 8. maja do 14 časova nekoliko puta jurišale, ali bez uspeha. U 14 časova, pošto je Nemačka kapitulirala, a prema naređenju štaba 3. armije JA, uspostavljen je kontakt sa nemačkom komandom od koje je zahtevano da položi oružje. Rok ultimatumu je istekao u 23 časa 8. maja kada je neprijatelj, umesto da položi oružje, pokušao da se izvuče.¹⁰²

U vezi sa direktivom Generalštaba JA i naređenjem 3. armije od 7. maja da armija što brže nadire opštim pravcem Maribor—Dravograd—Celovec, ne dozvoli neprijatelju da se izvuče iz Jugoslavije, štab 17. divizije je naredio 15. majevičkoj brigadi da razbije neprijatelja na liniji Hum—Butrovac istovremeno kada i 6. proleterska na liniji k. 377—Hum.¹⁰³

Devetog maja u 3 časa sve tri brigade 17. divizije stupile su u dejstvo: 15. majevička na pravcu Visoko—Radešić—Jerlovec—Brestovec—Zlatar—Mače; 6. proleterska pravcem Frkuljevci—Komar; 2. krajiška prema Krapini koju je oslobodila u 19.30 časova. Ostale jedinice divizije kretale su se iza brigada.¹⁰⁴ Sledećeg dana 2. krajiška brigada, koja je bila u prethodnici divizije, stigla je u Rogašku Slatinu, 15. majevička u Rogatec, 6. proleterska u Sv. Rok, a ostale jedinice divizije na međuprostor Đurmanec—Rogatec.¹⁰⁵ Između 10. i 11. maja 2. krajiška brigada razbila je neprijatelja na liniji k. 292—k. 320—k. 290—tr. 355 zapadno od Rogaške Slatine i posle dvočasovne borbe, u ulozi prethodnice divizije, gonila neprijatelja pravcem Rogaška Slatina—Kostrivnica—Lušečka Vas i u 17 časova izbila u rejon Slovenske Bistrice i posela položaje na liniji Devine—Slovenska Bistrica. Petnaesta majevička brigada je istim pravcem stigla u rejon Slovenske Bistrice i posela prostoriju Sp. Ložnice, 6. proleterska je stigla u rejon Slovenske Bistrice i posela prostoriju Klopče—Pokoše, a ostale jedinice divizije u širi rejon Slovenske Bistrice.¹⁰⁶

U borbama od 7 do 11. maja neprijatelj je imao 9 poginulih, 13 ranjenih i 1360 zarobljenih vojnika i oficira. Zaplenjene su mu velike količine

100) Isto.

101) Isto.

102) Isto.

103) Isto.

104) Isto.

105) Isto.

106) Isto.

naoružanja, municije i drugog materijala. Petnaesta majevička brigada imala je 3 poginula i 16 ranjenih boraca i starešina.^{107,}

S obzirom na to da se glavnina ustaških, domobranskih, četničkih i belogardejskih snaga sa delom nemačkih jedinica izvlačila ka Dravogradu, štab 3. armije je, preko Maribora, levom obalom Drave ka Dravogradu i jugoslovensko-austrijskoj granici uputio 51. i 36. diviziju da zatvore taj pravac i onemoguće izvlačenje neprijateljskih snaga preko Dravograda. Deo snaga je orijentisao na pravac Celje—Slovenjgradec—Dravograd s ciljem da se neprijateljske snage nateraju da polože oružje.^{108,}

U vezi sa novonastalom situacijom i naredjenjem Generalštaba JA štab 3. armije je 11. maja u 15.40 časova naredio 16. diviziji da nastupa pravcem Slovensko Konjice—Vitanje—Mislinja—Slovenjgradec—Dravograd, da što pre izbije u područje Dravograda i onemogući neprijatelju izvlačenje u Austriju; 17. diviziji naredio je da nastupa iza 16. divizije u ulozi armijske rezerve.^{109,}

Međutim, 15. majevička brigada 17. divizije, koja je imala zadatak da pre izvršenja pokreta prema Slovenjgradecu uspostavi vezu sa 16. divizijom u rejonu Slovenske Konjice, nije uspela, jer je u to vreme 16. divizija bila angažovana u borbama oko komunikacija Celje—Slovensko Konjice i Celje—Vitanje. U takvoj situaciji štab 17. divizije je 11. maja u 24 časa naredio jedinicama da onemoguće neprijateljskoj grupaciji izvlačenje od Celja, preko Velenja, prema Slovenjgradecu i Dravogradu, čime je preuzeo zadatke koje je štab 3. armije JA postavio 16. diviziji na tom pravcu, o čemu je štab 3. armije obavestio 13. maja oko 7 časova. U tom obaveštenju štab 17. divizije, između ostalog, kaže: »Pošto je 16. divizija angažovana na pravcu Slovenske Konjice—Celje, naša divizija preuzela je njenu ulogu i zadatke. Preko 51. divizije smo dobili (vaše naredjenje) da ostanemo gde smo, ali obzirom na situaciju mi i dalje nastavljamo napad na ovom pravcu .. ,«^{110,}

U zoru 12. maja 15. majevička brigada pošla je iz Sp. Ložnice, kamionima i pešice, pravcem Slovenske Konjice—Vitanje—Mislinja. Istočnije od Zg. Doliča bila je dočekanana i zaustavljena jakom neprijateljskom vatrom sa Irštenja (k.848), Pečovnik vrha (k.793), Pušnika (k.731), Lučevca (k.774) i Turjaka (k.793). Treći bataljon je poseo Jaunški vrh (k. 871)—istočnu ivicu sela Zg. Dolič; 2. bataljon Stinek, a 1. bataljon Turju glavu. Sa tih položaja pošli su u napad. Oko 14.30 desno od 15. majevičke brigade 2. krajiška je posela položaje na liniji Tolsti vrh—istočna ivica sela Turjaka—k.633—istočno od sela Mislinja; artiljerijska brigada vatrene položaje u rejonu Sentfloriana, dok se 6. proleterska, kao divizijska rezerva, prikupljala u Sp. Dolič iza 15. majevičke brigade, s tim što je jedan njen bataljon poseo rejon Vitanje da bi uspostavio vezu sa 16. divizijom i štitio leđa naših snaga na pravcu Slovenjgradeca.^{111,}

Odmah posle toga 15. majevička i 2. krajiška brigada su, uz podršku divizijske artiljerije, izvršile napad na neprijateljske snage od Iruštenja,

107) Isto.

108) Isto.

109) Isto.

110) Isto.

111) Isto.

preko Pečovnik vrha i Turjaka, do Št. Ilije i posle dvočasovne oštre borbe uspele da ga potisnu ka željezničkoj pruzi i ovladaju Iruštenjom, Stinekom, Turjom glavom i Turjakom (k.793) stešnjavajući neprijatelja u uzani koridor klisure od železničke stanice Zg. Dolič do železničke stanice Mislinja.^{112,}

U nastavku borbi 13. maja 3. bataljon 15. majevičke brigade uspeo je levim obuhvatom preko Sv. Mohora i Hrustela da podiđe Pečovnik vrhu (k.793) sa jugoistočne strane i time ugrozi povlačenje neprijatelja komunikacijom Velenje—Slovenjgradec na kom pravcu je istog dana, levo od 3. bataljona, uveden u borbu i jedan bataljon 6. proleterske brigade. Prvi i drugi bataljon su sa ranije posednutih položaja vodili borbu s jačim neprijateljskim snagama uspevajući da odbiju više njihovih protivnapada. Međutim, 2. krajiška brigada je toga dana ovladala linijom St. Ilj (k. 593)—selo V. Mislinja—selo Turjak.^{113,} Sledećeg dana su 15. majevička brigada i bataljon 6. proleterske u 4 časa napali neprijatelja: bataljon 6. proleterske i 3. bataljon 15. majevičke na Pečovnik vrhu (k.793); 2. bataljon u Zg. Dolič; 1. bataljon desnim obuhvatom na Pušnik (k.731). Do 6 časova ovladali su tim položajima i izbili na komunikaciju Celje—Velenje—Slovenjgradec, na odseku Kozjak—Straža, čime je ustašama, četnicima i ostalim neprijateljskim snagama potpuno presečena odstupnica od Celja, preko Slovenjgradeca za Dravograd.^{114,} Zatim je 15. majevička brigada, bez 1. bataljona, čistila teren od Zg. Doliča i V. Mislinje do Slovenjgradeca od neprijateljskih grupa koje su se skrivale po okolnim šumama i prikupljala ratni plen, da bi 14. maja stigla u Slovenjgradec. Tog dana je 2. krajiška brigada razbila neprijateljsku odbranu na liniji Št. Andrijaš—Dubrave i goneći neprijatelja pravcem Sv. Andrijaš—Melviček—Legen izbila oko 12 časova ispred Slovenjgradeca, koji je u sadejstvu sa 6. proleterskom i 1. bataljonom 15. majevičke brigade oslobodila.^{115,}

Posle oslobođenja Slovenjgradeca 6. proleterska, 2. krajiška i 1. bataljon 15. majevičke brigade nastavili su nastupanje ka Dravogradu. Noću 14/15. maja zajedničkim snagama 17. divizije i našim snagama, koje su dejsstvovala sa severa, razoružan je veći broj neprijateljske dravogradske grupacije da bi 15. maja učestvovala u definitivnom razoružanju te grupacije. Zatim su učestvovala u razoružanju i zadnje neprijateljske grupacije na prostoriji Crna—Mežica—Kovšaci, koja je svim snagama nastojala da se probije za Pliberk u Austriji.^{116,}

U borbama 17. divizije od 12. do 14. maja od Zg. Doliča do Slovenjgradeca neprijatelj je imao 963 poginula, 935 ranjenih i 10.960 zarobljenih vojnika i oficira. Gubici 17. divizije u tim borbama bili 82 poginula i 186 ranjenih boraca i starešina.^{117,}

Zajedničkim snagama svih jedinica 3. armije JA poslednjeg dana narodnooslobodilačkog rata zarobljeno je oko 300.000 ustaša, četnika i drugih kvislinga i Nemaca sa kojima je odstupilo i oko 20.000 izbeglica, koji

112) Isto.

113) Isto.

114) Isto.

115) Isto.

116) Isto.

117) Isto.

su odmah vraćeni kućama. Među zarobljenim ustašama bilo je i 12 generala, a među četnicima i crnogorsko četničko rukovodstvo.¹¹⁸

I na kraju želim da naglasim da se u 15. majevičkoj brigadi u ratu borilo nekoliko hiljada boraca iz svih krajeva naše zemlje. Brigada je ratovala u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Srbiji, Hrvatskoj i Sloveniji, gde ju je zatekao kraj rata. Oslobodila je više mesta, ugradivši u temelje nove Jugoslavije nekoliko hiljada boraca. U svim naporima NOVJ borci i rukovodioci brigade dostojno su nosili i proneli kroz sve borbe i krajeve naše zemlje zastavu borbe, slobode, bratstva i jedinstva izvršili obećanje dato svom narodu 1941. godine kada su uzeli oružje u ruke. Časno su i nesebično dali svoj doprinos velikom delu narodnog oslobođenja.

Putevi i borbe 15. majevičke brigade ostaće u istoriji naših naroda svetli primer heroizma i ljubavi prema slobodi i svom narodu.

TEBI MAJEVICO

Majevico, sinovi tvoji ustadoše da krvlju svojom obeleže tvoj novi put.

Ime Kurjaka postalo je mit.

U temelje novog doba uzidano je mnogo kostiju. Mnoge besane noći, noći u maršu, bez hleba i obuće, teška su sećanja. Ali jednoga dana tvoje su gore slavile slobodu. Tvoja su brda visoko uzdizala narodnu zastavu.

Nastalo je doba izgrađivanja. Junaci u borbi, udarnici na poslu, tvoja su deca pokazala da su dostojna avangarda novoga doba. A na zov Srbije, koja je stenjala i pištala pod čizmom i kamom izdajica, ostaviše tvoje raspevane dubrave i krenuše u Srbiju, jer delo još nije bilo završeno.

Mi, Srbijanci, slušali smo o tebi, Majevico, svetlele su oči tvoje dece kada su govorila o tvojim plavim brdima, o narodu koji poslednju koru hleba daje za našu borbu.

Srbija je oslobođena. Borba je bila teška i duga.

Godinu dana samopregora; u teškim večerima, kada začute mitraljezi, sinovi tvoji snevahu o danu kada će se vratiti tebi, Majevico!

A kada se vratiše nadoše te osakaćenu. Srušene kuće, nezasađena polja. Čitava sela pusta. U očima žena i dece strah. Pesmu je zamenio jauk, narodnu zastavu crna marama ojađene majke. Sve je to dokumenat godišnjeg nasilja, okupatora i četnika.

Duboke su tvoje rane, znaju to deca tvoja. Ali ona su tu. Tvoja je brigada jača nego što je ikada bila; vratiće krvavi dug. Opet će tvoje gore pevati o slobodi; opet će se narodna zastava visoko da vije na brdima tvojim. Idu srećni daći. Nikada više noga izdajice neće gaziti tvoju napaćenu zemlju.

Mi, Srbijanci, koji znamo šta znači kama četnika, zaklinjemo ti se na to, Majevico! To nam je i dužnost, jer mnogi junaci tvoji ostaše večno na mrtvoj straži u Srbiji.

Dobri voje MILOVANOVIC

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3 od 20. 01. 1945. god., str. 1 i 2

118) Isto.

ZORAN MILER

MARŠRUTA 15. MAJEVIČKE NOU BRIGADE
NA POBEDONOSNOM PUTU OD KRAGUJEVCA
DO DRAVOGRADA

U završnim borbama za konačno oslobođenje zemlje od okupatora i njegovih slugu, 15. majaevička NOU brigada prešla je slavan put od Kragujevca do Dravograda, na severozapadnim granicama Jugoslavije. Ovaj slavni put, ispunjen napornim borbama, marševima po bespućima Srbije, istočne Bosne, silovitim napredovanjem kroz plodna polja Slavonije i Slovenije, krunisan sjajnom pobedom kod Slovenjgradeca, zabeležen je u dnevniku borca koji je želeo da budućim pokoljenjima ostavi spomen na sela i zaseoke, gradiće i velika mesta kroz koja je brigada prošla i u kojima je slavila pobeđe nad mrskim neprijateljem. Cesto od zime smrznutim rukama koje su — čas pre toga — ostavile pušku, rukama okupanim u suzama za izgubljenim drugovima, borac je, uporno i tvrdoglavo, zapisivao neobična imena naselja na svome putu. Sve do onog u kome je sa preživelim drugovima, najzad, proslavio Dan pobeđe. I evo, trideset godina i više posle velike Pobeđe, beleške o tom putu.

30. novembra do 3. decembra 1944. godine

Kragujevac — Dragobraća — Vučkovića — Ravni Gaj — Gruža — Ravni Gaj — Knić — Toponica — Dragušica — Borač — Radmilovići — Pretoke — Bumbarevo Brdo — Bresnica — Pretoke — Borač — Grivci — Bare — Ljuljaci — Vračješnica — Donja Vrba — Gornji Milanovac.

3. decembra 1944. godine

Gornji Milanovac — Takovo — Pranjani — Bešići — Brezna.

4. decembra 1944. godine

Brezna — Točićevo — Teočin — Leušić — Koštunić — Pranjani — Druže-
tići — Kamenica — Gojna Gora — Mršelj — Duškovci — Ljutica — Mršići.

5. decembra 1944. godine

Mršići — Subjel — Ševerljuge — Kosjerić.

6. decembra 1944. godine

Kosjerić — Kosjerić Selo — Seča Reka — Jelova Gora (Konder).

7. decembra 1944. godine

Jelova Gora (Konder) — Cikota — Godlje — Kosjerić.

8. decembra 1944. godine

Kosjerić — Ražan — Mrčići.

9. decembra 1944. godine

Mrčići — Bačevci — Valjevo — Bijelo Polje — Kamenica — Dragujevica — Osečina.

IQ—12. decembra 1944. godine

Osečina — Komirići — Mojsići — Zavlaka.

15. decembra 1944. godine

Zavlaka — Draginci — Brezjak — Šurice — Loznica — Sor.

16. decembra 1944. godine

Šor — Jelovo Selo — Lješnica — Prnjavor — Badovinci (na Drini).

17. decembra 1944. godine

Badovinci — Dvorovi (istočna Bosna) — Batković — Donja Obarska.

18—23. decembra 1944. godine

Donja Obarska — Crnjelovo

24. decembra 1944. godine

Crnjelovo — Gradac — Gornja Čađavica — Donji Dragaljevac.

29. decembra 1944. godine

Donji Dragaljevac — Srednje Zabrđe — Tunjevac.

5. januara 1945. godine

Tutnjevac — Donji Dragaljevac — Srednje Zabrđe.

6. januara 1945. godine

Srednje Zabrđe — Donji Dragaljevac — Donje Zabrđe — Srednje Zabrđe — Bogutovo Selo.

8—9. januara 1945. godine

Bugotovo Selo — Tobut — Zajednice — Lopare — Jablanica — Piperi — Nahvijojski.

9—13. januara 1945. godine

Nahvijojski — Brnjik — Vražići — Šatorovići.

24. januara 1945. godine

Šatorovići — Čelić — Koraj.

25. januara 1945. godine

Koraj — Tutnjevac — Srednje Zabrđe — Srednja Čađevica.

26. januara 1945. godine

Srednja Čađevica — Gornja Čađevica — Zagoni.

31. januara 1945. godine

Zagoni — Gornja Čađevica — Srednja Čađevica — Donji Dragaljevac.

3. februara 1945. godine

Donji Dragaljevac — Srednje Zabrđe.

4. februara 1945. godine

Srednje Zabrđe — Tutnjevac — Koraj — Čelić — Mačkovac — Lopare.

7. februara 1945. godine

Lopare — Gornja Tuzla — Simin Han.

8. februara 1945. godine

Simin Han — Požarnica — Kikači — Spreča — Tošići — Suhopolje — Rajnici — Dubnica — Prnjavor — Memići — Caparde — Matkovići.

9. februara 1945. godine

Matkovići — Memići — Prnjavor.

11. februara 1945. godine

Prnjavor — Dubnica — Miljanovci.

12. februara 1945. godine

Miljanovci — Rajinci — Suhopolje — Tošići — Spreča — Kikači — Požarnica — Simin Han — Tuzla — Solina — Kreka — Bukinje.

17. februara 1945. godine

Bukinje — Kreka — Solina — Tuzla — Simin Han — Gornja Tuzla — Lopare selo.

18. februara 1945. godine

Lopare selo — Mačkovac — Čelić.

7. marta 1945. godine

Čelić — Ratkovići — Vražići — Zovik — Kalajdžije — Maoča — Donja Skakava — Gornja Skakava — Bijela.

8. marta 1945. godine

Bijela — Gornja Skakava — Donja Skakava — Maoča — Kalajdžije — Zovik — Vražići — Ratkovići — Čelić.

10. marta 1945. godine

Čelić — Koraj — Tutnjevaca — Srednje Zabrđe.

11. marta 1945. godine

Srednje Zabrđe — Obrijež — Ugljevik.

14. marta 1945. godine

Ugljevik — Janjari — Donja Trnova — Gornja Trnova — Brđani — Tavna (manastir) — Tavna (selo) — Čengić.

16. marta 1945. godine

Čengić — Modran.

30. marta 1945. godine

Modran — Janja.

31. marta 1945. godine

Janja — Modran.

3. aprila 1945. godine

Modran — Janja — Kojčinovci — Ljeskovac — Glogovac — Bijeljina — Patkovača — Vršani.

4. aprila 1945. godine

Vršani — Donja Bukovica — Gornja Bukovica — Popovo Polje — Ražljevo — Mrtvice — Čelić.

5. aprila 1945. godine

Čelić — Šatorovići.

6. aprila 1945. godine

Šatorovići — Repino brdo — Gornje Boderište.

7. aprila 1945. godine

Gornje Bodorište — Brčko.

8. aprila 1945. godine

Brčko — Gornji Rahić — Donji Rahić — Ulice — Gornji Vukšić — Donj Vukšić — Jagodnjak — Poljaci — Gornji Žabar — Donji Zabar.

11. aprila 1945. godine

Donji Zabar — Gorice.

12. aprila 1945. godine

Gorice — Rajevo Selo (Slavonija).

13. aprila 1945. godine

Rajevo selo — Podgajci — Bošnjaci.

14. aprila 1945. godine

Bošnjaci — Županja — Stitar — Babina Greda.

15. aprila 1945. godine

Babina Greda — Sikirevci — Jaruge.

17. aprila 1945. godine

Jaruge — Prnjavor — Zoljani — Stružani.

19. aprila 1945. godine

Stružani — Srednjaci — Oprisavci — Poljanci — Kuti.

20. aprila 1945. godine

Kuti — Donja Bebrina — Klakar.

21. aprila 1945. godine

Klakar — Gornja Bebrina — Ruščica.

22. aprila 1945. godine

Ruščica — Gornja Vrba — Vranovci — Trnjani — Selna — Garčin — Sapci — Staro Topolje.

23. aprila 1945. godine

Staro Topolje — Andrejevci — Čajkovci — Vrpolje — Piškorevci — Đakovo — Satnica — Kućanci.

24. aprila 1945. godine

Kućanci — Potjani — Bračevci — Podgorač — Stipanovci — Vukojevac — Našice.

25. aprila 1945. godine

Našice — Donja Motičina — Feričanci — Orahovica — Cačinci — Mikleuš — Aleksandrovac — Bukovica — Brezik.

26. aprila 1945. godine

Brezik — Kozice — Podravska Slatina — Sladojevci.

27. aprila 1945. godine

Sladojevci — Meljani — Bistrica — Cabuna — Suhopolje — Virovitica — Sveti Đurađ.

28—29. aprila 1945. godine

Sveti Đurađ — Kozja Glava — Golo Brdo — Gakovo — Topolovica — Cremušina.

30. aprila 1945. godine.

Cremušina — Šibenik — Brzaja.

I. maja 1945. godine

Brzaja — Čađevac — Bačkovica — Babinac — Pisanice — Bedenik.

4. maja 1945. godine

Bedenik — Bulinec — Severin — Prespa — Zdralovi.

5. maja 1945. godine

Zdralovi — Bjelovar — Predavec — Kraljevac.

6. maja 1945. godine

Kraljevac — Kovačevac — Poveljič — Jakčini — Sveti Petar — Cremovi — Trema.

7. maja 1945. godine

Trema — Đurđić — Križevci — Kolarci — Pofuke — Durinovac — Visoko.

9. maja 1945. godine

Visoko — Breznica — Sveti Martin — Butkovac — Raščina — Trgovišće — Hraščina — Galovec — Jelovec — Buđski — Turnišće — Lipovec — Veleškovec — Grančari — Brestovec — Kaštel — Zlatar — Mače.

10. maja 1945. godine

Mače — Sutinske Toplice — Vrkulevac — Mihovljanci — Kuzminci — Šemnica — Radoboj — Jazbinek — Zagorje — Krapina — Turmanec — Dolišće — Đurmanec — Sveti Rok — Ramec — Hramec — Levnica — Rogatec (Slovenija).

II. maja 1945. godine

Rogatec — Rogaška Slatina — Podplak — Pečica — Pulčane — Bližnica — Križni Vrh — Cigunca — Sveta Ložnica — Slovenska Bistrica.

12. maja 1945. godine

Slovenska Bistrica — Konjic — Zreče — Stranica — Vitanja — Sveti Florijan.

14. maja 1945. godine

Sveti Florijan — Dolič — Mislinja — Slovenjgradec.

Posle kraćeg odmora 15. majevička NOU brigada prebacila se preko Dravograda, dolinom Drave do Maribora, gde je stacionirana do jula meseca 1945. godine. Tada je prebačena u Bohinjsku Belu.

KONKURS

Među velike tekovine naše borbe svakako da spadaju i one koje su izvojevane i na kulturno-prosvetnom polju. Nije mali broj drugova koji su u borbama i naporima naučili da pišu. Ono što za 20 godina mraka reakcije nisu mogli da nauče. A još je veći broj onih drugova koji su ovde u narodnooslobodilačkim brigadama prvi put imali prilike da pišu da iznose svoje misli ma koliko način toga iznošenja bio skroman. Za takve drugove, za drugove koji su ovde u brigadi napisali svoje prve članke, ili čak i naučili da pišu, — raspisujemo

NAGRADNI KONKURS

za 3 najbolja rada

Radove treba slati kulturno-prosvetnim odborima bataljona najdalje do 15. marta.

Kulturno-prosvetni rukovodioci četa treba ovo da protumače i da pomognu drugovima pri pisanju i slanju radova.

UREDNIŠTVO

MOMIR DAČOVIĆ

OD IBRA DO DRAVOGRADA

Na Ilindan 1944. godine stupio sam dobrovoljno u 15. majevičku brigadu. Raspoređen sam u prvu četvu. Rekli su nam da idemo na miniranje pruge Raška—Kosovska Mitrovica. Prije nego što ćemo poći, stigli su kuriri u četvu i rekli su komandiru da su Nemci stigli u Bare. Mi smo krenuli u tom pravcu i stupili u borbu sa njima. Meni je to bila prva borba, pa plašeći se, sklonio sam se u zaklon sa još dve drugarice, koje su nosile sa sobom dve motke, dužine od dva metra. Iznenaden, upitao sam ih: »Zašto vam to treba?« One su mi, šaleći se, odgovorile da im to treba da uhvaćenog Švabu nabodu i peku. Drugarice Olga i Francika, kako su se zvale, upitale su me: »Druže, je li te strah od ove pucnjave?« Odgovorio sam im: »Kako da me nije strah, kada nikad ovo nisam doživeo: da se oko mene puca, a, evo, sada i sa vama ja ovo doživim« ...

Posle ovoga što se događalo u mom selu Vrečevu krenuli smo ka reci Ibru, koju smo prešli kod Drena. Tu smo digli prugu u vazduh i krenuli uz malu rečicu Dren. Malo smo se odmorili i pripremili ručak. Svi su pripremali porcije, ali je ja nisam imao, pa sam morao sačekati dok drugi ne pojedu ...

Posle odmora i ručka nastavili smo dalje put, prema mestu Blaževo. Tu smo se sreli sa četničkom i nedićevskom vojskom. Morali smo da odstupimo jer — bilo ih je više nego nas. Prilikom odstupanja oni su nas psovali pogrđnim rečima i govorili: »Majku vi vašu, došli ste iz Bosne da oslobodite Srbiju«. Pred noć krenuli smo u napad. Kad smo stigli na njihov položaj, tamo nikoga više nije bilo. Pošli smo dalje i stigli na mesto Jerem. Tu smo se sukobili sa četnicima i razbili ih. Ovo se sve događalo od 2. do 10. avgusta 1944. godine.

Oko 15. avgusta 1944. godine sudarili smo se sa Bugarima kod Blaca. Izbila je žestoka borba, koja je trajala dva dana i dve noći. Posle tih borbi, Bugari su se povukli.

Odatle smo krenuli, 15. majevička brigada, i došli u Zupu, u mesto Paprednice. Tu su opet udarile na nas jače četničke snage. Odstupali smo čitav dan jer smo izgubili vezu sa komorom i — municije nam je ponestalo. Ponovo smo ih dočekali i razbili i krenuli smo u pravcu reke Ibar. Udarili smo na jedan bunker, ali noć nas je ometala — nismo mogli neprijatelja da uništimo i zato smo se povukli u brda. Sutradan smo opet krenuli, prešli prugu i nabujalu reku Ibar i prešli u pravcu Goča. Krenuli smo dalje, preko Ivanjice, i došli smo u Gornji Milanovac. Udarili smo na Milanovac i oslobodili ga.

Dvadesetog oktobra 1944. godine komandir čete, Zivko Dalmatinac, rekao nam je da idemo u oslobađanje Kragujevca. Na cesti Kragujevac—Beograd susreli smo se sa jedinicama Crvene armije. Sa njima smo krenuli u napad na Kragujevac. Napadali smo aerodrom kod Kragujevca. Tu nam je ranjen jedan drug, Boško, zvani Bosanac; šrapnel mu je isterao jedno oko.

Za vrijeme pokreta po raskvašenom seoskom drumu na obroncima Majevice, februar 1945.

Dvadesetog oktobra 1944. godine napadali smo od Šumarica ka Bojadžićevom mlinu. Ja sam bio pomoćnik mitraljesca, mitraljezac mi je poginuo, pa sam ja uzeo mitraljez i produžio dalje. Sećam se dobro: tu smo napali na mitraljesko gnezdo Nemaca. Poginuo mi je komesar čete.

Prolazili smo preko bašta i taraba i — tu nam je poginuo jedan delegat voda. Dobro se sećam kako je na nas narod bacao cveće i iz podruma iznosili čupove s medom. Mi smo morali da jurišamo napred jer su Švabe davale veliki otpor. Došli smo do sredine — centra grada i tu se ukopali. Ruski mitraljezac i ja (kao mitraljezac) bili smo čitavu noć u jednom rovu. Građani su nam doneli vruću pogaču, prženu džigericu i čanak meda. Tu smo i osvanuli 21. oktobra 1944. godine. Došli smo u centar grada, kod gimnazije, odakle su odvedeni đaci na streljanje 1941. godine. Obrazovali smo jednu četu partizana; ona je otišla na groblje streljanih đaka i ispalila počasnu paljbu iz 20 automatskih pušaka.

U Kragujevcu smo bili nekoliko dana na odmoru.

Posle odmora, iz Kragujevca smo se uputili prema Guči. Tu smo Nemce razbili i dalje smo ih terali, prema Kraljevu. Produžili smo dalje i došli u Gružu. U Gruži smo bili dan-dva na odmoru. U ovom selu održana je četna konferencija i ja sam primljen u SKOJ; ujedno, odredili su me za desetara. To je za mene bio jedan od najdražih trenutaka u ratu.

Naša 15. majevička brigada dobila je naređenje i — krenula je prema Čačku. Tu smo razbili četnike i krenuli prema Ovčar Banji, Kosje-

riću i Bajinoj Bašti. Razbili smo jednu nemačku kolonu. Posle tog okršaja krenuli smo u pravcu Valjeva, a od Valjeva blizu Šapca. Krajem decembra prešli smo Drinu ispod Bijeljine i došli u Bosnu, u Donju Čađavicu.

Dvadeset sedmog januara 1945. godine održana je četna konferencija. Komesar nam je bio Nišlija, ne sećam se imena. Upoznao nas je da treba da napadamo na Bijeljinu. Krenuli smo u noć, cela 17. divizija. Sneg je bio tako veliki da smo se teško kretali. Imao sam tri mitraljesca. Samo se jednog sećam, zvao se Momir Valjevac. Nosio je brzi šarac, jedan je nosio engleski mitraljez, jedan čehoslovačku zbrojovku. Svi su mitraljesci izginuli za jednu noć ...

Ravnica kao dlan. Tu je bila samo jedna kuća, ja sam uhvatio zaklon iza jedne tarabe. Sneg je bio dubok, bila je jaka mećava. Nisi mogao da vidiš ni kuda ćeš ni šta ćeš. Izjutra, kad se svanulo došli su avioni da bombarduju. Pošto je bila magla, nisu mogli pronaći ciljeve pa su okrenuli dva-tri kruga i vratili se nazad.

Od tih taraba otpузao sam u jedan rov, iskotrljao mrtvog mitraljesca iz rova, uzeo sam mitraljez i pucao celoga dana u pravcu nemačkih bunkera. Noge su mi bile promrzle. Tu smo bili dva dana i dve noći, bez hleba i vode, jer kuvari nisu mogli da pridu da donesu hranu. Kuvari su bili Mićo i Vlado, rođena braća iz sela Sipiće kod Kragujevca.

Sneg je počeo da kopni kad je došla jedna jedinica sa sremskog fronta pa smo zajedno krenuli u napad na Bijeljinu. Oslobodili smo Bijeljinu i krenuli prema Brčkom. Sećam se dobro da je moja četa na čelu sa komandantom Zivkom Dalmatincem i zamenikom Šefikom, bila u zaštiti komore i prateće — sa teškim mitraljezom i nekoliko bacača. Bilo je i nekoliko viših oficira. Krenuli smo u pravcu Brčkog i došli do mesta Brezovo Polje. Kako nismo održali vezu sa drugim jedinicama, upali smo u neprijateljski обруč. Tu nismo mogli da se izvučemo, nego smo stovarili mitraljeze, bacače i popustili konje i sklonili se u jedan potok. Tu su nam zarobili neke drugove i drugarice.

Sećam se samo jedne drugarice, zvala se Zora. Ona im je pobegla i došla u Maribor. Rodom je od Kragujevca, a zamenik komandira Šefik, nije hteo da se preda — nego je svoj život oduzeo sam. Mi smo se spasili u jednoj šumi, dok je pala noć i kad je svanulo izašli smo iz blokade i krenuli u napad na Brčko.

Oslobodili smo Brčko. Čim smo došli u grad, prebrojili smo se ko je ostao živ, a ko nije. Krenuli smo u jedno selo gde se pojavio Draža Mihailović. Četnici su pobegli. Tu smo bili neki dan, na odmoru; dobili smo odelo od Rusa — obuću, hranu, čamce. Prešli smo preko Save u selo Gunja. Tu smo se snabdeli hranom — hlebom i šunkom. Po odmoru krenuli smo prema Vinkovcima, oslobodili ga i, dalje, u oslobađanje nekih sela oko Vinkovaca i Slavenskog Broda. Vodili smo neprekidno borbe sa ustašama. Od Slavenskog Broda krenuli smo prema Virovitici, Bjelovaru, do planine Pohorje i okoline Maribora. Tako smo došli do mesta Dravograda. Tek tu smo završili borbe sa ustašama. Zarobljene ustaše sproveli smo u logor u Mariboru. U Mariboru, prilikom hvatanja ustaša, bio sam ranjen u obe ruke i levu nogu. Otpušten sam, od strane komisije iz Maribora, kao stalno nesposoban kući.

IZLET DO ŠVAPSKIH ROVOVA

Bilo je to pre nekoliko dana. Kiša je padala u sitnim kapima, a vetar ih je nanosio borbama u lice. Noć turobna i jeziva. Hladnoća nas je prosto stezala svojim nevidljivim kandžama dok smo stajali u stroju, spremni za pokret. Počesmo lagano silaziti put sela. Mitraljezac Ostoja išao je napred, pomoćnici za njim, pa ostali borci. Ja sam često obilazio našu kratku kolonu pazeći na svakog druga. Gledao sam da se nisu poplašili, da li su potpuno naoružani, da li je pravilno rastojanje u koloni i drugo. Najzad, spustismo se u pitomo selo Bresnicu. Bilo nas je dve desetine. Odmah smo blokirali prvu kuću na koju smo naišli i pozvali jednog starca da nam pokaže put ka neprijateljskim rovovima.

Stari se jako prepao. Misleći da ćemo ga voditi na roveve i tako izložiti vatri neprijatelja, starac je gledao da na svaki način izvrda i ostane.

— Nemojte mene, ja imam sitnu decu. Šta će ona ako ja poginem. Jao, sirota deco, — kukao je starac.

— Ništa se ti ne brini, stari, tešio ga je naš zamenik komandanta, Ivo. — Nećemo mi tebe voditi u borbu, samo ti nama pokaži put donekle pa se vrati.

— Ali, pobogu brate, ja sam star i slab, eto vam treća kuća oдавде, onaj Mirko Petrov, zdrav i mlad čovek. Uzmite njega, pa neka vam on pokaže, a mene, molim vas, pustite.

Najzad smo ga ipak ubedili da treba da pode sa nama.

Išli smo na kratkom rastojanju zbog pomrčine koja je bila gusta kao testo. Tišina. Kašljalo se u kapu i oprezno preskakalo preko seoskih plotova — bili smo u opasnoj zoni. Sa naperenim mitraljezom išlo se napred prema nemačkim rovovima. Hladnokrvan, Ivo je bio na čelu kolone i jedva čujno, s vremena na vreme, izdavao je naredjenja. Predosmo nekih dvesta metara, pa se zaustavismo. Starac, pošto se uverio da ga nećemo voditi na roveve, ohrabri se i počeo da priča:

— E, drugovi moji, Nemaca eno kod one kuće, ono tamo gde se vidi ona crkva; a njihovi su rovovi malo bliže. Vi sada, drugovi moji i deco moja, vidite kako je najbolje.

Ivo ga mirno saslušao i otpusti ga. Ugovorismo naše borbene znake: posle tri ispaljena tromblona otpočeće mitraljeska paljba. Kad budemo trebali da se povlačimo, uzviknućemo složno »Ura«. Ivo će ispucati dva rafala iz pikavca, pa natrag.

Ja odvedoh svoju desetinu natrag, nadesno, rasporedih je po trojkama. Mitraljesca Ostoju postavih u jedan šanac, pomoćnici ostale nekoliko koraka iza njega, a ja, pošto razmestih desetinu, pridoh takode našem »brenalju«, našoj nadi — da vidim kako će se razvijati glavni dvoboj između mitraljezaca. Čuše se tupe ali duboke detonacije tromblona, potom pade komanda »pali! Mitraljezi zaštektaše i njihova se vatra uskoro slila u jednoličnu tutnjavu, prekidanu tek s vremena na vreme — da se napune rafali. Švabe su poznate kao podmukli i lukavi borci. I ovoga puta su ćutali i čekali ne odgovarajući ni jednim jedinim metkom. Zatim je sledovalo naše gromoglasno »ura« i »napred, zalamaj desno krilo« i — povlačenje.

Zadatak je bio izvršen. Mi smo se vraćali, ponosni što smo zadatak izvršili u potpunosti.

Tek što smo se počeli peti ka našim položajima, kad zazviždaše švapski svetleći meci. Mi to iskoristismo kao metu za gađanje. Ostoja u tom pravcu izruči još nekoliko rafala, i — za divno čudo — Švabe umuknuše. (Kasnije se naš Ostoja hvalio da je pogodio u cev neprijateljskog mitraljeza, i zato Švabe nisu mogle pucati). Bilo kako bilo mi smo izvršili zadatak, a ja, ja sam bio radostan što je moja desetina pretrpela »vatreno krštenje« i na njemu se pokazala — sjajno.

Rajko RAKIĆ
4. četa II bataljona

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3 od 20. 01. 1945. god., str. 9

DAKO MILOSEVIC

BORBE BRIGADE NA MAJEVICI, U SEMBERIJI I POSAVINI
(OD 15. 12. 1944. DO 8. 4. 1945)

Poslije uspješno završenih operacija za oslobođenje Srbije 15. majevička brigada se u sastavu 17. istočnobosanske udarne divizije uključuje u plan drinske operacije. Operacije na Drini predstavljaju nastavak operacija iz Srbije. Pod jakim pritiskom naših jedinica neprijatelj je u drugoj fazi probijanja kroz Srbiju — izvlačenja svojih snaga iz Grčke, koristeći, pored glavnog pravca dolinom Bosne preko Sarajeva i pomoćni pravac dolinom Drine. Ovaj pravac predstavlja najkraći put za prebacivanje snaga sa srbijanskog na sremsko bojište uz istovremeno obezbjeđenje glavnog pravca koji vodi dolinom Bosne. Iako neposredno ugrožen od naših snaga iz Srbije, imao je izvjesnu prirodnu zaštitu — rijeku Drinu — koja je predstavljala ozbiljnu prepreku. Drinskim pravcem povlačile su se njemačke divizije, koje su prelazile Drinu kod Ljubovije.

Na sremskom frontu 1. proleterski korpus uspješno je razvio napadna dejstva, izbio do Vinkovaca — glavnog objekta (čijim bi padom bili stvoreni povoljni uslovi za prenošenje operacija na savsko-dravsko bojište), a lijevim krilom je ugrozio komunikaciju Brčko—Vinkovci. Oko 12. decembra neprijatelj je preduzeo jake protivnapade na lijevo krilo 1. proleterskog korpusa. Najvjerovatnije je da je ovome prethodilo pojačanje neprijateljskog krila snagama koje je na sremski front prebacivao iz Bosne sa pravca Drine.

Zbog ovakve situacije na sremskom frontu Južna operativna grupa, u čijem je sastavu i 17. divizija, dobila je zadatak da hitno interveniše radi sprečavanja daljeg prebacivanja neprijateljskih snaga sa drinskog na sremski front.

Osnovna ideja Komande Južne operativne grupe bila je: prebaciti svoje jedinice sa sektora Užica na srednji i donji tok Drine, forsirati Drinu, presjeći komunikaciju Zvornik—Bijeljina—Brčko sa težnjom uništavanja neprijateljske grupacije ili njenog odbacivanja ka jugu primoravajući je na povlačenje preko Vlasenice ka Sarajevu.

Do 8. decembra 1944. godine na drinskom frontu neprijatelj je imao sljedeće snage: tri njemačke divizije — 11. »luftvafe«, 117. lovačku i 7. »Princ Eugen« diviziju, pored posada koje su se nalazile u garnizonima šireg područja drinskog fronta, među kojima su jaka utvrđenja predstavljala garnizoni Zvornik i Bijeljina.

U vremenu od 7. do 15. decembra jedinice Drinske operativne grupe prebačene su bliže Drini, 15. majevička brigada prebacuje se iz rejon Jelove gore, preko Kosjerića, Valjeva i Loznice u Mačvu u rejon Kurjačica—Badovinci. Sedamnaesta udarna divizija sa 17. brigadom 28. divizije kao ojačanjem dobila je zadatak da, forsirajući Drinu na što širem frontu, presiječe komunikacije Janja—Bijeljina i Bijeljina—Brčko. For-

siranje Drine počelo je 15. decembra. Neprijatelj nije organizovao njenu odbranu. Glavne snage je imao u Zvorniku, Janji i Bijeljini. U ovim garnizonima bilo je nešto Nijemaca, četnika, nedićevaca i ustaša, a liniju Amajlije, Popovi, Ljeskovača i Dvorovi držalo je oko 500 Nijemaca, 100 ustaša i 700 nedićevaca i četnika. Usljed jakih kiša Drina se izlila iz korita na obje obale. Do 15. decembra voda je opala, jedinice su prikupile nešto čamaca, izvukle iz vode potopljenu skelu i kod s. Badovinaca je osposobile za prevoženje. Majevička brigada je prema planu trebalo da izvrši prebacivanje u rejonu S. Kurjačica. Međutim, pošto je prebacivanje išlo sporo brigada je prebačena u rejon Badovinaca odakle se skelom prevezla na lijevu obalu Drine noću između 17. i 18. decembra.

Brigada je zatim nastupala čisteći sela od četnika do linije M. Obarska—D. Crnjelovo. Brojala je tada 923 borca i rukovodioca, od čega je bilo oko 500 novih boraca iz Srbije. To su bili mladi borci sa malim ratnim iskustvom, ali visokim moralom i spremnošću da se bore. Brigada dolazi u svoj kraj, svoju Semberiju i Majevicu odakle su uglavnom svi rukovodioci brigade, iskusni i prekaljeni borci. Narod je radosno dočekaio brigadu, koja je u svoj kraj ponovo došla poslije skoro 10 mjeseci, prešavši put od Ravne gore, Romanije, Foče, Berana, Andrijevice, Ibra, Kopaonika, Zupe, Gornjeg Milanovca, Kragujevca i doline Zapadne Morave. Mladići iz Semberije i Majevice javljaju se i mole da budu primljeni u brigadu. Ostale jedinice 17. divizije takođe se prebacuju preko Drine i grupišu na širem prostoru oko Bijeljine.

Petnaesta majevička brigada od 18. do 21. decembra nalazi se na liniji s. Obarska, D. Dragaljevac, Vršani sa zadatkom da ne dozvoli neprijatelju probijanje ka Bijeljini iz pravca Brezovog Polja. Na ovom prostoru svakodnevno vodi borbe sa četnicima. Tako je 17. decembra vodila borbu sa jačom grupom četnika kod s. Bukovice.

Prema izvještaju obavještajnog oficira 17. divizije od 18. decembra u Bijeljini je stacioniran jedan puk njemačke 117. divizije, koji je brojao oko 1200 vojnika sa 5 tenkova, oko 20 flakova i 150 kamiona. Snage neprijatelja bile su uglavnom raspoređene u centru grada u parku, zatim kod katoličke crkve, stočne pijace i u selu Patkovača sa jakim obezbjeđujućim dijelovima na prilazima gradu. Položaji spoljne odbrane nalazili su se oko 1 km od periferije grada i zatvarali su sve prilaze gradu. Iskopani su rovovi i povezani tranšejama, sve zgrade su utvrđene za odbranu, civilno stanovništvo iseljeno, a sve kuće u zoni spoljne odbrane podešene za život i odmor vojnika. Nekoliko kilometara ispred položaja je potpuno ravno zemljište, vrlo rijetko pošumljeno. Sniježni pokrivač je još više potencirao i onako nepovoljne uslove za napad.

Naše jedinice vrše neprekidan pritisak na Bijeljину. Pojačavaju se izviđanja i prikupljanje podataka o jačini, sastavu snaga i sistemu odbrane. Planira se opšti napad, cilj je spriječiti ili usporiti neprijateljsko prebacivanje pravcem Zvornik, Janja, Bijeljina, Brezovo Polje, Brčko i na taj način onemogućiti neprijatelju ojačavanje sremskog fronta.

Osamnaestog decembra 6. proleterska i 15. majevička brigada uz podršku artiljerije napadaju Bijeljину i ovladavaju većim dijelom grada. Međutim, u noći 18/19. decembra morale su se povući pošto je neprijateljska motorizovana kolona uspjela da se probije preko Janje u Bijeljину. Petnaesta majevička brigada se rokirala na komunikaciju Bijeljina—Bre-

Komandno mjesto štaba 15. brigade pred Bijeljinom, kraj decembra 1944.

zovo Polje i razmjestila na prostoriji Vršani—Dragaljevac—Obarska. Devetnaestog decembra u popodnevnom časovima napala je jednu jaču neprijateljsku kolonu kod sela Bukovice gdje je zarobila 6 neprijateljskih vojnika. Dvadesetog decembra brigada je vodila ogorčenu borbu sa njemačkom motorizovanom kolonom. Borba je vođena prsa u prsa; djelimično je dolazilo i do kundačenja. Neprijateljska kolona je ipak uspjela da potisne brigadu, pa se ona povukla na nove položaje na liniju Donja Mahala—Gradac—Crnjelovo—Greda.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 40 mrtvih i preko 150 ranjenih, uništena je i zaplijenjena velika količina oružja i druge opreme.

Brigada je imala velike gubitke — 22 mrtva, 67 ranjenih i 2 nestala. Među poginulima je bio i komandant brigade Vlado Karanović.

Dvadeset i drugog decembra poslije kraćeg oporavka, analize prethodnih borbi i popune municijom brigada napada novu neprijateljsku kolonu na istoj komunikaciji na sektoru D. Dragaljevac. Dejstvovala je iznenadno, brzo i odlučno. U ovoj borbi ubijeno je 35 neprijateljskih vojnika, zapaljena 3 kamiona a više njih oštećeno. Brigada je imala 1 ubijenog i 5 ranjenih boraca.

Zbog opasnosti da je neprijatelj potisne ka Savi brigada se 24. decembra prebacuje preko ceste Bijeljina—Brezovo Polje na lijevu stranu, na prostoriju G. Dragaljevac (Točak), Obradovo brdo i G. Čađavica.

Ovaj manevar prema naređenju štaba divizije uslijedio je kada je neprijatelj iz Bijeljine prešao u napad sa 3000—4000 vojnika i tom prilikom potisnuo naše snage dalje od grada. Noću 25/26. decembra 15. brigada se rokirala prema selima Bukovica i Zabrđe.

Dvadeset devetog decembra brigada čisti od četnika sela Mrtvice, Piperce, Korenita, Bukovica i Bukvari. Četnici su davali žestok otpor nastojeći da se zadrže u ovom selima. Istoga dana brigada je napala Nijemce i bjelogardejce u selima Bukovica i Bukvari. Nijemci su bili iznenađeni. Neprijatelj je imao 15 mrtvih i 25 ranjenih, dok je brigada imala 3 mrtva i 3 teško ranjena. Brigada je ostala na položajima Mrtvica—Piperce sa zadatkom da kontroliše put Brezovo Polje—Brčko.

Od 15—31. 12. 1944. 15. brigada je ubila 144 neprijateljska vojnika, ranila 203, zarobila 9, uništila 3 kamiona i oštetila znatan broj vozila. Zaplijenila je znatne količine oružja i municije. Gubici brigade iznosili su 26 mrtvih, 75 ranjenih i 2 nestala. Izgubljen je i jedan minobacač.

U vremenu od 1. do 15. januara 1945. godine brigada djeluje na širem prostoru Brčkog i Čelića. I sve ostale snage 17. divizije uglavnom su djelovale na ovom prostoru.

Početkom januara neprijatelj se uz teške gubitke i dalje prebacuje na sjeverozapad pravcem Zvornik, Janja, Bijeljina i Brčko. Jačina i sastav neprijateljskih snaga izgledala je ovako: na prostoru Čelić—Pukiš 2000 vojnika, u Brčkom 6000 vojnika, u Bijeljini i Brezovom Polju oko 2000 vojnika. Kako se vidi, na prostoru Bijeljina—Brčko—Čelić nalazilo se oko 10.000 neprijateljskih vojnika. To su uglavnom bili Nijemci, bjelogardejci, zeleni kadar i četnici. U Brčkom je bilo 4—6 topova, 2 tenka, nešto minobacača i oko 40 kamiona. Na položajima Čelić—Pukiš neprijatelj je imao 3—4 topa i 3 tenka. Četnici su bili na prostoriji Tobuta, Priboja i Lopara. Sastav i jačina neprijateljskih snaga u garnizonima Bijeljina i Brčko vrlo često je mijenjan.

Prvog januara 15. majevička brigada se nalazila na položajima: Magnojevići—Gornja Bukovica—Piperce—Mrtvica. U 24,00 časa brigada je iz tri pravca napala neprijatelja na položajima Donja Bukovica, Buzekare, Popovo Polje, Brezovo Polje, ali je naišla na vrlo jak otpor, pa se morala povući uz gubitke od 4 mrtva i 7 ranjenih.

Trećeg januara oko 9 časova oko 450 Nijemaca iz pravca Pukiša napada na položaje brigade i potiskuje jedan njen bataljon, ali je protivnapadom neprijatelj odbačen, a položaji zadržani. Poslije pet časova borbe neprijatelj je imao 6 mrtvih i 18 ranjenih, a sopstveni gubici su 6 mrtvih, 9 ranjenih i 7 nestalih.

Prema naređenju štaba 17. divizije, a radi čvrstog zatvaranja komunikacije Brčko—Čelić, 15. majevička brigada se premješta na liniju Brčko—Pukiš i Brčko—Srnice.

Usljed jakog pritiska naših snaga neprijatelj 12. januara napušta svoja uporišta u Čeliću i Pukišu i povlači se u Brčko. Petnaesta majevička brigada zauzima selo G. Brku i poslije dva dana izbija na liniju: Omerbegovača, Čadavac, Boderište, Donja Bara. Četrnaestog januara neprijatelj u jačini oko 700 vojnika iz Brčkog napada na položaje brigade u rejonu Donja Bara—Omerbegovača. Napad je odbijen. Gubici brigade iznose 3 mrtva i 9 ranjenih, a neprijatelj je imao 6 mrtvih i 14 ranjenih. Šesna-

estog januara neprijatelj snagama od oko 100 vojnika iz Brčkog ponovo napada položaje brigade, ali biva odbijen od jednog bataljona 15. i jednog bataljona 2. krajiške brigade. Neprijatelj je imao 21 mrtvog i 42 ranjena, a naši gubici iznosili su 11 mrtvih i 23 ranjena. Petnaesta majevička brigada je svaki drugi dan vodila oštre borbe sa snagama koje su iz Brčkog organizovale protivnapade na naše položaje kod pravca Omerbegovače. Tako je i 17. januara oko 1200 neprijateljskih vojnika napalo na položaje brigade. Borba se vodila cijeli dan. Brigada je bila danju potisnuta sa svojih položaja, a noću ih je povratila.

U borbama kod Brčkog od 14. do 24. januara bilo je ubijeno 112 neprijateljskih vojnika, a ranjeno 200. Sopstveni gubici iznosili su 51 poginuo i 100 ranjenih. Zaplijenjena je izvjesna količina naoružanja i municije.

Dvadeset četvrtog i dvadeset petog januara prema naređenju štaba 2. armije dolazi do pregrupisavanja snaga. Sedamnaestu diviziju na brčanskom mostobranu smjenjuje 23. divizija, a ona odlazi u širi rejon Bijeljine da u sadejstvu sa 28. divizijom napadne Bijeljinu. Petnaesta majevička brigada predaje svoje položaje jedinicama 23. divizije i maršem preko Celića i Koraja stiže na nove položaje: Gornji Dragaljevac, G. Čadavica, Zagoni. Na ovoj prostoriji brigada se priprema za napad na Bijeljinu.

Dvadeset šestog januara u 16.00 časova dobija borbenu zapovijest od štaba 17. divizije u kojoj je, pored ostalog, naređeno: da brigada poslije artiljerijske pripreme napadne Bijeljinu u dvije kolone: jednom u pravcu Pašine bašče sa težištem desnog obuhvata i drugom u pravcu Suljin Han, da ovlada položajem Glavice. Nakon zauzimanja navedenih položaja brigada je trebalo da napadne željezničku stanicu i proдре u centar grada. U noći 26/27. januara brigada je posjela polazne položaje za napad na Obreškoj kosi. Dvadeset i sedmog januara u 06.30 počinje artiljerijska priprema i traje do 07.30, kada borci brigade kreću na juriš: 1. bataljon sa k. 117, 2. bataljon sa k. 121 i 3. sa k. 114 (Obreška kosa). Juriš je bio jednovremen, snažan, po ravnom terenu pokrivenom dubokim snijegom, po hladnoći od -15°C . Oštra borba trajala je dva časa, ali usljed jake i dobro organizovane odbrane jedinice brigade su se uz osjetne gubitke morale povući na polazne položaje. Drugi napad koji je ponovljen tačno u 10.00 časova takođe nije uspio. Treći juriš ponavlja se u 14.00 časova. I ovaj napad sa jednim bataljonom 6. brigade, koji je bio usmjeren prema neprijateljskim položajima Agine Pučile i Fincov salaš, nije uspio. U 19.00 časova istoga dana napad se opet ponavlja, ali bez uspjeha. U 22.00 časa brigada je ponovo krenula u opšti napad, ali ponovo bez rezultata. Dakle, kako se vidi, brigada je od 07.30 do 22.00 časa izvršila pet juriša. To su bili teški juriši. U ovim borbama bio sam komandir čete koja je imala oko 80 boraca. Razgovarao sam sa starješinama i borcima, svima je bilo lakše jurišati i poginuti nego se povući, jer ga je čekala kritika i ponovni juriš. U ovih pet juriša brigada je imala 63 mrtva, 125 ranjenih i 15 nestalih. Neprijateljski gubici nisu utvrđeni. Sljedećeg dana, 28. januara, u 04.30 brigada zajedno sa 6. brigadom napada na centralnom dijelu, zauzima Pašine bašče, vodi borbu do 05.00 sati kada neprijatelj u protivnapadu potiskuje obje brigade na polazne položaje. Naša brigada je izvršila još dva napada. Zauzela je prednje bunkere, ali su ih Nijemci borbom

prsa u prsa povratili. Neprijateljski zarobljenici su izjavljivali da se položaji ne smiju napustiti i Bijeljina pasti po cijenu da svi izginu. Dvadeset osmog januara brigada je imala 39 mrtvih, 105 ranjenih i 9 nestalih. Petnaesta brigada je ostala na položajima kod Bijeljine i svakodnevno napadala, ali bez nekih vidnih rezultata sve do 31. januara 1945. godine, kada je upućena na položaje Brezovo Polje, Vršani, Dragaljevac. Pored 15. majevičke brigade, na Bijeljini su istovremeno napadale 6. proleeterska i 2. krajiška brigada, kao i jedinice 28. slavonske divizije.

Ukupni gubici brigade u borbi za Bijeljinu od 27. do 31. januara iznosili su: 139 poginulih, 393 ranjena i 30 nestalih boraca. Izgubljeno je 7 puškomitraljeza, 3 minobacača, 5 strojnica i 98 pušaka.

Neprijatelj je imao oko 646 vojnika izbačenih iz stroja.

Početkom februara 1945. godine 22. njemačka ojačana divizija uspjela je, u danonoćnim borbama da se probije od Vlasenice preko Milića ka Drinjači i Zvorniku. Na širem prostoru Drinjača—Zvornik prikupljala je snage sa ciljem daljeg odstupanja na sjever preko Janje ka Bijeljini, da bi se spojila sa borbenom grupom »Skenderbeg«, a potom nastavila da se probija preko Brezova Polja ka Brčkom. Novonastala situacija je diktirala da se izvrši novo pregrupisavanje snaga. U sklopu tog plana 15. majevička brigada 3. februara dobila je naređenje da se sa prostora Vršani—Dragaljevac prebaci preko Zabrđa, Čelića i Tuzle na nove položaje. Tako se brigada poslije kraćeg zadržavanja na prostoru G. Tuzle, Simin Hana i Tuzle 8/9. februara našla na prostoru s. Caparde—Snagovo.

Sutradan bataljoni brigade posjeduju položaje: s. Kusonje i s. Stanišić, a oko 10.00 časova 9. februara počela je borba sa snagama 65. puka 2. njemačke divizije na k. 370. Ova kota predstavlja dominantno uzvišenje koje je za naše dalje napredovanje bilo vrlo značajno, a za neprijateljsku odbranu na ovom dijelu skoro presudno. Zato će u borbi za ovu kotu narednih dana pasti dosta žrtava sa jedne i druge strane. Nijemci su ovo uzvišenje kao i susjedna dobro utvrdili i branili. U 10.00 časova kotu 370 napada 3. četa 3. bataljona sa ciljem da se prikupe podaci o jačini, sastavu neprijatelja i organizaciji odbrane. U 12.00 časova napada 1. četa istog bataljona. Napadi obje čete bili su odbijeni jakim i dobro organizovanim vatrom. Desetog februara na k. 370 napadaju tri čete: 1. četa 1. bataljona i 1. i 3. četa 3. bataljona i poslije jake i oštre borbe zauzimaju je. Jedan od bataljona brigade držao je susjednu kotu 399 koju su toga dana zauzeli borci 2. krajiške brigade. Neprijatelj je vrlo brzo organizovao protivnapad i u snažnom jurišu povratio ih. Naše jedinice ponovo jurišaju i ponovo zauzimaju kotu 370, a zatim odmah produžavaju napad na sela Sultanovići i Sabići, ali bez uspjeha. U ovim borbama naša brigada je imala 36 mrtvih, 73 ranjena i 11 nestalih. Neprijatelj je imao 38 mrtvih i 72 ranjena vojnika. Zaplijenjeno je 3000 metaka, 9 mina, 1 minobacač, 3 puškomitraljeza, 2 protivtenkovske puške i 2 raketna pištolja.

U ovim borbama, pored ostalih, hrabro je poginuo komandir čete Košta Anukić, Sremac iz Ležimira, teško su ranjeni komandiri četa Vajo Medić iz Tobuta i Ilija Jovanović »Iko« iz Mačkovca. U borbama kod Zvornika zaticali smo poslije borbe njemačke vojnike kako spavaju u rovovima, premoreni i gladni, a da uopšte nisu čuli pucnjavu. Kod jednog poginulog njemačkog mitraljesca našli smo u rancu žensku čarapu punu

zrna kukuruza. Pored toga, bili su pocijepani, a o higijeni se ne može govoriti. Podsjećali smo neke zarobljene Nijemce na 1941. godinu kada su okupirali našu zemlju i kako su, videći da naši ljudi baš u ovom kraju jedu proju i kačamak, govorili su da to kod njih ni svinje ne bi jele.

Članovi štaba brigade u oslobođenom Brčkom

Na ovom prostoru napadale su neprijatelja jedinice 17. i 27. divizije. Šezdeset i peti njemački puk bio je razbijen i neki naši dijelovi su izbili na put Drinjača—Zvornik i time su snage 22. njemačke divizije bile presječene na dva dijela. Stvoreni su povoljni uslovi da se snage 22. njemačke divizije napadaju i uništavaju po dijelovima. Njemačka komanda, shvativši da je 22. njemačka divizija u opasnosti i da joj je onemogućeno dalje probijanje od Zvornika na sjever, upućuje pomoć iz Brčkog u Bijeljinu, a odatle ojačane jedinicama borbene grupe »Skenderbeg« kreću prema Zvorniku u susret 22. diviziji. Probijaju se do Sepka i spajaju sa jedinicama 22. divizije, a zatim nastavljaju izvlačenje ka sjeveru. U isto vrijeme snažno napadaju iz Doboja u pravcu Tuzle. Tako 9. februara iz rejonu Gračanice jake njemačke snage sa 3000 ustaša i 1000 zelenokadrovaca preduzimaju napad u pravcu Tuzle. Mislilo se da ove snage imaju namjeru da zauzmu Tuzlu, ali se kasnije ispostavilo da je cilj ovog napada bio da se deblokiraju snage 22. divizije u rejonu Zvornika.

Na osnovu novonastale situacije 17. divizija dobija zadatak da se izvuče iz borbe kod Zvornika i hitno prebaci na sjeverne ogranke Majevice. Time je snagama 22. njemačke divizije bilo olakšano probijanje ka Bijeljini.

Dvanaestog februara u 07.00 časova 15. majevička brigada napustila je zvorničke položaje i prebacila se u širi rejon Tuzle i razmjestila radi odmora i popune na prostoru: s. Hudeč—Bukinje—Plana.

Petnaesta brigada u svom sastavu ima četiri bataljona, dopunsku četvu, prateću četvu i topovski vod. Ukupno brojno stanje brigade iznosilo je oko 1760 boraca.

Sedamnaestog februara u 16.00 časova brigada je dobila zadatak da iz reiona Tuzle krene pravcem: Bukinje—Simin Han—Gornja Tuzla—Lopare i posjedne položaje: Čelić, Mirošavci i Ratković sa zadatkom da zatvori pravac od Brčkog i Koraja. Brigada je sa ove prostorije odmah organizovala izviđanje i prikupljanje podataka o neprijatelju. Kada su naše snage izbile na sjeverne ogranke Majevice, jedna grupa od oko 500 četnika pojavila se u rejonu Sandići, Buzekare i Slijepčevići. Štab brigade je odlučio da sa dva bataljona razbije četnike i protjera ih prema Brčkom. Bataljoni su dejstvovali iznenadno i energično. Poslije kraće borbe četnici su pobjegli prema Brezovom Polju i Brčkom. Imali su 7 mrtvih, 20 ranjenih i 1 je zarobljen. Naše jedinice imale su 3 ranjena borca.

Narednih 10—15 dana brigada ostaje u istom rejonu skoro svakodnevno vodeći borbe sa grupama četnika koje su iz reiona Brčkog i Brezovog Polja upadale u susjedna sela.

Za sve ovo vrijeme jedinice brigade svakodnevno su izvodile intenzivnu obuku. Težište u obuci bilo je na osposobljavanju mladih boraca, kao i na upoznavanju novog naoružanja — automata, mitraljeza i protivtenkovskih pušaka. Takođe je organizovana posebna obuka komandi četa i bataljona u komandovanju i rukovođenju jedinicama.

Desetog marta brigada je dobila naređenje da izvrši pokret i posjedne nove položaje: Ugljevik, Zabrđe, Tutnjevaca, Koraj, da na ovim položajima smijeni jedinice 28. slavonske divizije i zatvori sve pravce od Bijeljine. Međutim, neprijatelj je prije početka smjene uspio jačim snagama iz Bijeljine da potisne jedinice 28. slavonske divizije. Narednog dana oko 17.10 časova brigada je uz pomoć Slavonaca protjerala neprijatelja i posjela pomenute položaje. Neprijatelj je u ovoj borbi imao 22 mrtva i 43 ranjena, a naši gubici su iznosili 17 poginulih, 24 ranjena i 18 nestalih.

Poslije nekoliko dana brigada se približava Bijeljini i 15. marta smjenjuje jedinice 2. krajiške brigade i posjeda položaje: Pučile, Glogovac, Kojčinovac. U kraćoj borbi u ovom rejonu poginuo je i obavještajni oficir brigade Jozo Zepić.

Brigada je na ovim položajima uz manje manevre — pomjeranja po frontu i dubini — ostala i narednih dana. Vodila je svakodnevne borbe sa neprijateljskim snagama koje su zatvarale sve prilaze ka Bijeljini.

Dvadeset šestog i 27. marta 3. bataljon sadejstvuje 6. brigadi pri napadu na Pučile, ali se i ova borba završava bez većih rezultata. Ostali bataljoni takođe na svojim pravcima vrše neprekidan pritisak na odbranu neprijatelja.

Četvrti bataljon prema odluci štaba divizije isključuje se iz daljih borbi kod Bijeljine i upućuje u rejon Gornja Bukovica i Mrtvica sa zadatkom da uspostavi vezu sa 28. slavonskom divizijom i kontroliše komunikacijske pravce Brčko—Brezovo Polje i Brčko—Čelić.

Drugog aprila brigada je u stalnom vatrenom kontaktu sa neprijateljem. Prvi bataljon nalazi se neposredno ispred kanala Dašnica, rejon Lipik—Han Svjetlice, a 2. i 3. bataljon na položajima Pučile—Puhare, Ljeskovac—Hase, Kobiljak, Krčevina, Bumbići. Oko 22.00 časa neprijatelj je izvršio demonstrativni napad, a zatim na cijelom frontu počeo da se povlači. Brigada je sa sva tri svoja bataljona prešla u opšti napad i poslije slabijeg otpora u 23.30 časova ušla u grad. Borci 3. bataljona, koji su prvi stigli u centar grada, crkvenim zvonima dali su znak svim jedinicama i narodu Bijeljine da je grad oslobođen. Bez obzira na to što je bila ponoć cijeli grad je bio na nogama — svi su izašli na ulice da pozdrave svoje oslobodioce.

U borbama za oslobođenje Bijeljine u vremenu od 10. marta do 2. aprila 1945. brigada je imala 39 poginulih, 100 ranjenih, 28 nestalih. Poginuo je i komandant bataljona poručnik Derviš Kapetanović, zatim poručnik Jozo Zepić i Milorad Lukić, desetar Vojislav Ivanović, ml. vodnik Vasa Milivojević. Ranjeni su poručnik Boleslav Petrović i komandir čete Lazar Marković.

Neprijateljski gubici: 102 poginula, 225 ranjenih.

U borbama za oslobođenje Bijeljine naročito su se istakli 2. i 3. bataljon sa svojim komandirima i komandantima.

Brigada je odmah poslije oslobođenja grada nastavila da goni neprijatelja prema Brezovom Polju i Brčkom. Treći bataljon je nastupao desno od puta Bijeljina—Brčko, 2. bataljon putem, a 1. bataljon lijevo od puta. Prednji dijelovi 3. bataljona u svitanje su stigli začelje neprijateljske kolone u Obarskoj i Čadavici. U. D. Čadavici i D. Dragaljevцу (Obradovo brdo) dolazi do žestokih okršaja sa četnicima koji su štitili odstupnicu Nijemcima i ustašama. Neprijatelj je uz put bacao sve što mu je usporavalo pokret.

Naši avioni su 3. aprila dejstvovali po komunikaciji Vršani—Brezovo Polje i dalje prema Brčkom. Pošto sa avijacijom nismo imali veze, a sadejstvo nije bilo organizovano, to smo i mi osjetili ubitačnu vatru sopstvenih aviona. Više se neprijatelj nije smio kretati po putu, ali nismo smjeli ni mi.

Povlačenje neprijatelja iz Bijeljine iznenadilo je neke četničke grupe u Crnjelovu i Ratkoviću. Kada su saznali da je Bijeljina oslobođena, u panici su se povukli prema Brčkom. Tako je 3. aprila oko 11.00 časova grupa od oko 300 do 400 dobro naoružanih četnika stigla iz pravca Crnjelova u Vršane, napala 3. četu 3. bataljona s leđa, i probila se ka Brčkom.

Brigada je istog dana podišla Brezovom Polju. To je mala varošica — kasaba na obali Save na nešto izdignutom zemljištu koje je pogodno za organizovanje odbrane. Nekoliko napada na Brezovo Polje 3/4. aprila i 4. aprila 1945. nisu donijeli uspjeha, mada je napade podržavala sva divizijska artiljerija.

Četvrti bataljon poslije oslobođenja Bijeljine krenuo je preko Bobetina brda, Piperaca, Glavičorka, Donje Bukovice u pravcu Brezova Polja u sastav brigade. Tom prilikom bataljon su u Muhadžerskim šumama

iznenadili i opkolili Nijemci i četnici. Kako nije imao vremena da organizuje odbranu, bio je razbijen tako da je veći broj starješina i vojnika pobijen ili zarobljen. Jedan dio boraca i starješina na čelu sa zamjenikom komandanta brigade Božom Hinićem, koji se nalazio u ovom bataljonu, i komandantom bataljona Momom Divljak uspio je da se probije i dođe u sastav brigade.

Poslije neuspjelog napada na Brezovo Polje brigada se rokira ulijevo i izlazi na put: Celić—Brčko orijentišući se prema Brčkom. To čine sve ostale jedinice 17. udarne divizije tako da dolazi do potpune blokade Brčkog, zbog čega su se neprijateljske snage morale povući iz Brezova Polja.

Prvi i 3. bataljon 15. majevičke brigade posijedaju Pukiš i presijecaju komunikaciju Brčko—Pukiš, s tim što se 1. bataljon orijentiše prema Satorovićima i Dubravici, a 3. bataljon zatvara komunikaciju prema Brčkom. Drugi bataljon je na položaju Smiljevac—Korenita, a 4. bataljon u brigadnoj rezervi u Celiću. Sutradan, 5. aprila, oko 04.00 časa brigada nastupa prema Brčkom i podilazi neprijateljskim položajima u Boderištu na oko 5—6 km ispred Brčkog. Ovo uporište je likvidirano oko 21.00 čas istog dana i otvoren je put prema Brčkom, tako da je 6. aprila 3. bataljon zauzeo Omerbegovaču, a 1. bataljon na položaju Čadavac, vrši pritisak na Dizdarušu, dok je 2. bataljon u brigadnoj rezervi u Omerbegovači. U 08.00 časova istog dana 1. i 3. bataljon kreću u napad i zauzimaju Dizdarušu, uporište na periferiji Brčkog. Oko 15.30 časova neprijatelj protivnapadom djelimično ponovo zauzima neke dijelove sela Dizdaruše.

Sedamnaestog aprila u noći preduzet je opšti napad na grad. Jedinice brigade poslije ogorčene borbe uspjele su da probiju neprijateljsku odbranu i energičnim gonjenjem neprijatelja u 08.00 časova izbiju do prvih kuća grada, gdje nailaze na žičane prepreke i minska polja i posljednju odbranu grada. Oko 20.00 časova istog dana brigada je sa ostalim jedinicama ušla u grad. Brčko je oslobođeno. Neprijateljske snage dobrim dijelom uspjele su da se povuku preko Save i poruše most.

Poslije oslobođenja Brčkog brigada je odmah dobila zadatak da forsira r. Savu, pređe u Slavoniju i nastavi gonjenje i uništenje neprijatelja do konačne pobjede.

Gubici u borbama za Brčko:

- a) Sopstveni u *ljudstvu* — 42 poginula, 79 ranjenih, 44 nestala.
- u oružju* — 13 puškomitraljeza, 50 pušaka, 5 minobacača 50 mm, 2 teška bacača 82 mm.

U ovim borbama za Brčko od rukovodilaca poginuli su Đorđe Tripunović i st. vod. Sekulović, a ranjeni su zamjenik komandanta 3. bataljona Dako Milošević, poručnik Đuro Jelić, vodnici Predrag Nikolić, Dušan Mitrović, Milenko Tešić, Desimir Tomić, Maksimović, Vaso Petrović, Boško Stanković, Radekov Stanišić, Blagoje Miletić, Alija Peleš i Drago Srećković.

- b) Neprijateljski gubici: 114 poginulih, 172 ranjena, 112 zarobljenih. Zaplijenjena je velika količina oružja, municije, odjeće, obuće i ostale ratne tehnike.

RANJENI KOMANDIR

... Kad smo povratili stare položaje nastavili smo sa gonjenjem neprijatelja prema selu Omerbegovači. Trebalo je preći jednu čistinu koja nas je delila od neprijateljskih rovova.

Odjednom zafijukaše meci iznad naših glava; plegli smo po zemlji. Otpoče žestoka borba. Nije se znalo ko koga više obasipa kuršumima. U jednom istaknutom zaklonu ispred nas, naš komandir je neumorno vatrom svoga šarca obasipao neprijateljske rovove. Izgledalo je kao da im prkosi tim svojim isturanjem napred. Odjednom prostruji strojem: ranjen je... ranjen komandir.

Kao po komandi počeli smo da puzimo prema mestu gde je ostao ranjeni komandir. Mraz nam je nagrizaio prste ali smo trpeli. Neprijatelj je baš to mesto obasipao kuršumima, kao da je znao da se baš tu nalazi ranjeni komandir.

Vetar je pratio nas šestoricu koji smo puzeći iznosili svog komandira. Neprijatelj nas je tukao mecima iz svog šarca. Odjednom, jedan drug klonu. Zastadosmo da vidimo šta je sa njim. »Ne, drugovi, ne zadržavajte se zbog mene. Nosite komandira, ja ću se sam izvući.«

Ali se nije izvukao. Nije prošao ni deset koraka, pao je na smrznutu zemlju. I više se nije digao ...

Nemanja PERIC

List XV majevičke NOU brigade
broj 4 od 20. 02. 1945. god., str. 6

JEDNA NOĆNA BORBA

Krenuli smo iz oslobođenog Čelića za neprijateljem koji je odstupao. Pao je već mrak i još nismo stigli neprijatelja — da stupimo s njim u borbu.

Noć je tiha. Pomrčina je gusta i već na pedeset metara naša kolona se slila sa tamnom pozadinom. Kolona ide nečujno po snegu. Polako se spuštamo ka Brčkom. Odjednom kroz tišinu odjeknu glas: »Ko je tamo?«

To je naša prethodnica sigurno naišla na neprijatelja. Dok se čete brzo i nečujno razvijaju u strelce, stovarujemo teške bacače i postavljamo ih.

Odjeknu prvo nekoliko pucnjeva, a odmah zatim poče zaglušujuća vatra. Mnogobrojni mitraljezi bljuvali su vatru bez prekida. Svetleći meci, leteći na sve strane, svojim svetlim tragom parali su pomrčinu. Posta odmah svetlije. Po neprijateljskoj vatri ocenili smo odstojanje od njegovog položaja. Prve teške mine iz naših bacača poletele su praćene jakim eksplozijom i visokim plamenim stubom iz usta cevi. Posmatrali smo neprijateljski položaj sa napregnutom pažnjom, očekujemo pad mina. Odjednom na neprijateljskom položaju planu vatra na nekoliko mesta i — uskoro dopreše do nas potmule eksplozije. Odstojanje je bilo dobro. I dok su oko nas zviždali i praštali meci, borba se nastavlja nesmanjenom žestinom. Pred nama je vrilo i ključalo kao u paklu. Primitismo da se neprijateljska vatra udaljuje. Povećali smo odstojanje. Neprijatelj se povlači. Naše mine pratile su ga goneći ga sve dalje i dalje.

Borba se polako udaljavala i stišavala. I uskoro se čuo samo još poneki pucanj, ili uzvik, ili bi čak, tamo daleko, kod samog Brčkog, uzleteo u neki novi svetleći metak, kao kakav meteor i — ugasio se.

Pešadija je ušla u selo Omerbegovaču. Neprijatelj je pobjegao čak u Brčko. Uzemosmo bacače i krenusmo u osvojeno selo.

Noć je opet mirna i tiha, kao posle kakve strašne oluje.

Dušan STAMBOLIC
Pom. komesara prateće čete 171 b.

List XV majevičke NOU brigade
broj 5 od 20. 03. 1945. god., str. 3—4

JOVO VASILJEVIĆ

PROTIVTENKOVSKA ČETA 15. MAJEVIČKE BRIGADE
U BORBAMA U SEVEROISTOČNOJ BOSNI POČETKOM
1945. GODINE

Pri forsiranju Drine Protivtenkovska četa je bila pridodata 2. krajiškoj brigadi. Forsiranje Drine je izvršeno iz Lipice, u rejonu Kurjačice.

Po prelasku Drine i izbijanju u rejon Batra, četa je dobila zadatak da, sa jednom četom 2. krajiške brigade, štiti i zatvara pravac od Janje i Bijeljine, posedajući položaj u reonu Obrijež (k. 115). Sa ovog položaja četa je tukla utvrđenja na periferiji Janje (k. 104, ciglana—mlin).

Protivtenkovska četa 15. brigade

Nakon kraćeg zadržavanja na ovim položajima, četa je prebačena na položaj u reon Batra i Bjelačkog (k. 148). Ovde je trebalo sprečiti da motomehanizovane jedinice 22. nemačke divizije prodru sa pravca od Zvornika ka Bijeljini. Posle tročasovne borbe neprijatelj je, uz pomoć artiljerije i tenkova, uspeo da na juriš zauzme položaj naše čete. Tom prilikom neprijatelj je uspeo da zapleni jedan protivtenkovski top naše čete. Odlučili smo da izvršimo protivnapad, zajedno sa četom 2. krajiške brigade. Iz reona k. 151 top smo povratili neoštećen.

Četa se zatim izvlačila sa jedinicama 2. krajiške brigade preko sela Čengić u reon zaseoka Tomići i Lučići. Po dolasku upućena je na položaj u reon Draginjak (k. 143) prema selu Modranu.

Sa ovog položaja ona se prebacuje u reon sela Kacevac (k. 221), a zatim vrši pokret za selo D. Trnovo, gde ostaje jedan dan na odmoru,

a odmah posle toga, preko Janjara i Čađavice kreće na položaj u reon sela Obrijež (k. 114, Žagoni—Hase).

Posle dvodnevnog zadržavanja na ovim položajima, četa je učestvovala u nekoliko pokušaja napada na Bijeljinu. Ovdje je ponovo došla u sastav 15. majevičke brigade. Preko Koraja i Lopara četa je prebačena u Tuzlu. Nakon kraćeg odmora (2—3 dana) odlazimo, preko Lopara i Koraja, u selo Čelić, prema Brčkom. Posle dva dana krećemo ponovo prema Bijeljini, na položaje u reonu Suho Polje (k. 138), a zatim na odmor, 6—7 dana, u Modran. Za vreme boravka u Modranu konje iz sastava čete upotrebio sam za oranje kod porodica čiji su sinovi bili u NOB (Rade i Jovan Cvjetanović i Cvijetko Mitrović). U ovom vremenu četa je, na kratko vreme, izlazila na položaj u reon sela Ljeskovac—Puhare—Pučile.

Posle zauzimanja Janje, četa je krenula za Bijeljinu, a zatim, bez zadržavanja, preko Brezovog Polja ka Brčkom.

Za napad na Brčko četa je bila pridodata 3. bataljonu i posela je položaje u reonu Novo Brčko. Po oslobođenju Brčkog forsira Savu i kreće u pravcu Županje.

RACA

Kada je 22. juna 1941, kao znak za uzbunu, podigao najbolje sinove našega naroda, među onima koji su prvi pošli iz Kraljeva, nalazio se i Radivoje Raca Knežević. Kao član napredne omladine, on je među prvima našao svoj put, u buri velikih događaja koji su se na naše narode tada sručili. Ističući se svojom borbenošću i inteligencijom, on ubrzo postaje rukovođilac i, sa Kraljevačkim partizanskim odredom, prolazi kroz sve borbe, sve do kobne jeseni 1941 kada je desetkovani odred prisiljen na povlačenje. Ranjen u nogu, Raca nije mogao da sledi mučan ali slavan put odreda u povlačenju. Situacija je bila teška. Svi oni koji su imali mogućnosti da se sklone do novog vaskrsa borbe, u koji niko nije sumnjao, trebalo je da ostanu, jer je sudbina onih koji su pošli bila sasvim neizvesna. I Raca je ostao. Iskorišćujući tada jedinu mogućnost opstanka, on se sklanja u redove Keserovićevih četnika. Ali to nipošto nije značilo da je on zaboravio svoje stare ideale.

Ne propuštajući ni jednu priliku da aktivno pokaže svoj ispravan stav, on učestvuje u svim organizovanim pokušajima da se u četničkim redovima stvori pokret otpora.

Takvim svojim radom Raca nekoliko puta dolazi u opasnost da bude predan dželat, ali, zahvaljujući inteligentnom držanju pred neprijateljem, on je ipak uvek uspevao da se izvuče, mada mu je položaj do kraja ostajao nesiguran.

Vežan obavezama prema porodici, koja se cela nalazila u kandžama krvoločnog četničkog vode Keserovića, on nije mogao odmah da napusti redove izdajnika i dželata i da se pridruži jastrebačkim brigadama, koje su počele da se formiraju. Ali je zato, duboko sakriven, čuvao svoju želju, da bi je, jednoga dana, zaista i ostvario. I kao i mnogi drugi, pre i posle njega, svoju je želju krvavo platio.

Kada nisu mogli da uhvate sina, koji im je pobegao takoreći ispred kame, dželati su mu zaklali oca.

Raca je i preko ove žrtve muški prešao. Znao je on da nije ni jedini ni prvi. To je bio samo još jedan razlog više za beskompromisnu i osvetničku borbu koju je on zaista i poveo — našao se ponovo u redovima starih, slavom ovenčanih drugova. Kao mitraljezac u našoj brigadi, Raca je pokazao da tri mračne godine nisu ubile u njemu borbenu spremnost starog kraljevačkog partizana.

Ali, na žalost, veličinu oslobođenja plaćali su baš oni najbolji.

Jedne kobne decembarske noći, nošem plamenim oduševljenjem, da što teži udarac zada tiraninu, Raca je pao izrešetan mecima neprijateljskog automata...

Kao jedna od mnogih velikih tekovina ove borbe, svakako je veliko drugarstvo kojim su naši borci čvrsto vezani. To je ono veliko drugarstvo kojim se dočekivao neprijatelj, drugarstvo o koje su se razbijale mnoge nedaće i dočekani mnogi teški dani.

To drugarstvo je bilo jedna od najlepših uspomena koje se Raca sećao iz starih dana borbe.

Ja ne znam da li je ova pripovetka sećanje na jednu stvarnost — na trenutak koga se Raca s bolom sećao. Ali znam sigurno da je velika Račina želja bila da ni jedan naš borac ne pozna bolne trenutke griže i kajanja Milete Radivojevića. Znam da je želeo da dovikne svakom novom borcu, koji to još možda ne zna, da ne preza ni od čega kada je drug u opasnosti, jer drugarstvo mora biti jače i od same smrti.

Priča je završena.

Kao igra neke kobne simbolike, završena je nekoliko dana pred smrt njenoga tvorca.

Ali kao poslednju radost, Raca je dočekao da priča ostane samo priča — ranjenog ga nisu ostavili i izdahnuo je na rukama druga.

J. ZIVANOVIĆ

List XV majevičke NOU brigade
broj 2—3 od 20. 01. 1945. god. str. 12

HRABRI KOMANDIR

Sreli smo se negdje početkom septembra 1944. godine u Zupi nedaleko od Aleksandrovca u 3. četi 2. bataljona: ja kao komesar, a on zamjenik komandira čete. Pričao mi je puno o sebi. Rođen je u selu Brodču nedaleko od Bijeljine, mnogo je volio svoju Semberiju, a iznad svega majku i sestru koje je, još 1941. godine, ostavio same kod kuće.

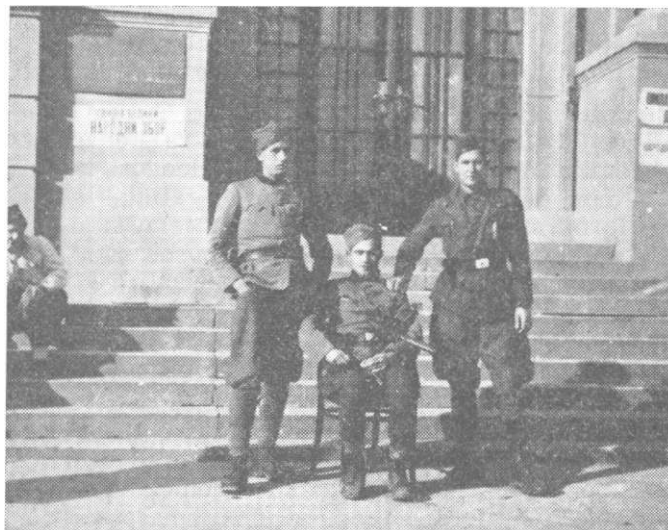
Prošao je Miloš Božić skoro cilju Bosnu i Crnu Goru i evo sada uspješno vodi četu u pobjedonosnom pohodu za konačno oslobođenje Srbije i cijele zemlje. Bio je on i na Sutjesci i Zelengori, kalio se u bezbroj borbi i svih sedam ofanziva. Postao je pravi ratnik, koji zna kako se bori. Kada je formiran 4. bataljon, naša četa je ušla u njegov sastav, a Miloš je postao komandir. Vodio je četu u borbe za oslobođenje Kragujevca, na prilazima Kraljevu i Čačku. U decembru otpočeo je pokret preko Kosjerića, Valjeva i Loznice ka Bijeljini. Svi smo se radovali. Prošlo je više od godinu dana kako je Miloš ostavio svoju Semberiju. Nije ni čudo što se radovao što ćemo ponovo preći Drinu, nedaleko od njegovog rodnog Brodca.

Sa visova iznad Loznice lijepo se vidi Bijeljina. Miloš me zove i pokazuje kako se lijepo po sunčanom danu vidi naš grad. Koliko je Bijeljina blizu, a istovremeno i daleko. U njoj su Nijemci, ustaše, domobrani i četnici, cesta Zvornik—Bijeljina prepuna je Nijemaca, a Drina na bosanskoj strani zaposjednuta. Treba forsirati Drinu a onda smo u Semberiji. »Biće žestokih borbi« — kaže Miloš. Mučila ga je neizvjesnost šta mu je sa majkom i sestrom. Progonili su ih i ranije, jer su znali da je Miloš partizan od prvih dana ustanka.

Izvršene su sve pripreme i u drugoj polovini decembra 1944. godine našli smo se u Semberiji na prilazu Bijeljini. Jurišao je Miloš nezadrživo sa svojom četom, upadao u prve kuće grada, ali su se Nijemci grčevito branili. Nije otišao svojoj kući da obiđe majku i sestru. Borbe su bile neprekidne i nije se imalo vremena. U jednom predahu prosto smo ga natjerali da ode i obiđe majku, jer je bio svega nekoliko kilometara od kuće. Kada se vratio, bio je presrećan: majka i sestra su dobro, progonili su ih i mučili, ali su živi i zdravi. Pričao je Miloš svima kako ga je dočekala majka i njegovi seljani, jer ih, kako reče, nije vidjeo skoro dvije godine.

Došao je 27. januar 1945. godine. Izjutra rano otpočinje opšti napad na Bijeljinu. Miloš je sav razdragan. Razmišljao je kako će to biti lijepo kada i on sa ostalima uđe u oslobođenu Bijeljinu. Sa kose Obrijež, gdje su nam polazni položaji, posmatramo Bijeljinu. Miloš ide od voda do voda i daje posljednja uputstva, Čekamo početak artiljerijske pripreme da krenemo na juriš. Snijeg je dubok, a temperatura oko minus 10 stepeni. Ispred nas ravnica pokrivena snijegom. Od hladnoće puškomitraljezi

ne mogu da rade kako treba. Znao je to komandir, pa je borcima dao uputstva kako da rukuju oružjem na takvoj zimi. Moraće i da se zalegne u snijegu, biće tada i smrzavanja. Komandir se i o tome brinuo. Zato je kratko naredio da se takvi što pre izvlače iz borbe. »Biće ovo teška borba« — kaže Miloš. Nismo naučili da napadamo danju, pogotovo po ovakvoj ravnici. »Neće nam mnogo pomoći artiljerijska priprema, Nijemci su u bunkerima« — u poverenju mi govori Miloš. Kažem mu ga ćemo sigurno imati puno gubitaka. Ponovo proveravamo da li je četni sanitet potpuno spreman da prihvati ranjenike.

Miloš Božić sa Markom Majstorovićem i Čedom Jovanovićem

Otpočela je artiljerijska priprema koja traje 30 minuta. Kao i uvijek kada predstoji teška borba pozdravismo se i zaželjesmo jedan drugom puno uspeha i sreću u borbi. Miloš naređuje polazak sa polaznog položaja. Spuštamo se u ravnicu i prebacujemo na jurišni položaj. Miloš je sa komandom čete u streljačkom stroju. Vidimo, Nijemci su u bunkerima ispred prvih kuća grada i tuku nas unakrsnom vatrom. Već imamo puno izbačenih iz stroja. Čujem Miloša, koji se nalazio bliže desnom krilu, gdje naređuje da se kreće bez zadržavanja. Zna on šta znači zastati u ravnici gdje se svaki borac vidi ko na dlanu — bila bi to sigurna smrt. Jurišamo na bunkere, neke zauzimamo, ali nas Nijemci vraćaju nazad. I tako cijeli dan. Uveče se prebrojavamo i pripremamo za novi napad. Mnogo je izbačenih iz stroja — njih 71. Borci mokri i premrzli. Posmatram Miloša, suze mu u očima za izgubljenim borcima i prepolovljenom četom. Šinjel mu sav izrešetan zrnima, ali je nepovrijeđen. Kaže da mu je žao što ne zauzemosmo Bijeljину, a izgubismo tolike borce. Dvadeset sedmog januara uveče Miloš izvještava štab bataljona da se nalazimo na 200 metara od njemačkih bunkera, da je četa prepolovljena, ali da smo spremni za nove juriše.

Toga dana uveče napadamo ponovo duž puta koji od Bijeljine ide ka Suhom Polju. Četa se u vodnim kolonama privlači što bliže bunkerima. Sa Milošem sam zajedno, idemo jarkom pored samog puta sa jednim vodom. Prilazimo prvim kućama, koje su na tom pravcu od gradskog naselja udaljene oko 300 metara. Najedanput, Nijemci otvoriše paklenu vatru. Miloš naredi razvijanje čete u strelce, da se pod zaštitom puško-mitraljeza i mraka privuče što bliže bunkerima i tek tada izvrši juriš.

Zajedno smo u jarku pored puta i polako se prebacujemo sve bliže. Miloš se često pridiže i izdaje naređenja. Tuku nas minobacačima. Sve gori oko nas. Miloš se pridiže iz jarka, ali tog momenta na samoj bankini puta pored jarka eksplodira minobacačka mina. On se sruči u jarak pored mene. U prvi mah nisam shvatio što se dešava. Zovem ga, ali se on ne javlja. Čujem samo njegovo teško disanje, dižem ga i vučem preko ceste iza jedne kuće. Dotrčase i bolničari, ali sve je uzalud. Umro je, a da se nismo posljednji put pozdravili. Odmah je naša četa povučena iz borbe, a na našem pravcu produžili su napad dijelovi 6. proleterske istočnobosanske brigade. Polako, čuteći išla je četa ka kosi Obrijež. Na čelu čete, kao uvijek, ali sada na nosilima, mrtav komandir Miloš Božić. Borci oborili glave i suznih očiju gledaju svoga komandira. Tu na kosi Obrijež, 500 metara zapadno od puta na najvišem visu na 1,5 km od Bijeljine, rastali smo se od Miloša. Tu smo se sa njim posljednji put pozdravili. Iza nas ostala je svježja humka sa našim hrabrim komandir.

RAJKO SEKULOVIC

BRATSTVO KOVANO U KRVI

Bilo je to vrijeme kada su se na sremskom frontu naše jedinice našle u teškoj situaciji, pa je trebalo na sektoru Bijeljine i Brčkog vršiti jak pritisak na ta dva jako utvrđena garnizona, kako bi kod neprijatelja prevladalo mišljenje da su naše snage riješile da ih zauzmu, što neprijatelj, zbog velikog vojničkog značaja tog pravca, nije smio dozvoliti po cijenu nebrojenih žrtava. Zbog toga su Nijemci prebacili neke svoje jedinice sa sremskog fronta radi ojačanja bijeljinskog sektora. Tako je cilj bio postignut — rasterećenje sremskog fronta.

*Cijepljenje protiv pjegavog tifusa na položajima
pred Bijeljinom*

I danas poslije skoro tri decenije ostao mi je u živom sjećanju kraj januara 1945. godine kada je iz 4. bataljona 15. majevičke brigade za dva dana u napadu na Bijeljinu na sektoru Fincov salaš izbačeno iz stroja oko 80 drugova i drugarica, što poginulih, a što ranjenih.

Među njima su bili komandir čete Miloš Božić, rodom iz jednog sela kod Bijeljine i Vido Strugar pomoćnik komesara čete, Crnogorac, rodom iz Ceklina — Cetinje. Njih pominjem zbog toga što su ličnim osobinama, skromnošću, hrabrošću i otvorenošću ličili jedan na drugoga i bili izrazito omiljeni kod svakog borca i rukovodioca u bataljonu.

Vido, predratni član Partije (od 1937. godine), u Majevičku brigadu došao je iz 1. proleterske divizije u ljeto 1944. godine. Tih dana trebalo je da primi dužnost pomoćnika komesara bataljona. Miloš, prekaljeni borac i komandir, postao je član Partije i u svakidašnjim vatrenim okršajima se uvijek isticao i uziman za primjer. Jednom rječju, obojica su ličnim primjerom vaspitno djelovali na svakog sa kim su dolazili u dodir.

U redovima boraca i rukovodilaca u bataljonu zavladała je velika žalost za tolikim poglinulim drugovima. Trebalo ih je sahranjivati, a zima je bila strašna, tako da je sahrana trajala nekoliko dana. No, ipak, da bi se drugovi odužili svom komandiru i komesaru u tako grubim ratnim uslovima sahranili su ih, tako reći, svečano.

Jedan brigadni bilten je tada svoj uvodni članak posvetio Vidovoj i Miloševoj pogibiji.

Sjećam se kako je komandant divizije, Blažo Janković, prilikom obilaska položaja, kad je saznao da je poginuo Vido Strugar, rekao: »Trebalo je tog čovjeka nekako sačuvati, mada znam da je to teško, jer fišek trči na tu kuću«, mislio je na Strugare koji su do tada dali više žrtava za slobodu.

Tako su završili svoje životne putove ta dva vrsna borca i komunista, čiji plemeniti lik ni danas ne blijedi, nego će blistati u sjećanju njihovih drugova.

TEHNIKA ŠTABA 15. MAJEVIČKE BRIGADE

Neposredno po oslobođenju Kragujevca, 21. oktobra 1944. godine, kada su se počele sređivati prilike u gradu, počela je masovna akcija na popunjavanju redova jedinica, koje su ga oslobodile, novim borcima. U gradu su naznačeni punktovi za prijavljivanje dobrovoljaca, a potom je počela i mobilizacija sposobnih muškaraca.

I 15. majevička NOU brigada popunila je svoje proređene redove mladim ljudima — jer predstojao je još dugi niz borbi do konačnog oslobođenja zemlje. Među ovim mladima bilo je ljudi svih mogućih zanimanja, počev od zemljoradnika, preko zanatlija svih vrsta do studenata i intelektualaca raznih opredeljenja. Samim tim, sada već u novonastalim prilikama, postavilo se i pitanje odabiranja i pravilnog usmeravanja ovih kadrova unutar brigade i upućivanja na razne poslove i dužnosti koji se do tada nisu mogli pokriti ljudima odgovarajućih zanimanja ili struka.

Došlo je i do reorganizacije jedinica brigade. Jedinice NOVJ nisu imale samo zadatak da oružjem čiste zemlju od okupatora i njegovih slugu svih boja, već i da kod stanovništva krajeva kroz koji će proći na putu ka krajnjim severozapadnim granicama zemlje pripremaju definitivno uspostavljanje narodne vlasti. Da objašnjavaju, pridobijaju, vaspitavaju omladinu u novom duhu. Oružje je bilo neophodno za obračun sa neprijateljima, ali su i drugi vidovi borbe postali imperativ vremena. Za ovaj drugi vid borbe takođe je među mladim ljudima trebalo pronaći one prave, koji će, snagom svoje mladosti, ljubavi prema novom, svojom odanošću i entuzijazmom, delovati među stanovnicima onih krajeva gde je neprijateljska i izdajnička propaganda posejala duboko seme mržnje, nepoverenja, straha i apatije.

Trebalo je i među borcima veoma efikasno i energično delovati — u smislu pridobijanja za stvar budućeg društvenog uređenja zemlje. Nije nimalo slučajno što je i unutar jedinica bilo otpora, kod ljudi koji su vaspitavani u sitnosopstveničkom, religioznom, konzervativnom duhu. Sa tim ljudima se moralo veoma pažljivo raditi, a vremena je bilo malo! Veći deo vremena ljudi su provodili u borbama, pokretima i neprekidnim sukobima sa neprijateljem, pa je samo u predahu politički radnik mogao iskoristiti priliku da ovim borcima protumači političku situaciju, smisao borbe koja se vodi, zakulisno delovanje unutrašnjeg neprijatelja i slično.

Međutim, ako je u pogledu ljudskog potencijala dobrim delom popunjen odgovarajući kadar u jedinicama, mora se priznati da u pogledu materijalnog obezbeđenja, pribora i priručnih sredstava, sve je išlo mnogo teže. Lakše je bilo pokatkad od neprijatelja oteti pušku, nego nabaviti fotografski aparat, filmove, fotopapir, šapirograf, pisaću hartiju, tuš, boje i drugo. Ovo drugo, na žalost, i ma kako to čudno izgledalo, bivalo je sve potrebnije...

Članovi »Tehnike« štaba brigade

Rad u pozadini bivao je sve važniji. Sa stanovništvom oslobođenih krajeva trebalo se što hitnije upoznavati putem svih mogućih sredstava informacija. Ništa bolje nije uspostavljalo kontakt sa stanovnicima tek oslobođenog gradića nego dobro sročene i bogato ilustrovane zidne novine; najlakše je bilo privući u naše redove nove borce tamo gde su na javnim mestima bili okačeni lepo iskreirani propagandni plakati! Nove prijatelje u novo-oslobođenim mestima sticali smo, takođe, na kratkim zabavama, posle uspešno izvedene priredbe, usmenih novina, pozorišne predstave.

Jasno je da distribucije propagandnog materijala u to vreme nije bilo. Vesti su pabirčene putem starog radioprijemnika koji smo nosili sa sobom i održavali ga majstorstvom jednog radiotehničara-amatera, koji se, s puškom u ruci, borio u četi. Jedna stara pisaća mašina morala je dati svoj prilog našoj borbi, održavana takođe rukom jednog majstora-borca. A čula se od onog trenutka kada je naređen odmor ili zastanak, konačenje ili oporavak u seoskoj kući na Majevidi, ili u gradskoj kući u nekom gradu Slavonije ili Slovenije. Njeno kloparanje se čulo noćima a često — ono se mešalo sa veoma bliskim odjekom borbe — tu negde, nedaleko od sela u kome smo bili smešteni. Tamo mitraljez, ovde rafali rečenica protiv morskog neprijatelja! Tamo smrt — ovde ubojite rečenice protiv izdajnika i fašizma ...

Sastav Tehnike pri štabu 15. majevičke NOU brigade brojao je desetak-dvanaest ljudi, sa tačno određenim zaduženjima. Na čelu Tehnike

stajao je šef koji je, ujedno, bio i politički komesar ove male jedinice. On je kontrolisao i odgovarao za politički rad svoga sastava, a ljudstvo je uglavnom bilo dobro provereno. Dalje tu su bili borci zaduženi za sledeće poslove: novinar za prikupljanje, slušanje i obradu vesti, novinar-realizator, dva fotoreportera (od kojih je jedan bio i ilustrator i slikar), zatim referent za kulturu, referent za sport, referent za opismenjavanje, dva konjovoca horovođa i jedan sakupljač informacija iz bataljona.

Ova grupa ljudi bila je zadužena da, na svoj poseban način, ratuje protiv neprijatelja. Borci su se borili na položajima, a čim bi na terenu došlo do zatišja, Tehnika (kako se tada zvala) bi stupala na pozornicu: na najistaknutijem mestu u gradu ili selu bile bi okačene zidne novine i informacija o »Priredbi« koja će se za narod organizovati u nekoj sali u mestu, na trgu ili poljani na kraj sela. U isto vreme bi se pojavio i rukom crtani plakat, najčešće sa mobilizatorskom parolom »Svi na front — sve za front!«

Zidne novine su obično bile ilustrovane crtežima i fotografijama sa fronta ili iz života boraca brigade. Kao materijal za ilustraciju članaka služili su i isecci iz novina i fotografije iz novina i časopisa koji bi sa zakašnjenjem stizali sa oslobođene teritorije. Dobar deo fotografija poticao je iz Tehnike brigade, gde su fotoreporteri pod teškim uslovima snimali i izrađivali fotografije. Snimanja su vršena primitivnim aparatima, koje su drugovi poneli sa sobom u rat. Filmovi su tada bili veoma slabe osetljivosti, pa je teško bilo moguće napraviti valjan snimak sa akcija, a ono što je snimljeno — bilo je plod pravog majstorstva snimatelja. A tek izrada fotografija! Razvijanje je vršeno u šerpama ili posudama posuđenim od domaćica, a kopiranje na prastari način — u ramovima, na kontaktpapiru, koji se izlagao na suncu. Veoma retko, kada bi se zaustavljali u mestu gde je bilo fotografskih radnji, pribegavalo se izradi fotografija u laboratorijama koje bi, na kratko bile rekvirirane u »vojne svrhe«. Posle upotrebe nije bilo vremena ni za kakva arhiviranje, već su negativni trpani u kutiju ili sanduče — da sačekaju završetak rata. Fotomaterijala je bilo malo, živelo se u nadi da će u »sledećem« mestu biti neka radnja sa fotomaterijalom. Pa, ipak, fotografije su se pojavljivale i, na svoj način, govorile o našoj borbi!

Referent za kulturu se brinuo o tome da se u svakom novom gradu organizuje priredba za narod. Priredba je morala imati mobilizatorski karakter i njen sadržaj je bio ispunjen izlaganjem o našoj borbi. Na pripremanju priredbe učestvovali su svi članovi ekipe, a u vreme zatišja na frontu, pozivani su i najtalentovaniji borci iz bataljona da pomognu u pripremanju programa. Jasno je da je, najvećim delom, sve morala biti improvizacija, ali mladost je, svojim nadahnućem, nadoknađivala sve nedostatke profesionalnog teatra: i glumu, i kostime, i šminku, ukratko — sve. Posao se radio s ljubavlju i — nije nikakvo čudo što su iz redova naše divizije izašli takvi današnji glumci kao što su Dragomir Felba, Miodrag Mija Aleksić i drugi. Veoma veliki problem na ovim priredbama predstavljao je nedostatak muzičkih instrumenata. Međutim, pred sam kraj rata, negde u Sloveniji, brigada je uspela da sakupi toliko instrumenata da se mogao organizovati brigadni orkestar.

U sećanju je ostao jedan događaj iz Brčkog na ovu temu: naime, u Brčko smo ušli kasno uveče i u centru grada smo za smeštaj »iznajmili« jedan stan; u njemu je stanovala jedna mlada učiteljica sa svojom porodicom. Kako smo se smestili, primetili smo na ormaru prekrasnu klavirsku harmoniku, pa smo zatražili i dobili odobrenje od štaba brigade da je rekviriramo. Međutim, ispostavilo se da je mlada učiteljica bila nastavnica muzičkog obrazovanja i da je to bio jedini muzički instrument neophodno potreban za rad sa decom. Plaćući nas je molila da za dobro naših »budućih partizana« — kako je nazvala svoje učenike — ne uzimamo ovu relikviju. Dirnuti njenom molbom odustali smo od »rekvizicije«.

U periodu borbi od Kragujevca do Dravograda. Tehnika brigade izdala je šest brojeva brigadnog Biltena i Almanah pod imenom »2 godine borbi i pobeđa XV majevičke NOU brigade«. Bilten je oštampán na šapigrafu u po osam primeraka. Od njih je ostao samo jedan komplet — čuva se danas u arhivu Vojnog muzeja JNA u Beogradu. Na izradi biltena sarađivali su svi borci brigade i — nije bio redak slučaj — da članak ratnika nadživi svoga autora.

U isto vreme, kada je bilo dovoljno slobodnog vremena, u Tehnici brigade, štampali su se i materijali potrebni za političko obrazovanje rukovodećeg kadra i boraca.

KULTURNO-PROSVETNI RAD

Kulturno-prosvetni rad po bataljonima oživeo je poslednjih dana. Koristilo se slobodno vreme, ali se ipak nije u potpunosti radilo kako treba. Dok je jedan deo rada — a to su priredbe — bio na visini, drugog, tj. pisanja i stanja dopisa za brigadni list — uopšte nije bilo. Ne treba zaboraviti da je i ovaj deo rada ne samo tako isto važan kao i ostali, već zahteva najmanjih materijalnih izdataka. Zato treba nastojati da se i ovaj deo rada podigne na visinu. Ukoliko po bataljonima nema uslova za štampanje novina, radove treba slati za brigadni list, a po bataljonima se mogu iskoristiti — za čitanje usmenih novina.

Treba pustiti drugove da pišu slobodno o onome što oni sami izaberu. Samo ih, još od početka, treba upućivati da izbegavaju opšte teme, već da opisuju događaje iz svoje sredine. One drugove koji imaju više iskustva u tome poslu treba upućivati da opisuju najlepše i najznačajnije momente iz borbi kroz koje njihove jedinice prolaze.

Ne treba dozvoliti da kulturno-prosvetni rad prestane čim prestane odmor. Treba iskoristiti lepe početke da bi se on proširio još više, koristeći se pri tome uslovima koje, momentalno, prilike pružaju.

PRIREDBE

Za vreme odmora naše brigade imali smo prilike da vidimo nekoliko priredbi koje su naši bataljoni dali za narod i borce kao i prvi broj »Usmenih novina«, koje je dao Političko-propagandni odsek.

U okviru kulturno-prosvetnog rada po bataljonima počelo se i sa pripremanjem priredbi. Nastojanja vrednih radnika, uz saradnju boraca, ostavila su veoma dobar utisak kod naroda, kao i kod ostalih drugova; pobudili su još mnoge, da se i oni posvete saradnji na ovom poslu. Između ostalog, stvorena je i čvršća veza sa narodom — i on je očito razumeo sve ono što treba da ga veže uz nas.

171. bataljon dao je jednu priredbu, 173. dve, dok je 174. dao nekoliko i — sve su one uglavnom postigle svoj cilj. A taj je: među borcima, širenje prosvete i davanje podstreka za učešće u kulturno-prosvetnom radu, a u narodu — stvaranje uzajamnog razumevanja između fronta i pozadine.

Svi izvodači su se trudili da daju što zanimljivije i probranije tačke. S obzirom na prilike i mogućnosti pod kojima se radilo, sve priredbe su uspele.

Od nedostataka može se primetiti nedovoljna organizacija korišćenja komocije i prostorija koje su naročito u Čeliću bile pristojne. Naročito treba izbegavati muvanje i gurkanje na pozornici između tačaka jer — to ostavlja loš utisak. Organizacija izvođenja programa treba da bude takva da on, po mogućnosti, teče bez zastoja i gužve, a pogotovu ako se imaju uslovi koji se mogu koristiti — kao što je to bilo u Čeliću.

174. bataljon dao je većinu svojih priredbi u Koraju i, može se naglasiti, tačke su bile vrlo dobro probrane, a neke od njih su imale i visoku književnu vrednost.

Usmene novine su imale priličan broj nedostataka ali, s obzirom da je to prva priredba svoje vrste, verujemo da će sledeći broj tih nedostataka u drugom broju biti savladan.

Važno je da se u našim jedinicama probudio duh za ovu vrstu kulturno-prosvetnog rada i sada ne treba nikako zastati — treba nastojati da tih priredbi bude što više: da bi se naša vojska što čvršće povezala i upoznala sa narodom. Te priredbe treba izvoditi svugde i pod svim okolnostima, treba uložiti što više truda, da one postignu svoju svrhu.

Z. MILER

List XV majevičke NOU brigade
broj 5 od 20. 03. 1945. god., str. 14

RAJKO SEKULOVIĆ

BATALJON NAM JE PREPOLOVLJEN

U martu 1945. godine 4. bataljon 15. majevičke brigade bio je odvojen od brigade radi čišćenja Majevice i okolnih sela od četnika. S bataljonom se nalazio zamjenik komandanta brigade Božo Hinić. Poslije okončanja akcije bataljon je dobio naređenje da se priključi brigadi, koja se onda nalazila u okolini Brčkog. Krenuli smo noću u marševskoj koloni nailazeći uz put na manje grupe četnika, koje su razbijane. Prema utvrđenoj maršruti išlo se naprijed. Bili smo obaviješteni da se u selima Bukovice nalazi bataljon četnika, ali kada smo prolazili niko nas nije napadao.

Pred samu zoru stigli smo u selo Piperi gdje je obavještajni oficir dobio podatke da je pred naš nailazak jedan vod Nijemaca, koji je obezbjeđivao mostove, napustio selo. Išlo se naprijed u prilično neizvjesnoj situaciji.

Krećući se sa izvjesnim odstojanjem, na čelu kolone prva četa se sukobila sa jednom grupom četnika i natjerala ih u bjekstvo, a jednoga je zarobila. Sproveden je u štab bataljona, a četa je nastavila da progoni razbijene grupe četnika. Treba napomenuti da je teren kuda se kretao bataljon bio potpuno ravan i čitav pokriven žbunastim stablima, koje je bilo tek počelo da lista, tako da je to nama onemogućavalo pregled terena, a neprijatelju je to išlo naruku, jer je teren odlično poznao, pa je mogao da se sklanja od naših pogleda i da nas napada. Tako je četnički bataljon iz Bukovice izbjegao susret sa nama i pritajio se dok smo prošli sela, a docnije nas napao s leđa. Prva četa, produžujući da goni razbijene grupe četnika, naišla je na cestu Bijeljina—Brčko kod Brezovog Polja i oštro se sukobila sa jednom ustaškom bojnom i domobranskom satnijom. Razvila se jaka borba. Pošto je komanda čete primijetila da se cestom kreću vozila i tenkovi u većem broju, ocijenila je da su naišli na jake neprijateljske snage, pa je naredila četi da se orijentiše prema ostalim dijelovima bataljona. Kao pomoć im je bila upućena jedna četa, pa se razvila očajnička borba.

Neprijatelj je bio iznenađen i zbunjen pojavom naših jedinica u samu zoru na cesti koja je spajala tri jako utvrđena, garnizona, između kojih se do tada odvijao normalan saobraćaj. Pretpostavio je da su naše snage ubačene u njihovu pozadinu sa ciljem prekidanja saobraćaja i uništenja garnizona u Brezovom Polju. Zato je oštro reagovao, a u tom momentu imao je i svakojake prednosti (naš bataljon je bio tako reći u marševskoj koloni, bez veze sa svojim jedinicama). Jake njemačke i ustaško-domobranske snage bile su pokrenute iz garnizona Brezovo Polje da pomognu četnicima i ustašama koji su već vodili žestoke borbe sa bataljonom.

Situacija se tako brzo razvijala da štab bataljona i zamjenik komandanta brigade nijesu imali vremena izvršiti borbeni raspored četa i suprotstaviti se organizovano nadmoćnijem neprijatelju. Napominjem da

minobacačka četa nije uspjela skinuti sa konja ni jedan teški mitraljez ili minobacač da bi dejstvovali. Tako je sve kompletno zarobljeno. Situacija je svakog časa postajala sve kritičnija. Kuriri štaba bataljona, koji su slati komandama četa, nijesu se vraćali.

Osmatračnica štaba 15. brigade kod Brčkog

Štab bataljona ocenjuje da je situacija kritična, jer je bataljon praktično bio doveden u bezizlaznu situaciju iz koje nije mogao pružiti organizovani otpor niti izvršiti proboj. Jedino se uspjelo narediti komandi 3. čete da se pokuša probiti u pravcu, gdje smo već čuli da naše jedinice vode borbe oko Brezovog Polja. Kulminacija kritičnosti je nastupila kada se bataljon razbio na grupe, koje su bile prepuštene sebi da se snalaze kako znaju i umiju. Zamjenik komandanta brigade i štab bataljona uspjeli su pokupiti grupu od dvadeset drugova, koja je pokušala na nekoliko raznih pravaca da se probije iz okruženja, ali su svi pokušaji odbijeni. Situacija je postajala krajnje teška. Na svakom koraku se ginulo. Zarobljeno je više grupa i pojedinaca. Ustaše i četnici su urlali natječući se ko će više zarobiti i strijeljati partizana. Uхватili su zamjenika komandira druge čete i tu ga odmah zaklali. Zarobili su jednu veću grupu drugova i drugarica, a među njima je bila, već ranjena, Ljubica Papić, vodnik jednog voda. Nikada ih više nismo vidjeli.

Grupa sa štabom bataljona vodeći neprekidne borbe u pokušaju da se probije naišla je na jednu manju uvalu u neposrednoj blizini ceste i tu je zastala da bi pružila neprijatelju posljednji otpor. Situacija je bila tako napeta da su neki članovi štaba bataljona, bojeći se da ne padnu

neprijatelju u ruke, pokušali izvršiti samoubistvo, ali ih je u tome spriječio drug Hinić, koji je za čudo do posljednjeg časa zadržao hladnokrvnost i prisebnost.

U noći smo se izvukli i sjutradan stigli u sastav brigade. Uz put smo naišli na komandanta naše divizije kome je zamjenik komandanta brigade drug Hinić u jednom prilično potresnom tonu rasportirao šta se zbilo sa 4. bataljonom 15. majevičke brigade. Prikupili smo ostatak bataljona i odmorili se nekoliko dana u selu Omerbegovači kod Brkog. Poslije oslobođenja Brčkog i prelaska Save bataljon je rasformiran. Ostatak ljudstva raspoređen je po bataljonima, a neki članovi štaba zamijenili su štab drugog bataljona.

Bila je oformljena partijska komisija, koja je ispitivala kako se moglo desiti da pred samo oslobođenje zemlje jedna naša veća jedinica doživi takvu sudbinu, pa je drug Hinić, kao najodgovorniji bio pratijski kažnjen i smijenjen sa dužnosti, mada je komesar bataljona uporno insistirao da se ne dijeli odgovornost, nego da budu jednako svi kažnjeni.

PANTELIJA LAZIC

U KLOPCI

Za vrijeme priprema za oslobođenje Bijeljine u drugoj polovini marta 1945. godine 4. bataljon 15. majevičke brigade nalazio se u rejonu Korenita, Bobetino Brdo, Koraj, Celić. Svojim rasporedom bataljon je kontrolisao taj rejon i održavao vezu sa jedinicama 28. slavonske divizije koja je bila zapadnije. Njemačke snage sa četnicima i ustašama organizovale su ispade iz Brezova Polja i napadale na položaje 4. bataljona. Neprijatelj je htjeo da se obezbijedi sa desnog boka i tako bataljon oslobodi pritiska. U ovom rejonu bataljon je dejstvovao sve do oslobođenja Bijeljine.

Kada su naše jedinice oslobodile Bijeljinu, nastavile su gonjenje neprijatelja u pravcu Brčkog u zahvatu komunikacije Bijeljina—Brčko preko Vršana i Brezovog Polja. U noći između 4. i 5. aprila bataljon je dobio zapovijest da odmah izvrši pokret sa Bobetina Brda, gdje se prikupio, u pravcu Brezova Polja sa zadatkom da udari u bok neprijatelja koji se povlačio u pravcu Brčkog i da sadejstvuje glavnim snagama brigade i ostalim jedinicama koje su gonile neprijatelja.

U noći bataljon je krenuo na zadatak. Svitanje ga je zateklo u koloni kada je čelo bataljona izbijalo u Brezovo Polje. U to vrijeme vodile su se žestoke borbe desno od 4. bataljona u zahvatu komunikacije negdje oko Vršana. To se moglo zaključiti po jakoj artiljerijskoj i mitraljeskoj vatri.

Ljubica i Ahmet. Ona poginula 3. aprila 1945. u proboku iz obruča

Tada je komesar bataljona kapetan Rajko Sekulović predložio zamjeniku komandanta brigade kapetanu Boži Hiniću da naša 3. četa krene prema našim glavnim snagama u pravcu pucnjave, da uhvati vezu sa glavninom brigade i da se bataljon svojim desnim krilom nasloni na snage koje djeluju u zahvatu komunikacije Bijeljina—Brčko.

Juriš boraca 3. čete 4. bataljona

Zamjenik komandanta nije prihvatio ovu sugestiju insistirajući da se postupi prema zapovijesti.

Komandant bataljona poručnik Momo Divjak, prolazeći pored moje čete, dao mi je na znanje da sa svojom četom, što prije moram učutkati artiljeriju koja djeluje iz rejonu Brezovo Polje po našim glavnim snagama i da ću, zavisno od situacije, naknadno dobiti naređenje.

Na čelu bataljona bila je 1. četa, zatim 3, pa prateća četa (minobacači i teški mitraljezi), prištapski dijelovi bataljona i 2. četa na začelju. Prva četa pri izbijanju u zaselak Brezovo Polje naišla je na četnike i iz pokreta je izvršila napad goneći ih pred sobom. Niko nije ni slutio da je naš bataljon u marševskom poretku ušao u vrlo gust raspored neprijateljskih snaga. Čim je 1. četa stupila u borbu, poslije nekoliko minuta sručila se uraganska vatra na začelje bataljona na 2. četu, prateću četu, štab i prištapske dijelove. Istog momenta kada se razvila borba na začelju dobio sam naređenje da obezbijedim lijevi bok. Naredio sam zaposijedanje položaja. Zaposijedanje nije ni završeno, a napad sa boka je uslijedio. Napad su izvele nemačke, četničke i ustaško-domobranske snage. Pokušali smo da uhvatimo vezu sa četom, ali iz tog pravca su umesto čete i odjeljenja koje sam uputio da uhvati vezu izbile neprijateljske snage. Nismo znali šta se događa. Treća četa se nalazila u sve težoj situaciji, napadnuta sa svih strana. Borba na začelju bataljona se stišala. Pokušali smo da se probijemo u tom pravcu, ali smo naišli na jak otpor. Pomoćnik komesara čete p.poručnik Čedo Jovanović rekao je: »Komandiru odlučuj, ovdje se ostati

ne može.« Prvom vodu sam naredio da krene u proboj i pokazao rukom u pravcu pucnjave gdje su borbu vodile glavne snage brigade. Za 1. vodom, 2. i 3. a 2. vod 2. čete, koji se našao uz našu 3. čet, štitio nas je s leđa. Razbili smo četnike na putu ka Bukovici. Pošto je bila magla uspjeli smo da se odvojimo od neprijatelja sa relativno malim gubicima u čet. Nakon izbijanja na takozvano Molitvište u Bukovici poručnik Aco Pantić, komesar čete, sa jednim odjeljenjem upućen je da uhvati vezu sa štabom brigade. Ni tada još nismo znali kakvu je sudbinu doživjeo naš bataljon. Prva četa je potpuno razbijena, nešto izginulo, nešto zarobljeno, a manji dijelovi su se izvukli neorganizovano.

Poginuo je zamjenik komandira 1. čete Voja (rodod iz Trnave) i drugarica Ljubica, Crnogorka koja je bila komandir voda u 1. čet.

Slično su prošli i 2. četa, prateća četa, štab i prištapski dijelovi bataljona.

Zahvaljujući brzim dejstvima naših glavnih snaga većina zarobljenih boraca je oslobođena do napada na Brčko, kao i za vrijeme samog napada, a dijelovi koji su razbijeni i sami se snalazili brzo su uhvatili vezu sa našim snagama i vratili se u jedinicu.

POSLE ČETIRI MESECA

Kroz prozor malene kućice, koja je samo dan ranije bila štab morskog nam okupatora, posmatramo užareni grad.

Pred kućom leži leš jednog Švabe... On je nema i jeziva slika puta jedne cele rase koja, mesto pobe, doživljuje težak i sraman poraz, poslednja epizoda odigrava se pred našim očima.

Polako se spušta mrak. Poput svetlih strela lete sa svih strana ubitačna zrna na grad u kome očajni neprijatelj daje beznadežan otpor. Bacačke mine eksplodiraju oko naše kućice. Njihove eksplozije su reske i bliske, ali mi ne strahujemo od njih. Naše oči napregnuto posmatraju varoš koja nestaje u sutonu, a koja će, u to smo bili sigurni, za nekoliko časova, još ove noći, biti naša.

Iz opkoljene varoši jedan švapski mitraljez uporno drži pod vatrom cestu, i meci eksplodiraju oko nas tako da nam se čini da je on sasvim blizu. Sigurni smo da će i on brzo prestati i — naši su živci mirni.

Svaki čas dolazi kurir. Vesti koje on donosi raduju nas, učvršćuju u ubeđenju koliko smo silni i veliki... Žice... žice... Ali ni te žice, ni minsa polja nisu prepreka za naše borce. Prešli smo žice, probili smo ih, presekli snagom svojih mišica i, korak po korak, zalazimo među prve kuće.

Jednu kuću, dve kuće na ulazima u grad proždire požar. Njegov plamen je — svečana i pobeđnička buktinja onima koji znaju šta hoće.

Pokret. Napuštamo naše sklonište i krećemo napred. Mitraljezi još uvek štekću... Ali, odjednom, nebo se zažaruje crvenom svetlošću raketa koje, poput krvavih buktinja, na trenutak, blistaju na tamnom svodu. A zatim tonu i gube se iza silueta kuća. Grad se predaje, grad je naš!

Iz Brčkog odjekuju pobeđničke parole, odjekuje pobeđnički zov jedne generacije koja krvlju zaliva svaku stopu svoje zemlje da bi, jednoga dana, sve bilo bolje i pravednije.

Kiša uporno pada, borci posreću po raskaljanim putevima, ali im to ne smeta da pevaju i kliću razdragano, veselo, od srca... Još jedna pobe, još jedan uspeh... Napred na zapad, kroz Brčko! Napred kroz nove i nove gradove! Napred ka konačnoj pobe i slobodi.

Zoran MILER

List XV majevičke NOU brigade
Broj 6, str. 8—9

DRAGOLJUB MILOSEVIC

U IZVIĐAČKOM ODELJENJU 3. BATALJONA

Stupio sam u 15. majevičku brigadu 6. XI 1944. u Srbiji. Od oružja sam odmah dobio jegan stari italijanski karabin bez remnika, a od municije — 3 metka.

Od tada je bilo uvek borbe. Kada smo bili na položaju kod Bijeljine, jednog dana pozvaše nas na bataljonsku konferenciju. Komandant bataljona, Vaso Antonie, saopšti da se formiraju grupe automatičara, pri štabovima bataljona. Najvažniji zadatak grupe bio je izviđanje neprijatelja. Svi borci u grupi će biti naoružani automatskim oružjem i nalaziće se pri štabu bataljona. Kada sam saslušao komandantove reči, nisam se dvoumio, prvi sam se javio kao dobrovoljac. Posle prijavljivanja — tišina! Zabrinuo sam se. Da li sam stvarno toliko pogrešio? Neće to valjda biti neka kažnjenička grupa i slično, mislim ja. Tada se prijaviše još tri-četiri druga. I dva moja zemljaka, Radoje i Vlastimir Marković zvani Lola. Formirano je odeljenje od 8 automatičara, na čelu sa desetarom Kicošem.

Jednom moj zemljak Lola i ja dobijemo zadatak za izviđanje, i krenemo ispred našeg položaja. Bilo je jutro. Išli smo tako jednom uvalom, kada ugledasmo ispred nas ka nemačkom položaju 3. zeca. Skakuću i igraju se. Rekoh svom drugu: »Ajde bre, Lolo, da ih raspalimo — odavno nismo pucali. Ako nekog potrefimo, neće se ni komandant ljutiti da proba tazevinu od zeca ...«

Lola mi reče da je to opasno, ali — ja sam bio uporan; lov sam voleo od malena. Lola se složi da pucamo. Mi raspalismo po zečevima, ali — gle čuda: sa svih strana zapuca na nas! Prvo raspališe po nama Nemci, pa onda naši — sa susednog položaja. Ne bi se lako proveli da ne beše prirodne uvale. Uspeli smo se nekako izvući — ali bez zečeva. Kada smo podnosili izveštaj komandantu, rekosmo da smo videli tri Nemca ispred nas, pored ivice šume i da su to verovatno nemački izviđači.

Sledeći zadatak bio je baš onaj od koga smo se svi plašili. A to je — ubacivanje u neprijateljsku pozadinu. Jednog dana dođe komandant i komesar bataljona i saopštiše nam da se od našeg bataljona traži izveštaj o stanju kod neprijatelja, da se po cenu života mora uhvatiti živi neprijateljski vojnik. Odlaganja nije bilo.

Na zadatak smo pošli odmah kada se smračilo. Pošli smo kroz neprijateljski položaj i izbili u njegovu pozadinu. Lutali smo dugo, ali nismo sreli ni jednog neprijateljskog vojnika. Onda smo upali u jednu kuću gde smo našli jednog civila. Civil se malo opirao, ali — u ratu nema rasprave; povelili smo ga u štab bataljona.

Jednog dana mi, automatičari, sami smo, bez ičijeg naređenja, odlučili da bacimo bombe na jedan bunker koji nije bio daleko od nas, a koga smo 1 ranije osmatrali i upoznali. Tako se dovučemo blizu bunkera i — na komandu — bacimo bombe. Nemci otvoriše vatru sa svih strana, pa smo se jedva izvukli.

Počela je i naša ofanziva, zauzeli smo Bijeljinu i Brčko. Iz Brčkog krenemo ka Zabarima, u rodno mesto moga komandanta. Komandant me uze u pratnju, zajedno sa kurirom Mićom. Kada smo prolazili selom, komandant je jahao konja, dok smo Mića i ja pucali iz automata veseleći se. Narod je istrčao iz kuća i pozdravljao nas. Na put izađe i jedna žena s punim očima suza i zapita komandanta: »Vaso, sine, gdje je moje dijete ... Zajedno ste otišli, šta znaš za njega?« Komandant se iznenadi i u početku malo zbuni, a onda prozbori: »Draga tetka, on je bio sa mnom, ali je otišao u prekomandu, i više ništa o njemu ne znam.« Kada smo se udaljili, komandant nam reče: »Znam da joj je sin poginuo i znam čak i gde mu se grob nalazi, ali — nisam mogao da joj kažem istinu; bolje je da joj neko drugi to kasnije kaže ...«

Grupa boraca izvidачke čete brigade odlikovanih istog dana Medaljom za hrabrost

Komandantova majka nas je dočekala radosna. Tu su se našla i njegova deca. Sastanak je bio kratak, jer smo se morali brzo vratiti u bataljon. U Brčkom sam dobio engleski mitraljez. Prebacili smo se preko Save kod Rajevo Sela. Napredovali smo pored Save, uz nasip. Ovde se najviše borilo bombama, bacali smo ih preko nasipa. Kada smo došli do nasipa kod Županje, zadržani smo do uveče — jer se neprijatelj uporno branio. Ovde sam gledao kako naši borci vraćaju nemačke bombe preko nasipa ili ih izbacuju u Savu; drugog izlaza nije bilo.

Krenuli smo od Babine Grede levo, ka selu Oprisavci. Tu se neprijatelj ukopao, pa smo se morali zadržati. Tu dobijemo zadatak da odmah uveče

pođemo na izviđanje neprijateljskih položaja. Neprijatelj je bio bliže nego što smo mi očekivali. U kretanju jedan borac je udario u nešto, što je neprijatelj opazio pa je odmah počeo da osvetljava teren; teren je, inače, bio ravan i čist. Mi smo se svi našli na zemlji, ali su oni toliko osuli paljbu da ni oka nismo mogli da otvorimo. Bili su na desetak metara od nas. Video sam njihovog mitraljesca i njegovog pomoćnika. Cuo sam jauk svog pomoćnika. Kada je neprijateljski puškomitraljezac ispucao svu rafalsku municiju i počeo da puca pojedinačno, iskoristili smo priliku i povukli smo se ka našim položajima.

Kada smo se vratili na polazni položaj, komandant je odmah zapitao šta je bilo. Kada smo sve ispričali, i da nam nema jednog druga, rekao je da ga moramo doneti, bilo živog ili mrtvog. Komandant odredi mog zemljaka Lolu i još jednog da izvrše naređenje. Mog pomoćnika su doneli teško ranjenog. Oni su dobro prošli jer ih neprijatelj nije opazio.

Sutradan, 16. aprila 1945. bio sam na istom mestu. Napravio sam rov u jednom plićem kanalu gde sam se dobro zamaskirao. Kada je svanulo Nemci su počeli prebacivati jedinice, na stotinak metara od nas. Desno od mene nalazio se jedan mitraljezac. Komandant našeg bataljona Vaso Antić, preuzeo je mitraljez od ovog mitraljesca i — osu vatru po neprijatelju. Komandant brigade Miklavčić ga je ubeđivao da ostavi mitraljez, da to nije njegov posao, ali — Vaso je i dalje ostao sa mitraljezom na položaju. Pošto smo ga tukli bez prestanka, neprijatelj je počeo da nam uzvraća vatrom iz svih oružja; upotrebio je čak i svoju artiljeriju ali — bez uspeha.

Tako se borba smirila negde kasno popodne. Još sunce nije ni zašlo, a mi dobijemo naređenje da krenemo na juriš. Odmah uzmem torbicu sa municijom, ustanem iz rova i pođem. Neprijateljski snajperista, koji me je preko dana pratio, bio je precizan. Prvim metkom me je pogodio u levo plućno krilo, kraj samog srca. Pao sam odmah, izgubio dah i čuo kako moj komandant viče na borce oko mene što su zastali. Moj zemljak Lola mu na to odgovori da sam ja pogođen. Komandant naredi da se odmah donesu nosila. Pošto nosila nisu odmah stigla, komandant naredi bataljonskom brici da pođe, sa mnom do prvog previjališta. Tu beše ranjen i jedan komesar čete. Komandant Vaso se pozdravi sa mnom, teši me i kaže: Ništa se ne boj! Drži se dobro, nije opasno.«

Tako se ja oprostih sa svojim bataljonom, koji otera Nemce dalje ka Zagrebu.

Brico me je doveo do ambulante, a odatle su me uputili u bolnicu u Vinkovce gde sam stigao oko 10 časova. Bolnica je bila puna ranjenika. Lekari su operisali celu noć. Ja sam prenoćio u jednom kupatilu. Ujutro me je jedna bolničarka povelu na operacijski sto. Mislio sam da će me lekari šeci, ali su mi oni samo, špricom, vadili usirenu krv iz grudi. To me je jako bolelo. Posle toga sam bio brodom prebačen u Bačku Palanku, a odatle prvo u bolnicu u Senti, a zatim u Stari Bečej. Kada sam prezdravio upućen sam u svoju jedinicu, ali — ona je bila rasformirana. Raspoređen sam na dužnost u izviđačku četu, gde sam i demobilisan.

POBEDILI SMO JOS JEDNOG NEPRIJATELJA

Sve u znaku prolječne ofanzive. Uništiti neprijatelja gde god ga bude, bilo i kakav god bio!

Sanitet je takođe prešao u ofanzivu, da se konačno obračuna sa svim neprijateljima zdravlja naših hrabrih boraca. Napad je izvršen naročito na vaške, na neprijatelja koji nas je najviše ugrozio.

Istaknuta je parola »Smrt vaškama!« i — prešlo se u istrajnu borbu za uništenje vašiju.

Borci su bili svesni opasnosti koja im preti od vašiju i — pomogli su sanitetske rukovodioce da sa uspehom vode borbu do poslednje vaške u bataljonu. Počelo se s malim, primitivno: nabavljena su burad i to, često, s mukom nabavljena. Pojedini bataljoni išli su u specijalne oružane akcije, da bi se na neprijateljskoj teritoriji snabdeli potrebnim buradima. Odjednom se po celoj istočnoj Bosni počeo dizati dim i vodena para koja je značila — smrt vaškama.

Vašljivost je, neprekidnim parenjem i sprovođenjem ostalih higijenskih mera, svedena na najmanju meru, ali — nikako nije dolazilo do potpunog suzbijanja vašiju. Jer, naši su se bataljoni kretali po celoj istočnoj Bosni, u kojoj su vladale očajne higijenske prilike, među civilnim stanovništvom.

Teror raznih fašističkih bandi, koje su lutale i opustošile ovaj kraj, načinile su da u istočnoj Bosni zavlada potpuna, kompletna vašljivost.

Naše jedinice, i pored najbolje volje nisu bile u stanju da poprave položaj stanovništva, zbog stalnih borbi i pokreta.

Na taj način su borci, mešajući i j sa stanovništvom, ponovo dobijali vaške pa je vatra ispod buradi gorela i danju i noću.

Ovim načinom borbe, parenjem, zabeleženi su vidni rezultati.

Pegavac se nije pojavljivao nikako jer je vašljivost svedena na najmanju meru, ali, ipak, nikako nije dolazilo do konačne pobeде.

Odjednom, pre mesec dana, naši veliki saveznici pružaju našem sanitetu pomoć i — borba se završava u roku od dva dana.

U bataljone stižu velike kutije praška DDT.

Pumpe u rukama vrednih i veštih dezinfektora rade neumorno. Vaške se, već posle nekoliko časova, neprijatno osećaju, pijano se kreću, nisu u stanju da nanesu ujed. Posle dvadeset časova sve su vaške naduvene, spečene, mrtve.

U bataljonu nema više ni jedne žive vaške, kao što uskoro neće biti ni jednog živog Nemca u našoj zemlji.

Borci mirno spavaju zdravim snom, koji ne prekidaju dosadni i opasni ujedi vašiju.

Pobeda je izvojevana! Neprijatelj je do poslednjeg uništen!

Sanitet je dobio veliku bitku. U trećem bataljonu trese se kolo koje vodi dezinfektor držeći visoko uzdignutu pumpu za prašak, uz ciku zadovoljnih boraca koji dovikuju:

Pumpaj!... Pumpaj!...

Upornom borbom, sprovođenjem svih mera protiv vašljivosti, naša brigada je pošteđena od epidemije pegavca, iako su svi uslovi za pojavu bolesti postojali.

Na taj način uspeo se da se sačuvaju bataljoni od nepotrebnih gubitaka koje bi mogao pegavac da nanese.

Bili smo u kritičnoj situaciji, vaške su nas ozbiljno ugrozile, ali ne postoji neprijatelj koga neće naši borci uništiti.

Oni su bili svesni i znali su da vaške prenose pegavac, a, takođe, znali su da ta opaka bolest može da nanese veće gubitke nego i najžešća neprijateljska ofanziva...

Oni su slušali priče starih boraca o velikim žrtvama koje je imala naša armija u petoj ofanzivi, ne od modernog neprijateljskog oružja, već od vašiju, od pegavca.

Znajući sve to, borci su pomogli borbu za suzbijanje vašiju i — uspeh nije izostao.

Samo ne smemo spavati na lovorikama.

Treba i dalje pod svim uslovima održavati čistoću tela, čistoću veša i odeli. Svaku pojavu vašiju odmah prijavljivati da bi se moglo uspešno odmah intervenisati.

Nedajmo, ne dopustimo da nas pobeđeni neprijatelj ponovo ugrozi.

Ako se to dogodi, to će biti naš veliki poraz!

List XV majevičke NOU brigade
broj 6, strana 21

Marjan IVANOVIC
referent III bataljona

POLITIČKI RAD U BRIGADI

1) OSNOVNI OBLICI POLITIČKOG RADA

Politički rad se odvijao još u odredu, a i kasnije u brigadi. Pošto je to stalan oblik djelovanja i informiranja boraca o vojno-političkoj situaciji i drugim pitanjima koja su interesovala borce. Tako su borci svakodnevno obavještavani o događajima na frontu:

a) Informacije su objašnjavali ili politički komesari četa ili vodova. One su obuhvatale stanje na frontovima van zemlje, na frontu u zemlji, o značajnim akcijama koje su vodile naše snage, te o mjerama koje je preduzimalo naše rukovodstvo za unapređenje borbe i razvijanje revolucionarne vlasti.

Ove informacije su dobivane u obliku biltena ili drugim putem (novine, obavještenja), ili hvatanjem vijesti Nove Jugoslavije na radiju, kada su za to postojali uslovi.

b) Političke pripreme za akcije. Kao drugi oblik političkog djelovanja na planu uzdizanja svijesti boraca bile su pripreme za naredne akcije koje su se, pored vojničkih, sastojale i od političkih priprema. One su objašnjavale cilj koji se želi postići u toj akciji, kakvi su politički uslovi za njegovo postizanje, kakvo mora biti držanje boraca. Ni jedna malo značajnija akcija nije poduzeta, a da borcima prethodno nije objašnjeno: objekt akcije, njegov vojno-politički, ekonomski ili mobilizacijski značaj, što je u datoj situaciji bilo najvažnije da se ostvari, kao i način kako to treba ostvariti. Tko se ne sjeća priprema za napad na Tuzlu, od kojeg se očekivao veliki vojnički uspjeh (oružje, municija i uništenje neprijateljskih garnizona), a još veći politički uspjeh — podizanje povjerenja naroda u konačnu pobjedu. Stvoreni su uslovi za masovno narastanje jedinica i formiranje novih brigada, kao što je 16. muslimanska i 17. majevička brigada, a kasnije i 27. divizija.

Političke pripreme su odigrale važnu ulogu u samoj borbi kao i pobjedi, a posebno u prihvatu novih boraca u naše jedinice.

Slično je bilo i sa pripremama za napad na garnizon u Varešu, kome se neprijatelj nije nadao, jer u blizini nije bilo naših jedinica. Napad je izveden poslije napornog marša iz područja Spreče do planine Zvijezde, i to iz pokreta. Usljed dobro sprovedenih priprema teškoće marša, kao ni drugi naponi nisu umanjili silovit juriš naših jedinica i postizanje punog uspjeha i iznenađenja za neprijatelja koji je taj prostor smatrao nepristupačnim za naše jedinice u to vrijeme.

Za naše borce i jedinice ogroman značaj su imale pripreme koje su organizovane pred početak neprijateljskih ofanziva, koje su uvijek i na vrijeme signalizirane od naših ljudi sa terena. Tako su pripreme uoči VI neprijateljske ofanzive pomogle da žrtve ne budu tako velike, naročito od

zime i hladnoće, kada smo se pred neprijateljem morali povući preko Krivaje i bespuća Konjuha po hladnoći od -30° . I pored ovih teškoća nije ostao ni jedan borac.

Značaj priprema je posebno došao do izražaja u izvršenju naređenja da naša brigada zajedno sa ostalim jedinicama divizije napusti istočnu Bosnu i pođe u Srbiju. Ovaj marš morali smo izvesti preko Crne Gore, jer je neprijatelj zaposjeo desnu obalu Drine jakim snagama da bi spriječio prelaz. Prostor kojim su naše jedinice prolazile bio je popaljen, narod osiromašen, te se moralo napredovati i bez dovoljno hrane.

Pripreme našeg prelaska u Srbiju i za borbe za konačno oslobođenje od okupatora i njegovih slugu bile su posebno značajne. Držanje boraca bilo je dostojno naše borbe i revolucije. Zato ih je narod dočekivao kao svoje sinove. Prolazeći kroz sela mladi ljudi su nam prilazili i uključivali se u jedinice. Naročito je uspješno razbijanje i uništenje četnika na Kopaoniku i kasnije kroz Srbiju povećalo povjerenje naroda Srbije u naše jedinice, te je, omladina, a i stariji, masovno prilazila i odmah se uključivala u borbu. Tako je bilo u Župi, kod G. Milanovca, Pranjana, a da i ne govorimo o okolini Kragujevca gdje se broj boraca višestruko povećao. Svi ti borci bili su prihvaćeni i brzo se stapali u kolektiv jedinice i postajali njen sastavni dio. Oni su i sami odmah stupali u borbe. Naročito je za oslobođenje Kragujevca učestvovao veliki broj boraca iz tih krajeva, te su sa borcima Bosne mnogi položili i svoje živote.

Dolaskom naših jedinica na teritoriju Sumadije i Kragujevca dolazi do njihovog susreta sa jedinicama Crvene armije, pa je i za taj susret bilo potrebno izvršiti političke pripreme kako bi nastup naših boraca i utisak koji ostave bio dostojan naše borbe i revolucije. U borbama koje smo vodili za Kragujevac zajedno sa njihovim jedinicama pokazali smo da se znamo i te kako boriti.

c) Političko uzdizanje boraca bilo je redovno u našim jedinicama brigade, a organizovana su i predavanja, diskusije i objašnjenja pojedinih pitanja. Još od samog početka ustanka, a naročito formiranjem brigada objašnjen je značaj ustanka protiv okupatora i njegovih sluga za naše narode, za njihov opstanak. U brigadi gdje su postojali politički organi od voda do brigade taj rad poprima planski i organiziran oblik. Pored političkih organa nosioci tog zadatka bili su borci-komunisti, koji su svojim izlaganjem i učešćem objašnjavali ostalim borcima smisao i ciljeve naše borbe, one neposredne i one dalje i dalekosežne. Naročito je bilo potrebno objašnjavati pitanja naše politike i načina za postizanje odgovarajućih bližih i daljih ciljeva. Posebno mjesto imalo je objašnjavanje značaja bratstva i jedinstva za naše narode, za njihovu borbu i opstanak, o zvjerstvima okupatora i njegovih slugu, o njegovoj težnji da razvije bratoubilački rat, te o našoj težnji da to spriječimo i ujedinito sve naše narode u zajedničku borbu za slobodu, ravnopravnost i zajednički život.

Taj rad na razvijanju bratstva i jedinstva bio je posebno značajan kod nas u istočnoj Bosni, gdje je okupator preko svojih slugu posijao razdor i međusobno uništavanje, što je stvorilo nepovjerenje, a što je trebalo razbiti i stvoriti povjerenje i jedinstvo u narodu. Na tom polju i naša brigada sa ostalim jedinicama NOB dala je veliki doprinos. Tako je naša brigada, sastavljena od Srba, Hrvata, Muslimana, Jevreja i drugih, bila

jedinstvena a borci nerazdvojni, te su svojim primjerom djelovali svuda gdje su prolazili i boravili. Borci su shvatili da je bratstvo i jedinstvo i međusobno povjerenje garancija da će se izvojevati pobjeda i ostvariti sloboda i nov ravnopravan život.

Treba brzo otkucati tek primljene radio-vijesti

Kao druga stvar koja je bila u osi političkog djelovanja u brigadi bilo je stvaranje perspektive da se putem borbe koju vodimo obezbjeđuje i ostvaruje drugačije, pravilnije društveno uređenje u kome neće biti izrabljivača i izrabljivanih, da će se ostvariti želje radnika-komunista, što su prihvatili i svi borci i veliki dio naših naroda. Imajući u vidu da su borce brigade sačinjavali najvećim dijelom siromašni seljaci-bezemljaši, radnici i siromašni đaci, ovaj momenat je imao veliki mobilizacijski značaj.

Ovakve teme bile su obično predmet teoretskih sastanaka koji su se održavali po četama za vrijeme kraćih ili dužih odmora, a pripremani od političkih organa štaba brigade. Jasno da su u proradi tih tema i njihovom objašnjavanju doprinosili pojedini članovi Partije, koji su od ranije poznavali ta pitanja i tako još više olakšali ostalim borcima da razumiju i shvate suštinu naših ciljeva i promjena kojima težimo. Sva nejasna pitanja su sa strpljenjem objašnjavana, što je i doprinijelo da i polupismeni, pa i nepi-

smeni borci relativno brzo izrastu u dobre komuniste i agitatore. Borci su upoznavani sa odlukama našeg rukovodstva od Prvog zasjedanja AVNOJ-a, pa preko Drugog zasjedanja u Jajcu i historijskih odluka o proglašenju Tita za maršala, o federativnom ustrojstvu naše zemlje, o zabrani povratka kralju itd. Tako oni postaju najbolji agitatori u narodu objašnjavajući značaj tih odluka za našu zemlju.

Oslobođenjem Beograda naši organi vlasti i predstavnička tijela prelaze u Beograd odakle organiziraju i rukovode borbom. Nakon oslobođenja Kragujevca naša brigada se sa ostalim jedinicama uključuje u jedinstveni front naših snaga koje preduzimaju ofanzivu za konačno oslobođenje zemlje. Da bi se izdržali svi napori i žrtve, politički rad sa borcima bio je i dalje veoma značajan, čak i značajniji, jer se približavalo konačno oslobođenje zemlje kada će svaki borac morati da se izjasni za kakvu vlast i poredak daje svoj glas.

d) Rad na obučavanju nepismenih boraca bio je jedan od stalnih i veoma značajnih političkih zadataka politički uzdignutih i obrazovanih boraca. Taj rad se organizovano provodio. Broj nepismenih u brigadi, naročito u početku, bio je velik. U početku je rad bio organiziran tako što je borac koji je znao da čita i piše bio zadužen da nauči nepismenog pisanju i čitanju. Kasnije su bili organizirani tečajevi za nepismene koje su obično vodili učitelji, studenti i drugi kojima je uz borbu to bio drugi zadatak. Veliki broj je tim radom stekao osnovno obrazovanje, koje su kasnije u slobodnoj zemlji dopunili srednjim i visokim obrazovanjem. Kao i ostale jedinice i naša brigada dala je svoj doprinos obrazovanju boraca.

2) POSEBNO POLITIČKO OBRAZOVANJE KADROVA

a) Obrazovanje i političko uzdizanje kadrova organizirano je na posebnim kursovima pri štabu brigade ili pri štabu divizije a na koje su upućivani rukovodioci ili borci koji su bili perspektivni. Ti kursevi trajali su, zavisno od uslova, od 8 dana i više. Predavači su bili vojni i politički rukovodioci u brigadi, članovi polit-odjela divizije, a kasnije politička odjeljenja brigade i divizije.

Na kursovima se upoznavalo sa osnovama marksizma-lenjinizma, o državi i revoluciji, sa partijskom izgradnjom, istorijom radničkog pokreta i klasnom borbom proletarijata, o diktaturi proletarijata, o nacionalnom pitanju i njegovom rješavanju putem borbe radničke klase, o našoj borbi, o organima vlasti, o narodnim odborima kao oblicima narodne vlasti, o seljaštvu kao savezniku proletarijata u obaranju vlasti kapitala i drugim pitanjima koja su doprinosila širenju vidokruga polaznika. Kursevi su održavani 1943. godine na Majevici i Sokolcu, Srebrenici i kasnije u Srbiji.

Nakon završetka tih kurseva polaznici bi se vraćali u jedinice na dužnosti i doprinosili širenju znanja ostalih boraca. Taj vid političkog obrazovanja doprinio je brzom izrastanju starješina u našoj brigadi i njihovom osposobljavanju za više dužnosti.

b) Pored ovih kurseva postojali su i vojni tečajevi za borce na kojima se pored stručnih predmeta upoznavalo i sa političkim temama. To su obično bili tečajevi za komandire vodova, bolničare, referente saniteta u

bataljonima i druge koji su se organizirali u brigadi ili u diviziji a za potrebe brigada. Ovi tečajevi su trajali kraće vrijeme, ali su doprinosili općem uzdizanju boraca i starješina.

Ovi oblici rada su bili neophodni u uslovima kada su škole, vojne i političke, bile rijetke i daleko od nas.

c) Prelaskom u Srbiju i njenim oslobođenjem stvoreni su uslovi za osnivanje vojnih i političkih škola u koje su upućivani komandanti i komesari jedinica (bataljona i brigada), čime je započet sistematski rad na školovanju kadrova.

*Komandant brigade kapetan Milorad Miklavčić
i komesar brigade major Samuel Kamhi za
vrijeme odmora*

3) MATERIJALI PISANI U BORBI

U vrijeme borbe, a naročito u početnoj fazi, kao i u vrijeme formiranja brigade bilo je veoma teško nositi knjige, pa i doći do njih. Rijetki primjerci knjiga marksističkog sadržaja čuvali su se i išli od ruke do ruke i čitali u slobodnom vremenu. Zato se već od samog početka prišlo razvijanju vlastite pisane riječi kao:

a) Bilten brigade počeo se izdavati već 1943. godine, a imao je raznovrsnu tematiku. Oslobođenjem Tuzle i kasnije Vareša zaplijenjene su veće količine papira i drugog materijala. No nije bilo uslova da Bilten izlazi redovno sve dok nismo prešli u Srbiju i oslobodili Kragujevac, kada je formirana tehnika, foto-sekcija i drugo što je potrebno za takav zadatak. Bilten je u prvom redu imao političko-informativni zadatak. On je obično tretirao značajne vojno-političke događaje koji su se u tom vremenu desili u svijetu i u zemlju uz potreban komentar koji je objašnjavao značaj pojedinih događaja.

b) Zidne novine bile su takođe jedan od oblika pisane riječi, ali su obično izlazile u četama, a pisane su u časovima predaha. Obično su tretirale događaje vezane za četu, a bilo je i šaljivih humorističkih, satiričnih sastava. Bilo je i pjesama i proznih sastava, te su bolji sastavi nalazili svoje mjesto i u brigadnom biltenu. Zidne novine su bile značajan faktor u razvoju jedinica, u formiranju borbenog morala i jedinstva čete kao sastavnog dijela bataljona i brigade. Pojedine kritičke ocjene ponašanja čete ili pojedinaca, bilo u borbi ili u životu općenito, imale su i te kakav vaspitni značaj i neposredan uticaj na ponašanje. To je bio poseban značaj zidnih novina koje su izlazile u ratu u jedinicama brigade.

c) Brošure sa političkom tematikom bile su u prvo vrijeme jedina pisana literatura iz kojih su se učile osnovne stvari političkog sadržaja. Taj pisani materijal sastavljali su stariji komunisti ili je prepisivan iz malobrojnih knjiga koje su se našle u mjestima gdje smo dolazili ili kod pojedinih drugova. Naročito je izdavan materijal za potrebe vojno-političkih kurseva.

d) Brigadne novine nastale su u kasnijoj fazi borbe i postojanja brigade kada su stvoreni uslovi, a to je bilo u fazi nastupanja brigade ka konačnom oslobođenju zemlje. Brigada je tada narasla u veliku i snažnu jedinicu, formiran je poseban politički odsjek sa potrebnom tehnikom (radio, foto i štamparskim sredstvima za umnožavanje). U brigadu je stupio veliki broj intelektualaca i đaka koji su mogli i željeli i na tom poslu da rade. Tako se od brigadnog biltena, koji je izlazio u ograničenom broju prešlo na izdavanje brigadnih novina »Petnaesta majevička brigada«. Ne znam tačno koliki je broj takvih novina, izašao, ali su one izdavane do kraja rata, pa i poslije oslobođenja.

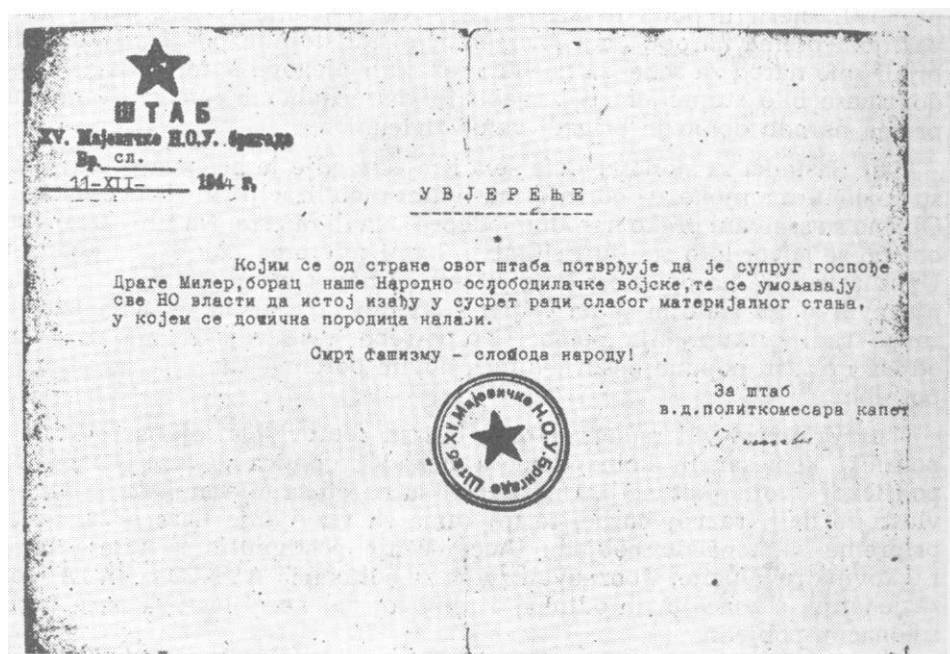
e) Štampa je 1943—1944. godine teško stizala do nas. Tek oslobođenjem Beograda počinje redovno da izlazi naša štampa koja je preko štabova stizala do jedinica i služila za informisanje boraca o zbivanjima na frontovima saveznika i u zemlji, o mjerama naših organa vlasti, te o približavanju potpunog poraza neprijatelja, o mjerama za osiguranje tekovina NO borbe i revolucije.

4) KULTURNI RAD

a) Usmene novine bile su jedan od čestih oblika kulturnog djelovanja. One nisu tražile neke veće materijalne pripreme. Obično su na njima govorili izrasliji drugovi u vidu izlaganja o nekom pitanju ili je to bio neki lični literarni sastav, neka pjesma čija je tematika bila vezana za borbu, ili o životu poslije revolucije kada se bude gradio socijalizam.

Na ovim skupovima su recitovane pjesme naših starih poznatih književnika i pjesnika (Aleksa Šantić, Vladimir Nator, Zmaj Jova, Goran Kovačić, Skender Kulenović i dr.) koje smo nalazili u oslobođenim mjestima ili su se pojedini drugovi sjećali iz đackih dana.

b) Jedan od vrlo čestih oblika kulturnog djelovanja bili su horovi, koji su izvodili horske recitacije naših književnika i umjetnika ili neke već poznate revolucionarne sastave. Horska recitacija je bila vrlo česta pri održavanju zabavnih večeri za borce i narod gdje je brigada stacionirala.

Primjer brige o borcima

c) Pjevački horovi organizirani u brigadi, pa čak i bataljonima, bili su prisutni na svim našim priredbama ili veseljima koje smo organizirali. Pouku za njihov rad pružio nam je Oskar Danon (Cigo). Ne samo organizirani pjevački hor brigade već i svaka prilika korišćena je za pjesmu. Ona nas je nosila, davala nove snage, a borci su je rado prihvatili. Imali smo i veći broj vrsnih glasova, što je doprinosilo kvalitetnom i skladnom pjevanju.

d) Priredbe sa skečevima — jednočinkama bile su prisutne od prvih organiziranih priredbi za borce ili za narod i borce, najčešće. U njima su učestvovali oni koji su imali smisla za glumu. To se naročito razvilo poslije oslobođenja Kragujevca kada je u brigadi, a posebno u kulturnoj ekipi divizije, okupljen jedan broj izvrsnih glumaca koji se i danas nalaze na »daskama« (Mija Aleksić, Dragutin Felba i drugi).

No, pored priredbi, koje smo sami organizirali, do nas je stizalo i Pozorište narodnog oslobođenja. Njihov dolazak bio je za jedinicu i narod, gdje se ona nalazila, pravi praznik i sa posebnim se nestrpljenjem očekivao taj dan.

5) RAD U NARODU NA TERENU GDJE BORAVI BRIGADA

Neposredno djelovanje boraca bio je jedan od vrlo značajnih faktora za uticaj i političko raspoloženje naroda. Ne samo rječju kojom su borci prenosili vjeru u pobjedu naše stvari već i ličnim ponašanjem boraca, pažnjom prema narodu i njegovoj imovini, pristojnim ponašanjem pridobijali smo narod za sebe, za borbu i razvijali njegovu spremnost da i sam doprinese bilo stupanjem u brigadu ili materijalnom pomoći. Taj odnos prema narodu donio je brigadi veliki ugled.

a) Sastanci sa stanovnicima sela i mjesta gdje je brigada prošla imali su različite namjene — od informativnih, mobilizacijskih ili ekonomskih. Obično su sazivani preko narodnih odbora sela ili mjesta. Na tim sastancima obično se govorilo o stanju i situaciji, kao i mjerama koje treba poduzeti. Upozoravalo se na opasnost koja prijete od nadolazećih snaga okupatora i njegovih slugu kako bi se na vrijeme sklonili itd. Nekad se sastanak održavao radi prikupljanja pomoći za potrebe naše vojske, bilo u hrani, odjeći i dr., ili popune naših jedinica novim borcima kao i za razne druge potrebe.

6) Vrlo čest vid rada u narodu bili su zborovi na kojima su istupali politički komesar ili komandant, a nekad i obojica govoreći narodu o političkoj i vojnoj situaciji. Upoznavali su narod sa mjerama naših organa vlasti za dalji razvoj borbe, te mjerama za razvijanje naše državnosti i pripreme za konačnu pobjedu i učvršćenje postignutih rezultata borbe i tekovina revolucije. Upoznavali su ga sa odlukama AVNOJ-a na Drugom zasjedanju, o značaju tih odluka, o njihovoj dalekosežnosti za našu borbu i konačnu pobjedu.

c) Priredbe za narod i borce davane su uvijek kada je za to bilo vremena, jer je to bio način da se upoznamo sa narodom, a i da kroz živu riječ, skeč, recitaciju ili manji komad, uz pjevanje revolucionarnih i borbenih narodnih pjesama unesemo raspoloženje i vjeru u konačnu pobjedu. Često su se poslije takvih priredbi mladići i djevojke prijavljivali da idu s nama u borbu. Bili su to za narod i borce lijepi časovi o kojima se još dugo poslije toga pričalo.

BORBA OKO ZVORNIKA

Dok su se na istoku pokazivali prvi znaci zore, mi smo se grejali na vatricama u jednom šumarku gde se sve moglo naći — samo suvih drva ne! Leđa su se ježila od hladnoće a ruke se kupile u oskudnom plamičku. Mrtva tišina je vladala u celoj okolini. Zamišljeni borci preživljavali su tog trenutka deo istorije svog života, predosećajući da će se nešto desiti, da će posle zatišja nastupiti bura. Ne — oni se nisu plašili; naprotiv, želeli su neki okršaj, u kome će razdrmati svoje smrзло telo i pribaviti nove teme za pretresanje u slobodnim časovima.

Svečano i jezivo odjeknuo je pritajeni, ali tako jasan glas komandira: »Pokret!« Bez oklevanja dižemo se sa već dogorelih vatri, lačajući se oružja, poluzamrzlog u jutarnjem mrazu. U koloni po jedan krećemo uskom, klizavom putanjom ka položaju. Već se rasvanilo i mi, zaklonjeni od neprijateljskog oka šumom, vidimo udaljene neprijateljske položaje. Nebom se kovitlaju mutni, skoro tamni oblaci preteći nepogodom. Tanka snežna kora puckara nam pod nogama, a ogolele grančice lome se pri dodiru naših šinjela. Tamo daleko, preko neprijateljskog položaja, vide se u svojoj izmaglici plava brda Srbije. O, ta brda su slobodna od okupatorske čizme i od rušilačkog besa hitlerovskih hordi! U njima čitamo istoriju stradanja srpskog naroda i — to nam daje nove snage da istrajemo u naporima naše herojske borbe da prote-ramo zauvek neprijatelja sa svetog tla naše domovine!

Iznenada kolona zastade. Komandir nas prikupi oko sebe i otpoče svečanim glasom: »Drugovi, dobili smo naređenje da proteramo neprijatelja sa kote koja se nalazi ispred nas. Zadatak se mora izvršiti. Mi ćemo udariti bočno na neprijatelja. Pazite! Čuvajte svoje živote, ali — dokažite da niste kukavice! Dokažite još jednom da smo najbolji u bataljonu, da smo udarnici i — osvjetnici.«

Naša se četa spuštala po vodovima niz strmu padinu, da bi se, posle kraćeg vremena, našla na padinama suprotne čuke. Napad je istovremeno izvršen na svim sektorima. Paljba mitraljeza se slivala u jednoličnu huku koja je podizala borbeni elan naših boraca, a Švabama uterivala strah u kosti ... Ipak, neprijatelj se održao na položajima, javljajući se s vremena na vreme svojim »šarcima«. Tada naša četa počeo podilaziti s boka. Trebalo se prebaciti preko jedne čistine i ugrabiti neprijatelju zaleđe. Trojka za trojkom prebacivala se, dok su Švabe besomučno tukle. Na nesreću, vetar je naneo sneg na čistinu pa je brzo prebacivanje onemogućeno. Nismo se osvrtni na žrtve, među kojima je bio i delegat Mita, već nastavismo uporno — napred! Iznenadeni našom upornošću i bezobzirnošću u napredovanju, Švabe se počeo povlačiti, jer bi im mi uskoro presekli odstupnicu. Tada mi svom silinom navalismo. Izletismo na čuku pre nego što su Švabe uspele da se zaklone za obližnji brežuljak i — neštedimice raspalimo po njima. Ostade mnogo mrtvih i ranjenih, a ostatak, u najvećem trku, pobeže za breg. Upadosmo u švapski bivak, jednu siromašnu muslimansku kuću. Tu nadosmo mnogo punih rančeva, čebadi, šatorskih krila, obuće, nešto oružja i ostalog ratnog materijala. Švabe su ostavile sve, samo da svasu svoje prljave živote i ukaljane udove, krvlju nevinih žena i dece. Ne osvrćući se na bogati plen produžismo dalje, jer zadatak još nije završen: treba i brežuljak očistiti od neprijatelja.

Podvlačimo se sa svih strana. Nailazimo na mrtve i ranjene Švabe, prolazimo pored njih kao pored običnih stvari. Sva naša pažnja tog trenutka je bila usredsređena na vrh čuke. »Ko će uzleteti na vis?« to je bilo centralno pitanje. Stižemo jednog lakše ranjenog Švabu, koji je taman hteo da zamakne za padinu. Šta ćemo s njim? Meni sinu kroz glavu: »Da ga ubijemo? Filmskom brzinom projuriše mi kroz svest sva švapska nedela: paljenje sela i gradova, masovna streljanja nedužnog stanovništva, majke i žene u crno zavijene, sirota deca bez roditelja ... I ja nesvesno uperili pušku na njega — da mu prekratim smrdljivi život. Ali, ustuknuh. Setih se da smo mi moderno uređena vojska, Jugoslovenska armija, koja mora poštovati međunarodne zakone. Na brzu ruku pretresoh ga. Ne nadoh ništa od oružja. Švabo je samo uzdisao i šaptao: »Ah, majn Got! Oh, majne Kinder majne Frau!« Ostavih ga da tako stenje i — produžih napred.

Nekoliko bombi i kratkih rafala oterali su Švabe i — mi se nadosmo na čuki. Stigli smo istovremeno. Švabe su bježale nizbrdo. I ovog puta ostavljajući mrtve i ranjene.

Raspoloženi, zapevasmo naše partizanske, borbene pesme, šaljući Švabama poslednje pozdrave iz naših mitraljeza. Zadatak je izvršen. Svakom je lice blistalo od sreće, svako je imao po neki motiv za priču koju će da saopšti svome najbližem drugu.

Kratki zimski dan je već nagoveštavao več. Umorni, spustili smo se već u iskopane rovove, svesni da je protekli dan bio, naš partizanski praznik. On će svakako ući u borbeni kalendar naše brigade.

Mile TEŠIĆ
III četa II bataljon

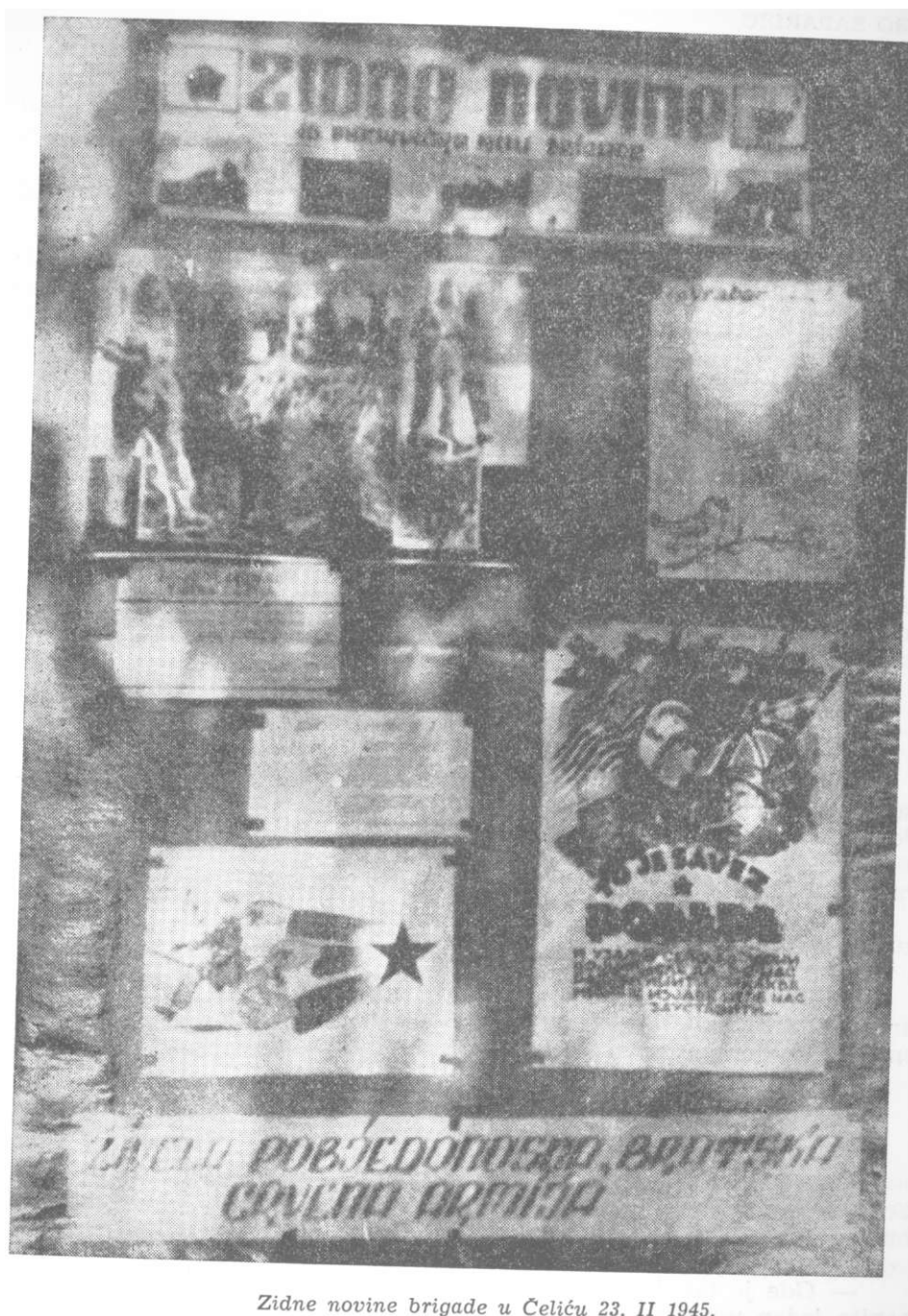
Almanah »Dve godine borbi i pobeda
XV majevičke brigade«

ZIDNE NOVINE

Tehnika 15. majevičke NOU brigade, kasnije nazvana Propagandno odeljenje, ostavila je na svom borbenom putu mnoge tragove svoga kulturno-prosvetnog delovanja. Jedan od vidova takvog delovanja za pridobijanje širokih narodnih masa i novih boraca u tek oslobođenim krajevima bile su i Zidne novine. Preko njih su stanovnici informisani kako o najvažnijim događajima na frontovima u našoj zemlji kao i na frontovima širom Evrope, tako i o ciljevima borbe koju je vodila Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije na čelu sa drugom Titom. U zidnim novinama raskrinkavani su i saradnici okupatora, njihove laži i ideologije. Člancima je, takođe, vršena mobilizacija novih boraca za popunu redova NOV.

Evo popisa tih zidnih novina koje je Propagandna služba 15. majevičke brigade ostavila širom zemlje, a na svom putu od Kragujevca do Dravograda i Maribora.

Br.	Mjesto	Dan, mjesec i godina		Sadržaj
1.	Zavlaka	12. decembra	1944.	
2.	Tuzla	14. februara	1945.	
3.	Celić	23. februara	1945.	Posvećene danu Crvene armije
4.	Modran	25. marta	1945.	Posvećene dvogodišnjici 15. majevičke brigade
5.	Zoljani	17. aprila	1945.	
6.	Poljanci	19. aprila	1945.	
7.	Kuti	19. aprila	1945.	
8.	Klakar	20. aprila	1945.	
9.	Našice	24. aprila	1945.	
10.	Podravska Slatina	26. aprila	1945.	
11.	Bedenik	2. maja	1945.	
12.	Bedenik	3. maja	1945.	Posvećene problemu Istre i Slovenačkog primorja
13.	Slovenjgradec	19. maja	1945.	
14.	Maribor	24. maja	1945.	Posvećene kapitulaciji Nemačkog Rajha
15.	Maribor	25. maja	1945.	Posvećene drugu Titu
16.	Maribor	10. juna	1945.	Reportaža o brigadi
17.	Bohinjska Bela	30. oktobra	1945.	Zidne novine u kasarni
18.	Bled	16. januara	1946.	Medicinsko-sanitetski bataljon

Zidne novine brigade u Čeliću 23. II 1945.

ANECDOTE

1

Za vrijeme VI neprijateljske ofanzive 3. bataljon 15. majevičke brigade bio je odsječen od glavnine i kretao se bespućima Konjuha. Na začelju kolone išli su komesar 3. čete Zivko Lukić i jedan borac i tiho razgovarali.

— Najzad! — uskliknu Zivko.

Borac podiže glavu i ugleda ispred sebe selo sa nekoliko razbacanih kuća, čiji su prozori bili slabo osvijetljeni. Čuo se i lavež pasa.

— Šteta samo što je selo siromašno. Ali, nešto će se valja naći — govorio je Zivko više za sebe.

— Uh, a ja jedva čekam da zapušim, znaš da sam prosto obnevideo bez duvana — govorio je borac.

Ne obraćajući pažnju na kolonu koja je nastavljala put, njih dvojica se zaustaviše. Zivko je išao napred. I tek kada je uhvatio »za kvaku od vrata« sa smreke se stresla gomila snijega koja ih je povratila u stvarnost. Oni se samo tužno pogledaše i nastaviše put.

2.

U jesen 1943. godine 15. majevička brigada učestvovala je u borbama za oslobođenje Vareša, kojom prilikom je zarobila veliki broj domobrana. Poslije završetka borbi komesar 3. bataljona Dule (David Perera) održao je govor zarobljenim domobranima, ističući pravednost naše borbe i pozivajući ih da ostanu u NOB, ali sa malo uspjeha.

— Komesari su pametni ljudi, ali ponekad i oni preteruju — reče kuvar Matija jednom drugu do sebe.

— A šta to? — upita ovaj.

— Pa eto, davi se tu sa njima dva sata. Ako ostanu moraćemo da ih hranimo, a nikakve koristi od njih. A da ih pusti, kroz nekoliko mjeseci oni bi nam donijeli nove hrane i oružja — odgovori Matija.

3.

Vraćajući se iz jedne borbe na Romaniji, jedan borac iz 3. bataljona brigade sa divljenjem je pričao kako se komandir mitraljeskog voda Stipek hlabro borio.

— Ala Stipek šiša, svaka mu čast.

— Gde je taj drug i ja bih da se ošišam, samo ne bih do glave — zapita jedan novajlija.

— Ne može, druže, ovaj šiša samo do glave, i to isključivo Švabe i ustaše — odgovori prvi smješkajući se prijateljski.

4.

Poslije izlaska iz VI ofanzive kolona 3. bataljona našla se na terenu slobodnog Birča. Krajnje iscrpljeni borci su se jedva kretali. Među njima nalazio se i jedan Sremac, mladić koga su zvali »Deda«. Kretao se poguren, oslanjajući se na pušku.

— Šta je, Dedo, šta si se pogurio, kreni malo življe — požurivao ga je jedan drug.

— Ne može brže, pa taman da su iza mene Nemci.

— A do sinoć, kad je bilo gusto, onda si mogao, a?

— E, kad je gusto onda se mora — odgovori Deda.

Pismo kući

5.

Pri napadu na Zvornik 2. četa 3. bataljona upala je u grad. U jednom trenutku komandir čete Vajo Medić pao je ranjen. Kurir ga je odmah zatim dohvatio za noge i počeo izvlačiti u zaklon.

— Naprijed, Vajo, naprijed Buziću! — čuo je Vajo povike svojih drugova koji su jurišali na neprijatelja.

— Ništa od toga, moj druže, odoh ja natraške — mislio je Vajo dok mu je u glavi zujalo od bolova.

6.

Avgustva 1944. godine jedinice 17. NOU divizije prešle su u Srbiju, gde su zatim vodile danonoćne borbe sa neprijateljem, naročito sa brojnim snagama četnika. Jedne noći kolona se nalazila u pokretu. Noć je bila mračna, padala je kiša, a uz to duvao je i jak vjetar. U mraku kolona se susrela sa četnicima koji su išli u suprotnom pravcu, prolazeći jedni pored drugih, a onda je nastala pucnjava i tuča kundacima. U opštoj gužvi kurir Boško je primijetio ispred sebe snažnog čovjeka sa velikom šubarom na glavi kako izmahuje kundakom i ruši sve oko sebe. Bez predomišljanja Boško je zamahnuo svojim automatom i udario šubaraša po glavi. Najednom, ovaj se okrenuo i uhvatio Boška za prsa, unoseći mu se u lice:

- Glupane, nabi mi šubaru na oči.
- Oprosti, družo komandire, ali u ovom mraku đavo neka zna ko koga bije — odgovori Boško.

7.

Krajem septembra 1943. godine 3. bataljon sukobio se sa četnicima kod Gračanice. Obilazeći položaj, zamjenik komandira 2. čete Miloš Savatić primijeti jednog novajliju kako se skupio iza zaklona i čeka, dok se borba razgarala svom žestinom.

- Što ne pucaš, čekaš da te četnik uhvati za vrat — povika Savatić.
- Novajlija se trže, zbunjeno i preplašeno pogleda Savatića i reče:
- Čekam da priđu bliže.
- Hajd, hajd, ustani i pucaj dovoljno su blizu — reče već smirenije Savatić ne htjevši da mu stavi do znanja da je primijetio njegovu plašljivost. Ubrzo je uslijedio juriš u kome je novajlija bio među prvima.
- Nadam se da nećeš više puštati neprijatelja onako blizu — reče Savatić posle borbe.
- Neću, družo zamjeniče, više se ne plašim — odgovori novajlija.

8.

Krajem marta 1944. godine jedna četa 3. bataljona 15. majevičke brigade nalazila se u Drinjači. Iako su nedićevci s druge strane Drine skoro svakodnevno tukli iz topova i minobacača, ekonom Boško ipak je riješio da se raskomoti. Međutim, tog jutra Nedićevci su ranije nego obično počeli da tuku iz topova. Onako sanjiv Boško nije stigao ni da se obuče, već je istrčao iz kuće i pojurio prema kosi gdje su borci držali položaj.

- Ekonome, zar nije zima? — dovikivali su mu drugovi, vidjevši ga bosog.
- Kakva zima, baš je vruće — odgovori Boško, smijući se i sam svojoj nezgodi.

9.

Januara 1944. godine jedinice 15. majevičke brigade zanoćile su u blizini Tuzle. Nekoliko seljačkih kuća bilo je pretrpano partizanima. Spavalo se sjedeći, a neki su i stajali, jer nije bilo mjesta za ležanje.

U neko doba noći stražar iznad kuće ispali dva metka. Svi jurnuše na vrata i sa oružjem nagotovo uputiše se ka brdu. Međutim, Jovo, dječak od 17 godina, sanjiv i bunovan, umjesto puške koja je bila oborena pored zida dohvatio je metlu prislonjenu u uglu sobe i požurio za ostalima. Kao dobar borac ni ovoga puta nije dozvolio da izostane. Kada je stigao na brdo, gde se nalazio stražar, ispostavilo se da u blizini nije bilo nikoga sem dva konja koji su mirno pasli.

Najednom se zaorio smijeh. Borci su se okretali prema Jovi, ali ni jedan od smijeha nije mogao ništa da kaže. Još zbunjen i sanjiv Jovo nije mogao da se snađe.

— Uh, brate, i da je bio neprijatelj, ti... ti... bi njega metlom po glavi, jedva izgovori jedan drug, tresući se od smijeha. Tek tada Jovo vidje svoje novo oružje.

10.

U ljeto 1943. godine jedinice 15. majevičke brigade, čisteći teren od četnika, stigle su u selo Skugrić kod Gradačca. Bilo je pred zoru kada su uz glasnu viku partizani opkoljavali četnički štab. Nakon ulaska u zgradu četničkog štaba komandant bataljona Radivoje Kovačević i zamjenik komesara Selim Numić odmah su pomoću baterijske lampe počeli da pretražuju četničku arhivu. Malo poslije toga u zgradu je ušao razvodnik četničke straže koji je do tada negdje tvrdo spavao. Stao je mirno i raportirao:

— Brate komandante, stanje straže redovno.

U tom trenutku Numić je uperio baterijsku lampu u Kovačevića, a ovaj je, obraćajući se četniku odgovorio: »Jadna majka i tebi i tvojoj straži i onome koga ti čuvaš.«

11.

Krajem oktobra 1943. godine jedinice 15. majevičke brigade nalazile su se na Romaniji, u Kalauzovićima. Tek je bilo prošlo podne kada je jedna četa u školskim prostorijama održavala konferenciju, dok su se ispred škole isparavali kazani sa gotovim toplim jelom. Borci su jedva čekali da se konferencija završi pa da jedu.

Najednom su ispred škole počele da eksplodiraju topovske granate. Svi su brzo istrčali iz zgrade i zauzeli položaj.

— Uh, uh, samo da ne potrefi — govorio je zabrinuto jedan borac.

— Šta ti je, znaš da su svi drugovi napustili školu, pa ako i potrefi potrefiće u prazno — tješio ga je drug.

— Ma znam da je škola prazna, ali kazani su puni, i to na otvorenom prostoru — odgovori prvi čežnjivo gledajući prema kazanima oko kojih su i dalje padale granate.

12.

Krajem ljeta 1943. godine 15. majevička brigada stigla je u posavsko selo Bukvik. Pošto je većina mjesnih četnika bila naklonjena NOP-u, među kojima je bilo i članova KPJ, a obaviješteni o dolasku brigade oni su uhvatili i vezali svog komandanta Vladimira Mičića, poznatog protivnika partizana i tako sačekali brigadu.

— Sta je to, mi očekivali da ćete nas dočekati na položaju — šalili su se partizanski rukovodioci.

— Pa eto, dočekali smo vas, i to s komandantom na čelu — odgovoriše ovi pokazujući na vezanog komandanta.

13.

Posle izlaska iz VI neprijateljske ofanzive 15. majevička brigada našla se ponovo u slobodnom, ali opustošenom Birču. Pristigao je i dio 3. bataljona koji je bio odsječen od glavnine. Onako gladni i izmoreni borci su jedva čekali da dobiju nešto za jelo. Najzad, 1. četa dobila je oko 2 kilograma kukuruznog brašna. I dok je kuvar Jovo razmišljao šta da radi sa tako malom količinom brašna, borci su donijeli veliki kazan od preko 50 litara i navaljivali da se kuva kačamak.

— Aman, ljudi, kakav kačamak od 2 kilograma brašna u ovolikom kazanu — bunio se Jovo.

— Samo ti kuvaj, neka bude pun kazan, a stomak ne pita da li je rijetko ili gusto — odgovorili su borci namještajući kazan na vatru.

14.

U ljeto 1943. godine jedinice 15. majevičke brigade progonile su četnike na Trebavi. Drug Jovan, tek prispjeo u brigadu, išao je u koloni i nosio pod pazuhom dvije proje, koje su ostale od večere. Najednom iz neposredne blizine četnici osuše vatru. Jovan se odmah sa onim projama bacio u kanal, pun trnja. I dok su borci jurišali na četnike Jovan je ostao da leži u kanalu.

— Znači, bez žrtava — rekao je komandir pošto su četnici protjerani.

— Nije — javi se jedan glas.

— Ko je ranjen? — upita komandir uozbiljenog lica.

— Jovan se izgrebao u trnju odgovori isti glas i prsnu u smijeh.

— Šta se to desilo Jovane? — upita komandir.

— Druže komandire morao sam da bi sačuvao proje. Jer da sam ih izgubio, ja bih odgovarao — odgovori Jovan tužnim glasom.

15.

U vrijeme proboja iz V neprijateljske ofanzive borci su bili krajnje iznureni. Pored neprekidnih marševa, borbi i nespavanja, glad je naročito mučila borce. Idući u koloni, zamjenik komandanta Majevičke brigade Ratko Perić ugleda puškomitraljesca Cvijana Petrovića kako se teško kreće bos, iskrvavljenih nogu.

— Zar nema bar teleće kože da mu se naprave opanci — obrati se Ratko komandantu bataljona Radivoju Kovačeviću.

— Ne vrijedi, druže Ratko, dva puta smo mu davali, ali on to odmah stavi na žar i pojede.

RADIVOJE KOVAČEVIĆ

DAVID PERERA DULE

David Perera, borac i politički rukovodilac u 15. majevičkoj brigadi od njenog formiranja do kraja rata, rođen je u Bijeljini u imućnoj trgovačkoj porodici. Još kao dijete bio je vrlo vrijedan, skroman, povučen i volio je da čita knjige. Poslije okupacije Jugoslavije, 1941. godine, Pererina porodica otjerana je u logor u Jasenovac i u Njemačku, a njihova imovina opljačkana. U logorima, a nešto i u NOR stradalo je 75 članova Pererine familije. David je nekako uspio da se spase i 1942. godine stupio je u NOR. Kao hrabar i disciplinovan ubrzo je postao omiljen među drugovima. Međutim, Dule nije bio samo hrabar. Isticao se i političkim djelovanjem među borcima, pa je uskoro postao politički komesar čete. Za vrijeme borbi na Sutjesci hrabro se držao, bodrio svoje drugove i ulivao im snagu i vjeru u pobjedu u tim najtežim trenucima. Poslije pete ofanzive Dule je postavljen za komesara bataljona u istoj brigadi. Svojim upornim radom i umješnošću znalački je uspijevaao da otvori i omekša ljudska srca, da ulije snagu i samopouzdanje, da ohrabri u najkritičnijim situacijama. Za vrijeme kratkih predaha uzimao bi pisaću mašinu na koljena i direktno hvatao vijesti sa radija da bi borce informisao o političkoj situaciji i stanju na frontovima.

Kao komesar bataljona najčešće je bio u streljačkom stroju. »Znate, drugovi, partijsko-politički rukovodilac mora da služi primjerom u svakoj prilici, na svakom mjestu, a u borbi u prvom redu« — govorio je Dule. Uvijek je bio jednostavan, skroman i odmjeran. Volio je da razgovara sa borcima na maršu, na odmoru. Pažljivo ih je slušao i strpljivo objašnjavao uzroke njihovih nedaća. Posebnu pažnju posvećivao je ranjenim, bolesnim i iznemoglim drugovima i drugaricama, brinuo je o njihovoj ishrani, smještaju i bezbjednosti. Veoma je mnogo brinuo o kulturno-prosvjetnom radu u jedinici, iako su za to bili posebno zaduženi drugovi. Nije zapostavljao ni političko djelovanje na terenu među stanovništvom. Strpljivo je i na jednostavan način govorio ljudima o NOR, o našoj pobjedi, ulozi KPJ, o bratstvu i jedinstvu, o formiranju NOO i njihovim zadacima.

Brigada u kojoj se Dule borio ratovala je u pet naših republika i prešla borbeni put dug više od 25.000 km da bi rat završila u Sloveniji, na austrijskoj granici. U Pererinoj jedinici borili su se Srbi, Hrvati, Muslimani, Slovenci, Jevreji i pripadnici ostalih naroda i narodnosti. Bila je to jedinica bratstva i jedinstva u pravom smislu riječi.

Majevička brigada je odlikovana Ordenom narodnog heroja i Ordenom bratstva i jedinstva sa zlatnim vijencem. Petnaest boraca iz brigade proglašeno je za narodne heroje. Poginulo je 1800 boraca i starješina. Prema raspoloživim podacima, brigada je izbacila iz stroja više od 12.000 neprijateljskih vojnika i oficira. U ratu je pohvaljivana od druga Tita i Vrhovnog štaba NOV i POJ.

Završetak rata David Perera je dočekaao kao komesar artiljerijske brigade u činu majora. Oko 6 mjeseci obavljao je dužnost komesara 17. udarne divizije. Intenzivno se uključuje u reorganizaciju armije iz njenog ratnog u mirnodopsko stanje.

*Transporti zaplijenjenih vozila na željezničkoj stanici Đurinovac u Slavoniji
7. maja 1945.*

Kasnije, David Perera Dule odlazi u Ratno vazduhoplovstvo i protiv-vazдушnu odbranu, gdje je obavljao visoke i odgovorne vojne i političke dužnosti — od partijskog instruktora i komesara škole, do partijskog i političkog rukovodioca u vazduhoplovnom korpusu i nastavnika u Visokoj komandnoj akademiji RV i PVO, u kojoj je i završio svoju aktivnu službu.

Na svim dužnostima koje je obavljao uvijek je ispoljavao visoke karakterne i moralno-političke kvalitete, organizatorske sposobnosti i umješnosti u rješavanju problema. Drugovi, koji su imali prilike da s njim neposredno sarađuju i rade, ne samo da su osjećali i uočavali njegove kvalitete i vrline već su u svim prilikama mogli i imali šta od njega i da nauče. Njegova savjesnost i odgovornost u poslu, sposobnost za pokretanje kolektiva u akciju i toplina u međuljudskim odnosima — obezbjeđivali su mu autoritet i ugled u svim sredinama.

RAJKO SEKULOVIČ

KURIR ŠEFKO

I danas poslije tri decenije pred očima mi je njegov lik. Bio je onizak, sav utonuo u zeleni italijanski šinjel, koji mu je mlatio po pretama. Preko prsiju njemački šmajser, a o pojasu mali pištolj koji mu je, reklo bi se, jedini od vojničke opreme skladno pristajao. Mogao je imati oko šesnaest godina. Bio je, koliko se sjećam, iz nekog sela iz okoline Tuzle, a za kurira u štabu bataljona je došao poslije oslobođenja Kragujevca. Bataljonski kuriri su imali konja koji nije imao jednog oka, ali je bio okretniji i snalažljiviji od ostalih štapskih konja. Odlično se snalazio kao da je razumijevao sve kurirske marifetluke, a najviše ga je koristio Šefko prilikom odnošenja raznih naređenja i izvještaja. Šefko je bio nepismen, ali se ipak snalazio na svoj način. On bi naređenje za 1. četu držao u desnoj, za 2. ili 3. u lijevoj ruci, za nekog trećeg u desnom džepu i slično. No, dešavalo se da mu se to pomiješa pa da pogriješi. Najradije bi išao u štab brigade, jer bi tamo većinom nosio jedan izvještaj, tako da mu je to pričinjavalo manje teškoće. Sprijateljili smo se, te mu ja jednog dana rekoh da sam

U iščekivanju prelaza preko Save u Brčkom 12. aprila 1945.

po profesiji učitelj i da ću ga brzo naučiti da čita i piše. On mi na to odgovori ležerno: »A što će mi to, bolan, komesare?« Počeh mu objašnjavati što znači biti slijep kod očiju, kako će mnogo lakše obavljati kurirsku dužnost kada se opismeni i slično. Poslije dužeg ubjeđivanja Šefko odlučio da počne posao koji je za njega bio izuzetno težak. Riješili smo da prvo počne pisati svoje ime. Znojio se mali Šefko, ali i nekako naučio da napiše prva dva slova svoga imena. Na kraju mi on, umoran, saopšti da bi mu lakše bilo ići na bunkere svaki sat nego ovo raditi i zamoli nas da odustanemo od učenja. Odlučio sam da ga ostavim nekoiko dana na miru, ali mi kuriri saopštiše da je Šefko bez ičijeg odobrenja prešao u bataljonsku obavještajnu grupu. Njegovom temperamentu je više odgovaralo da je stalno u pokretu i akcijama, a opismenjavanje je smatrao gubljenjem vremena.

Jednom prilikom, noseći četama naređenje, naišao je u šumi na jednog domobranskog satnika, razoružao ga i sproveo u štab bataljona.

Na molbu obavještajnog oficira Joze, koji je bio Šefkov zemljak, štab bataljona je dozvolio da Šefko ostane stalno u njegovoj obavještajnoj grupi. Jozo je kasnije sa velikim ushićenjem pričao o Šefkovoj hrabrosti i snalažljivosti prilikom odlaska na teritoriju koju je kontrolisao neprijatelj radi prikupljanja podataka.

Šefko se radovao svakom uspjehu grupe i uvijek je bio spreman da se prvi žrtvuje radi izvršenja raznih zadataka, kao napr. »hvatanje živog jezika« i dr.

Najviše je drugovao sa oficirom bataljona Jozom, ali to njihovo drugovanje nije bilo dugog vijeka — obojica su poginuli naišavši na neprijateljsku minu negdje u blizini Tuzle, u proljeće 1945. godine.

LUKA ZLVANOVLIC

PONOVO U SKOJU

U brigadi sam se nalazio već 20 dana od kako sam prebačen sa grupom boraca iz Kosmajskog odreda za popunu 15. majevičke brigade.

Tih dana smo vodili sve češće borbe sa Nijemcima i četničkim odredima koje smo uspjeli razbiti u okolini Rudnika i Donje Šatornje.

Nijemci su svakim danom sve više pojačavali napade pokušavajući da se, izvlačeći se iz Grčke i Srbije preko Kragujevca, povuku prema Beogradu i dalje na sjever. Ceste borbe, kao i velik priliv novih boraca nalagalo je rukovodstvu brigade da se što prije osposobi novi komandni kadar, a organizacijama KPJ i SKOJ-a da omasove i učvrste svoje redove. Moralo se svakodnevno raditi sa ljudima i koristiti svako slobodno vrijeme za političku nastavu i kulturnoprosvjetni rad. Posla je u to vrijeme bilo na pretek. Trebalo je, između ostalog, održavati analfabetske tečajeve, jer je bilo mnogo nepismenih ljudi. U rad se uključivala najviše omladina, jer su joj tu i bili glavni izvori za omasovijavanje svojih redova.

U partizane sam došao dobrovoljno, što nije promaklo drugovima na lukovodećem mjestu, a naročito političkim radnicima, političkom kome-

Kolona pontonjeraca 17. divizije na maršu u Slavoniji maja 1945.

saru čete i delegatu voda. Drugovi delegati vodova su predstavljali posebno istaknute ličnosti u borbi i u političkom radu, jer kada je trebala da se bilo kakav zadatak izvrši, tu su oni zajedno sa vodnicima i desetarima preuzimali na sebe odgovornost i zadatak je izvršen, pa i po cijenu života. Lično znam da su za 6 mjeseci provedenih na položaju u prosjeku najviše ginuli i ranjavani desetari, vodnici i delegati.

Poslije jedne akcije u okolini Kragujevca priđe mi delegat voda i bez ikakvog okolišenja upita: »Druže Luka, šta je tebe natjeralo da dođeš u naše redove i to dobrovoljno«? Tada mu odgovorih da sam 1942. godine radio kao omladinac u aktivu SKOJ-a u Zemunu, da je organizacija u avgustu 1942. provaljena, te sam morao da odem u Beograd. Na njegovo pitanje da li znam da je skojevska organizacija u četi na svom posljednjem sastanku donijela odluku da me primi u svoje redove, odgovorio sam da sam član SKOJ-a od februara 1942. godine. On se je na to naljutio i oštro mi zamjerio što se nisam odmah povezao, pri dolasku u četu.

Moj drugi prijem u SKOJ prošao je tako što sam dobro iskritikovao, a bilo je i predloga da se kaznim opomenom i to na tom prvom sastanku organizacije. Međutim, to se nije desilo.

PANTELIJA LAZIC

JOS JEDAN RATNI ZADATAK

Brigada je završila svoj borbeni put 15. maja 1945. godine, a posljednju borbu vodila 14. i 14/15. maja na komunikaciji između Celja i Slovenjgradeca, na raskrsnici gdje put iz Vitanja izlazi na glavnu komunikaciju. Poslije te borbe brigada je izvršila pokret do Slovenjgradeca. Tu se razmjestila i provela nekoliko dana, a zatim prešla u Maribor.

Nakon odmora i sređivanja, polovinom juna 1945. godine, 3. bataljon je dobio zadatak da pođe u Viner Nojštadt — Austrija. Putovali smo kamionima cijelu noć. U Viner Nojštatu komandant bataljona Vaso Antonić i komesar Avakumović rasporedili su jedinice u zgrade u čijoj blizini su se nalazili veliki magacini sa ratnim materijalom, uglavnom eksplozivom. Naš bataljon je trebalo da primi od sovjetskih okupacionih vlasti dio ratnog plijena, uglavnom eksploziv za potrebe naše ratne industrije.

Treći bataljon u Viner Nojštatu

Za odlazak bataljona u Austriju dobijena je saglasnost — u pismenoj formi — od sovjetske okupacione uprave u Austriji.

Na ovom zadatku bilo je poteškoća, zbog neupućenosti ili neobaveštenosti nekih organa sovjetske armije. Na željezničkoj stanici natovarenu kompoziciju, koja je bila spremna da krene za Jugoslaviju, sovjetski organi nisu htjeli da puste sve dok mi nismo intervenisali kod njihove više komande.

Sprovođenje i obezbeđenje kompozicije u toku prevoženja vršili su borci 3. bataljona. Izvršavanje ovog zadatka za nas je bila velika čast.

Ponosili smo se time što se sada nalazimo na teritoriji bivšeg okupatora, koji je, do prije mjesec dana, žario i palio po našoj zemlji .

Kada smo, nas tri oficira sa tumačem, išli u Beč da obavimo neke poslove, u vozu i pri susretima sa starješinama Crvene armije, nailazili smo na predustreljivost i razrmijevanje. Dovoljno je bilo da se predstavimo da smo Titova vojska. U najviše slučajeva, dok se ne predstavimo, mislili su da smo neka druga saveznička vojska.

Po izvršenom zadatku 3. bataljon se vratio u Maribor.

U časovima odmora

POGINUO JE MLADI KOMANDANT

Juče je, vršeći svoju dužnost, komandant II bataljona, poručnik Moma Divjak, poginuo nesrećnim slučajem. Sahrana je obavljena sa svim vojničkim počastima. Oko 12 časova borci i rukovodioci naše brigade ispratili su svog starešinu i druga do večne kuće. Povorka lagano korača. Pred kovčegom su naše drugarice sa vencima i buketima cveća. Na groblju su održali govore komesar brigade i komandant I. bataljona. Oni su evocirali uspomenu na poginulog druga, izneli njegove divne osobine zbog kojih je bio voljen i poštovan, izneli njegove sposobnosti vojnog rukovodioca i, u vezi s tim, podvukli koliki je to gubitak za našu brigadu i za našu mladu Jugoslovensku narodnu armiju. Prilikom spuštanja njegovog tela u grob ispaljen je počasni plotun. Njegovi stari drugovi zasuli su zemljom raku, a drugarice je okitile vencima i cvećem.

Slava komandantu II bataljona, poručniku Momi Divjaku!

Brigadni dnevnik br. 8

26. V. 1945.

NA TRGU SLOBODE

Istra je naša — Koruška je naša!

Ulice na periferiji, koje su do malo pre bile žive i pune sveta opustele su, ostale prazne. Ceo Maribor skupio se, zajedno sa vojskom, na Trgu Slobode: da proslavi veće uoči dana rođenja našeg proslavljenog i voljenog Vrhovnog komandanta, maršala Tita. Vojska i narod zajedno, udruženi, izmešani, veseli, s pesmom, uz burno klicanje maršalu Titu i JNA dočekuju, po prvi put u slobodnoj Jugoslaviji, rođendan čoveka koji je poveo narode Jugoslavije u oslobodilačku i osvetničku borbu protiv okupatora, rođendan čoveka koji je jedini mogao da ostvari istinsko i stvarno bratstvo i jedinstvo svih naroda Jugoslavije. A ono se, tako lepo i tako vidno, manifestovalo na trgu slobode u Mariboru. Bosanci, Srbijanci, Hrvati, zagrljeni s divnom slovenačkom omladinom, pevali su pesme i klicali drugu Titu. Pred sam početak mitinga veselje je dostiglo vrhunac — kada je vojska gromoglasno iz svojih oružja počela da pozdravlja svog Vrhovnog komandanta. U mariborsko zvezdano nebo poletelo je hiljade svetlećih metaka, hiljade raznobojnih raketa. Zatim se nad osvetljenim Mariborom prolomilo oduševljeno pozdravno klicanje jedinicama 17. divizije, koje su, sa muzikom i horom na čelu, u svečanom, besprekornom maršu stigle na trg skandirajući parole: Istra je naša — Koruška je naša!

HIMNA

Miting je započet himnom. Počela je muzika sa horom, a od njih se lagano širila kao talas, spontano i postepeno. Ta spontanost daje utisak ogromnosti. Ne oseća se više granica do koje je pesma stigla. Izgleda da pesmu prihvataju u beskraj, kao da, u istom trenutku, milioni ljudi pevaju iste reči. Kao da mi ovde čujemo samo jedan deo pesme, a njenu punu širinu ne možemo obuhvatiti zbog ogromnosti.

Pesma bez granica!

Slovinci su muzikalni, i ova pesma, pesma iz hiljade grla, zaista je himna pobede.

Trg slobode odjekuje. Hiljade grla pevaju himnu bratstva i pobede, u čast čoveka koji nas je do njih doveo.

VELIKI DAN

Na tribini ukrašenoj zastavama pojavio se jedan slovenački borac.

— Tovariši i tovarišice! Došao je veliki dan, kada Slovenci, najzad slobodni, proslavljaju, sa ostalim narodima Jugoslavije, rođendan Tita, čije je ime postalo simbol pobede i osvete, simbol bratstva i jedinstva.

Maribor je za četiri godine pretrpeo više nego ijedan grad u Jugoslaviji, jer su ovde mrski fašisti pokušali, putem najgrubljeg nasilja, da uguše sve što je slovenačko sve što je slovensko. Dočekali smo dane slobode, a sada moramo čistiti i uništiti u Mariboru sve ostatke smrdljivog germanskog fašizma ... Maribor mora dokazati svoju privrženost maršalu Titu ...

TITO JE REKAO

Zatim se na tribini pojavio, burno pozdravljen od boraca i građana, politički komesar naše divizije. On je izrazio žaljenje što ne može da govori na slovenskom jeziku, ali on ipak vjeruje da će ga razumeti, jer on govori jezikom koji svi razumeju, jezikom Titovim, jezikom bratstva i jedinstva... Svi narodi su dali krv i žrtve za oslobođenje Slovenije, kao što su je svi davali za oslobođenje Srbije, Hrvatske, Makedonije i — tako adlje.

Urnebesno klicanje pozdravilo je ove reči komesara divizije. Posle toga on je završio govor, govoreći o zadacima koji sada čekaju nepokorenu omladinu Maribora, kao i omladinu svih krajeva Demokratske Federativne Jugoslavije.

VOJNIČKO VESELJE

Pošto je miting bio završen, bataljoni naše divizije krenuli su natrag. Još jednom se pesma zaorila iz hiljada grla i zvuči omiljene »Titovke« ispunili su trg. Pošto su u svečanom maršu prošle glavnim ulicama grada, naši su bataljoni, na trgu pred štabom brigade, završili ovo svečano veče spontanim veseljem. I do duboko u noć uoči velikog dana odjekivala je trgov svirka i klicanje razdraganih boraca koji su igrali.

M. J.

Brigadni dnevnik br. 12
26. V. 1945.

KROZ KASARNU

Dakle, treba napisati reportažu. Ali o čemu?

No, prošetajmo malo po krugu, pa ćemo valjda prikupiti materijala...

Evo me pred radionicom krojača i obućara. Ulazim unutra i zatičem obućare koji rade »u sve četiri«.

Poznati su mi rezultati njihovoga rada.

Evo kako izgledaju: Za 62 radna dana 7 drugova obućara popravili su 1365 pari cipela, 194 para čizama, zatim su napravili 3 para novih čizama i 15 kom. torbica.

Za isto radno vreme 9 drugova krojača popravili su 1155 kom. pantalona, 168 kom. bluza, 57 kom. šinjela, 22 para veša i oko 700 kom. kapa.

Iz ovog možemo videti koliko se postiglo u tom radu i koliko je sačuvano odeće i obuće od propadanja. Za ovo sve treba da priznamo našim drugovima iz tih radionica.

Ko je od vas udarnik? Susteri su složno odgovorili: »Kod nas je udarnik drug Tot Josip.« Pogledam druga Josipa, on brzo radi, a na postavljena pitanja odgovara i ne diže glavu od posla. Drug »Brka« — on najviše priča razne priče. Pa to izgleda kao da se on ni najmanje ne obzire hoće li posao biti gotov? Ali nije on takav, i on ispunjava svoje zadatke.

Šnajderi nisu hteli da kažu ko je kod njih udarnik. Ne znam zašto? Da li ga stvarno nema ili su svi?!

Koliko ste dali prekovremenih radnih časova?

Svi su ćutali, vidi se da ne znaju šta da kažu, a znaju da se u celoj našoj zemlji radnici takmiče. Ipak su oni dobri drugovi i verovatno će, posle izbornog takmičenja, moći kazati koliko imaju prekovremenih radnih časova, a tako isto i popraviti higijenu u radionici (jer do sada nije baš u najboljem redu). Jedna od najvećih njihovih grešaka — to je slabo ili skoro nikakvo interesovanje za političko stanje. Kao i za sopstvenu političko-kulturnu naobrazbu. Zato će naši krojači i obućari, za kratko vreme, pokazati da će biti pravi i svesni udarnici.

U magacinu hrane.

Sledovanja se primaju i izdaju u velikim količinama. Rad je dosta težak, ima džakova od 100 i više kilograma tereta. Razmeravanje, pa drugi radovi, sve to iziskuje naporan rad, ali naši magacioneri — sve to lako savlađuju. Do sada nije bilo nikakvih težih grešaka, ali ima nekih primedbi. Evo jedne od njih.

Načeto je bure sa marmeladom i, umesto da stoji negde u kraju, ono stoji nasred magacina. I nije dobro pokriveno, pa prašina lako pada u njega. A pored toga, kad je načeto — iz njega se ne vadi redom, nego se kopa na sredi, a sa strane ostaje dva do tri prsta... I to se suši i gubi svoju vrednost.

Eto, na krupnim poslovima, nema grešaka; a na sitnicama, koje je mnogo lakše otkloniti, ne obraća se pažnja.

Zato će naši magacioneri i o tome povesti računa.

Kod zidara

— Druže majstore; kako ide posao?

— Dobro, odgovorio je drug Radosav Stamenković.

Kada je materijal pripremljen, kod nas nema zadržavanja, a lako je postići dobre rezultate — kad ima udarnika. Mi smo, za dva dana, 21 metar dužine a 8 metara širine izrezali, podigli i pokrili krov naše trpezarije. U svim radovima naročito su se istakli drugovi: Takač Menher (hem. vod.), Biro Josip, Radoje Stevanović i Zatonja Pavle (inž. četa). Oni pokazuju kako treba svesno raditi na poslu. Nego... sa drugovima koji se šalju u bataljon da pomognu, sa njima je nezgodno. Kad dođu ujutro na posao bude ih 30 do 40, a za jedan sat ostane samo 10, dok ostale nigde ne vidiš, pa to usporava posao — jer nema dovoljno pomoćnog osoblja ...

Za kratko vreme udarničkog rada naša trpezarija će biti gotova — izjavio je drug Radosav.

U kuhinji.

— Kako je, druže?

— Sad je dobro, odgovorio je šef kuhinje II bataljona, Majkić Vladimir. — Teško je bilo kad se morala nositi hrana 10 do 15 kilometara, a sad — sad je lako: ima svako svoj posao i sve se svršava na vreme. Samo ovde ima preko 10 poljskih kuhinja i sve kuvaju pod jednim krovom, a dimnjaci nisu sprovedeni iznad krova, pa dim ne može da ide napolje i — ceo dan se gušimo u dimu. Jednom su se i letve zapalile.

— Trebalo bi naći oluke i sprovesti ih iznad krova. Prošlo je već dosta vremena, a eto — još ništa nije preduzeto. Inače, sve je u redu, mi stari čekamo naš svršetak vojnog roka, a zameniće nas mlađi, koji su na kursu za kuvare — završio je drug Vladimir otvarajući šifonjer i pokazujući čistoću u njemu.

Sima ĆIRIC

Bilten 15. brigade
broj 3, 8. U. 1945. god.

VOJNIČKI RAZVOJ MAJEVIČKE BRIGADE I NJENE PRVE AKCIJE

25. marta 1943. g. rodila se prva Majevička brigada, kao spontani izraz snage i odlučnosti majevičkih boraca da istraju do kraja u borbi protiv okupatora i narodnih izdajica. Isti osjećaj, ista misao, i želja, i cilj vezivao je mlade borce Majevice i Ravni, u čvrstu borbenu jedinicu, koja je, svakim danom, postajala sve opasnija udarna snaga protiv svakog nasilja i mraka. Iz svih usta čuo se glas osvjetnika, koji je bio ispunjen neizmjernom mržnjom prema fašizmu i željom za osvetom.

Prvi mjeseci razvoja Majevičke brigade, padaju u doba najkrvavijih borbi u historiji naše NOV. Ošamućena snažnim udarcima Crvene armije, a pred strašnom vizijom drugog fronta, fašistička zvijer se okrenula prema jugu, nastojeći da očisti pozadinu, da bi time u isto vrijeme uništila i našu vojsku.

Pod takvim uslovima stvarala se, jačala i čeličila prva Majevička brigada. Još od prvih dana, bez dovoljno kadrova vojnički iskusnih, nedorasla krupnijim akcijama, ona se nalazi pred teškim vojno-političkim zadacima. Trebalo je ubrzati rad na uzdizanju i vojničkom osposobljavanju boraca i, iz njihovih redova, izdvajati i izgrađivati kadrove, koji će u svakoj i najtežoj situaciji, znati da rukovode.

Postoje tri razvojne etape kroz koje je prošla naša brigada:

1. Prvi period karakteriše nastojanje da se brigadi da vojnička forma, unese vojnički duh, da se bataljoni ravnomerno popune borcima i rukovodiocima, kako bi se mogao koordinirati rad, a bataljoni uspješno razvijati i voditi akcije. To se moralo odmah, u početku učiniti, budući da je u sastav brigade ušao II bataljon VI brigade, kao jedan od najboljih i najborbenijih bataljona, i tri bataljona, Majevičkog odreda, vojnički potpuno nesređenog, sa neiskusnim nižim rukovodstvom, sa ljudstvom najvećim dijelom iz četničkih redova. Drugi bataljon, odnosno prvi bataljon Majevičke brigade, poslužio je, baš u toj prvoj etapi, kao temelj i rezervoar iz koga su se crpili kadrovi za ostale bataljone. A to ni iz daleka nije moglo podmiriti potrebe bataljona! Nedostatak kadrova diktirao je štabovima da smjelije postupaju pri izboru kako vojnih tako i političkih rukovodilaca, ne pridržavajući se strogo onog uobičajenog načina: pri postavljanju rukovodilaca, da se moraju preći svi niži stepeni da bi se postalo komandir ili politički komesar.

Vojničkom učvršćivanju uveliko je doprineo pokret na Romaniju, koji je uslijedio pet dana nakon njenog formiranja — u cilju hvatanja veze sa glavninama Narodnooslobodilačke vojske. Taj pokret, pod vrlo teškim vremenskim uslovima, dugačak i naporan, predstavljao je prekretnicu u vojničkom razvoju boraca naše brigade, koji su, dotle, smatrali da je borba protiv okupatora moguća i uspješna jedino na Majevisi.

Pojačanim radom vojnim, praktičnim i teoretskim časovima, kao i preko sitnih akcija karakterističnih za taj prvi period, Majevička brigada je postajala sve borbenija i čvršća jedinica.

2. Prvi susret naših boraca sa borcima herojskih brigada Narodnooslobodilačke vojske — 9. aprila u Nekopima, nedaleko od Ustikoline, ostaće nezaboravan prizor. To je susret pun topline i radosti, susret boraca koji su, nakon više od godinu dana borbi sa četničkim bandama u istočnoj Bosni, povlačeći se pred jačim okupatorom, još uvek gerilci, sa slabim naoružanjem, sastali se sa borcima junačkih divizija koje su do tada prebrodile tolike ofanzive, sačuvala svoju udarnu snagu i stalno je pojačavale, zauzimajući grad za gradom i sela Bosne, Hrvatske, Dalmacije i Crne Gore. Jedinice sa ogromnim ratnim iskustvom i modernim naoružanjem. Sa nestrpljenjem smo očekivali prve akcije. Ali se za akcije trebalo pripremiti.

Naša glavnina, poslije sjajnih pobjeda nad okupatorom i četnicima u Prozoru, Jaiblanici, Kalinoviku, zauzele su prostor jugoistočne Bosne oko Drine, centar iz kojega su se pružili pravci novog vojno-političkog djelovanja u sve krajeve Jugoslavije. Potrebno je bilo stvoriti novu oslobođenu teritoriju, širiti je i braniti, kako bi se naša vojska i bolnica oporavile od prekomjernog zamora i marša pod najtežim okolnostima, pri povlačenju i probijanju iz Krajine. Takođe, trebalo je osvježiti jedinice novim borcima i pripremili ih za predstojeće akcije.

Naša brigada, kao sastavni dio tih jedinica, učestvovala je u izvođenju opšteg plana. Da bi sa uspjehom mogla izvršiti zadatke postavljene od Vrhovnog štaba, Majevička brigada je morala:

a) vojnički učvrstiti čete i bataljone, pojačati disciplinu, izmijeniti i popuniti upražnjena mjesta vojnih rukovodilaca;

b) obučiti borce: što boljem i vještijem rukovanju svim oružjem, postupku i načinu odbrane od artiljerije, avijacije, tenkova;

c) pripremiti borce i za frontalni način ratovanja, što zahtijeva upornost, izdržljivost i odgovornost.

Držeći front od Jahorine pa do Ustikoline na Drini, naši su borci učili i spremali se za najteža iskušenja.

Okupator nije mirovao. Sve veće mogućnosti za otvaranje drugog fronta na Balkanu, slabost italijanskog fašizma i nemoć da se suprotstavi uspješnom nadiranju Narodnooslobodilačke vojske u Sandžak i Crnu Goru, primoralo je okupatora da organizuje najkrvaviju ofanzivu protiv Narodnooslobodilačke vojske s ciljem njeng potpunog uništenja i preuzimanja od Italijana važnih pozicija na Balkanu, kako bi se obezbijedili s juga i osigurali pljačku u porobljenim zemljama jugoistočne Evrope. Deset fašističkih divizija sa najmodernijim naoružanjem, uz pomoć artiljerije i avijacije, stupilo je u akciju na dan 2. maja 1943. god. Ta je ofanziva zatekla našu brigadu u znaku užurbanog pripremanja, još uvijek vojnički neiskusnu, malobrojnu sa malobrojnim rukovodstvom, koje se teško snalazilo u kritičnim situacijama. Te nedostatke nadopunila je svijest naših boraca, koja je bila na visini.

Odmah u početku ofanzive, naša brigada dolazi u sukob sa neprijateljem s jedne i sa druge strane Drine. Ali to je bilo samo ispitivanje pulsa, pripremanje terena za odlučne borbe na život i smrt. 10. maja naša brigada odnosi veliku pobjedu nad jakom neprijateljskom kolonom, koja se, nedaleko od Foče, probila iza leđa Dalmatinskoj brigadi. Odlučnim napadom naših četa neprijatelj je natjeran u bjekstvo; on je ostavio za sobom nekoliko ubijenih i mnogo ratnog materijala. Naša brigada u ovoj, prvoj većoj akciji sa ozbiljnim i jačim neprijateljem, proslavila se i došla u red boljih naših brigada. Ova, i čitav niz manjih akcija na Gacku, Golom Vrh, Metaljci, Cehotini itd., doprinijele su vojničkom učvršćivanju brigade. Iz dana u dan borbe su postajale sve žešće. Neprijatelj je nadirao iz raznih pravaca: od Goražda, Foče, Gacka i Pljevalja.

Period od 20. do 26. maja, kada su se odigrale istorijske bitke na Zavajitu, Zlatnom Boru, Trovrhu i Humku — to je zlatni period najvećih vojničkih uspjeha, kada je naša brigada opravdala povjerenje Vrhovnog štaba. Skupa sa Proleterima, Majevičani gone nadmoćnog neprijatelja iz zaseoka Zavaite. Fašistički zlikovci, da bi se osvetili za poraz, bombarduju sela i ubijaju mirne seljake Zavaite. Dan i noć vode se ogorčene borbe za daominantne položaje iznad Foče. Neprijatelj novijim pojačanjima daje žilav otpor, prodirući na izvjesnim sektorima i ugrožavajući naše snage s leđa. U ovim borbama naročito se istakao 1. bataljon; on je proneo slavu Majevičkoj brigadi. Gubici najboljih drugova nisu mogli pokolebati borce 1. bataljona koji su postajali sve borbeniji i odlučniji. Streljački stroj 1. bataljona kretao se naprijed, preko brisanog prostora Zavaite, progoneći neprijatelja na polazne položaje. Razvoj bitke posmatrao sam sa polaznog položaja, gdje su bili postavljeni teški mitraljezi. Uz pokliče »Napred drugovi! Živio drug Tito! i Udri okupatora!«, obasuti kišom mitraljeskih metaka, topovskih granata i bacačkih mina, Majevičani su napredovali progoneći neprijatelja. Pali drugovi u toj borbi, kao ni smrt koja je lebdela nad glavama preostalih boraca, nije bila u stanju da ih zaustavi. Bitka je dobivena. Nestalo je mnogo drugova, ali — porasla je mržnja protiv okupatora i želja za osvetom!

Nije se moglo odoljeti naletima kudikamo jačeg neprijatelja, po broju i naoružanju. Trebalo je spasiti bolnicu, koja je bila u opasnosti — da padne u ruke neprijatelju. Sa nekoliko hiljada bolesnika, naše jedinice se povlače preko **Tare i Pive**. Nastupaju sudbonosni dani ispunjeni natčovečanskim naporima, koje **su bili** u stanju izdržati samo svesni narodni borci, koji ne žale žrtve u toj borbi za slobodu svoga naroda. Žrtvovanje naših najboljih drugova omelo je paklenu namjeru neprijatelja, koji je, ostavivši nekoliko hiljada ubijenih po potocima i klisurama **oko Tare i Pive**, na Vučevu, Suhoj Gori, Dragoš Sedlu, Popovom Mostu, **Sutješci**, — **ostao** poražen na crnogorskim visovima, nemoćno gledao kako naše brigade **iako oslabljene, kao** bujice napreduju i ponovo zauzimaju grad za gradom.

U najžešćim okršajima, u Mrkaljima i Popovom Mostu, Majevička brigada, iako oslabljena, dala je svoj značajan udio. 1. juna odigrala se značajna bitka u Mrkaljima. Predveče u sumrak imali su da izvrše napad na III bataljon i dvije čete I bataljona. Neprijatelj se počeo ukopavati. Već pri prvom naletu neprijatelj je protjeran iz rovova. Izgledalo je da će akcija sigurno uspjeti. Kao grom iz vedra neba prolomila se eksplozija bacačke mine. Neprijatelj je imao sreću da izbací iz stroja 15 naših drugova, među njima i komandanta bataljona i — da potisne naše jedinice. Držeći položaj prema neprijatelju još nekoliko dana, odbijajući napade pod najtežim okolnostima, probijali smo se preko Sutjeske. Bijesni zbog nemoći da unište živu snagu naše vojske, fašistički zlikovci sasipali su iz aviona stotine hiljada bombi po pustim brdima i klisurama.

Majevička brigada prošla je kroz ta najteža iskušenja. Nestalo je najboljih boraca, rukovodilaca, koji su svojim primjerom pokazali put kojim treba da idu buduća pokoljenja. Time se završila druga etapa.

U treću etapu ulazi Majevička brigada oslabljena i malobrojna. Došla je na Majevicu da se oporavi, popuni i ojača, dok su ostale brigade preplavile Bosnu, ponovo zauzimajući grad za gradom. Požar ustanka zahvatio je čitavu zemlju i niko ga nije mogao zaustaviti.

Trebalo je liječiti rane zadobivene od pobijedenog napadača. Učvrstiti disciplinu, uvesti vojnički rad drugim riječima: dovesti brigadu u borbeno stanje, kakva je bila prije ofanzive, a zatim je, još više učvrstiti i ojačati. Zahvaljujući vojnopolitičkom radu, Majevička brigada je uskoro izmijenila svoj lik. Popunjena novim borcima, ona brzo korača naprijed.

Narodnooslobodilačka vojska dokazala je da je neuništiva.

Fašistički razbojnici osjetili su udarnu pesnicu Majevičke brigade i svakim danom, sve je više osjećaju. I dok herojske jedinice Narodnooslobodilačke vojske progone pljačkaše i razbojнике iz raznih krajeva naše zemlje, Majevička brigada, u sastavu XVII istočnobosanske divizije, čisti Majevicu od okupatora i izdajnika našeg naroda. Svakim danom ona postaje sve jača i sve borbenija. Sa još iskusnijim vojnopolitičkim rukovodstvom i vojnički obučanim borcima, ona je mogla da izvrši svaki zadatak i ispuni zavjet koji je dala nad žrtvama svojih junaka, palih boraca.

Muhidin BEGIĆ

Almanah »Dve godine borbi i pobjeda
XV majevičke brigade«